

ISSN 1812-2566
E-ISSN 2587-4063

MOLDOSCOPIE

Publicație periodică științifico-practică

Tipul B

Anul 27 (2023), nr. 2 (99)

DOMENII DE CERCETARE:

♦ *Științe sociale și economice*

CHIȘINĂU - 2023

MOLDOSCOPIE

Publicație periodică științifico-practică

Anul 27 (2023), nr. 2 (99)

Inregistrată de Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) în 1997 și reînregistrată în 2009

Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997

Acreditată de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015

Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat „M. Lomonosov” din Moscova, Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

REDACTOR-ŞEF: *Victor MORARU*, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Victoria TROFIMOV*, doctor, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*; Redactare în engleză: *Lorina GODOROG*; Redactare în franceză: *Anişoara DUBCOVETCHI*;

Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC AL REVISTEI

Ivan ALEȘCOVȘCHII, doctor habilitat în drept, profesor universitar, consilierul rectorului, Universitatea de Stat „M. Lomonosov” din Moscova, Rusia
Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Cătălin BORDEIANU, doctor, profesor universitar, membru corespondent, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România
Christian HAERPFER, doctor habilitat, profesor universitar, Marea Britanie
Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Valeriu MOȘNEAGA, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Joao PEIXOTO, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Tehnică din Lisabona, Portugalia

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Stefan TROEBST, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea din Leipzig, Germania

COLEGIUL DE REDACȚIE AL REVISTEI

Ivan ALEȘCOVȘCHII, doctor habilitat în drept, profesor universitar, consilierul rectorului, Universitatea de Stat „M. Lomonosov” din Moscova, Rusia
Vitalie ARMAȘU, doctor în sociologie, Universitatea Americană din Moldova
Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Cătălin BORDEIANU, doctor, profesor universitar, membru corespondent, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România
Vasile CUJBA, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România
Valeriu EFREMOV, doctor, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova
Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia
Alexandr GASPARIȘVILI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat „M. Lomonosov” din Moscova, Rusia
Vladimir GUTOROV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg, Rusia
Cristian HAERPFIER, doctor habilitat, profesor universitar, Marea Britanie
Victor JUC, doctor habilitat, profesor universitar, Academia de Științe a Moldovei
Andrei KOROБКOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat Middle Tennessee, SUA
Anatoliy KRUGLAȘOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Națională „Iurii Fedkovič” din Cernăuți, Ucraina
Aliona LIȘII, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Constantin MARIN, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Alexandru MARIT, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Pavel MIDRIGAN, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Cezar MINĂSCURTA, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Joao PEIXOTO, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Tehnică din Lisabona, Portugalia

Adrian POP, doctor, profesor universitar, România

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Sergei REȘETNICOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Belarus

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Rodica RUSU, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Victor SAÇA, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Aurel SIMBOTEANU, doctor habilitat, profesor universitar, prorector, Academia de Administrare Publică, Republica Moldova

Constantin SOLOMON, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Georg SOOTLA, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Pedagogică din Tallinn, Estonia

Georgeta STEPANOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Alexandr ȘIRINEANȚ, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat „M. Lomonosov” din Moscova, Rusia

Vasile TABARĂ, doctor, profesor universitar, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România

Valentina TEOSA, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Stefan TROEBST, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea din Leipzig, Germania

Eduard TUGUI, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Pantelimon VARZARI, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Tatiana VERDEȘ, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Versiunea electronică: <https://uspee.md/moldoscopie/>; <https://americanuniversity.md/moldoscopie/>; <https://revistestintifice.md/moldoscopie/>. Pagina web: www.revistestintifice.md/moldoscopie

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

© USPEE, USML, USM, UAM, 2023

MOLDOSCOPIE
Periodical scientific-practical publication

Year 27 (2023), No. 9 (99)

Registered by the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009
under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997

Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-
accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova*
- ✓ *Moscow State University „M.Lomonosov”, Russia*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Victor MORARU*, doctor habilitatus in political science, professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Victoria TROFIMOV*, PhD, professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina GODOROG*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*; Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Ivan ALESCOVSCHII, doctor habilitatus in law, professor, rector's counselor, Moscow State University „M.Lomonosov”, Russia

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Cătălin BORDEIANU, PhD, professor, correspondent member, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Christian HAERPFER, doctor habilitatus, professor, United Kingdom

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Valeriu MOSNEAGA, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Joao PEIXOTO, doctor habilitatus, associate professor, Technical University of Lisbon, Portugal

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Stefan TROEBST, doctor habilitatus, professor, Leipzig University, Germany

EDITORIAL BOARD

Ivan ALESCOVSCHII, doctor habilitatus in law, professor, rector's counselor, Moscow State University „M.Lomonosov”, Russia

Vitalie ARMASU, PhD in sociology, American University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Cătălin BORDEIANU, PhD, professor, correspondent member, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Vasile CUIBA, PhD, associate professor, State University of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Valeriu EFREMOV, PhD, associate professor, Military Academy of the Armed Forces „Alexandru cel Bun”, Republic of Moldova

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, professor, academician, Director of the European Public Law Organization, Greece

Alexandr GASPARIȘVILI, doctor habilitatus in law, professor, Moscow State University „M.Lomonosov”, Russia

Vladimir GUTOROV, doctor habilitatus, professor, Saint Petersburg State University, Russia

Cristian HAERPFIER, doctor habilitatus, professor, United Kingdom

Victor JUC, doctor habilitatus, professor, Academy of Sciences of Moldova

Andrei KORBOKOV, doctor habilitatus, professor, Middle Tennessee State University, SUA

Anatoliy KRUGLASOV, doctor habilitatus, professor, Chernivtsi National University „Yuriy Fedkovych”, Ukraine

Aliona LISII, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Constantin MARIN, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Alexandru MARIT, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Pavel MIDRIGAN, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Cezar MINASCURTA, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Joao PEIXOTO, doctor habilitatus, associate professor, Technical University of Lisbon, Portugal

Adrian POP, PhD, professor, Romania

Elena LAILEAN, PhD in pedagogy, associate professor, American University of Moldova

Serghei RESETNICOV, doctor habilitatus, professor, Belarusian State University, Belarus

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Rodica RUSU, PhD, associate professor, State University of Moldova

Victor SACA, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Aurel SIMBOTEANU, doctor habilitatus, professor, Vice-rector, Academy of Public Administration, Republic of Moldova

Constantin SOLOMON, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Georg SOOTLA, doctor habilitatus, professor, Tallinn Pedagogical University, Estonia

Georgeta STEPANOV, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Alexandr SHIRINYANTS, doctor habilitatus, associate professor, Moscow State University „M.Lomonosov”, Russia

Vasile TABARA, PhD, professor, „Lucian Blaga” University of Sibiu, Romania

Valentina TEOSA, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Stefan TROEBST, doctor habilitatus, professor, Leipzig University, Germany

Eduard TUGUI, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Pantelimon VARZARI, doctor habilitatus, professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Tatiana VERDES, PhD, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Electronic version: <https://uspee.md/moldoscopie/>; <https://americanuniversity.md/moldoscopie/>; <https://revistestintifice.md/moldoscopie>. Pagina web: www.revistestintifice.md/moldoscopie

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© USPEE, USML, USM, UAM, 2023

MOLDOSCOPIE

Publication périodique scientifique et pratique

Année 27 (2023), N° 2 (99)

Enregistré par l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,

Certificat d'enregistrement: N° 1002600043325 du 28.07.1997

Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova

par la Décision N° 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision N° 245 du 11.11.2015

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision N° 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
- ✓ Université d'État „M.Lomonossov” de Moscou, Russie
- ✓ Université d'Etat de Moldovie
- ✓ Université Américaine de Moldovie

RÉDACTEUR EN CHEF: *Victor MORARU*, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Victoria TROFIMOV*, docteur, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina GODOROG*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Ivan ALESCOVSCHII, docteur habilité en droit, professeur, conseiller du recteur, Université d'État de Moscou „M.Lomonossov”, Russie

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Cătălin BORDEIANU, docteur, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Cristian HAERPFIER, docteur habilité, professeur

Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

Valeriu MOSNEAGA, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Joao PEIXOTO, docteur habilité, professeur, Université Technique de Lisbonne, Portugal

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Stefan TROEBST, docteur habilité, professeur, Université de Leipzig, Allemagne

COMITÉ DE REDACTION

Ivan ALESCOVSCHII, docteur habilité en droit, professeur, conseiller du recteur, Université d'Etat de Moscou „M.Lomonossov”, Russie

Vitalie ARMASHU, docteur en sociologie, Université Américaine de Moldova

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Cătălin BORDEIANU, docteur, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Vasile CUJBA, docteur, professeur associé, Université d'Etat de Moldova

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Valeriu EFREMOV, docteur, professeur associé, Académie militaire des forces armées „Alexandru cel Bun”, République de Moldova

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

Alexandr GASPARIŞVILI, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moscou „M.Lomonossov”, Russie

Vladimir GUTOROV, docteur habilité, professeur, Université d'État de Saint-Petersbourg, Russie

Cristian HAERPFIER, docteur habilité, professeur

Victor JUC, docteur habilité, professeur, Académie des Sciences de Moldova

Andrei KOROBKOV, docteur habilité, professeur, Université d'Etat Middle Tennessee, États Unis

Anatoliy KRUGLASOV, docteur habilité, professeur, Université Nationale de Tchernivtsi „Ioury Fedkovitch”, Ukraine

Aliona LISÎI, docteur, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Constantin MARIN, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Alexandru MARIT, docteur en droit, professeur, professeur agrégé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Pavel MIDRIGAN, docteur, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Cezar MINASCURTA, docteur, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

Joao PEIXOTO, docteur habilité, professeur, Université Technique de Lisbonne, Portugal

Rodica POP, docteur, professeur, Roumanie

Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, professeur associé, Université Américaine de Moldova

Serghei RESETNICOV, docteur habilité, professeur, Université d'État du Bélarus

Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Rodica RUSU, docteur, professeur associé, Université d'Etat de Moldova

Victor SACA, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Aurel SIMBOTEANU, docteur habilité, professeur, vice-recteur, Académie d'Administration Publique, République de Moldova

Constantin SOLOMON, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Georg SOOTLA, docteur habilité, professeur, Université Pédagogique de Tallinn, Estonie

Georgeta STEPANOV, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Alexandr SHIRINYANTS, docteur habilité, professeur, Université d'État de Moscou „M.Lomonossov”, Russie

Vasile TABARA, docteur, professeur, Université „Lucian Blaga” de Sibiu, Roumanie

Valentina TEOSA, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Stefan TROEBST, docteur habilité, professeur, Université de Leipzig, Allemagne

Eduard TUGUI, docteur, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Pantelimon VARZARI, docteur habilité, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Tatiana VERDES, docteur, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chişinău, blvd. Ştefan cel Mare şi Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Version électronique: <https://uspee.md/moldoscopie/>; <https://americanuniversity.md/moldoscopie/>; <https://revistestiintifice.md/moldoscopie>. Pagina web: www.revistestiintifice.md/moldoscopie

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© USPEE, USML, USM, UAM, 2023

MOLDOSCOPIE

Научно-практическое периодическое издание

Год 27 (2023), № 2 (99)

Зарегистрировано Молдавским Государственным Университетом в 1997 и перерегистрировано в 2009,
Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997

Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015

Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
- ✓ Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия
- ✓ Молдавский Государственный Университет
- ✓ Американский Университет в Молдове

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: Виктория ТРОФИМОВ, доктор, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Редактирование на румынском и русском языках: Тудор СОРОЧАНУ; Редактирование на английском языке: Лорина ГОДОРОВ; Редактирование на французском языке: Анишоара ДУБКОВЕЦКИ; Компьютерная техподдержка: Мария БОНДАРЬ

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ЖУРНАЛА

Иван АЛЕШКОВСКИЙ, доктор, профессор, советник ректора, Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия
Георге АВОРНИК, доктор хабилитат, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Кэтэлин БОРДЕАНУ, доктор, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния
Кристиан ХАЕРПФЕР, доктор, профессор, Великобритания
Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы

Валериу МОШНЯГА, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Жоау ПЕЙШОТУ, доктор, профессор, Технический Университет Лиссабона, Португалия
Георге РУСНАК, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Стефан ТРОЕБСТ, доктор хабилитат, профессор, Лейпцигский Университет, Германия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ ЖУРНАЛА

Иван АЛЕШКОВСКИЙ, доктор, профессор, советник ректора, Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия
Виталие АРМАШУ, доктор социологических наук, Американский Университет Молдовы
Георге АВОРНИК, доктор хабилитат, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Кэтэлин БОРДЕАНУ, доктор, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния
Василе КУЖБЭ, доктор, доцент, Молдавский Государственный Университет
Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния
Валериу ЕФРЕМОВ, доктор, доцент, Военная Академия Вооруженных Сил «Александр чел Бун», Республика Молдова
Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция
Александр ГАСПАРИШВИЛИ, доктор, профессор, Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия
Владимир ГУТОРОВ, доктор хабилитат, профессор, Санкт-Петербургский Государственный Университет, Россия
Кристиан ХАЕРПФЕР, доктор, профессор, Великобритания
Виктор ЖУК, доктор хабилитат, профессор, Академия наук Молдовы
Андрей КОРОБКОВ, доктор, профессор, Государственный Университет Миддл Теннесси, США
Анатолий КРУГЛАШОВ, доктор, профессор, Черновицкий Национальный Университет имени Юрия Федьковича, Украина
Алена ЛЫСЫЙ, доктор, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Константин МАРИН, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Александру МАРИЦ, доктор юридических наук, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Павел МИДРИГАН, доктор, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Чезар МЫНЭСКУРТЭ, доктор, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы
Жоау ПЕЙШОТУ, доктор, профессор, Технический Университет Лиссабона, Португалия
Адриан ПОП, доктор, профессор, Румыния
Елена РАЙЛЯН, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы
Сергей РЕШЕТНИКОВ, доктор, профессор, Белорусский Государственный Университет, Беларусь
Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Родика РУСУ, доктор, доцент, Молдавский Государственный Университет
Виктор САКА, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Аурел СЫМБОТЯНУ, доктор, профессор, проректор, Академия Государственного Управления, Республика Молдова
Константин СОЛОМОН, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Георге СООТЛА, доктор, профессор, Таллинский Педагогический Университет, Эстония
Жеоржета СТЕПАНОВ, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Александр ШИРИНЯНЦ, доктор, профессор, Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия
Василе ТАБЭРЭ, доктор, профессор, Университет имени Лучиана Блага в Сибиу, Румыния
Валентина ТЕОСА, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Стефан ТРОЕБСТ, доктор хабилитат, профессор, Лейпцигский Университет, Германия
Едуард ЦУГУЙ, доктор, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Пантелимон ВАРЗАРЬ, доктор хабилитат, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Татьяна ВЕРДЕШ, доктор, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.

Электронная версия: <https://uspee.md/moldoscopie/>; <https://americanuniversity.md/moldoscopie/>; <https://revistestintifice.md/moldoscopie>. Сайт: web:www.revistestintifice.md/moldoscopie

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

© USPEE, USML, USM, UAM, 2023

CUPRINS

ȘTIINȚE POLITICE

Ludmila OLEINIC

Armonizarea legislației naționale a Republicii Moldova cu legislația UE și accelerarea procesului de aderare la Uniunea Europeană

Svetlana CEBOTARI

Impactul războiului din Ucraina asupra politicii de securitate și apărare comună a Uniunii Europene

Ion COSTAȘ, Oleg BAXAN

Istoriografia războiului de pe Nistru. Transnistria - de la rădăcini la separatism

Maria PROCA, Nicolae PANFILII

Rolul infrastructurilor informatice critice în asigurarea securității naționale

Mihaela GORCEAC, Svetlana CEBOTARI

Repere istoriografice ale cercetării intereselor și priorităților Turciei în bazinul Mării Negre

Ion DULSCHI, Vasile BOGHIAN

Dezvoltarea și implementarea politicilor și strategiilor de management al resurselor umane în administrația publică din România

Jozef HRDLÍČKA, LILIANA BENIUC

Stânga radicală în Parlamentul European

SOCIOLOGIE, EDUCAȚIE, ECONOMIE

Ariadna-Cristina MAXIMIUC

Managementul impactului pandemiei COVID-19 prin derularea proiectelor educaționale. Studiu de caz

Victoria TROFIMOV

Tendințe și provocări ale managementului educațional și oportunități de dezvoltare prin contribuția proiectelor internaționale

Tatiana GRIBINCEA, Florentina CIULEI

Dezvoltarea personală în organizația școlară în contextul noilor paradigme educaționale

Nicoleta-Aura PINTILEI

Studiu privind managementul activităților extracurriculare și contribuția lor la îmbunătățirea calității instruirii

Sofia SCUTARI, Tatiana SÎRBU

Studiu privind rolul achizițiilor publice în Republica Moldova

Alexandru MARIȚ

Impactul pandemiei COVID-19 asupra proceselor socio-economice la nivel internațional, regional și național

Sofia SCUTARI

Tehnici de management în derularea procesului bugetar în Republica Moldova

MEDIA ȘI COMUNICARE

Victor MORARU, Sergiu TEODOR

Imaginea de țară din perspectivă interdisciplinară

Theofilos MAROUSIS

Dezinformarea în viața politică recentă. O normalitate stabilită?

Laura TUGAREV

Elemente de „entertainment” în online media din Republica Moldova

Victoria BULICANU

Reflectarea tematicii minorităților sexuale în presa din Republica Moldova. Între acceptare și discriminare

Ilana DAHAN

Presa școlară evreiască din diasporă și presa comercială evreiască pentru copii în perioada secolului XIX și până la înființarea statului Israel

SUMMARY

POLITICAL SCIENCE

Ludmila OLEINIC

The harmonization of national legislation of the Republic of Moldova with the EU legislation and the acceleration of the accession process to the European Union

8

Svetlana CEBOTARI

The impact of the war in Ukraine on the common security and defense policy of the European Union

16

Ion COSTAS, Oleg BAXAN

The historiography of the Dniester war. Transnistria - from roots to separatism

26

Maria PROCA, Nicolae PANFILII

The role of critical IT-infrastructures in ensuring national security

36

Mihaela GORCEAC, Svetlana CEBOTARI

Historiographic markings of the research of Turkey's interests and priorities in the Black Sea basin

50

Ion DULSCHI, Vasile BOGHIAN

Development and implementation of human resources management policies and strategies in the Romanian public administration

59

Jozef HRDLÍČKA, LILIANA BENIUC

The radical left in the European Parliament

68

SOCIOLOGY, EDUCATION, ECONOMY

Ariadna-Cristina MAXIMIUC

Management of the impact of the COVID-19 pandemic through the running of educational projects. Case study

84

Victoria TROFIMOV

Trends and challenges of educational management and development opportunities through the contribution of international projects

93

Tatiana GRIBINCEA, Florentina CIULEI

Personal development in the school organization in the context of new educational paradigms

103

Nicoleta-Aura PINTILEI

Study on the management of extracurricular activities and their contribution to improving training quality

113

Sofia SCUTARI, Tatiana SÎRBU

Study on the role of public procurement in the Republic of Moldova

119

Alexandru MARIȚ

The impact of the COVID-19 pandemic on socio-economic processes at international, regional and national level

125

Sofia SCUTARI

Management techniques in the development of the budget process in the Republic of Moldova

140

MEDIA AND COMMUNICATION

Victor MORARU, Sergiu TEODOR

The country image from the interdisciplinary perspective

147

Theofilos MAROUSIS

Disinformation in recent political life. An established normality?

156

Laura TUGAREV

„Entertainment” elements in the online media from the Republic of Moldova

168

Victoria BULICANU

The reflection of the sexual minorities theme in the press of the Republic of Moldova. Between acceptance and discrimination

174

Ilana DAHAN

Diasporal jewish school newspapers and childrens' hebrew commercial press journey between 19th century to the Israeli establishment

181

TABLE DE MATIÈRES

SCIENCE POLITIQUE

Ludmila OLEINIC

Harmonisation de la législation nationale de la République de Moldova avec la législation de l'UE et accélération du processus d'adhésion à l'Union Européenne

Svetlana CEBOTARI

L'impact de la guerre en Ukraine sur la politique de sécurité et de défense commune de l'Union Européenne

Ion COSTAȘ, Oleg BAXAN

Historiographie de la guerre sur le Dniestr. La Transnistrie - des racines au séparatisme

Maria PROCA, Nicolae PANFILII

Le rôle des infrastructures informatiques critiques pour garantir la sécurité nationale

Mihaela GORCEAC, Svetlana CEBOTARI

Marquages historiographiques de la recherche des intérêts et des priorités de la Turquie dans le bassin de la Mer Noire

Ion DULSCHI, Vasile BOGHIAN

Développement et mise en œuvre de politiques et stratégies de gestion des ressources humaines dans l'administration publique en Roumanie

Jozef HRDLIČKA, LILIANA BENIUC

La gauche radicale au Parlement Européen

SOCIOLOGIE, ÉDUCATION, ÉCONOMIE

Ariadna-Cristina MAXIMIUC

Gestion de l'impact de la pandémie de COVID-19 à travers des projets éducatifs. Étude de cas

Victoria TROFIMOV

Tendances et défis de la gestion éducative et opportunités de développement grâce à la contribution de projets internationaux

Tatiana GRIBINCEA, Florentina CIULEI

Développement personnel dans l'organisation scolaire dans le contexte des nouveaux paradigmes éducatifs

Nicoleta-Aura PINTILEI

Étude sur la gestion des activités extra-scolaires et leur contribution à l'amélioration de la qualité de la formation

Șofia SCUTARI, Tatiana SIRBU

Étude sur le rôle des marchés publics en République de Moldova

Alexandru MARIT

L'impact de la pandémie de COVID-19 sur les processus socio-économique au niveau international, régional et national

Șofia SCUTARI

Techniques de gestion dans le processus budgétaire en République de Moldova

MEDIA ET COMMUNICATION

Victor MORARU, Sergiu TEODOR

Image du pays dans une perspective interdisciplinaire

Theofilos MAROUSIS

Désinformation dans la vie politique récente. Une normalité établie?

Laura TUGAREV

Éléments de "divertissement" dans les médias en ligne de la République de Moldova

Victoria BULICANU

Le reflet du thème des minorités sexuelles dans la presse de la République de Moldova. Entre acceptation et discrimination

Ilana DAHAN

Journaux d'école juive de la diaspora et presse commerciale hébraïque pour enfants entre le 19-e siècle jusqu'à l'établissement de l'état Israélien

2023, nr. 2 (99)

ОГЛАВЛЕНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Людмила ОЛЕЙНИК

Гармонизация национального законодательства Республики Молдова с законодательством ЕС и ускорение процесса присоединения к Европейскому союзу

8

Светлана ЧЕБОТАРЬ

Влияние войны в Украине на общую политику безопасности и обороны Европейского союза

16

Ион КОСТАШ, Олег БАКСАН

Историография войны на Днестре. Приднестровье - от истоков до сепаратизма

26

Мария ПРОКА, Николае ПАНФИЛИЙ

Роль критических IT-инфраструктур в обеспечении национальной безопасности

36

Михаела ГОРЧАК, Светлана ЧЕБОТАРЬ

Историографические основы исследования интересов и приоритетов Турции в Черноморском бассейне

50

Ион ДУЛСКИ, Василе БОГЯН

Разработка и внедрение политик и стратегий управления человеческими ресурсами в государственном управлении

59

Румынии

Йозеф ХРДЛИКА, Лиана БЕНИУК

68

Левый радикализм в Европейском парламенте

СОЦИОЛОГИЯ, ОБРАЗОВАНИЕ, ЭКОНОМИКА

Ариадна-Кристина МАКСИМЮК

Управление воздействием пандемии COVID-19 путем реализации образовательных проектов. Тематическое исследование

84

Виктория ТРОФИМОВ

Тенденции и проблемы менеджмента образования и возможности развития благодаря вкладу международных проектов

93

Татьяна ГРИБИНЧА, Флорентина ЧУЛЕЙ

Личностное развитие в школьной организации в контексте новых образовательных парадигм

103

Никоleta-Аура ПИНТИЛЕЙ

Исследование менеджмента внеучебных занятий и их вклад в повышение качества образования

113

София СКУТАРЬ, Татьяна СЫРБУ

Исследование роли государственных закупок в Республике Молдова

119

Александру МАРИЦ

Влияние пандемии COVID-19 на социально-экономические процессы на международном, региональном и национальном уровне

125

София СКУТАРЬ

Техники управления бюджетным процессом в Республике Молдова

140

МЕДИА И КОММУНИКАЦИЯ

Виктор МОРАРУ, Серджиу ТЕОДОР

Имидж страны в междисциплинарной перспективе

147

Теofilос МАРОУСИС

Дезинформация в современной политической жизни. Установленная норма?

156

Лаура ТУГАРЕВ

Элементы развлечения в онлайн СМИ Республики Молдова

168

Виктория БУЛИКАНУ

Отражение темы сексуальных меньшинств в прессе Республики Молдова. Между принятием и дискриминацией

174

Илана ДАХАН

Еврейская школьная пресса в диаспоре и еврейская коммерческая пресса для детей в XIX веке и до создания государства Израиль

181

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚE POLITICE

CZU 327(478):341.217(4)UE

DOI [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2023.2\(99\).01](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2023.2(99).01)

ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA CU LEGISLAȚIA UE ȘI ACCELERAREA PROCESULUI DE ADERARE LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Ludmila OLEINIC

Doctor of Political Science, Associate Professor,

The American University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: oleynyckliuda2@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-5884-9563>

Prezentul articol reprezintă o reflectare concisă a procesului de integrare în UE a Republicii Moldova, care constituie o componentă-cheie a strategiei de dezvoltare a țării. Interesul Republicii Moldova cu privire la viitoarea aderare la Uniunea Europeană nu este doar o chestiune politică și economică, este mai întâi de toate și o problemă juridică. Ținând cont de noul context geopolitic, la 3 martie 2022, Moldova a înaintat cererea de aderare la UE. La scurt timp, pe 17 iunie în același an, Comisia Europeană și-a dat avizul cu privire la cererea de aderare. Și la 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat Moldovei statutul de țară-candidat la UE cu condiția realizării în practică a nouă condiții timp de un an. Drept urmare, la 5 octombrie 2023, Parlamentul European a votat Rezoluția prin care se recomandă începerea până la sfârșitul anului 2023 a negocierilor cu Moldova în vederea aderării la UE.

Cuvinte-cheie: proces de integrare, aderare, negocieri, statut de candidat, *acquis* UE, aproximare, armonizare.

THE HARMONIZATION OF NATIONAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH THE EU LEGISLATION AND THE ACCELERATION OF THE ACCESSION PROCESS TO THE EUROPEAN UNION

This article is a concise reflection of the EU integration process of the Republic of Moldova, that represents a key component of the country's development strategy. Moldova interest regarding forthcoming accession to the European Union is not just a political and economic matter, it is also first a legal issue. Taking into consideration the new geopolitical context that appeared, on March 3, 2022, Moldova applied for EU membership. Shortly, on June 17 of the same year, the European Commission issued its opinion on the application for EU membership. And on June 23, 2022, the European Council granted candidate status to Moldova on the condition that it fulfills nine conditions in practice in one year. As a result, on October 5, 2023, the European Parliament voted the Resolution recommending the start of negotiations with the Republic of Moldova with a view of accession to the EU by the end of 2023.

Keywords: integration process, accession, negotiations, candidate status, EU *acquis*, approximation, harmonization.

HARMONISATION DE LA LÉGISLATION NATIONALE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA AVEC LA LÉGISLATION DE L'UE ET ACCÉLÉRATION DU PROCESSUS D'ADHÉSION À L'UNION EUROPÉENNE

Cet article est un reflet concis du processus d'intégration de la République de Moldova à l'UE, qui est un élément clé de la stratégie de développement du pays. L'intérêt de la Moldova pour la future adhésion à l'Union européenne n'est pas seulement une question politique et économique, c'est avant tout une question juridique. Compte tenu du nouveau contexte géopolitique, le 3 mars 2022, la Moldova a déposé sa candidature d'adhésion à l'UE. Peu de temps après, le 17 juin de la même année, la Commission européenne a donné son avis sur la demande d'adhésion. Et le 23 juin 2022, le Conseil européen a accordé à la Moldova le statut de pays candidat à l'UE à condition que neuf conditions soient remplies en pratique pendant un an. En conséquence, le 5 octobre 2023, le Parlement européen a voté une résolution recommandant le début des négociations avec la Moldova pour l'adhésion à l'UE d'ici la fin de 2023.

Mots-clés: processus d'intégration, adhésion, négociations, statut de candidat, acquis de l'UE, rapprochement, harmonisation.

ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА С ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ ЕС И УСКОРЕНИЕ ПРОЦЕССА ПРИСОЕДИНЕНИЯ К ЕВРОПЕЙСКОМУ СОЮЗУ

Данная статья представляет собой краткое отражение процесса интеграции Республики Молдова в ЕС, который является ключевым компонентом стратегии развития страны. Интерес и намерения Республики Молдова относительно будущего вступления в Европейский Союз – это не только политический и экономический аспект. Прежде всего, это и юридический вопрос. Соответственно, процесс гармонизации законодательства зависит от возможностей разработки и принятия гармонизированного законодательства, его адекватного внедрения и последующего исполнения. Учитывая появившийся новый геополитический контекст, 3 марта 2022 года Молдова подала заявку на вступление в ЕС. Вскоре после этого, 17 июня того же года, Еврокомиссия дала свое заключение по заявке на членство в ЕС. А 23 июня 2022 года Европейский совет предоставил Молдове статус страны-кандидата в ЕС при условии, что она выполнит девять условий в течение одного года. Таким образом, 5 октября 2023 года Европейский Парламент проголосовал за Резолюцию, рекомендующую начать до конца 2023 года переговоры с Республикой Молдова о вступлении в ЕС.

Ключевые слова: интеграционный процесс, присоединение, переговоры, статус кандидата, нормы ЕС, сближение, гармонизация.

Introduction

The main techniques of research used in this scientific article are content analyses, research and development, descriptive research, and case study. In the process of drafting this scientific investigation the research methods as collecting, interpreting, and writing the results of a study, systematic procedure and historical has been used by author. The present research constitutes an multidisciplinary approach

with the use of research methodology that involves the chronological presentation and systematization of the data developed through the results about harmonization of national legislation of the Republic of Moldova with the EU legislation and peculiarities of accession process to the European Union. Is well known that the EU integration process is of particular importance and represents a key component of the country's development strategy. This process is

not only a political and economic matter but also a legal one, particularly the approximation of national legislation with the EU acquis. Presently the legal approximation process is not dependent solely on legal drafting capacities and the adoption of harmonized legislation but relies equally on proper implementation and subsequent enforcement. This requires appropriate internal organization in the Government and improved policymaking and planning skills. Is worth mentioning that initially, at the meeting held in Copenhagen in 1993, the European Council adopted conclusion which formulated the accession criteria. One of those criteria is a country's capacity to effectively implement the EU acquis. This accession condition is not open to negotiation, which means that the national legislation must be approximated to the EU legislation before Moldova is permitted to become a member state. The legal approximation effort is the largest and most comprehensive task in the accession process. Prior to accession, the Republic of Moldova, like any other country interested in acceding to the EU, must have brought its entire body of legislation into line with EU law. This process implies the use of methods and techniques for transposing EU legislation into Moldova's national legislation and applying implementation systems and procedures which will be manifested in the achievement of individual rights or fulfillment of commitments, within agreed timeframes.

This represent an important task, because Moldova's readiness to start accession negotiations will be assessed not merely on the fulfillment of very demanding political and economic criteria, but principally on the recognition of consistent progress towards legal approximation. This process of approximation covers not only the EU legislation defined by the Association Agreement, as has been the case so far, but EU legislation in its entirety.

Now, the situation has completely changed. The Republic of Moldova is not just a country associated

to the EU through the Association Agreement, it has been also given a very clear EU integration perspective and reached the status of a candidate country for EU membership in June 2022.

EU integration and the legal approximation process

The legal approximation process requires professional and knowledgeable human resources and well-established institutions. By adopting the Law No. 100/2017 on Normative Acts and the Regulation on harmonization of the legislation of the Republic of Moldova with the EU legislation, approved by Government Decision No. 1171/2018, the Republic of Moldova determined responsibilities of institutions and the procedure for approximation of legislation.

These measures established the entities and legal approximation processes which – having ensured their mutual consistency – will bring Moldova's national legislation into line with EU law.

Drafting laws is a real challenge. Introducing the EU's legal acts into Moldova's national legislation represents an even greater challenge. Prior to drafting a law, a proper planning policy needs to be in place. After the drafting of a given law, the next important step is its implementation and enforcement. Therefore, developing a draft law is just one component of the legal approximation process.

Moldova was already involved in this process before the Association Agreement with the EU had been concluded. Once the Association Agreement was signed, the process became even more important. Meanwhile, the accession negotiations will inevitably pose a great challenge for the public administration, especially in terms of the restructuring of institutions. The Government has the task of managing the 35 negotiation chapters of the EU acquis. Tens of thousands of pages of acquis are transposed into the national legislation, with several hundred

civil servants applying a Europeanization process to Moldova's legal and institutional framework and engaging in coherent and coordinated communication with the EU's institutions and services. The systemic application of this process is aimed not only at constructing a legal framework that complies and aligns with the EU's requirements, but also at ensuring the administrative, jurisdictional, and other capacities which will be needed for the effective implementation and enforcement of that legal framework [1]. Therefore, comprehensive consultations and training are required at the level of the public authorities to enable them to lead and implement the accession process at different levels and stages. Any significant results in legal approximation are speeding up the EU integration process, as the progress towards accession is significantly dependent on the progress made in the approximation process.

It was back in 2010, while the Partnership and Cooperation Agreement with the EU was still in force, that the first Methodology for legal approximation was compiled in the Republic of Moldova. It was the product of a joint effort by an EU-funded project and the Centre of Legal Approximation, which was then situated within the Ministry Justice of the Republic of Moldova. A set of extensive training courses was implemented for the staff of all line ministries. Depending on which government was in office, in subsequent years Moldova was to a greater or lesser extent striving to catch up with the Western Balkan countries. Those countries were a step ahead in this process, due to a set of Stabilization and Association Agreements which had been signed earlier.

On June 23, 2022 Moldova received the status of candidate state to the European Union. Despite some implementation delays in connection with legal approximation, the Association Agreement remains the key contractual basis of Moldova's relationship with the European Union, and it will stay in force until the Treaty of Accession of the

Republic of Moldova to the EU is ratified by all the parties involved.

In this regard, Moldova took a further forward step during this process when it set up an internal EU integration coordination mechanism in November 2022. The proposed mechanism clearly follows the forthcoming negotiation structure, including a set of newly established working groups, and sends a clear signal that Moldova intends to be ready on time for the start of the accession negotiations. The setting-up of these working groups represents a new approach towards the organization of the legal approximation process.

In January 2023, the Head of the EU Delegation to the Republic of Moldova, H.E. Jānis Mažeiks declared that the well-established and functioning EU integration structure is a prerequisite for the successful implementation of the most demanding task on the way to the EU membership which is the legal approximation [2]. Contrary to the simplified belief, the legal approximation is not a simple method where the EU candidate country takes over the EU legislation by copy-pasting it into its legal system. On the contrary, it is a structured, systemic, and well-organized process composed of planning, drafting, and adopting legislative acts. Of course, the EU will continue providing help and support in this demanding process through advice, sharing experience, and through technical assistance.

Taking over good practices of EU integration process

Characterizing this complex process, in last few years the representatives of central public administration and the State Chancellery participated in thematic events and training courses, such as the international conference "The Future of the Judicial System of the European Union", held from May 30 to June 1, 2019, in Iasi, Romania. The event was attended by the President of the EU Court of Justice,

Professor Koen Lenaerts, Judges of the Court and the Tribunal, officials of national institutions, as well as scientists and lawyers. During the conference participants discussed new developments in the European judicial system, changes in the procedural architecture of the EU Court of Justice, the role of the judge in the development of the law, and the prospects of the national judiciary.

For example, on June 1, 2019, the employees of the Centre for Harmonization of Legislation within the State Chancellery had a meeting with the Government Agent of the Court of Justice of the European Union, the Undersecretary of State at the Ministry of Foreign Affairs of Romania, Radu Cațar, during which were exchanged opinions on the process of compliance of the Moldovan legislation with the European one. The sides highly appreciated the open and constructive character of the bilateral relations, stressing the strategic cooperation at the level of the Moldovan-Romanian intergovernmental commission for European integration [3]. Also, the participants paid special attention to the importance of the technical assistance provided to Romania in the process of adjusting the legislation to the EU legislation, as well as to the discussion of the issues of continuity and cooperation between the institutions, to adjust the national structure to the European standards. It is worth to be mentioned that in 2012, the Centre for Harmonization of Legislation initiated and officially formalized dialogue with the Romanian side on institutional cooperation in the field of harmonization of legislation under the aegis of the Moldovan-Romanian intergovernmental commission for European integration.

Accelerating the EU accession process

Shortly after the start of Russia-Ukraine war and taking into consideration the new geopolitical context including regional security vulnerability, on March 3, 2022 Moldova applied the demand for EU

membership. In few months, on June 17 of the same year, the European Commission issued its opinion on the application for EU membership. And on June 23, 2022, the European Council granted candidate status to Moldova. Therefore, it invited the European Commission to report to the Council on the fulfillment of nine conditions specified in the Commission's opinion on the membership application. The Council will decide on further steps once all these conditions are fully met.

To coordinate the efforts of the national authorities, an action plan was developed for the implementation of nine conditions formulated by the European Commission. The draft plan was discussed at the meeting of the National Commission for European Integration on 13 July 2022 and was adopted a month later, on 4 August. The action plan contains the following steps, to be carried out by the summer of 2023. The action plan approved by the National Commission for European Integration was consulted by the Ministry of Foreign Affairs and European Integration, together with the team from the State Chancellery and national institutions, with civil society representatives and the European Commission.

The document contains actions, terms, and institutions responsible for each of the 9 areas: justice reform, the electoral framework, fighting corruption, deoligarization and reducing the influence of private interests, combating organized crime and money laundering, improvement of public services and reform of public administration, public finance management, the involvement of civil society, human rights [4].

Earlier this year, in March 2023, the European Council reaffirmed that the European Union would continue to provide all relevant support to Moldova to strengthen the country's resilience, security, stability and economy and to help on its path to EU accession. The European Council invited the Com-

mission to present a support package ahead of its next meeting. After analyzing the presented reports regarding realization of specified conditions, on October 5, 2023, the European Parliament voted the Resolution recommending the start of negotiations with the Republic of Moldova with a view of accession to the EU by the end of 2023 [5].

EU support for Moldova during the Russia-Ukraine war

The EU has allocated €13 million for the Republic of Moldova in humanitarian assistance to help civilians affected by the war in Ukraine. Also, Moldova activated the EU Civil Protection Mechanism to support Ukrainians arriving to their country. In this regard, EU member states have offered various assistance to Moldova, including shelter, hygiene kits and power generators.

On April 24, 2023, the European Union launched the EU civilian mission in Moldova (EUPM Moldova) under the Common Security and Defence Policy. The objective of this civilian mission is to enhance the resilience of the security sector of the country in the areas of crisis management, hybrid threats, cybersecurity, countering foreign information manipulation and interference.

To this end, the mission will provide advice at strategic level on the development of strategies and policies, and identify the needs for capacity building for early warning, detection, identification, attribution of threats and the response to hybrid threats. The mission features a project cell responsible for identifying and implementing projects in the aforementioned areas, in close coordination with other like-minded actors. In response to Moldova's request, EUPM Moldova will have an initial mandate of two years and its Operational Headquarters in Moldova. Stefano Tomat, EEAS Managing Director of the Civilian Planning and Conduct Capability (CPCC), the Civilian Operation Commander; a Head of Mission

leading operations on the ground was appointed recently.

In light of the Russia-Ukraine war, and its detrimental effects also on Moldova's economic and financial stability, the Council decided on April 4, 2022 to provide a new macro-financial assistance operation of €150 million in the form of loans and grants to benefit the Republic of Moldova.

The assistance contribute to strengthening Moldova's resilience in the current geopolitical context, and covering Moldova's balance of payments needs as identified in the International Monetary Fund (IMF) program. It intends to support Moldova's economic stabilization and reform agenda. This financial assistance is meant to help Moldova cover, in 2022-2024, part of its residual external financing needs, which are estimated at USD 480 million. This is in the context of the new IMF program over the period of 2021-2025.

The disbursement is expected to start quickly. It consists of three tranches to be released between 2022 and 2024. Of the total amount, up to €120 million provided in the form of medium- to long-term loans at favorable financing conditions and up to €30 million in the form of grants.

The EU and the Republic of Moldova have developed a close political and economic relationship over the years. Relations continue to develop within the framework of the European Neighborhood Policy and the Eastern Partnership. Moldova joined the Union's Eastern Partnership in 2009. An EU-Moldova Association Agreement, which includes the gradual introduction of a Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), entered into force on July 1, 2016 [6].

Moldova's economic ties with the EU are also well developed. The EU continues to be Moldova's largest trading partner, accounting for 52% of its total trade in 2020 (approx. 67% of total exports and 45% of Moldova's total imports), followed by Russia (9%) and China (8%). Countries that are covered

by the European Neighborhood Policy are eligible for macro-financial assistance (MFA). It is designed to help countries in an acute balance of payments crisis. MFA is provided on an exceptional and temporary basis and is based on economic policy conditions, one of those being that a MFA operation must complement an International Monetary Fund (IMF) adjustment program.

The Council adopted a previous decision on providing MFA to Moldova in the amount of €100 million in loans on May 25, 2020. The assistance was fully disbursed during 2020-2021. In view of a worsening economic situation and outlook, the Moldovan government requested a new MFA from the EU on November 19, 2021. The Commission submitted a proposal to this effect to the Council and the Parliament on January 4, 2022.

The long-term EU budget 2021-2027 allows the use of MFA for an overall amount up to €11.6 billion in loans and up to €350 million in grants. The MFA for Moldova adopted today is the second new MFA under the current long-term budget, following the MFA for Ukraine adopted on February 21, 2022.

Is worth to be mentioned that the Council adopted a decision on the signing of a status agreement between the EU and the Republic of Moldova regarding operational activities carried out by Frontex. The agreement signed imply that Frontex operational support can be provided to Moldova as soon as possible under the provisional application of the agreement. A status agreement will allow Frontex to assist Moldova in border management, through the deployment of teams which can support Moldovan authorities in tasks such as registration and border checks.

Following Russia's invasion of Ukraine over 300 000 refugees have entered Moldova and the number continues to grow. Moldovan border management authorities are facing the challenge of regulating this influx of refugees while monitoring a border with an active war zone.

The EU is currently providing support to these efforts through an existing working arrangement with Frontex concluded in 2008, which allows for information exchange, training and coordination of certain joint operational measures. On March 14, 2022, the Council authorized the opening of negotiations on a status agreement, which will allow for additional operational support to quickly respond to the current challenges.

In June 2022, the Council adopted a regulation temporarily liberalizing trade in the seven Moldovan agricultural products that are not already fully liberalized: tomatoes, garlic, table grapes, apples, cherries, plums and grape juice. This means that Moldova can at least double its exports of these products to the European Union without any tariffs. The measures were extended until July 24, 2024 [6].

The measures continue to cover all seven agricultural products for which exports from Moldova into the EU are not yet fully liberalized under the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), as they are subject to duty-free quotas. The difference in coverage, compared to last year, consists in fully liberalizing the import to the EU as the current legislation suspends all tariff rate quotas (TRQ) that are still in place. The regulation also includes more stringent reporting obligations for the Commission and foresees that the Committee on Safeguards (instead of the Customs Code Committee) is to be involved in implementing the safeguard mechanism. A more expedited safeguard mechanism is proposed, and it should be more effective if the imports cause adverse effects on the EU market. As last year, the EU is expected to see a loss of customs revenue about €0.3 million annually so the impacts on EU own resources will be very limited.

Conclusions

The process of legal approximation with the EU *acquis* is the most demanding part of the implemen-

tation of the Association Agreement between Moldova and the EU. The EU legislation require a significant legal effort on the part of Moldova, and the financial resources for its proper implementation. Thus, can be said that Moldova's approximation effort is a process of transposing the EU legislation into the national legal system, by incorporating EU rules into the national legislation and procedures so that they match those of the EU. Transposition is followed by the implementation of national legislation (previously approximated with the EU *acquis*) by competent authorities and legal and natural persons in Moldova, and enforcement by the national courts and law enforcement agencies.

Parallel to the enlargement process, the EU and Moldova also cooperate to strengthen political and economic relations, including through the Eastern Partnership. Since 2016, an association agreement between the EU and Moldova is in force and the partners have been continuously working on its implementation, aimed at further deepening Moldova's political association and economic integration with the EU.

Is well known that the Council of the European Union adopts conclusions on enlargement and the stabilization and association process, which take notice of progress made in each of the Western Balkans partners and Türkiye on their European path. In this regard, on December 2022, the Council referred to Moldova for the first time in its conclusions. As a result, the Council acknowledged the considerable efforts Moldova has made in pursuing the objectives underpinning its candidate status and encouraged the country to continue with its reform agenda and fulfill the conditions specified in the Commission's opinion on its EU membership application. The same was emphasized the need to further deepen sectoral integration and further integrate Moldova in the EU internal market, based on the enhanced implementation of the Moldova-EU deep and comprehensive free trade area.

From the first day of war in Ukraine, the European Union built a common front along with its partners to support the Republic of Moldova. The citizens of Moldova, a neighbor country with an active war zone, are still facing the repercussions of a war only tens of km away, hundreds of thousands of Ukrainian refugees at its borders and a series of unprecedented challenges. Consequently, Moldova also needs to expedite the implementation of domestic systemic reforms in the justice sector, as well as the EU approximation process aiming to start EU accession negotiations at the end of 2023.

Bibliographic references

1. MEĐAK, V., VE HAR, P. *The legal approximation as a key element for the successful integration process of the Republic of Moldova in the European Union*. Chisinau, Ed. Arc. 2022. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/handbook-on-the-legal-approximation_varianta-de-tipar-no-copy_0.pdf (Accesat - 20.10.2023)
2. *Closer to the European Union: Republic of Moldova is aligning the national legislation with the European one*. // <https://eu4moldova.eu/strong-closer-to-the-european-union-republic-of-moldova-is-aligning-the-national-legislation-with-the-european-one-strong/> (Accesat - 20.10.2023)
3. The process of harmonization and compliance of national legislation with European legislation in discussion at the international conference in Iasi -The Future of the Judicial System of the European Union. // <https://cancelaria.gov.md/en/content/process-harmonization-and-compliance-national-legislation-european-legislation-discussion> (Accesat - 20.10.2023)
4. <https://mfa.gov.md/en/node/3633> (Accesat - 20.10.2023)
5. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/moldova/> (Accesat - 20.10.2023)
6. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/moldova/> (Accesat - 20.10.2023)

IMPACTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA ASUPRA POLITICII DE SECURITATE ȘI APĂRARE COMUNĂ A UNIUNII EUROPENE

Svetlana CEBOTARI

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chisinau, Republica Moldova

e-mail: svetlana.cebotalari11@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9073-104X>

Emergența războiului din Ucraina, condiționat de ocuparea peninsulei Crimeea în 2014 și invazia Federației Ruse în anul 2022 este, de la prăbușirea Uniunii Sovietice, evenimentul care va avea cele mai mari implicații geopolitice pe arena internațională, inclusiv și asupra Uniunii Europene, în special asupra Politicii de Securitate și Apărare Comună. Războiul în proces de desfășurare implică o serie de efecte pe termen lung pentru securitatea și stabilitatea continentului european. Gradul de posibilitate a unora dintre consecințele războiului ruso-ucrainean nu va fi de neglijat și va constitui subiect de dezbatere pentru mediul academic, dar și pentru liderii politici occidentali pentru mulți ani înainte. Prezentul articol are drept scop reliefaarea principalelor aspecte care au intervenit în Politica de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene ca rezultat al declanșării războiului din Ucraina. Astfel, vor fi analizați pașii efectuați de UE în scopul asigurării păcii pe continentul european. De asemenea, vor fi reliefate și unele aspecte ale cooperării UE - NATO în contextul războiului din Ucraina.

Cuvinte-cheie: agresiune, conflict, război, Ucraina, politică, securitate, Uniunea Europeană.

THE IMPACT OF THE WAR IN UKRAINE ON THE COMMON SECURITY AND DEFENSE POLICY OF THE EUROPEAN UNION

The emergence of the war in Ukraine, conditioned by the occupation of the Crimean peninsula in 2014 and the invasion of the Russian Federation in 2022, is, since the collapse of the Soviet Union, the event that will have the greatest geopolitical implications on the international arena, including on the European Union, especially on politics of common security and defence. The ongoing war have a number of long-term implications for the security and stability of the European continent. The degree of possibility of some of the consequences of the Russo-Ukrainian war will be negligible and will be a subject of debate for academics and Western political leaders for many years to come. The purpose of this article is to highlight the main aspects that intervened in the Common Security and Defense Policy of the European Union as a result of the outbreak of a Ukrainian war. Thus, the steps taken by the EU to ensure peace on the European continent will be analyzed. Also, some aspects of EU-NATO cooperation in the context of the war in Ukraine will be highlighted.

Keywords: aggression, conflict, war, Ukraine, politics, security, European Union.

L'IMPACT DE LA GUERRE EN UKRAINE SUR LA POLITIQUE DE SÉCURITÉ ET DE DÉFENSE COMMUNE DE L'UNION EUROPÉENNE

L'émergence de la guerre en Ukraine, conditionnée par l'occupation de la péninsule de Crimée en 2014 et l'invasion de la Fédération de Russie en 2022, est, depuis l'effondrement de l'Union soviétique, l'événement qui aura les plus grandes implications géopolitiques sur la scène internationale. domaine, y compris sur l'Union européenne, en particulier sur la politique de sécurité et de défense communes. La guerre en cours ont un certain nombre d'implications à long terme pour la sécurité et la stabilité du continent européen. Le degré de possibilité de certaines des conséquences de la guerre russo-ukrainienne sera négligeable et sera un sujet de débat pour les universitaires et les dirigeants politiques occidentaux pendant de nombreuses années à venir. Le but de cet article est de mettre en évidence les principaux aspects qui sont intervenus dans la politique de sécurité et de défense commune de l'Union européenne à la suite du déclenchement de la guerre en Ukraine. Ainsi, les mesures prises par l'UE pour assurer la paix sur le continent européen seront analysées. En outre, certains aspects de la coopération UE-OTAN dans le contexte de la guerre en Ukraine seront mis en lumière.

Mots-clés: agression, conflit, guerre, Ukraine, politique, sécurité, Union Européenne.

ВЛИЯНИЕ ВОЙНЫ В УКРАИНЕ НА ОБЩУЮ ПОЛИТИКУ БЕЗОПАСНОСТИ И ОБОРОНЫ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Начало войны в Украине, обусловленное оккупацией Крымского полуострова в 2014 г. и вторжением Российской Федерации в Украину в 2022 г., после распада Советского Союза будет иметь самые серьезные геополитические последствия для международной арены, в том числе для Европейского Союза, особенно для общей политики безопасности и обороны. Продолжающаяся война имеет ряд долгосрочных последствий для безопасности и стабильности на европейском континенте. Степень вероятности некоторых последствий российско-украинской войны будет ничтожно мала и еще долгие годы будет предметом споров ученых и западных политических лидеров. Цель данной статьи - осветить основные аспекты, которые вмешались в Единую политику безопасности и обороны Европейского Союза в результате начала войны в Украине. Таким образом, будут проанализированы шаги, предпринятые ЕС для обеспечения мира на европейском континенте. Также будут освещены некоторые аспекты сотрудничества ЕС-НАТО в контексте войны в Украине.

Ключевые слова: агрессия, конфликт, война, Украина, политика, безопасность, Евросоюз.

Introducere

Principala particularitate a secolului al XXI-lea este prezența rivalității ruso-occidentale manifestată în special prin războiul ruso-ucrainean, război condiționat de invazia nejustificată a Federației Ruse în Ucraina. Războiul din Ucraina marchează rivalitatea geopolitică în relațiile dintre Rusia, Uniunea Europeană (UE) și Statele Unite ale Americii (SUA). De asemenea, reprezintă o ruptură fără precedent în ordinea de securitate euro-atlantică, care din 2008 se deteriora considerabil [13]. Rezultatul războiului din Ucraina este, de la prăbușirea Uniunii Sovietice, evenimentul care va avea cele mai mare implicații

geopolitice pe arena internațională, inclusiv și asupra Uniunii Europene. Gradul de posibilitate a unora dintre consecințele războiului ruso-ucrainean va fi de neglijat și va constitui subiect de dezbatere pentru mediul academic, dar și pentru liderii politici occidentali pentru mulți ani înainte [2].

Invazia Rusiei în Ucraina și războiul în proces de desfășurare implică o serie de efecte pe termen lung pentru securitatea și stabilitatea continentului european. Războaiele civile din Iugoslavia din anii 1990, atacurile teroriste asupra orașelor din spațiul european în anii 2000 și 2010, destabilizarea Africii de Nord și a Orientului Mijlociu din 2011 și ocuparea

Crimeii de către Rusia în 2014, și, mai recent invazia nejustificată a Ucrainei de către Federația Rusă au determinat Uniunea Europeană să adopte o politică comună de securitate și apărare [8].

Astfel, în scopul reliefării principalelor aspecte ale impactului războiului din Ucraina asupra Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene, cât și în scopul elaborării prezentei cercetări am apelat la utilizarea unui set de metode general-specifice de cercetare, precum: metoda fenomenologică, metoda istorică și metoda webografică.

Metoda fenomenologică, ca metodă de cercetare în filosofie, a permis examinarea condițiilor fundamentale și evenimentelor („fenomenelor”) care au contribuit la accelerarea, sau fortificarea Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene în contextul războiului din Ucrainei condiționat de ocuparea peninsulei Crimeea în 2014 și invazia nejustificată din 2022 de către Federația Rusă.

Recurgerea la utilizarea *metodei istorice* a permis efectuarea analize privind fortificarea Politicii de Securitate și Apărare a UE în contextul războiului din Ucraina. Ținând cont de faptul că în literatura științifică din Republica Moldova încă nu există cercetări cu referire la impactul războiului din Ucraina asupra fortificării politicii de securitate a UE, s-a recurs la utilizarea *metodei webografice*, care a oferit posibilitatea examinării problematicei suspuse cercetării la nivel teoretic și practic din principalele surse publicate pe siturile de internet.

Politica de securitate și apărare europeană în contextul războiului din Ucraina

Pe parcursul ultimelor trei decenii, adică de la sfârșitul Războiului Rece, problemele legate de securitate și apărare au ocupat o poziție relativ periferică pentru clasa politică europeană. Prezența de mai bine de un an de zile a unui război activ, de mare intensitate pe continentul european a dus la creșterea exponențială a interesului politic și informațional în

problemele de securitate și apărare. Deși din 1999, adică mai bine de 23 de ani, UE are o Politică de Securitate și Apărare Comună (PSAC) - în realitate (PSAC), fostă Politică Europeană de Securitate și Apărare sau PESA) nu a fost cu adevărat una bine conturată. Începând cu anul 1999, liderii europeni au precizat clar că obiectivul PSAC era de a oferi Europei capabilitățile și mecanismele necesare pentru a desfășura operațiuni de gestionare a crizelor în străinătate, adică operațiuni de menținere a păcii și de stabilității în zonele conflictogene. Apărarea teritorială și descurajarea împotriva potențialelor amenințări ale statelor europene erau în primul rând în competența Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO). Astfel, pe parcursul anilor, politica de apărare a UE a fost, prin urmare, o politică de securitate, care a priorizat capacitățile și operațiunile de intensitate scăzută sau medie, așa cum demonstrează experiențele din Balcani, Africa, Orientul Mijlociu și Afghanistan.

Accentul pus de UE pe operațiunile de gestionare a crizelor în străinătate poate fi explicat prin faptul că apărarea teritorială și descurajarea au fost obiectivele NATO, care are o structură de comandă integrată și consolidată, iar avizul strategic și politic este reprezentat de conducerea Statelor Unite ale Americii (SUA). Pe de altă parte, la sfârșitul anilor 1990, odată cu lansarea PSAC, apărarea și descurajarea păreau să devină de prisos, având în vedere hegemonia geopolitică și tehnologic-militară a SUA și a Vestului. În acest context, NATO însăși se lansează în câmpul gestionării operațiunilor din străinătate, ca de exemplu cele din Balcani și Afghanistan. Astfel, în ultimele două decenii, vedem cum NATO și UE coexistă în domeniul operațiunilor de gestionare a crizelor în străinătate, NATO ocupându-se, în general, de acele sarcini care pot implica luptă (adică, de intensitate mare și medie-înaltă) și UE - implicată în sarcini de stabilizare care se învecinează cu sfera polițienească și găsindu-și valoarea adăugată în le-

gătura dintre militar (intensitate scăzută) și „civil” (sarcini de poliție, consiliere judiciară sau politici administrative și de dezvoltare). Această logică de împărțire a sarcinilor a funcționat în ultimele două decenii, adică de la lansarea PSAC în 1999 și până în ultimii ani. Acum, însă, intrăm într-un context geo-strategic radical diferit, în care problemele legate de apărarea teritorială și descurajarea marilor puteri își recâștigă din nou primatul în debaterile privind politica de securitate. Revenirea amenințărilor din partea unor state precum este Federația Rusă indică un interes mai mare pentru apărare, dar și o modalitate diferită de abordare a problemelor de apărare, prin reaccentuarea apărării teritoriale și a descurajării în detrimentul operațiunilor de gestionare a crizelor din străinătate [12].

De asemenea, șocurile din sistemul internațional din ultimii ani au servit drept semnale de alarmă pentru ca Uniunea Europeană să conștientizeze nevoia de a-și consolida capacitățile de apărare. În primul rând, în vara anului 2021, retragerea SUA și NATO din Afghanistan, percepută ca un eșec substanțial de către întreaga lume occidentală a determinat mulți lideri europeni să revină la conceptul de „autonomie strategică”. Aproximativ șase luni mai târziu, invazia rusă în Ucraina a forțat din nou liderii europeni să intre într-o nouă realitate geopolitică [Ibidem].

Ce este în mod specific apărarea europeană? Conceptul este de fapt mai evaziv și mai puțin concret. PSAC este, în esență, cadrul politic prin care statele europene membre pot dezvolta o cultură strategică cu referire la securitate și apărare, pot aborda împreună conflictele și crizele, pot proteja Uniunea și cetățenii săi și pot consolida pacea și securitatea internațională. Pentru a face acest lucru, de-a lungul anilor UE s-a dotat cu instrumente specifice, financiare și de cooperare în domeniul achizițiilor publice sau de altă natură. Ideea Politicii de Securitate și Apărare Comună datează din 1948, când Franța, Regatul Unit și țările Benelux au semnat Tratatul

de la Bruxelles, care a dus, în 1954, la înființarea Uniunii Europene de Vest, o alianță politico-militară care a rămas practic inactivă până în anii '90. Ideea creării unei armate europene datează și ea din anii 1950, deși nu a fost niciodată pusă în aplicare până în prezent: Franța, de fapt, după ce a propus crearea Comunității Europene de Apărare (CEDE), nu a ratificat tratatul. Începând cu anii 1990, temele apărării și securității ocupă din nou spațiu în dezbaterile europene, cu o serie de inițiative care conduc tocmai la stabilirea unui cadru de politică externă și de securitate comună și la consolidarea cooperării cu NATO, făcându-l mai structurat și mai durabil. Mai mult, în următoarele trei decenii se fac pași concreți atât în căutarea creării unei culturi strategice comune, cât și în lansarea de inițiative care să permită o mai bună integrare a forțelor armate ale statelor membre. Agenția Europeană de Apărare (EDA) a fost creată în 2004, Serviciul European de Acțiune Externă (SEAE sau SEAE) a fost înființat în 2009, iar un prim document strategic relevant, Strategia cuprinzătoare europeană, a fost publicat în 2016. În plus, PESCO (Cooperare Structurată Permanentă) a fost lansată în 2017, ceea ce permite statelor membre care doresc și sunt capabile să dezvolte împreună capacități de apărare, investind în proiecte comune în beneficiul forțelor lor armate și, în consecință, a capacității operaționale la nivel europeană [8].

La doar o lună de la invazia Federației Ruse în Ucraina, miniștrii afacerilor externe și ai apărării din țările membre ale Uniunii Europene au adoptat la data de 10 martie 2023, la Bruxelles, într-un moment în care asistăm la revenirea războiului în Europa, Busola Strategică a apărării europene – o nouă politică de apărare comună care va permite UE să stabilească forțe de reacție rapidă [14]. Obiectivul Busolei strategice este de a face din UE un furnizor de securitate mai puternic și mai capabil. UE trebuie să fie în măsură să își protejeze cetățenii și să contribuie la pacea și securitatea internaționale. Acest lucru este cu

atât mai important într-un moment în care războiul a revenit în Europa, în urma agresiunii nejustificate și neprovocate a Rusiei împotriva Ucrainei, și totodată într-un moment al unor transformări geopolitice majore. Această Busolă strategică va consolida autonomia strategică a UE și capacitatea sa de a colabora cu partenerii pentru a-și proteja valorile și interesele [15].

O UE mai puternică și mai capabilă în materie de securitate și apărare va aduce o contribuție pozitivă la securitatea mondială și transatlantică și este complementară NATO, care rămâne baza apărării colective pentru membrii săi. De asemenea, UE își va intensifica sprijinul pentru ordinea mondială bazată pe norme, în centrul căreia se află Organizația Națiunilor Unite. Amenințările sunt în creștere, iar costul lipsei de acțiune este clar. Busola strategică este un ghid de acțiune. Ea stabilește o cale de urmat ambițioasă pentru politica noastră de securitate și apărare pentru următorul deceniu. Ne va ajuta să ne asumăm responsabilitățile în materie de securitate, în fața cetățenilor noștri și a restului lumii. Busola strategică oferă o evaluare comună a mediului strategic în care UE își desfășoară acțiunile și a amenințărilor și provocărilor cu care se confruntă Uniunea. Documentul prezintă propuneri concrete și realizabile, cu un calendar foarte precis de punere în aplicare, pentru a îmbunătăți capacitatea UE de a acționa în mod decisiv în situații de criză și de a-și apăra securitatea și cetățenii. Busola acoperă toate aspectele politicii de securitate și apărare și este structurată în jurul a patru piloni: acțiune, investiții, parteneriate și securitate [ibidem]. Publicarea Busolei Strategice, care a stabilit obiective concrete de atins până în 2025 este un document mai decisiv și mai concret spre deosebire de Strategia Globală din 2016 [1].

Astfel, pilonul „Acțiune” prevede că pentru a fi capabili să acționeze rapid și ferm ori de câte ori izbucnește o criză, alături de parteneri dacă este posibil și pe cont propriu atunci când este necesar, UE:

- va institui o Capacitate de desfășurare rapidă a UE solidă, de până la 5 000 de militari, pentru diferite tipuri de crize;

- va fi pregătită să desfășoare o misiune PSAC formată din 200 de experți pe deplin echipați în termen de 30 de zile, inclusiv în medii complexe;

- va desfășura exerciții reale periodice pe uscat și pe mare;

- va spori mobilitatea militară;

- va consolida misiunile și operațiile PSAC (politică de securitate și apărare comună) civile și militare ale UE promovând un proces decizional rapid și mai flexibil, acționând într-un mod mai solid și asigurând o solidaritate financiară sporită;

- va utiliza pe deplin Instrumentul european pentru pace pentru a sprijini partenerii.

Pentru cel de al doilea pilon „Securitate”, UE își va consolida capacitatea de a anticipa, de a descuraja și de a oferi un răspuns la amenințările și provocările actuale și emergente cu evoluție rapidă, precum și pentru a proteja interesele UE în materie de securitate. În acest scop, UE:

- își va consolida capacitățile de analiză a informațiilor;

- va dezvolta un set de instrumente pentru contracararea amenințărilor hibride și echipe de răspuns în caz de amenințări hibride care să aducă laolaltă diferite instrumente al căror rol va fi să detecteze o gamă largă de amenințări hibride și să răspundă acestora;

- va dezvolta în continuare setul de instrumente pentru diplomația cibernetică și va institui o politică de apărare cibernetică a UE, pentru a spori nivelul de pregătire și a răspunde la atacurile cibernetice;

- va elabora un set de instrumente pentru acțiunile străine de manipulare a informațiilor și pentru ingerințele străine;

- va elabora o strategie spațială a UE pentru securitate și apărare;

- va consolida rolul UE ca actor în domeniul securității maritime.

Cel de-al treilea pilon al Busolei Strategice „Investiții” prevede angajamentul statelor membre de ași majora în mod substanțial cheltuielile pentru apărare pentru a răspunde ambiției colective de a reduce deficiențele critice în materie de capacități militare și civile și pentru a ne consolida baza industrială și tehnologică de apărare europeană. În acest context, UE:

- va desfășura schimburi în ceea ce privește obiectivele naționale privind majorarea și îmbunătățirea cheltuielilor pentru apărare pentru a răspunde nevoilor noastre în materie de securitate;

- va oferi măsuri de încurajare suplimentare pentru ca statele membre să se implice în dezvoltarea în colaborare a capacităților și să investească în comun în factori de sprijin strategici și în capacități de nouă generație de a opera pe uscat, pe mare, în aer, în spațiul cibernetic și în spațiul cosmic;

- va impulsiona inovarea tehnologică în domeniul apărării pentru a elimina lacunele strategice și a reduce dependențele tehnologice și industriale.

Pentru cel de al patrulea pilon „Parteneriate”, în scopul abordării amenințărilor și provocărilor comune, UE:

- va consolida cooperarea cu parteneri strategici precum NATO, ONU și partenerii regionali, inclusiv OSCE, UA și ASEAN;

- va dezvolta parteneriate bilaterale mai adaptate cu țările și cu partenerii strategici care împărtășesc aceeași viziune, cum ar fi SUA, Canada, Norvegia, Regatul Unit, Japonia și altele;

- va dezvolta parteneriate adaptate în Balcanii de Vest, în vecinătatea noastră estică și sudică, în Africa, Asia și America Latină, inclusiv prin sporirea dialogului și a cooperării, promovarea participării la misiunile și operațiile PSAC și sprijinirea consolidării capacităților [8].

Astfel, Busola Strategică a UE va contribui la consolidarea unei culturi europene comune în materie de securitate și apărare și la definirea obiectivelor

corecte și a scopurilor concrete pentru politicile UE. Ea va aborda patru domenii diferite, interconectate: – misiuni de gestionare a crizelor; reziliență; instrumente și capacități; cooperarea cu partenerii. Din această perspectivă, Busola Strategică a UE se aseamănă cu documentul programatic al NATO – Conceptul Strategic – care statuează trei piloni: apărare colectivă, gestionarea crizelor și securitate prin cooperare. De altfel, adoptarea Busolei Strategice a UE a fost urmată de adoptarea următorului Concept Strategic al NATO, la summitul de la Madrid din 29-30 iunie 2022 [7].

Colaborarea cu NATO a fost, de asemenea, consolidată, prin semnarea unui nou acord de cooperare- Declarația comună semnată la 10 ianuarie 2023. Aceasta este a treia declarație comună, după Declarația de la Varșovia din 2016 și cea de la Bruxelles din 2018, ca parte a un parteneriat de peste douăzeci de ani. Cel mai semnificativ aspect este probabil declarația de dorință de „întărire în continuare a cooperării [UE și NATO, n.d.] în zonele existente, cât și extinderea și aprofundarea acesteia în special în ceea ce privește competiția geostrategică, problemele legate de reziliență, protecția infrastructurii critice, și tehnologiile perturbatoare, spațiul, implicațiile de securitate ale schimbărilor climatice, precum și manipularea informațiilor și amestecul actorilor străini.

În acest sens, cea mai interesantă inovație adusă de Busola Strategică a fost propunerea de creare, până în 2025, a unei capacități de reacție rapidă (*European Rapid Deployment Capacity (EU RDC)*), cu scopul de a permite desfășurarea de trupe, până la maximum 5.000 de unități, într-un mediu nepermisiv ca răspuns la diferite tipuri de crize. La aproximativ un an de la publicarea Busolei Strategice, la 9 martie 2023, Comisia pentru Afaceri Externe a Parlamentului European (AFET) a aprobat un raport pentru a defini mai bine caracteristicile care trebuie atribuite acestui nou instrument, considerat cheie pentru au-

tonomia strategică a Uniunii Europene. Proiectul a fost apoi prezentat în ședința plenară, care a aprobat rezoluția intitulată Capacitatea de desfășurare rapidă (CDR) a UE, Grupurile de luptă UE și Articolul 44 al Tratatului UE (TUE): „Calea de urmat”.

Comparația dintre Capacitatea de desfășurare rapidă a UE și grupurile de luptă ale UE a fost inevitabilă de la prezentarea acestui nou instrument, deși la o analiză mai atentă cele două instrumente prezintă diferențe substanțiale semnificative. Grupurile de luptă ale UE sunt definite ca „unități militare multinaționale, compuse în general din 1.500 de personal fiecare și fac parte integrantă din capacitatea militară de reacție rapidă a Uniunii Europene de a răspunde conflictelor și crizelor emergente din întreaga lume”. Aceste grupuri de luptă sunt operaționale din 2007 și au contribuit ca instrument de cooperare și transformare în domeniul apărării, dar din diverse motive nu au fost niciodată desfășurate la nivel operațional. Fiind un instrument care se încadrează sub umbrela PSAC, de fapt, decizia privind utilizarea lor trebuie să fie aprobată în unanimitate de toate statele membre. În plus – poate un factor și mai decisiv în descurajarea utilizării lor – funcționarea lor prevede ca trupele să fie aprovizionate pe bază de rotație de către țările Uniunii și ca eventuala lor utilizare să fie finanțată în întregime de oricare stat care contribuie în termeni cu oameni și echipament. Pentru CDR, UE s-a decis de a acorda finanțare la nivel central. Totuși, întrucât este vorba despre măsuri referitoare la Politica de Securitate și Apărare Comună, puterea de decizie rămâne în continuare în mâinile țărilor membre [11].

Invazia Ucrainei de către Rusia în urmă cu doi ani a declanșat o transformare pe termen lung în politica de apărare europeană. Războiul din Ucraina a produs o convergență politică fără precedent în Europa, cu o percepție unanimă a necesității creșterii capacităților de apărare. Această unanimitate corespunde unei renașteri a dimensiunii de securitate co-

lectivă a NATO. Dar, totuși, ne putem pune întrebarea viitorului acestui consens privind utilizarea unei forțe militare a Uniunii Europene. Să presupunem că Consiliul Uniunii Europene are deja puterea de a mobiliza o forță de acțiune rapidă de 5.000 de oameni, așa cum se propune în Busola Strategică. În contextul actual, cu siguranță ar fi putut contribui la consolidarea poziției de apărare a Uniunii în statele membre care se învecinează cu Ucraina sau Rusia. Exact ceea ce au făcut deja unii membri ai UE și NATO, în cadrul Forței de răspuns a NATO (NRF), ale cărei capacități fuseseră deja mărite din 2014. Dacă extindem scenariul actual, ar părea dificil să ne gândim la o posibilitate de intervenție militară a UE care să nu se încadreze în cadrul politicii NATO în Europa. O intervenție directă a unei forțe UE în Ucraina în timp ce NATO ar rămâne în mod defensiv, ar fi o interpretare greșită la diferite niveluri. Atunci ar fi necesar să se ia în considerare utilizarea acestei forțe în alte scenarii „în afara zonei NATO” (evacuarea cetățenilor, intervenții de menținere a păcii pentru angajamente de intensitate redusă, etc) [3].

Momentul politic actual este favorabil apărării. Face posibilă repunerea în centrul dezbaterii europene a chestiunii militare, o revenire la un principiu al realismului dezirabil după o perioadă marcată de o paradigmă de creștere economică și normativă europeană. Dacă lăsăm deoparte aspectul operațional al forțelor europene care rămân controlate direct de statele membre, este, de asemenea, legitim să ne gândim că diferitele declarații de majorări ale bugetelor militare ar putea permite un real salt în industria militară europeană. Perspectiva unei piețe tehnologice civile și militare integrate și unificate la nivelul Uniunii Europene cu consolidarea unei cereri publice puternice ar permite condiții extrem de favorabile pentru dezvoltare, ținând cont de un mecanism deja existent în Statele Unite, unde cheltuielile pentru apărare joacă un rol important în dezvoltarea tehnologiei. Mai mult, există deja mecanisme instituționale, precum

Agencia Europeană de Apărare (AED), care sunt capabile să realizeze programe comune de dezvoltare tehnologică militară și care cu siguranță pot beneficia foarte mult de o creștere a bugetelor.

De asemenea, războiul din Ucraina este un moment cheie pentru elaborarea unei autonomii strategice europene. Această declarație politică, care a fost un real succes încă de anul trecut, oferă posibilitatea de a beneficia de avântul programelor deja lansate de comisie prin adăugarea de cheltuieli militare în beneficiul comun. Din acest punct de vedere, Busola Strategică pare foarte timidă deoarece, dacă evocă, prin diverse măsuri, o întărire a cooperării cu un mecanism de stimulare a cooperării multilaterale pentru apărare. Prin urmare, ar fi de dorit să o amplificăm rapid cu un plan european privind latura militară a „suveranității tehnologice” pentru a preveni restabilirea reflexelor autarhice în ceea ce privește cheltuielile de apărare și multiplicarea capetelor care anihilează efectele masei critice și ale progresului tehnologic.

Pornind de la aceste raționamente, ar trebui stabilite condițiile unei viziuni viitoare a apărării europene. Proiectul privind crearea forțelor europene de reacție rapidă care să reunească contribuțiile diferitelor state membre, pentru a avea un instrument comun care să facă posibilă apărarea colectivă a Europei, care ar fi în sine o formă de răspuns politic la prezența războiului pe continentul European [4].

Războiul din Ucraina a schimbat nu numai relațiile dintre Rusia și restul Europei, ci și relațiile dintre statele membre ale Uniunii Europene (UE) și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO). Actualmente, în contextul războiului din Ucraina se conturează un nou echilibru între statele care aparțin Europei de Vest, pe de o parte, și statele din Europa Centrală și de Est, statele baltice (Estonia, Letonia, Lituania) și statele nord-europene (Norvegia, Danemarca, Finlanda și Suedia). Înainte de războiul din Ucraina, statele din Europa de Nord și din Europa

Centrală și de Est erau considerate, din toate punctele de vedere, ca un „partener junior” în cadrul UE, având în vedere supremația relațiilor franco-germane care au modelat și orientat dezbaterile pe probleme de securitate colectivă. Sub influența franceză, Europa de Vest a lucrat, atât cu UE, cât și cu NATO, pentru crearea unei autonomii strategice militare pentru Europa. Războiul din Ucraina a făcut ca această orientare strategică să fie depășită.

Partea de est a Alianței Nord-Atlantice alcătuită din trei grupări de state, care se întind de la Marea Baltică în nord până la Marea Neagră în sud, formează acum flancul estic al NATO care consideră Statele Unite ca fiind cel mai important aliat pentru protejarea securității, precum și pentru apărarea democrațiilor liberale din Europa. Partea de est a NATO percepe Statele Unite ca un aliat cheie, capabil să echilibreze relația dintre cele două aripi (est și vest) ale NATO. Nici Franța, nici Germania, din motive diferite, nu sunt în măsură să facă acest lucru. De altfel, Statele Unite reiau, sub președinția lui Joe Biden, același rol pe care l-au exercitat în faza cea mai acută a Războiului Rece (1947-1962). Angajamentul Statelor Unite alături de Ucraina și dorința de a veghea asupra securității părții de est a NATO au lasat deoparte presupunerea falsă că se îndepărtează de Europa, pivotând spre Asia, pentru a controla China, care tinde să anexeze Taiwanului prin forță. Vizita președintelui Xi Jinping, în perioada 20-22 martie 2023, la Moscova a pecetluit, de altfel, alianța, deja în formare de câțiva ani, dintre China și Rusia. Această nouă realitate geopolitică presupune prezența militară a Statelor Unite în Europa Centrală și de Est, esențială atât pentru securitatea europeană, cât și pentru cea asiatică. În urma agresiunii ruse împotriva Ucrainei, statele aparținând părții de est ale NATO au văzut că, fără contribuția decisivă a Statelor Unite, războiul s-ar fi putut încheia în 2022 cu înfrângerea Ucrainei și ștergerea statului acesteia în favoarea Rusiei. Axa strategică care leagă flancul

estic al NATO și Statele Unite a apărut astfel în urma agresiunii ruse, la 24 februarie 2022, și a fost pusă în aplicare în timpul vizitei președintelui Biden la Kiev și Varșovia, 21 și 22 februarie 2023.

În capitala Poloniei, președintele american s-a întâlnit cu cei nouă șefi de stat din Europa Centrală și de Est, mulțumindu-le pentru sprijinul acordat Ucrainei încă de la începutul agresiunii ruse. În urma acestei întâlniri, statele din nordul Europei (Norvegia, Danemarca, Finlanda și Suedia) au decis să-și integreze în continuare forțele aeriene, prin semnarea în baza NATO de la Rammstein, în Germania, a unei declarații în acest sens. Aceste țări au peste 300 de avioane de vânătoare, o forță considerabilă care contribuie la descurajarea și apărarea NATO. Această cooperare militară permite Suediei (în așteptarea aderării sale la NATO, blocată în prezent de Turcia) să își pregătească forțele armate pentru integrarea în sistemul Alianței. Dintre statele din Europa Centrală și de Est, două state – Polonia și România – se află în prima linie a apărării NATO. Ambele state au o graniță lungă cu Ucraina și au acceptat sute de mii de refugiați ucraineni pe teritoriul lor. La un an de la izbucnirea războiului din Ucraina, Polonia și-a mărit semnificativ forțele armate. Bugetul său militar pentru anul 2022 este de 2,4% din PIB. Obiectivul pentru anul 2023 este de a ajunge la 4%, cu mult peste cele 2% și dorit de cei 30 de membri ai NATO. Armata poloneză are 170.000 de soldați, o dimensiune comparabilă cu cea a Germaniei. Polonia intenționează, conform declarațiilor ministrului apărării, Mariusz Blaszczak, să-și mărească numărul armatei la 300.000 de soldați în următorii ani, pentru a deveni cea mai mare armată din Europa. La rândul său, România are o armată formată din 70.000 de militari activi, 60.000 de membri ai forțelor paramilitare și 55.000 de rezerviști. De la începutul războiului din Ucraina, țara și-a dublat investițiile în industria militară, alocând sume importante în achiziții de echipamente

militare. Pe parcursul anului 2023, România va găzdui un accelerator de inovare în apărare pentru cercetarea noilor tehnologii care privesc în prezent sectoarele militare: inteligență artificială, biotehnologii și materiale inovatoare. De asemenea, în România a fost instalat un scut antirachetă major la Deveselu. La fel, la baza militară Mihail Kogălniceanu, situată la 185 de kilometri est de București, sunt staționați 2.000 de militari americani [5].

Concluzii

Actualmente, arhitectura europeană de securitate trece printr-o fază de redefinire, fiind determinată de crize și provocări multidimensionale, în special fiind redefinită de emergența războiului din Ucraina. Invazia Ucrainei de către Federația Rusă a marcat un punct de cotitură pentru Europa și va marca memoria generațiilor viitoare. Pe de altă parte, invazia rusă a făcut ca Uniunea Europeană să devină mai unită și că toți membrii săi — inclusiv Polonia și Ungaria să se alinieze împotriva acțiunilor Federației Ruse în Ucraina. De asemenea, am fost prezenți la reacțiile țărilor neutre din punct de vedere istoric, precum Suedia și Finlanda, care și-au reiterat dreptul de a adera la NATO, și Elveția, care a aderat la sancțiunile economice ale Uniunii Europene.

Actualmente suntem prezenți la consolidarea capacităților și capabilităților militare ale Uniunii Europene, scopul căruia este cel de a asigura securitatea pe continentul european. De asemenea, în contextul războiului din Ucraina suntem prezenți nu doar la promovarea autonomiei strategice a Europei, dar și la consolidarea cooperării UE- NATO în asigurarea securității europene, lucru care în viitor, va face ca Rusia să se confrunte cu o Europă întărită militar.

Referințe bibliografice

1. BANU, C. M. *Politica de securitate și apărare co-*

mună a UE – de la Strategia globală (2016) la Busola strategică (2022). Spre reconfigurare prin efectul războiului din Ucraina? Studiu.

2. GONZÁLEZ-BARBA, J. *El impacto de la guerra de Ucrania sobre la UE*. <https://www.politicaexterior.com/el-impacto-de-la-guerra-de-ucrania-sobre-la-ue/> (vizitat 02.04.2023)

3. *Invasión rusa a Ucrania cambiara el entorno de seguridad de Europa “durante décadas”*. <https://www.vozdeamerica.com/a/invasion-rusa-de-ucrania-cambio-el-entorno-de-seguridad-de-europa-durante-decadas-/6977069.html> (vizitat 02.04.2023)

4. *La relance de la défense européenne et le conflit en Ukraine : dynamiques et paradoxes*. <https://www.fr-strategie.org/publications/notes/relance-defense-europeenne-conflit-ukraine-dynamiques-paradoxes-2022> (vizitat 02.03.2023)

5. *La sicurezza Europea di fronte a crisi multidimensionali prospettive future e collocazione dell’Italia*. <https://www.esteri.it/wp-content/uploads/2023/05/Paper-sicurezza-Maeci-IAI-DEF.pdf> (vizitat 04.03.2023)

6. LUPÎȚU, R. *Țările UE au aprobat Busola strategică a apărării europene, complementară cu NATO: UE va avea o forță de reacție rapidă de 5.000 de militari până în 2025*. <https://www.caleaeuropeana.ro/tarile-ue-au-aprobat-busola-strategica-a-apararii-europene-complementara-cu-nato-ue-va-avea-o-forta-de-reactie-rapida-de-5-000-de-militari-pana-in-2025/> (vizitat 02.03.2023)

7. LUPÎȚU, R. *UE aprobă luni Busola strategică a apărării, care prevede o forță militară de 5.000 de soldați și creșterea cheltuielilor pentru apărare*. <https://www.caleaeuropeana.ro/ue-aproba-luni-busola-strategica-a-apararii-care-prevede-o-forta-militara-de-5-000-de-soldati-si-cresterea-cheltuielilor-pentru-aparare/> (vizitat 20.04.2023)

8. MARRONE, A. *Dove va la sicurezza europea?* <https://www.affarinternazionali.it/la-guerra-rus->

[so-ucraina-e-le-sfide-per-la-sicurezza-europea/](https://www.affarinternazionali.it/la-guerra-russo-ucraina-e-le-sfide-per-la-sicurezza-europea/) (vizitat 20.04.2023)

9. *O Busolă strategică pentru consolidarea securității și apărării UE în următorul deceniu*. <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/> (vizitat 20.04.2023)

10. RADU, A. *Deputații europeni solicită o capacitate de apărare mai puternică: UE trebuie să vorbească cu o „singură voce” în privința politicii externe*. <https://www.caleaeuropeana.ro/deputatii-europeni-solicita-o-capacitate-de-aparare-mai-puternica-ue-trebuie-sa-vorbeasca-cu-o-singura-voce-in-privinta-politicii-externe/> (vizitat 20.03.2023)

11. SAMORÈ, S. *Il momento della difesa europea: prospettive e criticità a più di un anno dall’invasione dell’Ucraina*. <https://www.pandorarivista.it/articoli/il-momento-della-difesa-europea-prospettive-e-criticita-a-piu-di-un-anno-dall-invasione-dell-ucraina/> (vizitat 21.04.2023)

12. SIMÓN, L. *Autonomía estratégica y defensa europea después de Ucrania*. <https://www.realinstitutoelcano.org/analisis/autonomia-estrategica-y-defensa-europea-despues-de-ucrania/> (vizitat 20.04.2023)

13. STEINBERG, F., TAMAMES, J. *La UE en el mundo tras la guerra de Ucrania*. <https://www.realinstitutoelcano.org/analisis/la-ue-en-el-mundo-tras-la-guerra-de-ucrania/> (vizitat 20.03.2023)

14. *Une boussole stratégique pour l’UE*. <https://www.consilium.europa.eu/fr/infographics/strategic-compass/> (vizitat 21.04.2023)

15. *Une boussole stratégique pour renforcer la sécurité et la défense de l’UE au cours de la prochaine décennie*. <https://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/> (vizitat 20.04.2023)

ISTORIOGRAFIA RĂZBOIULUI DE PE NISTRU. TRANSNISTRIA – DE LA RĂDĂCINI LA SEPARATISM

Ion COSTAȘ

General de divizie, Chișinău, Republica Moldova

e-mail: baxanoleg@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-5705-2688>

Oleg BAXAN

Masterand, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: baxanoleg@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-5705-2688>

Examinând nivelul de cercetare a problemei diferendului transnistrean și constatând că opiniile asupra acestui subiect nu sunt univoce, am considerat necesar să analizăm detașat istoriografia conflictului armat din Transnistria (război), începând de la rădăcinile formării acestei regiuni și până la primii pași ai separatismului, apelând la lucrările autorilor din Republica Moldova, inclusiv din regiunea transnistreană, din România și din țările occidentale. Doarece pentru a vedea tabloul în întregime, avem nevoie de o abordare mai complexă asupra acestei probleme, și în acest studiu am încercat să punctăm succint cele mai importante evenimente, cu scopul ca cei interesați de tematica dată să vadă tabloul în întregime.

Cuvinte-cheie: autonomia moldovenească, Partidul Comunist, separatism, Republica Moldova, Transnistria.

THE HISTORIOGRAPHY OF THE DNIESTER WAR. TRANSNISTRIA – FROM ROOTS TO SEPARATISM

Examining the level of research on the issue of the Transnistrian dispute and finding that the opinions on this subject are not univocal, we considered it necessary to separately analyze the historiography of the armed conflict in Transnistria (the war), starting from the roots of the formation of this region and up to the first steps of separatism, calling to the works of authors from the Republic of Moldova, including from the Transnistrian region, from Romania and from Western countries. In order to see the whole picture, we need a more complex approach to this problem, and in this study, we have tried to succinctly point out the most important events, with the aim that those interested in the given theme can see the whole picture.

Keywords: Moldovan autonomy, the Communist Party, separatism, Republic of Moldova, Transnistria.

HISTORIOGRAPHIE DE LA GUERRE SUR LE DNIESTR. LA TRANSNISTRIE – DES RACINES AU SÉPARATISME

Examinant le niveau de recherche sur le problème du conflit transnistrien et constatant que les opinions à ce sujet ne sont pas univoques, nous avons jugé nécessaire d'analyser l'historiographie du conflit armé en Transnistrie (guerre),

en partant des racines de la formation de cette région et jusqu'aux premiers pas du séparatisme, en nous tournant vers les travaux d'auteurs de la République de Moldova, y compris de la région transnistrienne, de la Roumanie et des pays occidentaux. Parce que pour voir l'image dans son intégralité, nous avons besoin d'une approche plus complexe sur cette question, et dans cette étude, nous avons essayé de souligner succinctement les événements les plus importants, afin que ceux qui s'intéressent au thème donné voient l'image dans son intégralité.

Mots clés: autonomie moldave, parti communiste, séparatisme, République de Moldova, Transnistrie.

ИСТОРИОГРАФИЯ ВОЙНЫ НА ДНЕСТРЕ. ПРИДНЕСТРОВЬЕ - ОТ ИСТОКОВ ДО СЕПАРАТИЗМА

Анализируя уровень исследования проблемы Приднестровского конфликта и установив, что мнения по этому поводу не однозначны, мы сочли необходимым отдельно проанализировать историографию вооруженного конфликта в Приднестровье (войны), начиная с истоков формирования этого региона и вплоть до первых шагов сепаратизма, обращаясь к работам авторов из Республики Молдова, в том числе из приднестровского региона, из Румынии и стран Запада. Чтобы увидеть всю картину, нам необходим более комплексный подход к этой проблеме, и в данном исследовании мы постарались лаконично указать на наиболее важные события, с той целью, чтобы интересующиеся данной темой могли увидеть всю полноту картины.

Ключевые слова: Молдавская автономия, Коммунистическая партия, сепаратизм, Республика Молдова, Приднестровье.

Introducere

Timp de 30 de ani clasa politică și societatea civilă s-a preocupat în mod firesc și constant de problema Transnistriei, mobilizând resurse umane și materiale impresionante în căutarea unei soluții adecvate. Însă, pentru a genera soluții care pot fi aplicate în practică, avem nevoie de cunoașterea problemei până în cele mai neînsemnate detalii. Deci, să începem cu adâncurile istoriei care este dată uitării.

În anul 1681, prin decretul sultanului Mehmed al IV-lea (1648-1687), Gheorghe Duca - domn al Moldovei, a fost însărcinat cu administrarea teritoriilor de la est de Nistru și a stabilit o parte semnificativă a moldovenilor în teritoriu până la Nipru. Acest lucru a fost făcut în ciuda faptului că Gheorghe Duca nu a domnit peste aceste ținuturi mult timp (1681-1683). Dar în 1699, după ce a suferit o înfrângere în război, Imperiul Otoman a fost nevoit să semneze Tratatul de la Karlowitz, conform căruia nordul Transnistriei a revenit în componența Uniunii statale polono-lituaniană. Aceste frontiere au rămas până în 1792-1793, când, conform Tratatului de la Iași și în conformitate cu a treia împărțire a Poloniei, teritoriul Transnistriei

a fost complet ocupat de Rusia. După cum vedem, aici a avut loc o luptă pentru Transnistria între Polonia, Lituania și Turcia. Ca parte a Rusiei, Transnistria a devenit în anul 1792 și a fost împărțită în două zone independente, a căror graniță a rămas râul Iagorlâc: teritoriul de la nord de acest râu a fost inclus în Gubernia Podolia, iar teritoriul din sud a devenit parte a Guberniei Herson. Aici a fost stabilit imediat un sistem de guvernare identic cu cel care a existat în guberniile centrale ale Imperiului Rus. Trebuie remarcat faptul că în 1792 moldovenii reprezentau 49,8% din populația totală a regiunii. Un astfel de statut juridic al regiunii a existat până în 1917. Deja în 1918, Guberniile Herson și Podolia au fost reorganizate, astfel a fost creată Gubernia Odesa. În martie 1923, a fost introdusă o nouă diviziune administrativ-teritorială, conform căreia în locul acestor gubernii au fost create raioanele Balta și Odesa (mai târziu din nou gubernii), care includea teritoriul Transnistriei [1].

După cum știm, mult după 1917, liderii Marii Revoluții din Octombrie au fost obsedați de ideea unei revoluții mondiale. Neputând declanșa imediat o conflagrație mondială, liderii bolșevici identificau o soluție printre țările vecine, prin care să fie posibilă

răspândirea revoluției în Europa și Balcani. Mai mult ca atât, URSS a avut o dispută teritorială cu România în privința Basarabiei după 27 martie 1918 când a avut loc Unirea, și Moscova își căuta acum întoarcerea acestui teritoriu în interesul revoluției mondiale.

Labirinturile politicii

Acesta este contextul în care la începutul lunii februarie 1924 vede lumina zilei la Moscova, la domiciliul unui emigrant comunist de origine română Ion Dic-Dicescu (Isidor Canton), un proiect privind delimitarea teritoriului locuit compact de moldovenii de lângă Nistru, inițial propunându-se, în cadrul unei regiuni autonome, apoi în urma discuțiilor cu tovarășii de idei în cadrul unei Republici Moldovenești ca parte componentă a Ucrainei Sovietice sau a URSS, care să pretindă în viitor și teritoriul din partea dreaptă a Nistrului – Basarabia, ei spuneau: „*Republica Moldova poate juca același rol de propagandă politică ca Republica Belarusă în raport cu Polonia, și Republica Karelia în raport cu Finlanda. Ar servi drept obiect de atragere a atenției și simpatiei populației basarabene și ar da un motiv și mai mare de a revendica reunificarea Transnistriei cu aceasta*”, după cum vedem, extinderea revoluției mondiale dincolo de Nistru, era concepția autorilor proiectului.

„Memoriul cu privire la necesitatea formării Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești”, din 4 februarie 1924 semnat de Cotovscki Grigori, Ion Dic-Dicescu, Tkacenko Pavel și alți 7 tovarăși este considerat în istoriografia problemei drept „punctul de plecare” în procesul de formare Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești pe malul stâng al Nistrului [2]. Acest document a fost expediat Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia și, în copie Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina pentru aprobare.

Cu scopul promovării proiectului, a fost aleasă o „comisie organizatorică cu statut permanent”, din care făceau parte Cotovscki, Dic, Bădulescu, Timov (Tinkelman), Tkacenko și Chioran cunoscută sub numele de „grup de inițiativă Româno-Basarabean”.

Un alt actor principal este Frunze Mihail, fiind comandantul forțelor armate ale Ucrainei și Crimeii, membru al CC al PC(b) din Rusia și al Biroului Politic al CC al PC(b) din Ucraina, ca expert principal în chestiunea Română, fiind basarabean de origine, era la curent încă din toamna anului 1923 cu intențiile emigranților români de la Moscova și avea o atitudine favorabilă față de acestea. Prin rezoluția sa pe marginea „Memoriului”, el a recomandat formarea Republicii Moldovenești, nu direct în cadrul URSS, ci în cadrul Ucrainei Sovietice. Rezoluția ținea cont și de realitățile sociale, și de sensibilitățile conducerii ucrainene de la Harkov, capitala de atunci a Ucrainei, urmărind să determine prin formarea viitoarei Republici în cadrul RSSU o reacție pozitivă din partea liderilor ucraineni față de demersul Grupului de Inițiativă de la Moscova. În mediul vârfurilor de partid de la Moscova și Harkov însă nu exista o unitate de opinii pe marginea proiectului unei Republici Moldovenești în stânga Nistrului [3].

La 18 februarie Frunze a avut o prezentare a „Memoriului” la ședința BP al CC al PC(b) al Ucrainei, dar s-a decis amânarea luării unei decizii până la revenirea sa de la Moscova. Pe de altă parte în luna martie comisarul sovietic de Externe, Gheorghi Cicerin, atenționa într-o scrisoare către Secretarul CC al PC(b) al Rusiei, Veaceslav Molotov că: „*Formarea RSSM este în momentul dat prematură, deoarece va genera tendințele expansioniste ale șovinismului românesc. Descoperirea unui asemenea număr de moldoveni, în teritoriul ucrainean va fortifica poziția românilor în disputa în chestiunea Basarabiei*” [4]. Totuși la 7 martie

Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina a revenit asupra „Memoriului” lui Cotovski, și a decis că ar fi oportună din punct de vedere politic delimitarea unei „regiuni autonome moldovenești” în cadrul Ucrainei.

Urgența proiectului era dependentă și de negocierile sovieto-române de la Viena (27 martie-2 aprilie 1924, anticipată de ratificarea franceză a Acordului de la Paris din 28 octombrie 1920 prin care României i se recunoștea suveranitatea asupra teritoriului dintre Prut și Nistru), de la care se aștepta că România va renunța la o parte din Basarabia în schimbul tezaurului de la Moscova. În rezultat, eșecul Conferinței de la Viena pentru URSS, a avut un impact negativ asupra viziunilor conducerii de la Harkov față de demersul Grupului de Inițiativă de la Moscova cu privire la necesitatea formării Republicii Moldovenești. După care a avut loc ședința din aprilie unde Biroul Politic al CC al PC(b)U, decide: „că în lipsa datelor (etnografice și teritoriale), formarea RASSM este inoportună”, revizuindu-și practic decizia anterioară. Ca reacție la poziția negativă a autorităților ucrainene față de proiectul formării Republicii Moldovenești, Grupul de Inițiativă a apelat de urgență la ajutorul lui M. Frunze, care la 25 iulie a făcut un demers personal către Secretarul General al CC al PC(b) al Rusiei, Iosif Stalin. Totuși M.Frunze va acționa indecis, posibil ținând cont de sensibilitățile Biroului Politic de la Harkov, dar și de poziția adversarilor acestui proiect de la Moscova (K.E.Voroșilov, M.I.Kalinin, A.P.Smirnov, G.V.Cicerin) [5], (nu se cunoaște de ce personaje politice de la Moscova, K.E.Voroșilov, M.I.Kalinin, A.P.Smirnov, mai puțin G.V.Cicerin aveau o poziție contra față de proiectul RASSM).

Ulterior I. Stalin convins de argumentele lui M.Frunze, i-a transmis acestuia întreg dosarul Republicii Moldovenești și responsabilitatea de a formula soluția în acest caz. În scurt timp Biroul

Politic al CC al PC (b)R, s-a pronunțat definitiv pe cazul dat în ședința din 29 iulie, atunci când Frunze și Racovski, ca și raportori a acestui subiect, au reușit să se impună în fața celui alt raportor, comisarului de Externe G.Cicerin. În urma discuțiilor, plecând prioritar de la considerente de ordin politic, Biroul Politic a hotărât „delimitarea populației moldovenești într-o Republică Autonomă aparte în cadrul RSSU”, și a propus CC al PC(b)U, să emită imediat directivele corespunzătoare către organele abilitate, și la 15 august prin hotărârea Secretariatului Comitetul Gubernial Odessa [6], este numită Comisia Organizatorică cu statut confidențial în componența a trei persoane: A.L.Grinștein (președinte), I.I.Badeev (Suslik) și G.I.Starii (Borisov). Iată așa ajungem la data de 19 septembrie când Biroul Politic de la Harkov, la propunerea lui Grinștein se aprobă hotărârea de formare a autonomiei Moldovenești. Prin hotărârea respectivă se concretizau teritoriile și granițele RASSM, instituțiile de conducere și centrul administrativ (or. Birzula), structura Guvernului, volumul bugetului, grafia și limba, rolul organismelor de coerciție (GPU), al cooperăției, acțiunile ce trebuiau derulate în legătură cu inițierea activității Comitetului Revoluționar al RASSM [7].

După ce proiectul Republicii Moldovenești a întrunit toate aprobările politice necesare, sesiunea a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina de legislatura a VIII-a a adoptat la

12 octombrie 1924 hotărârea cu privire la formarea RASSM: „Принимая во внимание твердо выраженную волю рабочих и крестьян Советской Молдавии и исходя из незыблемых основ Конституции Союза ССР, III сессия ВУЦИК VIII созыва постановляет: образовать в составе Украинской Советской Социалистической Республики Автономную Молдавскую Советскую Социалистическую Республику”.

Toată puterea în RASSM până la convocarea I

Congres integral moldovenesc al Sovietelor, conform hotărârii III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina se concentrează în mâinile Comitetului Revoluționar Provizoriu. Ulterior pe data de

19 aprilie 1925 în Balta a avut loc deschiderea *I Congres integral moldovenesc al Sovietelor*, cu un număr de 272 delegați, tot aici a fost adoptată și Constituția RASSM [8].

De la stânga la dreapta: G. I. Cotovskî, G. I. Buciușcanu, G. I. Starîi (președinte), I. N. Krivorukov, A. I. Stroeș, I. I. Badeev.

Astfel, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească a fost constituită din 11 raioane pe malul stâng al Nistrului: „Ананьевского, Кодымского (Крутянский), Балтского, Бирзульского, Каменского, Рыбницкого, Дубоссарского, Красноокнянского, Григориопольского, Тираспольского, Слободзейского”, cu o populație de aproximativ 545.000 de oameni, cu capitala la Balta, iar din anul 1929 – Tiraspol. Strict istoric, se poate spune că autonomia Moldovenească a apărut pur artificial. Legalitatea formării RASSM reprezenta un „fapt îndoielnic”, dacă ținem cont de faptul că „românii constituiau doar 31.5% din numărul total al populației RASSM, iar până la 1924 pe teritoriul care a fost in-

clus în RASSM n-a existat nici o școală românească, n-a apărut nici un ziar românesc, limba administrației și a bisericii a fost rusa ori ucraineana, numărul moldovenilor în structurile de stat și organizațiile de partid și comsomolistă ale RASSM era foarte mic” [9]. În plus, ea va apărea „pe un teritoriu căruia cu greu i s-ar putea adjuceca apartenența la spațiul fostului stat feudal moldovenesc, unit în 1859 cu Muntenia și formând statul român modern” [10]. Și, deși prezentată ca o entitate de stat autonomă, RASSM era în realitate „un cap de pod în planurile expansioniste ale URSS în Europa”, care „a evoluat din 1924 până în 1940 în direcția limitării treptate a caracteristicilor proprii unei formațiuni statale, devenind o regiune a

Ucrainei” [11]. După toate aceste evenimente aş dori să mai atrag atenția asupra unui eveniment, care la prima vedere nu pare important, dar totuși a avut un rol major, și anume fondarea unei reviste pentru moldovenii de lângă Nistru - „Plugarul – Roș”, care va începe să apară cu alfabet rusesc de la 1 mai 1924 prin decizia Comitetului Gubernial Odessa al PC(b) U, și să se strecoare în ea o serie de cuvinte și expresii din limba literară română. Atunci redacția s-a ciocnit cu problema limbii în care trebuia să apară revista pentru a putea fi înțeleasă de țărani moldoveni [8].

Iată așa finalizăm prima etapă a RASSM (1924 - 1940).

Următorul eveniment de o importanță majoră are loc pe data de 10 iulie 1940, când Sovietul Comisarilor Poporului al URSS s-a adresat către Sovietul Suprem al URSS, cu inițiativa de a forma Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Ca rezultat la data de 02 august 1940 la Moscova are loc cea de-a VII sesiune specială a Sovietului Suprem al URSS, unde este reprezentant din partea Transnistriei T.A.Constantinov, care deținea funcția de Președinte al Sovietului Comisarilor Poporului RASSM și Z.A.Crăciunescu fiind o profesoară din or. Orhei, ca reprezentantă a Basarabiei. Ca rezultat în unanimitate a fost votată Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești [12].

Extras din Lege: „Идя навстречу пожеланиям трудящихся Бессарабии и трудящихся Молдавской Автономной Советской Социалистической Республики о воссоединении молдавского населения Бессарабии с молдавским населением Молдавской АССР и руководствуясь советским принципом свободного развития национальностей, Верховный Совет Союза Советских Социалистических Республик постановляет:

1. Образовать Союзную Молдавскую Советскую Социалистическую Республику.

2. Включить в состав Союзной Молдавской Советской Социалистической Республики город

Тирасполь и Григориопольский, Дубоссарский, Каменский, Рыбницкий, Слободзейский и Тираспольский районы Молдавской Автономной Советской Социалистической Республики, город Кишинев и Бельцкий, Бендерский, Кишиневский, Кагульский, Оргеевский и Сорокский уезды Бессарабии”. (Председатель Президиума Верховного Совета СССР - М. И. КАЛИНИН, Секретарь Президиума Верховного Совета СССР - А. Ф. ГОРКИН) [13].

Și iarăși liniștea și pacea nu au domnit mult pe acest teritoriu, deoarece în anul 1987 se încep primele schimbări tectonice, ceea ce noi mai târziu îl vom numi „conflictul transnistrean”, dar să le luăm pe rând.

Catalizatorul exploziei din Transnistria a fost tema „limbii”. La mijlocul anului 1987, la Chișinău a fost format Grupul de Inițiativă al Mișcării Democratice. În 1987 – începutul anului 1988 este încă ascunsă formularea ideii de a acorda limbii române (la acel moment numită la nivel oficial limba moldovenească) statutul de limbă de stat. La început, această idee a fost testată în principal în statele baltice, dar în martie 1988 a ajuns la nivelul întregii Uniuni în plenul Uniunii Scriitorilor din URSS de la Moscova [14].

Unii membri ai intelectualității moldovenești, care au fost în contact cu statele baltice, care au creat Grupul de Inițiativă de mai sus, un an mai târziu, la 3 iunie 1988, au format pe baza acestui grup Mișcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării condusă de I. Hadârcă, iar la 28 iunie 1988, la prima sa întâlnire mare, cu participarea publicului larg, a anunțat public acest lucru. Activitățile mișcării au fost de natură politică. Membrii săi au organizat mai multe mii de mitinguri, angajate în propagandă pe teme de cercetare a istoriei și culturii Moldovei - seceta și foametea din 1946-1947, deportările din 1949 și 1951, migrația în masă în Moldova a rezidenților din alte regiuni ale URSS cu direcția paralelă a

moldovenilor spre construirea economiei naționale etc. Puțin mai devreme, în ianuarie-februarie 1988, la Chișinău, Clubul Literar care poartă numele A. Mateevici, condus de medicul și poetul A. Șalaru, ale cărui întâlniri au ridicat probleme de identitate culturală cu România, se citeau și se discutau lucrările clasicilor moldoveni și români. Reprezentanții acestor mișcări au înaintat cereri de acordare limbii moldovenești (române) statutul de limbă de stat și de traducere a acestora în grafia latină. Aceste cereri au fost exprimate pentru prima dată public în așa-numita „scrisoarea celor 66” publicată în septembrie 1988.

Unii oficiali de rang înalt ai aparatului de stat al Republicii Moldova, majoritatea nefiind moldoveni, s-au opus acestor propuneri, considerându-le o dorință de a încălca poziția populației vorbitoare de limbă rusă a republicii, care se simțea confortabil în condițiile dominației practic complete a limbii ruse în sfera economiei și administrației publice la toate nivelurile. Printre aceștia s-au numărat președintele Academiei de Științe A. Jucenco, președintele Comitetului de Stat pentru Planificare V. Cutîrchin, procurorul RSSM N. Demidenco, președintele Consiliului de Miniștri I. Calin, episcopul întregii Moldove Serapion. De partea lor era o parte semnificativă a populației vorbitoare de limbă rusă. Ideile lor principale au fost reflectate în tezele Comitetului Central al Partidului Comunist „Aprobarea reconstituirii cu fapte concrete”, publicate în presa republicană la 11 noiembrie 1988. Ei au cerut „să acorde statutul de limbă de stat pentru două limbi - moldovenească și rusă” și pentru a preveni trecerea limbii moldovenești la grafia latină, deoarece acest lucru ar presupune analfabetismul pe scară largă a populației, în special moldoveni. În același scop, la 9 ianuarie 1989, ei au creat Mișcarea „Unitate-Единство” condusă de istoricii A. Lișețchi și V. Solonari [15].

Dar deja la 16 februarie 1989, susținătorii Mișcării Democratice au publicat proiectul Legii cu privire

la funcționarea limbilor, care prevedea consolidarea legislativă a statalității limbii moldovenești, răspunderea administrativă și penală pentru nerespectarea legislației lingvistice. La 30 martie 1989, Grupul de lucru al Sovietului Suprem al RSSM, luând în considerare realitățile lingvistice existente și rolul secundar al limbii moldovenești, pe care o juca în republică în comparație cu limba rusă, în special atunci când era utilizată în organizațiile de stat și publice, a adoptat proiectul său de lege, practic repetând proiectul Uniunii Scriitorilor din RSSM. În paralel, în republică a avut loc consolidarea forțelor patriotice. La 20 mai 1989, a avut loc primul congres constitutiv al Frontului Popular din Moldova, care a inclus Mișcarea Democratică și Clubul numit după A. Mateevici.

Cu toate acestea, în unele localități ale republicii, inclusiv Chișinău, Bălți, Bender, malul stâng al Nistrului, au fost consolidate pozițiile susținătorilor Interfrontului, a căror cerință principală a fost adoptarea unei astfel de legi privind limba de stat, care ar asigura în mod necesar „funcționarea în mod egal în republică a două limbi - moldovenească și rusă”. La 11 august 1989, Consiliul Unit al Colectivelor de Muncă (OSTK) creat la Tiraspol, condus de V. Rileacov, a cerut o revizuire urgentă a Legii despre limbă care era în curs de pregătire pentru adoptare, șantajând autoritățile republicii în cazul neacceptării acestei cerințe prin organizarea unei greve politice la întreprinderile controlate de acesta. Deoarece nu a existat nici un răspuns la acest ultimatum, la 16 august 1989, OSTK a organizat o grevă de avertisment de 2 ore la Tiraspol împotriva Legii privind limba de stat, pe care membrii săi, ignorând poziția populației indigene a republicii, au numit-o discriminatorie și nu au intenționat să o respecte. La 21 august 1989, susținătorii OSTK, care au creat Comitetul Republican de Grevă, au început o grevă ilegală „anti-lingvistică”, în care au fost implicate peste 170 de întreprinderi din Chișinău, Bender, Tiraspol,

Rîbnița și alte orașe. Ca răspuns, mișcarea patriotică moldovenească, în care, totuși, susținătorii orientării spre România au căpătat putere, a organizat Marea Adunare Națională la 27 august 1989. Participanții au cerut în mod categoric adoptarea legilor privind limba de stat și funcționarea limbilor în RSSM cât mai curând posibil [16].

În ciuda rezistenței înverșunate a unor deputați ai Sovietului Suprem al RSSM, care au sprijinit deschis grevele ilegale din 31 august - 1 septembrie 1989, aceste legi au fost adoptate. Greva, organizată de OSTK și susținătorii săi în republică, a continuat, în ciuda convingerii Comitetului Central al PCM, precum și personal de către S. Grosu și M. Gorbaciov. Numai după plenul Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice pe problema națională (19 septembrie 1989, care a adoptat un nou concept al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice privind politica națională, care în general susținea deciziile Sovietului Suprem al RSSM, organizatorii grevei din 21 septembrie au oprit-o. Dar sfârșitul grevei nu a însemnat că separatiștii au oprit acțiunile anticonstituționale pe care le începuseră deja. La 12-13 septembrie, chiar și în zilele grevei ilegale, la 13, 27 octombrie 1989, Consiliul orășenesc Tiraspol, Bender, Râbnița și Consiliul raional Râbnița, cu încălcarea legislației în vigoare, a hotărât cu privire la nesupunerea civilă organizată în conformitate cu articolul 70-1 din Constituția RSSM, care prevedea că limba de stat a Republicii este limba moldovenească, legile și rezoluțiile Consiliului Suprem al RSSM privind statutul limbii de stat și funcționarea limbilor pe teritoriul RSSM. La 13 noiembrie 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a declarat toate aceste decizii ca fiind nevalide. Dar asta nu i-a putut opri pe separatiști.

Ei au continuat să pregătească terenul pentru divizarea republicii. Cu toate acestea, ezitând la început să anunțe despre aceasta în mod deschis și dorind să obțină o poziție fermă, să studieze opinia

locuitorilor, mai întâi au organizat un referendum la 3 decembrie 1989 în Rîbnița “doar” cu privire la acordarea orașului a statutului de teritoriu independent și oportunitatea formării “Republicii Autonome Sovietice Socialiste Nistrene (RASSN)”, la acel moment încă fiind parte a Moldovei. Deși la 6 decembrie 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a recunoscut acest referendum ca fiind contrar legislației în vigoare, iar rezultatele acestuia ca fiind nule, la 28 ianuarie 1990, separatiștii au făcut următorul pas: au organizat un „referendum” similar la Tiraspol. Aici, întrebarea adresată orășenilor a fost deja clarificată (în plus față de opinia privind acordarea orașului a statutului de teritoriu independent): a fost ridicată întrebarea despre oportunitatea aderării Tiraspolului la RASSN în cazul creării sale. De atunci, autoritățile republicii (Prezidiul Sovietului Suprem) s-au limitat doar la anularea „obișnuită” a rezultatelor acestui „plebiscit” (31 ianuarie 1990), separatiștii au început să extindă gama de probleme pe care le urmăreau, diferite de politica generală a Moldovei. La 30 aprilie 1990, Consiliul orășenesc Tiraspol a suspendat funcționarea Art. 168 din Constituția RSSM, care prevedea că noul drapel de stat al Republicii Moldova este tricolorul (în locul drapelului roșu-verde sovietic). La 3 mai 1990, aceeași decizie a fost luată de Consiliul orășenesc Bender. Deși ambele decizii au fost anulate la 4 mai 1990, separatiștii au decis să mobilizeze poporul pentru a-și apăra poziția. Astfel, în zilele de 7-8 mai 1990, la Tiraspol au avut loc mitinguri de susținere a deciziei Consiliul orășenesc de a nu recunoaște tricolorul ca drapel de stat al Republicii Moldova. La 8 mai 1990, sesiunea Consiliul orășenesc Bender, precum și sesiunea consiliilor municipale și raionale Râbnița, au confirmat decizia lor de a nu recunoaște tricolorul ca drapel de stat. Deoarece ambele decizii au fost anulate la 10 mai 1990 de către Sovietul Suprem al RSSM, care a creat o comisie parlamentară pentru a studia

situația de pe Malul Stâng, la 26 mai 1990, Consiliul orașenesc Bender a decis să apeleze la locuitorii din zonă, printre care se desfășura de mult timp o propagandă separatistă acerbă, și a decis să organizeze un referendum la 1 iulie 1990 privind utilizarea tricolorului pe teritoriul Consiliului orașenesc și intrarea Benderului în așa-numita RASSN în cazul creării sale. Întrucât această decizie a fost anulată și de Sovietul Suprem al RSSM la 29 mai 1990, separatiștii au făcut încă un pas spre proclamarea „republicii” lor la 2 iunie 1990. În această zi, în satul Parcani OSTK și nomenclatura locală a organizat un “congres al deputaților de toate nivelurile” din orașele și raioanele de pe Malul stâng, precum și din Bender. În cadrul acestuia, organizatorii au obținut aprobarea cursului lor de autonomie dar de fapt – la separarea totală de restul Moldovei și nerecunoașterea actelor legislative ale RSSM [17].

Nu s-a tras atenție anulării acestor decizii de către Consiliul Suprem al Moldovei (5 iunie 1990), separatiștii au desfășurat un referendum local la Bender la 1 iulie cu privire la utilizarea tricolorului și intrarea orașului în „RASSN”. Dându-și seama că autoritățile republicii intenționează să treacă doar prin anularea formală a rezoluțiilor adoptate de separatiști (într-adevăr, această decizie a fost anulată deja la 2 iulie 1990) și nu va aplica pedepse penale și de altă natură cel puțin pentru liderii separatismului, la 13 iulie 1990, OSTK a organizat adoptarea de către Consiliul orașenesc Dubăsari a deciziilor ilegale privind intrarea orașului în „RASSN”, în cazul creării sale, și neutilizarea tricolorului (referendumul corespunzător a avut loc aici la 12 august 1990). Iar la 10 august 1990, Consiliul orașenesc din Râbnîța și-a anunțat intenția de a convoca în viitorul apropiat „al XI-lea Congres al Deputaților Poporului din Transnistria”, în cadrul căruia urma să fie declarată independența regiunii.

Toate deciziile de mai sus au fost, de asemenea, anulate de Consiliul Suprem, care a amenințat orga-

nizatorii congresului ilegal cu „posibile consecințe grave ale nerespectării legislației actuale”. Cu toate acestea, nimănui de la Tiraspol, unde a avut loc congresul menționat (2 septembrie 1990), nu i-a păsat. Congresul a proclamat „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană”, iar acum ca parte a URSS, și nu RSSM (Republica Sovietică Socialistă Moldova), așa cum a fost numită republica din 5 iunie 1990, condusă de fostul director al fabricii Electromaș I. Smirnov (decizia a fost anulată de Sovietul Suprem al RSSM la 3 septembrie 1990). Și, pe 25 august 1991, pe teritoriul uzinei “Kirov” a avut loc ședința așa-zisului Soviet Suprem al RSSMN, în cadrul căreia a fost proclamată independența politică a republicii separatiste din Transnistria [18].

Încă de la începutul anului 1989, Consiliul directorilor a înființat în întreprinderi echipe de muncitori, pe baza nărilor care au apărut detașamentele muncitorești pentru sprijinirea Miliției (ROSM) și sovietele colectivelor de muncă (OSTK). Aceste detașamente de muncitori pentru ajutarea Miliției au fost realizarea preferată a președintelui parlamentului sovietic, Anatoli Lukianov. Sovietele colectivelor de muncă au apărut în toate întreprinderile sovietice, după adoptarea în 1986 a Legii URSS privind întreprinderile de stat, dar ele și-au îndeplinit rolul numai în Transnistria. Au fost înființate OSTK la Tiraspol, Dubăsari, Râbnîța și Bender. La Chișinău acest lucru nu a prins [19].

Concluzii

În încheiere, putem spune că moștenirea cea mai gravă pe care o are istoriografia din Republica Moldova și spațiul transnistrean este influența ideilor preconceptuate din perioada sovietică, a clișeeilor și stereotipurilor politice, mai ales asupra scrisului istoric. Iar promovarea unui discurs în detrimentul celuilalt, la nivelul autorităților, generează potențiale contradicții în interiorul societății. URMEAZĂ...

Referințe bibliografice

1. ХАРИТОНОВ, Н. И. *Бессарабия и Приднестровье после событий русско-турецкой войны 1806 – 1812*. В: *Исторический журнал: научные исследования*. Москва, МГУ, 2014, № 3. С. 307-312.
2. MORARU, Anton. *Destinul unui document*. În: „*Cugetul*”, Chișinău, 1992, nr.5-6, p. 53.
3. *O istorie a regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*. Compendiu, Chișinău, Civitas, 2007, p. 265.
4. БОМЕШКО, Б. Г. Образование Молдавской АССР (Истоки приднестровской проблемы). В: *Ежегодный Исторический Альманах Приднестровья*. Тирасполь, N-2, 1998, стр. 17.
5. ГАЛУЩЕНКО, О. С. Как создавалась республика на Днестре (К 80-летию МАССР). În: *Ежегодный Исторический Альманах Приднестровья*. Тирасполь, N-8, 2004, стр.45. Istoriografia problemei nu are, deocamdată, un răspuns explicit privind motivele adversității unor importante personaje politice de la Moscova (K.E.Voroșilov, M.I.Kalinin, A.P.Smirnov, mai puțin G.V.Cicerin) față de proiectul RSSM.
6. *Formarea RSSM și crearea Partidului Comunist al Moldovei*. Culegere de documente și materiale. Chișinău, Cartea Moldovenescă, 1986, p. 75.
7. Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova, f. 49, inv.1, d. 2, f. 1-3.
8. *Istoria RSSM*, Academia de Științe a RSSM, Institutul de Istorie, Volumul II, 1968, p.145, p. 353.
9. GRIBINCEA, Argentina, GRIBINCEA, Mihai, ȘIȘCANU, Ion. *Politica de moldovenizare în RASSM. Culegere de documente și materiale*. Chișinău, Civitas, 2004, p. 3.
10. NEGRU, Gheorghe. *Politica etnolingvistică în RSSM*. Chișinău, Prut Internațional, 2000, p. 15.
11. ȘIȘCANU, Ion. Formarea și evoluția RASSM de la 1924 la 1940. În: „*Cugetul*”, Chișinău, 1992, nr. 5-6, p. 65.
12. *Istoria RSSM*. Academia de Științe a RSSM, Institutul de Istorie, Volumul II, 1968, p. 359.
13. Закон от 2 августа об образовании Союзной Молдавской Советской Социалистической Республики.
14. ЦАРАНОВ, В. *История Республики Молдова с древних времен до наших дней*. Кишинёв 2002, с. 326-327.
15. MORARU, Anton. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria, 1812-1993*. Chișinău, 1995, p. 326.
16. MORARU, Anton. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria, 1812-1993*. Chișinău, 1995, p. 328.
17. NEDELCIUC, Vasile. *Republica Moldova*. Chișinău, Universitas, 1992, p. 66.
18. ȚARANU, A. Vandeea în Moldova: din istoria debutului conflictului transnistrean. În: *Societatea și comunicarea în tranziție*. Victor Moraru (coord.). Chișinău: MKM, 2008, p. 348.
19. COSTAȘ, Ion. *Transnistria 1989-1992 Cronica unui război „nedeclarat”*. București, 2012.

ROLUL INFRASTRUCTURILOR INFORMATICE CRITICE ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Maria PROCA

Doctor în științe politice, Institutul Național de Informații și Securitate „Bogdan Întemeietorul Moldovei”,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: aprodan@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-5104-7058>

Nicolae PANFILII

Masterand, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

e-mail: n.panfilii22@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-3640-6849>

Prezentul articol abordează complexitatea și diversitatea riscurilor și amenințărilor, din ce în ce mai interconectate și caracterizate prin determinări multiple, care necesită o abordare integrativă, sistemică și cuprinzătoare a obiectivelor de securitate, cu accent pe protejarea acelor componente vitale pentru siguranță și buna desfășurare a vieții socio-economice. Activitatea de protejare a infrastructurilor critice nu mai ține cont de frontierele naționale și presupune eforturi comune. Ca atare, protecția infrastructurilor critice necesită amplificarea preocupărilor principalilor actori internaționali (state și organizații) pentru elaborarea și armonizarea unor strategii în domeniu. Acestea trebuie să permită identificarea și avertizarea timpurie a riscurilor, concomitent cu adoptarea și inițierea la timp a deciziilor/abordărilor de intervenție preventivă și contramăsuri. Infrastructurile critice au fost întotdeauna elementul cel mai sensibil și vulnerabil a oricărui sistem și proces. Indiferent cât de bine protejate, infrastructurile critice vor avea întotdeauna un grad ridicat de vulnerabilitate, deoarece, de obicei, sunt primele vizate atunci când se încearcă destabilizarea și chiar distrugerea unui sistem, proces sau când apare o situație de urgență.

Cuvinte-cheie: *infrastructură informațională critică, SCADA, securitate, riscuri, amenințări, securitate cibernetică, criminalitate cibernetică.*

THE ROLE OF CRITICAL IT-INFRASTRUCTURES IN ENSURING NATIONAL SECURITY

The complexity and diversity of risks and threats, increasingly interconnected and characterized by multiple determinations, call for an integrative, systemic and comprehensive approach to security objectives, with an emphasis on protecting those vital components for safety and the smooth running of socio-economic life. The activity of protecting critical infrastructures no longer takes into account national borders and involves joint efforts, in the sense of identifying and evaluating any of their vulnerable points. As such, the protection of critical infrastructures - a determining element for maintaining the state of stability and security - requires the amplification of the concerns of the main international actors (states and international organizations) to elaborate and harmonize some strategies in the field. They must allow the identification and early warning of risks, simultaneously with the adoption and timely initiation of decisions/approaches for

preventive intervention and countermeasures. Critical infrastructures have always been the most sensitive and vulnerable area of any system and process. Their sensitivity stems from their particular role within the structure. No matter how well protected, critical infrastructures will always have a high ratio of vulnerability, as they are usually the first to be targeted when seeking to destabilize and even destroy a system or process or even when an emergency situation occurs.

Keywords: critical information infrastructure, SCADA, security, risks, threats, cybersecurity, cybercrime.

LE RÔLE DES INFRASTRUCTURES INFORMATIQUES CRITIQUES POUR GARANTIR LA SÉCURITÉ NATIONALE

La complexité et la diversité des risques et des menaces, de plus en plus interconnectés et caractérisés par de multiples déterminations, nécessitent une approche intégrative, systémique et globale des objectifs de sécurité, en mettant l'accent sur la protection de ces composants vitaux pour la sécurité et le bon fonctionnement de la vie socio-économique. L'activité de protection des infrastructures critiques ne tient plus compte des frontières nationales et implique des efforts conjoints, dans le sens d'identifier et d'évaluer chacun de leurs points vulnérables. A ce titre, la protection des infrastructures critiques - composante déterminante du maintien de l'état de stabilité et de sécurité - nécessite l'amplification des préoccupations des principaux acteurs internationaux (Etats et organisations internationales) pour l'élaboration et l'harmonisation des stratégies sur le terrain. Ils doivent permettre l'identification et l'alerte précoce des risques, simultanément avec l'adoption et le lancement en temps opportun de décisions/approches d'intervention préventive et de contre-mesures. Les infrastructures critiques ont toujours été l'élément le plus sensible et le plus vulnérable de tout système et processus. Leur sensibilité vient de leur rôle particulier au sein de la structure. Aussi bien protégées soient-elles, les infrastructures critiques auront toujours un haut degré de vulnérabilité, car elles sont généralement les premières visées lorsque l'on tente de déstabiliser, voire de détruire un système, un processus ou lorsqu'une situation d'urgence se produit.

Mots-clés: infrastructure d'information critique, SCADA, sécurité, risques, menaces, cybersécurité, cybercriminalité.

РОЛЬ КРИТИЧЕСКИХ ИТ-ИНФРАСТРУКТУР В ОБЕСПЕЧЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Данная статья поднимает вопрос о многообразии рисков и угроз, взаимосвязанных между собой и характеризующихся многочисленными детерминантами, которые требуют комплексного и системного подхода к основным целям безопасности, с установлением акцента на защиту их основных элементов и устойчивого ритма социально-экономической жизни общества. В деятельности по защите критических инфраструктур не учитываются национальные границы, при этом прилагаются совместные усилия для выявления и оценки их уязвимых мест. Таким образом, защита критических инфраструктур, требующая внимания основных международных акторов (государств и организаций) для разработки и согласования определённых стратегий в этой сфере. Они должны выявлять и заблаговременно предупреждать о рисках, одновременно с принятием и своевременным инициированием решений/подходов к превентивному вмешательству и контрмерам. Критические инфраструктуры остаются наиболее чувствительной областью любой системы и процесса. Независимо от их степени защиты, они всегда будут иметь высокий коэффициент уязвимости, т.к. являются основными объектами воздействия при попытках дестабилизации или уничтожения системы/процесса, а также имеют риски при возникновении чрезвычайной ситуации.

Ключевые слова: критическая информационная инфраструктура, SCADA, безопасность, риски, угрозы, кибербезопасность, киберпреступность.

Introducere

Literatura de specialitate din domeniul studiilor de securitate, actualmente abordează o varietate imensă de riscuri și pericole la adresa securității naționale, datorită rapidității vitezei de transformare socială pe care omenirea nu a cunoscut-o anterior. Este evident că ne aflăm într-o perioadă de modificări profunde, în care paradigmele clasice cu privire la asigurarea securității necesită adaptări de conținut, pentru a oferi valoarea necesară realităților contemporane. Examinând doar secolul trecut, putem observa că lumea a traversat două războaie mondiale, pentru prima dată în istorie s-a confruntat cu un război rece, plus numeroase conflicte regionale. Doar că toate acestea nu au reușit să genereze atât de multe schimbări sociale, în măsura în care tehnologia a reușit¹.

Apărarea națională a unui stat este în prezent îngreunată de răspândirea gravă a provocărilor cauzate de războiul asimetric, care, deși a evoluat, este în continuare transformare și persistă să se folosească de inovațiile tehnice. Reușitele domeniului tehnologic se regăsesc și în modul de operaționalizare a unui război hibrid ori cognitiv. Aceste noi tipuri de amenințări au transformat paradigmele tradiționale de securitate, deoarece forțele militare puternice nu mai pot garanta pacea socială a statelor².

Mai mult ca atât, vechea abordare strategică a securității își pierde treptat relevanța, fiind perturbată de un șir de alți factori de insecuritate, precum: diverse intervenții economice, sancțiuni, indispo-

¹ Adriana ALEXANDRU, Victor VEVERA, Ella Magdalena CIUPERCĂ, *National Security and Critical Infrastructure Protection*. În: *International Conference Knowledge-Based Organization*, vol. XXV, nr. 1/2019, DOI: 10.2478/kbo-2019-0001, pp. 8-13. Disponibil la: https://www.researchgate.net/publication/334677561_National_Security_and_Critical_Infrastructure_Protection.

² Miklós BOROCZ, *Politicile privind protecția infrastructurilor critice la nivel european*, În: *Impact Strategic* nr. 3/2021, NATO și UE: politici, strategii, acțiuni, DOI: 10.53477/1842-810X-21-13, p. 49

nibilitatea continuă a apei potabile, alimentelor, vulnerabilitățile infrastructurilor critice etc.

Definirea conceptului de infrastructură informatică critică

Literatura de specialitate care abordează infrastructura critică (IC) explică termenul „critic” prin referirea la „*infrastructura care, dacă este perturbată sau distrusă, poate aduce la catastrofe și pagube majore*”³. Din noțiunea enunțată rezultă că obiectele de infrastructură critică pot fi de natură diferită, începând cu servicii publice și organizații, finalizând cu instalații materiale și instituții financiar-bancare. Criteriul central de desemnare a unui obiectiv drept infrastructură critică este determinat în raport cu riscurile potențiale, inclusiv pentru întreaga societate, ce pot fi cauzate de perturbarea sau distrugerea acestor obiective. Unele elemente de infrastructură pot fi tratate ca fiind „critice” pe parcursul existenței lor, așa cum altele îl pot primi sau pierde, la un moment dat, în funcție de reziliența acestora, dar și de dinamica economică și social-politică a societății.

Directiva Consiliului UE nr. 114/2008/CE privind „*Identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesităților de îmbunătățire a protecției acestora*” (adoptată la 8 decembrie 2008) definește infrastructura critică după cum urmează: „*un element, sistem sau o parte componentă a acestuia, aflată pe teritoriul statelor membre, care este esențială pentru menținerea funcțiilor sociale vitale, a sănătății, siguranței, securității, bunăstării sociale sau economice a persoanelor, și a căror perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ într-un stat membru ca urmare a incapacității de a menține respectivele funcții vitale*”⁴, iar potrivit

³ Netherlands - Report on Critical Infrastructure protection; Ministry of the Interior September 2005.

⁴ Directiva Consiliului UE nr. 114/2008/CE privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesităților de îmbunătățire a protecției acestora, pu-

Cărții verzi privind programul european de protecție a infrastructurii critice (European Programme for Critical Infrastructure Protection - EPCIP), „*infrastructura critică este constituită atât din componente fizice, precum construcții hidrotehnice, cât și din componente virtuale, precum spațiul cibernetic*”⁵.

Multitudinea infrastructurilor critice rămâne totdeauna deschisă și variabilă. În funcție de spațiul-suport, mai exact de spațiul sau spațiile în care sunt sau pot fi identificate, se clasifică în mai multe categorii, principalele fiind: *fizice, cosmice și virtuale*⁶. Aceste tipuri de infrastructuri, deși se află în spații diferite, au o legătură strânsă între ele, unele dintre acestea devenind chiar interdependente.

Una dintre principalele caracteristici ale infrastructurilor critice o reprezintă sistemele informatice datorită cărora toate sectoarele operează aproape complet, automatizat utilizând sisteme IT. Atât în literatura de specialitate, cât și în legislația națională a multor țări, inclusiv europene, conceptul de infrastructură informatică critică (IIC) este definit în cele mai diverse moduri.

Respectiv, unii autori⁷ consideră că infrastructurile informatice critice reprezintă: „*bunuri materiale și digitale, rețele informatice, servicii electronice și*

blicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L345/75 la 23.12.2008. Disponibil la <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:EN:PDF>

⁵ Comunicarea Comisiei Europene nr. COM(2006) 786 final din 12.12.2006 privind Carta verde privind programul european de protecție a infrastructurii critice (EPCIP) Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-programme-for-critical-infrastructure-protection.html>

⁶ Gr. ALEXANDRESCU, Gh. VĂDUVA, *Infrastructuri critice: pericole, amenințări la adresa acestora, sisteme de protecție*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006, 47 p. ISBN (10) 973-663-412-4; ISBN (13) 978-973-663-412-3, p. 21.

⁷ Victor PHILIP, Elvin PRASAD, Aaron BOYD, *Introduction to critical information infrastructure protection*. 43 p. Disponibil la: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/AsiaPacific/Documents/Events/2020/Pacific%20Drill%202020/CII-Protection-ITU-Pacific-Drill-Dec-2020-Final.pdf> p. 7

instalații care, dacă ar fi perturbate sau distruse, ar avea un impact grav asupra sănătății, securității sau bunăstării economice a cetățenilor și asupra funcției eficiente a guvernului unei țări”.

Într-o altă accepțiune, Recomandarea Consiliului OECD⁸ pentru protecția infrastructurilor informatice critice [C(2008)35] definește infrastructurile informatice critice (Critical Information Infrastructure - CII) referindu-se la „*acele sisteme și rețele de informații interconectate, a căror întrerupere sau distrugere ar avea un impact grav asupra sănătății, siguranței, securității sau bunăstării economice a cetățenilor sau asupra funcționării eficiente a guvernului sau a economiei*”⁹.

Prin urmare, sistemele informatice prin care operează majoritatea infrastructurilor critice *reprezintă o țintă predilectă a atacurilor cibernetice, din ce în ce mai bine organizate și mai sofisticate*. Atacurile asupra sistemelor informatice aparținând unor instituții ale statului sau aflate în proprietate privată, asimilate infrastructurilor critice, devin tot mai periculoase și mai dificil de prevenit. Ele pot fi inițiate de grupări de criminalitate organizată care vizează, în cele mai multe cazuri, obținerea de resurse financiare, dar și de către state ostile, ca arme pentru atingerea unor scopuri politice¹⁰.

Din aceste considerente, ar trebui luate toate măsurile de protecție necesare pentru a se asigura că IIC a niciunui sector vital nu este atacat pe teritoriul unui stat.

Protecția unei infrastructuri critice este constituită din totalitatea măsurilor stabilite pentru reducerea riscurilor de blocare a funcționării sau de distrugere-

⁸ OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) – Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare.

⁹ <https://www.oecd.org/sti/40825404.pdf>, p. 4

¹⁰ Serviciul Român de Informații, Protecția Infrastructurilor Critice, 25 p. Disponibil la: <https://www.sri.ro/upload/Brosura-ProtectiaInfrastructurilorCritice.pdf>, p. 19

re a unei infrastructuri critice¹¹. Așadar, securitatea națională, inclusiv cea internațională, sunt dependente, în foarte mare măsură, de infrastructurile critice ale societății și statului, dar acestea sunt tot mai vulnerabile în fața mijloacelor din ce în ce mai sofisticate de atac asupra lor.

Literatura de specialitate acordă spații ample pentru descrierea modalităților de protecție a infrastructurilor critice. Unii autori acceptă două axiome în analiza acestui domeniu:

- practic, este imposibil să se asigure protecția la nivelul de 100% a unei infrastructuri critice;
- nu există o soluție unică, universală pentru rezolvarea acestei probleme.

Aceiași autori consideră că specialiștii oferă trei modalități de abordare a protecției infrastructurilor critice:

- protecția infrastructurilor informatice critice care ia în considerare numai securitatea conexiunilor IT și soluțiile de protecție a acestora, competențele protecției fizice a celorlalte infrastructuri fiind disipată între diverse organisme de stat sau private;

• asigurarea funcționării neîntrerupte a rețelelor informatice și a elementelor fizice ale infrastructurilor critice. În acest caz, protecția fizică reprezintă o componentă a sistemului național de protecție civilă. În prezent, se încearcă o cooperare cât mai strânsă între sectorul public și cel privat pentru atingerea unui grad cât mai înalt de protecție a infrastructurilor critice. La nivel de planificare strategică însă, cooperarea este aproape inexistentă. Acest tip de tratare a fost denumit generic „*all hazards approach*” (abordarea tuturor riscurilor);

- realizarea unui sistem minim obligatoriu de protecție a sistemului de guvernare și a anumitor organisme statale, vitale.

¹¹ Gr. ALEXANDRESCU, Gh. VĂDUVA, *Infrastructuri critice: pericole, amenințări la adresa acestora, sisteme de protecție*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006, 47 p. ISBN (10) 973-663-412-4; ISBN (13) 978-973-663-412-3, p. 12

Totodată, analiștii acordă o atenție sporită atacurilor cibernetice organizate, capabile să cauzeze destabilizarea infrastructurii naționale, a economiei sau chiar a tuturor componentelor securității naționale. Complexitatea tehnică solicitată pentru înfăptuirea unui astfel de atac este destul de ridicată și, parțial, explică de ce încă nu s-au înregistrat astfel de atacuri până acum¹².

Totuși, nu trebuie să fim prea încrezători, deoarece atacurile cibernetice asupra rețelelor informatice ale oricărei țări pot avea consecințe grave, cum ar fi întreruperea funcționării unor componente-cheie, provocarea pierderilor de venituri și proprietăți intelectuale, inclusiv pierderea vieților omenești.

Exemple de atacuri asupra infrastructurilor informatice critice cu impact asupra securității naționale

Unele state au investit importante resurse economice, tehnice și umane în dezvoltarea amenințărilor avansate persistente (APT – *Advanced Persistent Threat*), care atacă agresiv și aleg obiective foarte specifice în scopul de a menține o prezență constantă în cadrul rețelelor posibilelor victime. Atacurile grupărilor APT¹³ sunt foarte dificil de detectat, din cauza faptului că utilizează tehnici și componente care sunt special proiectate pentru a se infiltra și a rămâne în rețea fără a fi detectate.

În mod corespunzător, problematica protecției infrastructurilor critice a devenit unul dintre subiectele importante inclusiv de pe agenda NATO, elaborându-se în acest sens o serie de analize și studii asupra

¹² Nicolae PANFILII, *Aspecte relevante privind protecția infrastructurilor informatice critice*. Teză de master. Universitatea Tehnică din Moldova, Chișinău, 2022, 100 p. URI: <http://repository.utm.md/handle/5014/19140>, p. 14

¹³ O grupare APT este cel mai frecvent o organizație sponsorizată de un anumit stat, cu obiective definite pe termen lung, ale cărei acțiuni sunt de obicei folosite pentru a se infiltra în rețelele informatice de profil înalt, adesea guvernamentale, și pentru a extrage informații sensibile sau confidențiale.

gradului de pregătire a statelor membre în ceea ce privește identificarea și protejarea infrastructurilor critice. Aceste studii au fost inițiate de către comisiile de specialitate aflate în subordinea Comitetului de Planificare în Domeniul Urgențelor Civile (*Senior Civil Emergency Planning Committee* - SCPEC), principalul organism al NATO care reglementează intervenția protecției civile în situațiile de urgență.

Lumea reală și conflictele fizice s-au extins în lumea virtuală a spațiului cibernetic. În ultimii ani, au fost detectate atacuri cibernetice împotriva infrastructurilor critice ale diferitor țări și obiectivelor specifice. Câteva exemple cunoscute publicului larg sunt: atacul cibernetic din Estonia, în 2007, *care a dus la dezactivarea temporară în mare parte a infrastructurilor critice ale țărilor baltice*; atacul cibernetic lansat de Rusia împotriva Georgiei, în 2008, ca un preludiu la invazia terestră; cazul Stuxnet, cu atacuri cibernetice împotriva sistemelor SCADA¹⁴; cazul Duqu, cu atacuri cibernetice împotriva organizațiilor industriale; atacurile cibernetice suferite de rețelele clasificate ale Guvernului Statelor Unite, comise de către hackeri de pe teritoriul chinez etc.

Ulterior, astfel de atacuri au mai avut loc și în Ucraina, între iulie 2014 și iulie 2018, unde mai multe infrastructuri critice (aprovizionarea cu energie, sectorul de transport, alimentarea cu apă potabilă, sistemul bancar și piețele financiare) au fost atacate de grupuri de hackeri din Rusia. Grupurile de hackeri ruși CyberBerkut și GreenDragon au accesat în mod neautorizat sistemul PrivatBank și au dezvăluit informații confidențiale (detalii despre conturi, numere de telefon etc.).

Pe 23 decembrie 2015, după câteva luni de muncă, grupul APT 28¹⁵ a lansat un atac la distanță, în-

¹⁴ SCADA este abrevierea din engleza pentru Monitorizare, Control și Achiziții de Date (Supervisory Control And Data Acquisition). Termenul se referă la un sistem amplu de măsură și control. Automatizările SCADA sunt folosite pentru monitorizarea sau controlul proceselor chimice, fizice sau de transport.

¹⁵ APT28 este o grupare de hackeri care provine din Rusia.

trerupând serviciile de aprovizionare cu electricitate către clienți din Kiev, Prykarpattia și Cernăuți. Atacul a lăsat aproximativ 225 000 de consumatori fără energie electrică și încălzire, timp de șase ore. Acesta a fost primul atac cibernetic, documentat public, împotriva unui sistem de control al rețelei electrice. De asemenea, un *malware*¹⁶ denumit BlackEnergy a fost detectat la timp în rețeaua aeroportului internațional Borispol de lângă Kiev, astfel încât hackerii nu au putut efectua atacul cibernetic.

În anul 2017, un virus¹⁷ de tip *ransomware*¹⁸, denumit NotPetya (care inițial viza Ucraina, dar a atins cercurile de afaceri din întreaga lume), a afectat mai multe sectoare, inclusiv sectoare deținătoare de infrastructuri critice. Atacurile cibernetice au vizat guvernul ucrainean, sectorul energetic (stația de monitorizare a radiațiilor de la Cernobil), sectorul bancar (Banca Națională a Ucrainei și bancomatele la nivel național) și sectorul transporturilor (sistemul de plăți electronice pentru metrou, în Kiev), iar în iulie 2018, Serviciul de Securitate al Ucrainei a reușit să combată o operațiune de sabotaj ce viza aprovizionarea cu apă potabilă. Datorită rolului deosebit al infrastructurii, dacă atacul ar fi avut succes, ar fi cauzat grave probleme de alimentare cu apă la nivel național.

Activitatea lor datează încă de la mijlocul anilor 2000. Grupul APT28 este cunoscut sub numele Fancy Bear, dar este recunoscut și sub diferite alte pseudonime - Sofacy Group, STRONTIUM, Sednit, Pawn Storm și Tsar Team.

¹⁶ Programele *malware* („malicious software”) reprezintă un termen care grupează toate tipurile de programe rău-intenționate. Tipul cel mai cunoscut de program malware este un virus.

¹⁷ Virusul este un program malware de dimensiuni mici care în general se instalează singur, fără voia utilizatorului, atașându-se altor programe, și poate provoca pagube atât în sistemul de operare, cât și în elementele hardware (fizice) ale computerului.

¹⁸ *Ransomware* este un program *malware* care, după ce se instalează pe dispozitivul victimei, criptează datele victimei, ținându-le „ostatic”, sau șantajează victima amenințând-o că îi va publica datele dacă aceasta nu plătește o „răscumpărare”.

Cercetătorii¹⁹ spun că atacurile anterioare s-au putut suprapune peste încercări mai mici efectuate între noiembrie și decembrie 2015, care vizează sistemele miniere și feroviare ucrainene (cu programe *malware*, precum KillDisk și BlackEnergy). Prin urmare, rezultă că contracararea unor astfel de atacuri este obligatorie și necesită realizarea unor componente riguroase încă destul de anevoios de proiectat cu mijloacele existente în prezent²⁰.

Din analiza atacurilor menționate mai sus deducem că pericolele și amenințările din spațiul virtual vizează, în general, rețelele, nodurile de rețea și centrele vitale, mai exact, echipamentele și sistemele fizice ale acestora (calculatoare, prestatori de servicii internet (ISP – Internet Service Provider), conexiuni și noduri de rețea etc.), precum și celelalte infrastructuri care adăpostesc astfel de mijloace (clădiri, rețele de energie electrică, cabluri, fibră optică și alte componente). În aceeași măsură, ele vizează și depozitele de date și de programe, sistemele de înmagazinare, de păstrare și de distribuție a informației, suportul material al bazelor de date și multe altele. Însă, înainte de toate, asemenea pericole și amenințări vizează sistemele IT (întreprinderi, linii de producție, sisteme de aprovizionare cu materiale strategice, infrastructuri de resurse și de piețe, institute de cercetări, sisteme de comunicații etc.).

Într-o altă opinie a specialiștilor, din categoria mereu în extensie a pericolelor și amenințărilor împotriva infrastructurilor critice ale ciberspățiului fac parte și următoarele [6, p. 35-36]:

¹⁹ Miklos BOROCZ, *Politicile privind protecția infrastructurilor critice la nivel european*, În: Impact Strategic nr. 3/2021, NATO și UE: politici, strategii, acțiuni, DOI: 10.53477/1842-810X-21-13, pp. 48-64, p. 51

²⁰ Gr. ALEXANDRESCU, Gh. VĂDUVA, *Infrastructuri critice: pericole, amenințări la adresa acestora, sisteme de protecție*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006, 47 p. ISBN (10) 973-663-412-4; ISBN (13) 978-973-663-412-3, p. 14

- pericolele și amenințările rezultate din lupta dintre marile firme pentru supremația IT, resurse și piețe;

- pericolele și amenințările asimetrice;
- dezvoltarea rețelelor subversive și neconvenționale IT;

- activitatea tot mai intensă a hackerilor;
- cyberterorismul.

În consecință, se constată că obiectivul multor organizații publice/private și/sau internaționale este de a obține secrete de stat/industriale și economice de la alte state sau organizații competitori, aceste tipuri de atacuri fiind de multe ori executate cu sprijin guvernamental²¹.

Numărul tot mai mare și complexitatea crescută a atacurilor cibernetice evidențiază o nevoie imediată de schimbare a modului în care se examinează securitatea infrastructurilor critice. Dezvoltarea unor infrastructuri reziliente la amenințări și riscuri reprezintă o necesitate, prin adoptarea unor abordări de tipul „*secure by design*”²² și „*security by default*”²³ în sectoarele declarate ca fiind de importanță deosebită²⁴.

²¹ Vasile Florin POPESCU, *Securitatea cibernetică a infrastructurilor critice într-o lume din ce în ce mai conectată*. În: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Septembrie 2019, pp. 83-87. Disponibil la: <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/download/628/585/2725>, p. 85

²² Securizarea prin proiectare (*secure by design*) este un principiu potrivit căruia produsele și capacitățile *software* urmează a fi concepute pentru a fi sigure la bază, chiar din momentul proiectării. Strategiile, tacticile și modelele alternative de securitate sunt luate în considerare la începutul unui proiect de *software*, iar cele mai bune sunt selectate și aplicate de arhitectură și sunt folosite ca principii directoare pentru dezvoltatori. Este, de asemenea, recomandat să se utilizeze modele de design strategice care au efecte benefice asupra securității, chiar dacă aceste modele de design nu au fost concepute inițial, având în vedere securitatea.

²³ Securitatea implicită (*security by default*) semnifică că setările implicite de configurare ale unui sistem, program, etc. sunt cele mai sigure setări posibile, care nu sunt neapărat cele mai ușor de utilizat.

²⁴ Ioan-Cosmin MIHAI (coordonator), Costel CIUCHI,

Protecția infrastructurilor informatice critice în Republica Moldova

Identificarea infrastructurilor necesare susținerii actului de guvernare și a serviciilor administrației publice necesită automatizarea unor procese privind monitorizarea și implementarea de controale regulate prin dezvoltarea de centre specializate de monitorizare NOC/SOC (*Network Operations Center/Security Operations Center*)²⁵.

În acest sens, în cadrul departamentelor de specialitate (publice/private) care operează infrastructuri critice este necesară implementarea unei componente specializate, cu capacități și cunoștințe speciale în dezvoltare și aplicare de politici privind modelarea, simularea și analiza riscurilor (*backup, disaster recovery* etc.), monitorizare și gestionare a sistemelor de protecție (*firewall-uri, antivirus-uri*, sistemelor de prevenire a intruziunilor etc.), precum și evaluarea și raportarea partajată a amenințărilor. Modelarea fluxurilor de cooperare în cazul incidentelor cibernetice reprezintă o componentă vitală în procesele de management al rețelelor și sistemelor informatice. Dezvoltarea unui ansamblu coerent de măsuri privind cooperarea sectorială în domeniu, detecția, răspunsul, recuperarea automată și asigurarea de capacități de protecție va reprezenta fundamentul pentru trecerea la un model național specific privind infrastructurile critice.

Gabriel-Marius PETRICĂ, *Provocări actuale în domeniul securității cibernetice – impact și contribuția României în domeniu*. Institutul European din România, București, 2018, 88 p. ISBN online: 978-606-8202-60-0. Disponibil la: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/10/SPOS-2017_Studiul_4_FINAL.pdf, p. 36-37

²⁵ NOC menține și monitorizează infrastructura IT a unei companii, inclusiv infrastructura de rețea, punctele finale și configurațiile Cloud, pentru a se asigura că funcționează fără probleme și eficient în orice moment. SOC monitorizează punctele finale, rețeaua și serverele unei organizații pentru a o proteja de amenințările cibernetice.

Protecția infrastructurilor critice, la modul general, în Republica Moldova se realizează de un șir de organe și subdiviziuni speciale ale acestora. Este vorba despre: Inspectoratul General pentru Situații de Urgență (IGSU) al Ministerului Afacerilor Interne, Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate (CAT), Ministerul Apărării etc.

Sistemul de reacție asupra situațiilor de urgență reprezintă un complex de instituții specializate ale statului, ce intră în componența Ministerului Afacerilor Interne, care execută, în condițiile legii, sarcini în domeniul protecției populației, teritoriului, mediului înconjurător și proprietății în caz de pericol sau declanșare a situațiilor excepționale.

În vederea perfecționării continue a pregătirii profesionale, angajații IGSU participă permanent la exerciții și aplicații tactice în cadrul poligoanelor speciale atât pe teritoriul statului nostru, cât și peste hotarele lui. Astfel, spre exemplu, în cadrul cooperării Republicii Moldova cu Statul Carolina de Nord, Statele Unite ale Americii, IGSU își are segmentul său de cooperare. Pe parcursul anilor de colaborare, IGSU a participat la un șir de evenimente, petrecute atât în țară, cât și peste hotarele ei: seminare, vizite de studii, exerciții de teren și de câmp. În colaborare cu experții Gărzii Naționale a Statului Carolina de Nord a fost organizat Exercițiul de teren „Codrii 2009”, de asemenea experții menționați au participat și la Exercițiul internațional de teren „Codrii 2011”, organizat cu suportul EADRCC/ NATO²⁶.

O altă subunitate specializată este Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate (CAT). Centrul respectiv a fost creat în anul 2006 în calitate de organ responsabil de coordonarea tehnică a măsurilor de prevenire și combatere a terorismului

²⁶ Terentie CARP, *Considerațiuni privind managementul infrastructurilor critice în Republica Moldova*. În: *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, științe socioumane*, ediția a XII-a, nr. 2, p. 168-169, p. 3.

desfășurate de către autoritățile publice competente. În conformitate cu pct. 6 din Hotărârea Guvernului nr. 1295 din 13.11.2006 privind Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate²⁷, acestuia îi revin mai multe sarcini de bază, unele dintre acestea fiind:

- culegerea, analiza și valorificarea informațiilor despre potențialele riscuri și amenințări de natură extremist-teroristă obținute în urma activităților desfășurate;

- aprecierea factorilor de risc și amenințărilor teroriste la securitatea națională a Republicii Moldova, acumularea și analiza informațiilor despre starea, dinamica și tendințele extinderii fenomenului terorismului și a altor manifestări de extremism;

- analiza informațiilor din diferite surse cu privire la procesele și evenimentele ce se referă la terorism și informarea autorităților publice competente privind situația operativă în domeniul prevenirii și combaterii terorismului;

- verificarea stării de protecție antiteroristă la obiectele de importanță strategică și înaintarea propunerilor privind sporirea nivelului securității acestora ș.a.

De asemenea, la lichidarea consecințelor situațiilor excepționale, nu în ultimul rând sunt implicate și forțele și efectivele Ministerului Apărării al Republicii Moldova, precum și alte organe și subdiviziuni specializate.

Dacă e să ne referim nemijlocit la protecția mediului/spațiului virtual al Republicii Moldova, în calitate de organ specializat în domeniul asigurării securității naționale (organ al securității statului), Serviciului de Informații și Securitate îi revine una dintre misiunile primordiale, și anume prevenirea și combaterea agresiunilor din mediul virtual, intern sau extern, îndreptate spre sistemele informatice și

²⁷ Hotărârea Guvernului nr. 1295 din 13.11.2006 privind Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate. Publicată 17.11.2006 în Monitorul Oficial nr. 178-180, art. 1385.

de comunicații electronice de importanță statală. Această misiune este realizată, în conformitate cu legislația în vigoare, de către Serviciu prin intermediul următoarelor procese operaționale²⁸:

- elaborarea propunerilor privind asigurarea securității informatice, elaborarea și promovarea politicii de stat și exercitarea controlului în domeniul asigurării protecției informației atribuite la secretul de stat în spațiul cibernetic;

- crearea, asigurarea funcționării și securității sistemelor guvernamentale de comunicații electronice, elaborarea strategiei și realizarea politicii naționale în domeniul creării, administrării și asigurării funcționării și securității sistemelor speciale de comunicații electronice;

- asigurarea conducerii țării, a ministerelor, departamentelor și a altor autorități publice, inclusiv în străinătate, conform Nomenclatorului întocmit de Guvern, cu legătură guvernamentală, cifrată, secretă și cu alte tipuri de telecomunicații, organizarea și asigurarea siguranței exploatarei lor;

- depistarea emiterilor radio ale mijloacelor radio electronice emițătoare a căror activitate periclitează securitatea de stat.

Pe de altă parte, în vederea asigurării unui sistem de protecție și dezvoltare a spațiului informațional în condițiile globalizării și liberei circulații a informațiilor, a fost adoptată Strategia de securitate informațională pentru anii 2019-2024²⁹. Strategia prezintă o evaluare a situației actuale în domeniul securității informaționale, enumeră performanțele înregistrate și punctează noi tendințe de dezvoltare a societății informaționale, iar obiectivele con-

²⁸ Pagina oficială a Serviciului de Informații și Securitate, rubrica Asigurarea securității informaționale. Disponibil la: <https://sis.md/ro/content/asigurarea-securit%C4%83%C8%9Bii-informa%C8%9Bionale>.

²⁹ Strategia securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019-2024, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 257 din 22.11.2018. Anexa nr. 1. Publicată la 18.01.2019 în Monitorul Oficial nr. 13-21, art. 80.

stituie o preocupare majoră a Serviciului Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică (STISC), instituție publică din subordinea Guvernului, și monitorizată de către Cancelaria de Stat.

Rolul Serviciului Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică, în acest sens, este de a asigura o protecție tehnică în spațiul informațional prin realizarea acțiunilor de consolidare a capacităților de apărare cibernetică și de combatere a criminalității informatice sub aspect tehnic. Printre acțiunile de bază ale STISC-ului prevăzute în Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei securitate informațională pentru anii 2019-2024³⁰ se enumeră următoarele:

- sistematizarea, analiza și evaluarea datelor statistice la capitolul securității cibernetică;
- determinarea politicii privind modalitatea de raportare, stocare și prelucrare a informațiilor aferente incidentelor și amenințărilor la adresa securității informaționale;
- dezvoltarea capacităților de reziliență cibernetică și ridicarea nivelului de cultură în domeniul tehnologiilor informaționale și comunicațiilor;
- desfășurarea acțiunilor de sensibilizare și informare a societății privind amenințăările, vulnerabilitățile și riscurile securității cibernetică;
- desfășurarea exercițiilor și antrenamentelor de consolidare a capacităților de reacție la atacuri cibernetică, inclusiv de blocare a atacurilor cibernetică simulate;
- organizarea și efectuarea atelierelor de lucru în domeniul securității cibernetică.

Totodată, în vederea executării prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 746 din 18.08.2010 cu privire la aprobarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO actualizat

³⁰ Planul de acțiuni în vederea implementării Strategiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019-2024, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 257 din 22.11.2018. Anexa nr. 2. Publicată la 18.01.2019 în Monitorul Oficial nr. 13-21 art. 80.

(document abrogat la 30.07.2014) în cadrul Serviciului Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică a fost creat Centrul pentru Securitatea Cibernetică - CERT-GOV-MD. Misiunea Centrului este de a susține societatea moldovenească în protejarea împotriva incidentelor cibernetică și este punctul central de raportare și coordonare privind incidentele de securitate în sistemele de comunicații și informatice aflate în administrarea Serviciului Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică.

Cu atât mai mult, pentru a spori capacitățile de apărare cibernetică din Armata Națională, în cadrul Programului Știință pentru Pace și Securitate, realizat în sprijinul Pachetului de consolidare a capacităților de apărare (DCBI) pentru Republica Moldova, un Centru de Reacție la Incidente Cibernetică (CRIC) al Armatei Naționale a fost inaugurat la 21 ianuarie 2021, la Chișinău, având misiunea de a proteja infrastructura tehnologiilor informaționale, să prevină, să detecteze și să reacționeze operativ la atacurile cibernetică, precum și să consolideze securitatea cibernetică, obiectiv stabilit conform noului Plan Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO pentru anii 2022-2023, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 26 din 19.01.2022.

Răspunderea juridică pentru fapte ce atentează la securitatea infrastructurilor critice în Republica Moldova

Sub aspectul protecției juridice a infrastructurilor critice, răspunderea penală pentru comiterea unor fapte care pot, inclusiv tangențial, atenta la protecția infrastructurilor critice este prevăzută de Codul penal al Republicii Moldova³¹, care incriminează un șir de fapte de acest gen, în special: art. 278 - actul terorist; art. 278¹ - livrarea, plasarea, punerea în funcțiune

³¹ Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. Capitolul XIII, Infrafracțiuni contra securității publice și a ordinii publice. Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial nr. 72-74 art. 195.

sau detonarea unui dispozitiv exploziv ori a altui dispozitiv cu efect letal; art. 279 - finanțarea terorismului; art. 289¹ - infracțiuni contra securității aeronautice și contra securității aeroporturilor; art. 289² - infracțiuni contra securității transportului naval; art. 289³ - infracțiuni contra securității platformelor fixe; art. 293 încălcarea regulilor de evidență, păstrare, transportare și folosire a substanțelor ușor inflamabile sau corozive; art. 295 - sustragerea materialelor sau a dispozitivelor radioactive ori a instalațiilor nucleare, amenințarea de a sustrage sau cererea de a transmite aceste materiale, dispozitive sau instalații; art. 295¹ - deținerea, confecționarea sau utilizarea materialelor sau a dispozitivelor radioactive ori a instalațiilor nucleare; art. 295² - atacul asupra unei instalații nucleare; art. 296 - încălcarea regulilor de protecție contra incendiilor; art. 297 - neîndeplinirea dispozițiilor organelor de stat de supraveghere în domeniul protecției civile; art. 298 - încălcarea regulilor de exploatare a obiectivelor energetice; art. 300 - încălcarea regulilor privind efectuarea exploatărilor miniere sau a lucrărilor de construcție miniere; art. 301 - încălcarea regulilor de securitate în întreprinderile sau secțiile supuse pericolului exploziei etc.

În aceeași ordine de idei, un capitol din Codul penal este dedicat infracțiunilor informatice și infracțiunilor în domeniul telecomunicațiilor prevăzute la art. 259-261¹ din Codul penal³², și anume: art. 259 - accesul ilegal la informația computerizată; art. 260 - producerea, importul, comercializarea sau punerea ilegală la dispoziție a mijloace tehnice sau produselor program; art. 260¹ - interceptarea ilegală a unei transmisii de date informatice; art. 260² - alterarea integrității datelor informatice ținute într-un sistem informatic; art. 260³ - perturbarea funcționării sistemului informatic; art. 260⁴ - producerea, impor-

tul, comercializarea sau punerea ilegală la dispoziție a parolilor, codurilor de acces sau a datelor similare; art. 260⁵ - falsul informatic; art. 260⁶ - fraudă informatică; art. 261 - încălcarea regulilor de securitate a sistemului informatic; art. 261¹ - accesul neautorizat la rețelele și serviciile de telecomunicații, a căror investigare, potrivit Codului de procedură penală, se află în competența nemijlocită a procurorului.

Întru asigurarea efectuării acțiunilor procesual-penale, și anume a activității de urmărire penală pe cazurile de criminalitate informatică, nu în ultimă instanță, este de specificat rolul deosebit de important al Secției combatere crime cibernetice a Procuraturii Generale, a Procuraturii pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale și a Direcției Investigare a Infracțiunilor Informatice din cadrul Inspectoratului Național de Investigații al Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne, dar și a subdiviziunii specializate a Serviciului de Informații și Securitate, precum și a Centrului Tehnico-Criminalistic și de Expertize Judiciare al Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne, autorități ce au atribuții nemijlocite privind prevenirea, investigarea și combaterea criminalității informatice.

Un rol nu mai puțin important îl au și prestatorii de servicii de comunicații electronice (providerii), care pot să sporească și să îmbunătățească calitatea investigării acestor tipuri de infracțiuni prin colaborare cu organele de drept și acordarea suportului necesar prin diverse mecanisme, de exemplu prin conservarea datelor informatice.

Concluzii

În contextul abordat, menționăm că infrastructura critică, inclusiv cea informatică critică, prezintă un interes major pentru securitatea națională, a cărei protejare căreia ar trebui să constituie inclusiv o prioritate politică, iar problemele existente în sectorul infrastructurilor critice afectează direct securitatea

³² Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. Capitolul XI, Infracțiuni informatice și infracțiuni în domeniul telecomunicațiilor. Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial nr. 72-74 art. 195.

națională a Republicii Moldova. Securitatea drumurilor nu mai este o teorie, ci o realitate din ce în ce mai vulnerabilă, iar autoritățile Republicii Moldova trebuie să conștientizeze și să accepte noile abordări și evoluția firească a noului concept - protecția infrastructurii critice, într-un cadru mai larg, a sistemului de securitate și apărare națională. Factorul declanșator al noii dezbateri publice privind definirea rolului și rolului pe care îl joacă actualmente conceptul de infrastructură critică în societate l-a constituit, de fapt, conștientizarea existenței unor elemente de infrastructură care, în funcție de starea în care se găsesc la un moment dat, pot avea un efect critic asupra funcționării întregii infrastructuri și cel mai important pas va consta în generarea unei noi voințe politice care să impulsioneze implementarea reformelor în sectorul infrastructurii critice din Republica Moldova.

Din păcate, deși dispunem de un cadru minim de reglementare a protecției infrastructurii critice din perspectivă antiteroristă³³ în Republica Moldova, la nivel instituțional, dificultatea principală constă în rolul-cheie atribuit Centrului Antiterorist în gestiunea acestor obiective. Astfel, protecția infrastructurii critice este efectuată doar din perspectiva antiteroristă, în principal, prin dotarea cu pașaport antiterorist, aprobarea planurilor de pază și desfășurarea testelor antiteroriste. Totuși, majoritatea țărilor dezvoltate economic au creat o singură instituție publică specializată în toate aspectele de gestiune a infrastructurii critice, precum Centrul Național de Coordonare a Protecției Infrastructurilor Critice (CNCPIC) din România.

Republica Moldova, în această etapă, dispune de o protecție limitată și fragmentată a infrastructurii critice. Stabilirea noilor reglementări privind infrastructura critică și securizarea acesteia trebuie să

devină una dintre prioritățile cheie naționale și necesită a fi abordată sistemic prin adoptarea și implementarea unei legi-cadru cu privire la gestionarea și protecția infrastructurii critice naționale a Republicii Moldova și ar putea analiza în ce măsură crearea unei autorități naționale specializate de securitate cibernetică ar putea îmbunătăți cadrul instituțional de gestionare și protejare a obiectivelor de infrastructură critică, inclusiv din punct de vedere informatic. Un proiect de lege³⁴ privind protejarea obiectelor de infrastructură esențială pentru asigurarea securității naționale și a ordinii publice deja se află în Parlamentul Republicii Moldova, fiind adoptat la sfârșitul lunii aprilie 2021 în prima lectură.

Un alt aspect, care necesită atenție și urmează a fi soluționat, ține de protocoalele de protecție a infrastructurii critice nu doar de autoritățile publice, dar și de operatorii privați. Actele normative în vigoare nu stabilesc clar mecanismul de atribuire instituțiilor de resort a unor proceduri specifice de protecție a infrastructurilor critice. Având în vedere că infrastructurile critice protejate de diferite instituții pot deveni obiectul unor atacuri complexe, lipsa unor proceduri comune de protecție ar putea fi un obstacol major în gestiunea potențialelor incidente. Unele întreprinderi care furnizează servicii esențiale în calitate de operator privat de infrastructură critică, cum este, spre exemplu, S.A. „Moldovagaz”, utilizează servicii de protecție prestate de întreprinderi private. Lipsa protocoalelor de protecție coordonate între întreprinderile private și instituțiile publice ar putea fi un impediment atât în prevenirea, cât și în soluționarea unor eventuale incidente sau atacuri.

De asemenea, este necesar un mecanism operațional de comunicare și avertizare timpurie cu privire la gestionarea și protejarea infrastructurii critice. Chiar dacă procedurile existente permit efec-

³³ Regulamentul privind protecția antiteroristă a infrastructurii critice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 701 din 11.07.2018. Publicat la 27.07.2018 în Monitorul Oficial nr. 277-284, art. 773.

³⁴ Proiect de lege privind infrastructura esențială. Disponibil la <https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=3469b48c-dc0c-4e24-8fbc-fcce50db6870>.

tuarea acțiunilor de prevenție, acestea rămân deficiente în asigurarea unei comunicări coordonate între organele specializate naționale și internaționale. În acest context, cooperarea și eventual participarea în cadrul Rețelei Europene de alertă privind infrastructurile critice (Critical Infrastructure Warning Information Network - CIWIN) ar putea oferi Republicii Moldova o valoare adăugată și la nivel național în termen lung.

Nu în ultimul rând, este necesară uniformizarea terminologică a noțiunii de „infrastructură critică”. Cadrul normativ actual nu precizează dacă obiectivele infrastructurii critice se află într-un anumit raport față de alte tipuri de obiective, precum cele de importanță strategică. De asemenea, este necesară revizuirea metodologiei de identificare și desemnare a obiectivelor. Astfel, responsabilitatea de identificare ar trebui să fie atribuită doar instituțiilor publice. Operatorii privați ar urma să creeze un organ intern specializat doar în cazul gestionării a mai mult decât un obiectiv de infrastructură critică desemnată și să fie supuși verificărilor extinse de securitate din partea instituțiilor publice de resort³⁵.

În noua geografie a riscurilor generate de existența infrastructurilor critice în cadrul societății informatice este necesar să învățăm să gândim diferit asupra operabilității conceptelor de vulnerabilitate, siguranță, securitate și risc.

Referitor la definirea direcțiilor de construcție și coordonare a eforturilor societale pentru protecția infrastructurilor informatice critice, o serie de aspecte se vor evidenția în continuare:

- Se impune imperativ schimbul reciproc de informații, date și cunoștințe referitoare la vulnerabilitatea diferitor sisteme de infrastructuri critice,

³⁵ Protecția infrastructurii critice: O nouă prioritate a Republicii Moldova. Comentariu de Valeriu Țurcanu și Iulian Rusu. Disponibil la: <https://ipre.md/2021/07/02/protecția-infrastructurii-critice-o-nouă-prioritate-a-republicii-moldova-comentariu-de-valeriu-turcanu-si-iulian-rusu-ipn-md/> (Accessat – 21.10.2023)

între Guvern și sectoarele implicate, transversal între sectoare distincte în cadrul conceptului de infrastructuri critice;

- Este necesar să se construiască un sistem de responsabilități care să garanteze cooperarea între diferitele grupuri active în funcționarea infrastructurilor critice.

- Protecția infrastructurilor impune construirea de capacități integrate în cadrul diverselor instituții în structura generală a societății din Republica Moldova.

- Este necesară realizarea unei culturi de securitate (security/safety culture) corespunzătoare;

- Sistemul de legi ale societății informatice trebuie să ia în considerare potențialul de impact al pericolelor cibernetice și reglementate în mod corespunzător.

- Se impune inițierea și coordonarea adecvată a unor activități de cercetare științifică care să adreseze problematica vulnerabilității și securității infrastructurilor critice (inclusiv a celor informatice critice).

Referințe bibliografice

1. ALEXANDRU, Adriana, VEVERA, Victor, CIUPERCĂ, Ella Magdalena. *National Security and Critical Infrastructure Protection*. În: *International Conference Knowledge-Based Organization*, vol. XXV, nr. 1/2019, DOI: 10.2478/kbo-2019-0001, pp. 8-13. Disponibil la: https://www.researchgate.net/publication/334677561_National_Security_and_Critical_Infrastructure_Protection. (Accessat – 21.11.2023)
2. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. Capitolul XIII, Infrafracțiuni contra securității publice și a ordinii publice. Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial nr. 72-74 art. 195.
3. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. Capitolul XI, Infrafracțiuni informatice și infrafracțiuni în domeniul telecomunicațiilor. Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial nr. 72-74 art. 195.
4. Comunicarea Comisiei Europene nr. COM(2006) 786 final din 12.12.2006 privind Carta verde privind

programul european de protecție a infrastructurii critice (EPCIP) Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-programme-for-critical-infrastructure-protection.html> (Accessat – 21.09.2023)

5. Directiva Consiliului UE nr. 114/2008/CE privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesităților de îmbunătățire a protecției acestora, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L345/75 la 23.12.2008. Disponibil la <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:EN:PDF> (Accessat – 21.11.2023)

6. ALEXANDRESCU, Gr., VĂDUVA, Gh. *Infrastructuri critice: pericole, amenințări la adresa acestora, sisteme de protecție*, București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006, 47 p. ISBN (10) 973-663-412-4; ISBN (13) 978-973-663-412-3.

7. Hotărârea Guvernului nr. 1295 din 13.11.2006 privind Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate. Publicată 17.11.2006 în Monitorul Oficial nr. 178-180, art. 1385.

8. MIHAI, Ioan-Cosmin, (coordonator), CIUCHI, Costel, PETRICĂ, Gabriel-Marius. *Provocări actuale în domeniul securității cibernetice – impact și contribuția României în domeniu*. Institutul European din România, București, 2018, 88 p. ISBN online: 978-606-8202-60-0. Disponibil la: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/10/SPOS-2017_Studiul_4_FINAL.pdf (Accessat – 29.11.2023)

9. BOROCZ, Miklos. *Politicile privind protecția infrastructurilor critice la nivel european*, În: *Impact Strategic*, nr. 3/2021, NATO și UE: politici, strategii, acțiuni, DOI: 10.53477/1842-810X-21-13, pp. 48-64.

10. Netherlands - Report on Critical Infrastructure protection; Ministry of the Interior September 2005.

11. PANFILII, Nicolae. *Aspecte relevante privind protecția infrastructurilor informatice critice*. Teză de master. Universitatea Tehnică din Moldova, Chișinău, 2022, 100 p. URI: <http://repository.utm.md/handle/5014/19140>

12. Pagina oficială a Serviciului de Informații și Securitate, rubrica Asigurarea securității informaționale. Disponibil la: <https://sis.md/ro/content/asigurarea-securit%C4%83%C8%9Bii-informa%C8%9Bionale>. (Accessat – 21.09.2023)

13. Planul de acțiuni în vederea implementării Stra-

tegiei securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019–2024, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 257 din 22.11.2018. Anexa nr. 2. Publicată la 18.01.2019 în Monitorul Oficial nr. 13-21 art. 80.

14. Proiect de lege privind infrastructura esențială. Disponibil la <https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=3469b48c-dc0c-4e24-8fbc-fcce50db6870>.

15. Protecția infrastructurii critice: O nouă prioritate a Republicii Moldova. Comentariu de Valeriu Țurcanu și Iulian Rusu. Disponibil la: <https://ipre.md/2021/07/02/protectia-infrastructurii-critice-o-noua-prioritate-a-republicii-moldova-comentariu-de-valeriu-turcanu-si-iulian-rusu-ipn-md/> (Accessat – 12.10.2023)

16. Regulamentul privind protecția antiteroristă a infrastructurii critice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 701 din 11.07.2018. Publicat la 27.07.2018 în Monitorul Oficial nr. 277-284, art. 773.

17. Serviciul Român de Informații, Protecția Infrastructurilor Critice, 25 p. Disponibil la: <https://www.sri.ro/upload/BrosuraProtectiaInfrastructurilorCritice.pdf> (Accessat – 12.10.2023)

18. Strategia securității informaționale a Republicii Moldova pentru anii 2019–2024, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 257 din 22.11.2018. Anexa nr. 1. Publicată la 18.01.2019 în Monitorul Oficial nr. 13-21, art. 80.

19. CARP, Terentie. *Considerațiuni privind managementul infrastructurilor critice în Republica Moldova*. În: *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova*, științe socioumane, ediția a XII-a, nr. 2, p. 168-169.

20. POPESCU, Vasile Florin. *Securitatea cibernetică a infrastructurilor critice într-o lume din ce în ce mai conectată*. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, Septembrie 2019, pp. 83-87. Disponibil la: <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/download/628/585/2725>. (Accessat – 21.10.2023)

21. PHILIP, Victor, PRASAD, Elvin, BOYD, Aaron. *Introduction to critical information infrastructure protection*. 43 p. Disponibil la: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/AsiaPacific/Documents/Events/2020/Pacific%20Drill%202020/CII-Protection-ITU-Pacific-Drill-Dec-2020-Final.pdf> (Accessat – 20.11.2023)

22. <https://www.oecd.org/sti/40825404.pdf> (Accessat – 21.10.2023)

REPERE ISTORIOGRAFICE ALE CERCETĂRII INTERESELOR ȘI PRIORITĂȚILOR TURCIEI ÎN BAZINUL MĂRII NEGRE

Mihaela GORCEAC

Masterandă, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: gorceac.michaela@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-0533-3244>

Svetlana CEBOTARI

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: svetlana.cebotari11@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9073-104X>

În prezent, regiunea bazinului Mării Negre a trecut prin considerabile transformări geopolitice, care au atras atenția și interesul cercetătorilor. Problematika afirmării puterii turcești în această regiune prin realizarea intereselor și priorităților sale în bazinul Mării Negre, este studiată pe larg de autori occidentali, post-sovietici și din spațiul românesc. Specificul acestei regiuni rezidă în faptul că nu este internaționalizată și este izolată exclusiv pentru statele din regiunea bazinului Mării Negre. Prezentul articol are drept scop reliefaarea principalelor cercetări elaborate în literatura de specialitate internațională, dar și a celei naționale cu referire la interesele Turciei în bazinul Mării Negre.

Cuvinte-cheie: interese, priorități, Marea Neagră, Turcia, NATO.

HISTORIOGRAPHIC MARKINGS OF THE RESEARCH OF TURKEY'S INTERESTS AND PRIORITIES IN THE BLACK SEA BASIN

Currently, the Black Sea basin region has undergone considerable geopolitical transformations, which have attracted the attention and interest of researchers. The issue of asserting Turkish power in this region by realizing its interests and priorities in the Black Sea basin is extensively studied by Western, post-Soviet and Romanian authors. The specificity of this region lies in the fact that it is not internationalized and is isolated exclusively for the states of the Black Sea basin region. The purpose of this article is to highlight the main research developed in the international specialized literature, as well as the national literature with reference to Turkey's interests in the Black Sea basin.

Keywords: interests, priorities, Black Sea, Turkey, NATO.

MARQUAGES HISTORIOGRAPHIQUES DE LA RECHERCHE DES INTÉRÊTS ET DES PRIORITÉS DE LA TURQUIE DANS LE BASSIN DE LA MER NOIRE

Actuellement, la région du bassin de la mer Noire a subi des transformations géopolitiques considérables, qui ont attiré l'attention et l'intérêt des chercheurs. La question de l'affirmation de la puissance turque dans cette région en

réalisant ses intérêts et ses priorités dans le bassin de la mer Noire est largement étudiée par les auteurs occidentaux, post-soviétiques et roumains. La spécificité de cette région réside dans le fait qu'elle n'est pas internationalisée et est isolée exclusivement pour les États de la région du bassin de la mer Noire. Le but de cet article est de mettre en évidence les principales recherches développées dans la littérature spécialisée internationale ainsi que dans la littérature nationale en référence aux intérêts de la Turquie dans le bassin de la mer Noire.

Mots-clés: intérêts, priorités, Mer Noire, Turquie, NATO.

ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНТЕРЕСОВ И ПРИОРИТЕТОВ ТУРЦИИ В ЧЕРНОМОРСКОМ БАСЕЙНЕ

В настоящее время регион бассейна Черного моря претерпел значительные геополитические трансформации, которые привлекли внимание и интерес исследователей. Вопрос утверждения турецкой власти в этом регионе путем реализации своих интересов и приоритетов в Черноморском бассейне широко исследуется западными, постсоветскими и румынскими авторами. Специфика этого региона заключается в том, что он не интернационализирован и изолирован исключительно для государств Черноморского региона. Цель данной статьи – осветить основные исследования, разработанные в международной специализированной, а также национальной литературе относительно интересов Турции в Черноморском бассейне.

Ключевые слова: интересы, приоритеты, Черное море, Турция, НАТО.

Introducere

În contextul evenimentelor din ultimele decenii, în politica externă a Turciei pot fi evidențiate mai multe aspecte, oscilând de la năzuințele euro-integraționiste spre înghețarea de facto a statului de țară candidat și consolidarea pozițiilor sale întru afirmarea sa ca putere regională prin realizarea unei politici externe bazate exclusiv pe interese naționale și conducându-se în deciziile sale de prioritățile statului turc. Astfel, pentru o mai bună comprehensiune a politicii externe a Turciei axată pe realizarea propriilor interese naționale, dar și a tendinței acestui stat de a se manifesta ca putere regională în bazinul Mării Negre apare necesitatea de a face o succintă analiză a lucrărilor științifice publicate în ultimele decenii.

În scopul elaborării unei analize a surselor prezente în literatura de specialitate cu referire interesele Turciei în bazinul Mării Negre s-a recurs la utilizarea unui set de metode general-specifice de cercetare, precum: metoda analizei și deducției, metoda comparativă și metoda webografică.

Analiza comparativă a surselor publicate în literatura de specialitate din străinătate, dar și în cea din Republica Moldova a oferit autorilor posibilitatea de a evalua gradul de cercetare a intereselor Turciei în bazinul Mării Negre. De asemenea, analiza în plan comparativ a principalelor surse în care sunt expuse direcțiile de bază ale interesului și ale priorităților Turciei în bazinul Mării Negre a fost posibilă datorită utilizării de către autori a metodei comparative. Apelând la metoda analizei, a fost posibilă cercetarea principalelor publicații a autorilor din Occident, inclusiv și a celor autohtoni, aria de interes a căroră se referă la influența ascendentă a Turciei în bazinul Mării Negre.

La fel, în scopul analizei surselor existente în literatura de specialitate cu referire la extinderea rolului Turciei în regiune s-a recurs la utilizarea metodei webografice. Ținând cont de faptul că în literatura științifică din Republica Moldova încă nu există cercetări complexe cu referire la specificul intereselor Turciei în bazinul Mării Negre, autorii au recurs la s-a recurs la utilizarea metodei webografice , care ne

a oferit posibilitatea să examinăm tema suspusă cercetării la nivel teoretic și practic din principalele surse publicate pe siturile de internet, făcând posibilă o mai bună înțelegere a problemei cercetate

Istoriografia cercetării intereselor și priorităților Turciei în bazinul Mării Negre

Analizând într-o ordine cronologică cercetările autorilor occidentali care au studiat în secolul XXI problematica conturării, manifestării și realizării intereselor turcești, precum și identificarea priorităților Turciei în bazinul Mării Negre, poate fi observat un interes sporit și crescând al cercetătorilor în raport cu această problematică.

Problematica politicii externe actuale a Turciei, cât și interesele sale naționale, devin aria cercetărilor științifice pentru *P.O. Ercan* [10], care în cercetările sale analizează politica externă a Turciei în raport cu interesele și prioritățile sale în diferite regiuni ale globului, incluzând toate continentele și demonstrând modul în care Turcia se afirmă ca putere emergentă în regiune. În raport cu interesele și prioritățile Turciei în bazinul Mării Negre, autorul se axează pe analiza relațiilor bilaterale ale Turciei cu Federația Rusă, Ucraina, Georgia și Bulgaria prin prisma intereselor și priorităților turcești.

Nu mai puțin interes pentru cercetarea intereselor, dar și a politicii externe a Turciei prezintă monografia cercetătorului finlandez *T. Alaranta* [1] publicată în anul 2022. Studiul se axează pe cercetarea evoluției politicii externe a Turciei în raport cu formarea unei noi ordini mondiale. În cele șase capitole ale lucrării, autorul prezintă schimbările care au survenit în puterea globală în raport cu doctrina liberală a relațiilor internaționale din prezent, modul în care Turcia s-a adaptat la noile realități, începând cu perioada Kemalistă și descriind aceste evoluții până în prezent, accentuând și politicile turcești în era globalizării. În lucrare sunt analizate probleme interne legate de puterea domestică

și legitimitate, dar și probleme legate de viziunea islamică și conservatoare a Turciei asupra noii ordini mondiale. De asemenea, autorul se axează pe dubla orientare a Turciei, prioritățile sale nereducându-se doar la occident, ci și la state precum Rusia și China. Fiind publicată în anul 2022, autorul reușește să analizeze și viziunile Turciei pentru lumea post-pandemică. Astfel, conținutul cărții se axează pe modul în care a evoluat gândirea politică turcească, astfel încât statul să se poată adapta la noua ordine mondială și să-și poată realiza interesele naționale utilizând pârgھیile noii paradigme a relațiilor internaționale. Autorul evidențiază mult aspectualitatea priorităților turcești, care nu se rezumă la un singur vector, ci care se concentrează spre obținerea unor implicări importante în mai multe zone ale globului, inclusiv în bazinul Mării Negre, unde se intersectează interesele mai multor puteri globale din prezent și să-și poată realiza propriile interese naționale.

În contextul analizei politicii externe, a intereselor dar și a tendințelor de manifestare a Turciei ca putere regională, merită atenție și cercetările elaborate de către *E. Avdalini* [2], care sunt importante pentru înțelegerea realităților politicii turcești din bazinul Mării Negre în prezent, astfel precum se axează pe mai multe regiuni din Asia, inclusiv pe evoluția abordării Turciei față de Marea Neagră și regiunea Caucazului de Sud. În capitolul 4 al monografiei este descrisă într-un mod concis, dar detaliat importanța regiunii bazinului Mării Negre care este interconectat cu Caucazul de Sud, precum și poziția pe care o deține Turcia în regiune. Autorul evidențiază politicile pe care le desfășoară Turcia în bazinul Mării Negre pentru a-și realiza propriile interese geostrategice, geopolitice și geoeconomice. Deosebit este faptul că Avdaliani analizează relațiile turco-ucrainiene în contextul schimbărilor din 2014 din bazinul Mării Negre și cele actuale, în contextul războiului ruso-ucrainean și modul în care Turcia își

gestionează activitatea în raport cu statele din bazinul Mării Negre.

Despre prioritățile și interesele Turciei vorbesc și autorii occidentali *E. Birsen* și *H. Fulya* [3] în monografia lor. Studiul se axează pe modul în care este văzută ordinea mondială de statul turc. De asemenea, abordează evoluția politicii externe turcești descriind astfel de scenarii din trecut precum identificarea Statelor Unite ca un partener important în noua ordine mondială și apoi reorientarea Turciei către alte regiuni și alți parteneri, precum Rusia și China. În aceeași ordine de idei, cartea analizează tranziția Turciei de la eurofilism la anti-euroopenism în perioada 2002-2021. Un moment important pe care l-au evidențiat autorii este puterea militară a Turciei și modul în care aceasta este utilizată pentru a-și întări identitatea, interesele naționale, dar și securitatea.

În spațiul post-sovietic, de asemenea, poate fi observat un interes sporit asupra problematicei intereselor și priorităților turcești, a instrumentelor de realizare a acestora, precum și afirmării Turciei ca putere în regiunea bazinului Mării Negre prin intermediul acestor politici axate pe interesul național al Turciei. În special, se evidențiază cercetătorii ruși, care pun accent anume pe relațiile ruso-turce, astfel precum Federația Rusă este un actor important în bazinul Mării Negre.

Rolul regiunii bazinului Mării Negre în politica externă a Turciei devine subiect de analiză pentru *A. Vasiliev* [19] care abordează în studiul său rolul regiunii bazinului Mării Negre în politica externă a Turciei. Autorul afirmă că în perioada Războiului Rece, în Turcia exista atitudinea față de Marea Neagră precum că este o regiune de frontieră adiacentă unui „mediu ostil” și că din punctul de vedere al politicienilor turci, acest lucru a împiedicat dezvoltarea litoralului Mării Negre, al cărui rol pentru economia țării în ansamblu a fost subestimat. Astfel autorul reușește să sublinieze care sunt prioritățile Turciei în bazinul Mării Negre din punct de vedere al dez-

voltării transportului maritim și al comerțului pentru creșterea economică a statului turc.

În acest context, putem evidenția publicația autorului rus *E.D. Eshba* [22]. Astfel, pentru Eshba, regiunea Mării Negre este prezentată ca o zonă de un vast interes economic și energetic, precum și se prezintă o creștere deosebită a rolului regiunii Mării Negre în sistemul economic mondial. O atenție deosebită este acordată politicii Turciei în regiunea Mării Negre și problemelor de interacțiune dintre cei mai mari doi actori regionali: Rusia și Turcia.

Cercetarea strategiei Turciei în bazinul Mării Negre este reflectată în publicațiile autorului rus *N. Demirel* [20]. Articolul abordează politica externă a Turciei în regiunea Mării Negre în contextul interacțiunii statului turc cu entități globale, precum este Federația Rusă și Uniunea Europeană, dar și cu statele din regiunea Mării Negre. Pentru fiecare dintre acestea sunt definite principalele domenii de cooperare: securitatea, relațiile comerciale, energia ș.a. În final, se concluzionează că strategia de bază a Turciei în regiunea Mării Negre este formarea relațiilor bilaterale, incluzând o gamă largă de inițiative reciproce.

Autorii ruși *A. A. Irhin* și *O. A. Moskalenko* [21] abordează ciocnirea intereselor actorilor internaționali în bazinul Mării Negre. Conform autorilor, complexitatea situației geopolitice actuale din regiune este determinată de numărul mare de puteri concurente și de contururile în schimbare ale sistemului internațional în ansamblu.

De asemenea, problematica intereselor și priorităților turcești în bazinul Mării Negre este relevantă și pentru autorii din spațiul românesc, astfel precum România este stat riveran la Marea Neagră și un actor important în regiune. Astfel, precum se va putea observa în continuare, interesul cercetătorilor români pentru politica externă a Turciei în bazinul Mării Negre se rezumă la menținerea comerțului, securității și cooperării în regiune. De asemenea, este important de menționat că România, precum și Tur-

cia sunt state membre NATO, care dețin flote militare în Marea Neagră și care sunt doi actori importanți pentru asigurarea păcii și stabilității regionale.

M. Hangan [16] în articolul său afirmă că flota turcă în Marea Neagră, în afară de misiunea de bază de respingere a oricărei agresiuni din direcția mării, are și diverse alte priorități de acțiune: participarea la operațiunile internaționale de menținere a păcii; asigurarea transportului pe mare al ajutoarelor umanitare; prevenirea acțiunilor teroriste pe mare; prevenirea poluării și menținerea echilibrului ecologic al mărilor.

Relațiile de cooperare constructivă între statele riverane Mării Negre sunt supuse cercetării de către *A. Mîrșu* [13]. Autorul afirmă că prioritățile de cooperare a statelor riverane la bazinul Mării Negre, inclusiv Turcia și România, sunt: căutare și salvare pe mare; operații de asistență umanitară; luptă contra minelor marine; operațiuni de protecție a mediului; vizite de prietenie; orice altă misiune agreeată prin consens de către parteneri.

În acest context, merită atenție și cercetările elaborate de către *S. Ioan* [11]. În cercetările sale, Ioan evaluează factorii de risc și amenințările la adresa securității regionale, printre care menționează că persistă un climat de neîncredere reciprocă între statele regiunii bazinului Mării Negre, precum și tradiționala luptă dintre Rusia și Turcia pentru poziția de lider în Marea Neagră. De asemenea, autorul afirmă că Turcia este interesată de gestionarea tranzitului de petrol și gaze din Orientul Mijlociu, Caucaz și Marea Neagră, promovând proiectul Baku-Tbilisi-Ceyhan, ca alternativă la „Ruta Nordică” și totodată nu renunță la importurile masive de gaze naturale din Federația Rusă. În acest fel, Turcia și-a asigurat o relativă independență energetică față de Rusia.

Ș. Cioculescu [9] amintește de susținerea constantă a Turciei pentru integrarea României în UE și NATO și punctează faptul că prin relația specială cu

Turcia, România își va putea defini un profil strategic axat deopotrivă pe Marea Neagră și că interesele comune ale Bucureștiului și Ankarei sunt bine cunoscute: pace și securitate în spațiul european, euroatlantic și în vecinătăți, extinderea UE și a NATO, blocarea proliferării nucleare și a terorismului, blocarea tendinței de fragmentare a statelor, ambele având poziții pro status-quo”. Totuși, de la publicarea acestui studiu și până în prezent putem observa o schimbare drastică a discursului politic turc, care nu mai este conturat de tendințe euro-integraționiste.

În studiul său *M. Tatomir* [15] evidențiază că evoluțiile geopolitice regionale reprezintă chestiuni de interes pentru România și Turcia, deoarece ambele sunt țări care au numeroase țeluri comune energetice, comerciale și de securitate.

Printre autorii români care au studiat interesele și prioritățile Turciei în bazinul Mării Negre se enumeră și *D. C. Mateescu* [12]. Studiul se axează pe ideea că instituirea a regimului executiv prezidențial a dus la o criză pe termen lung. Autorul afirmă că deciziile greșite în guvernarea internă au adăugat erori în politica externă. Accentuarea acestei crize a determinat regimul de la Ankara să apeleze din ce în ce mai mult la naționalismul turco-islamic ca bază identitară de legitimare și sprijin. În această ordine de idei, autorul afirmă că „Turcia, ca stat, se află într-o situație de vulnerabilitate fără precedent” contrar opiniei multor autori occidentali sau din spațiul post-sovietic.

Nu mai puțin interes prezintă și cercetările elaborate de către *G. Vișan* [17]. În cercetările sale autorul este preocupat de poziția României în bazinul Mării Negre și relațiile acesteia cu Turcia. Astfel, acesta se axează pe faptul că Marea Neagră este spațiul de focalizare pentru interesele maritime ale României. Marea Neagră reprezintă principala conexiune a României cu piața globală. După Brexit, România a devenit al doilea producător de gaze naturale al UE. Zăcămintele de gaze naturale descoperite în Marea

Neagră de București și Ankara i-au transformat în cei mai importanți aliați NATO din regiune din punctul de vedere al securității energetice.

În alt articol *G. Vișan* [18] afirmă că din punct de vedere strategic, Turcia este cel mai important aliat al României după SUA. În studiu se stipulează că investițiile turce în economia românească depășesc 4 miliarde de euro, relațiile comerciale dintre cele două state sunt prospere, iar schimburile comerciale dintre România și Turcia s-au ridicat în anul 2018 la aproximativ 6 miliarde de euro.

În publicația lor *V. Cerbu și V. Cioranu* [8] descriu regiunea bazinului Mării Negre ca parte a unui proces de eliminare a moștenirii Războiului Rece, dar și de reconfigurare a sistemului geopolitic, de reajustare a rolului Turciei, atât în cadrul NATO, cât și în cadrul altor aranjamente de securitate, care includ sud-estul Europei, Asia Centrală și Orientul Mijlociu. Cu alte cuvinte, afirmarea ca putere principală în bazinul Mării Negre este un interes prioritar al Turciei, care urmărește creșterea influenței sale nu doar la nivel regional, ci și la nivel global.

Republica Moldova, împreună cu vecinii săi România și Ucraina, face parte din statele din regiunea bazinului Mării Negre. Relațiile moldo-turcești au rădăcini istorice profunde, iar în prezent Turcia este un partener important pentru Moldova, un aspect important fiind faptul că pe teritoriul R. Moldova există UTAG, care este populată preponderent de o minoritate etnică turcă – găgăuzii. Astfel, în mediul academic s-au remarcat cercetători care și-au axat studiile pe problematica relațiilor moldo-turce și poziției Turciei în regiune.

Despre relațiile moldo-turce și interesele Turciei în Republica Moldova a relatat în articolele sale *M. Bubuic* [4;5], punând accent pe stabilirea relațiilor politico-diplomatice dintre state. În publicația sa *M. Bulmaga* [6] afirmă că Turcia își fundamentează percepția de lider regional în bazinul Mării Negre pe faptul că în urma adoptării Convenției de la Mon-

treux din 1936 i se rezerva dreptul de a militariza strâmtorile (vezi *Anexa 2*) în caz de conflict armat. Cercetătoarea explică scopurile urmărite de Turcia prin propunerea formării OCEMN și anume scopul principal era de a crea o atmosferă de cooperare economică pentru prevenirea viitoarelor conflicte din regiune. La fel, se urmărea sporirea influenței economice în regiunea post-sovietică, facilitând astfel accesul Turciei la material primă și la resursele energetice disponibile.

În articolul lor *S. Cebotari și S. Plop* [7] argumentează importanța regiunii bazinului Mării Negre și afirmă că Turcia este un actor regional important și influent prin identificarea intereselor sale geostrategice, militare și energetice în regiune. De asemenea, se subliniază faptul că Ankara este interesată de gestionarea tranzitului de petrol și gaze din Orientul Mijlociu, Caucaz și Marea Neagră.

Printre cercetătorii autohtoni preocupați de această problematică se enumeră și *R. Panța* [14]. Autorul poziționează Turcia ca unul din liderii regionali în Marea Neagră. Autorul afirmă că ambițiile Turciei se bazează pe convingerea că în urma colapsului URSS și dezintegrării Iugoslaviei, îi revine misiunea de a restabili influența politică, economică și mai ales culturală asupra fostelor teritorii ale fostului Imperiu Otoman.

Astfel, concluzionăm că problematica intereselor și priorităților Turciei în bazinul Mării Negre a fost și continua să fie de un mare interes pentru cercetătorii din diferite puncte ale mapamondului, iar în prezent se poate observa o creștere a studiilor în ceea ce ține de schimbările ce au loc în Marea Neagră, lucru care indică faptul că această problematică trezește interes pentru academicieni și pentru experții din domeniul relațiilor internaționale.

Cercetătorii occidentali și-au manifestat interesul pentru puterea emergentă a Turciei în bazinul Mării Negre, într-un context caracterizat de schimbări semnificative la nivel internațional și regio-

nal. O temă importantă în cercetarea intereselor și priorităților Turciei în bazinul Mării Negre a fost relația cu Rusia. Este analizată evoluția relațiilor Turciei cu Rusia, în special după evenimentele din 2014, precum anexarea Crimeii de către Rusia și conflictul din estul Ucrainei. Aceste lucrări au subliniat faptul că Turcia și Rusia au interese diferite în regiune, dar că cele două țări au și o serie de interese comune, cum ar fi securitatea energetică și lupta împotriva terorismului. De asemenea, cercetătorii occidentali au analizat politica Turciei față de statele vecine din bazinul Mării Negre, precum Ucraina, Georgia și Moldova. Aceștia au analizat evoluția relațiilor Turciei cu aceste state, precum și politica turcească față de Găgăuzia, Transnistria și Crimeea. Aceste lucrări au subliniat faptul că Turcia a încercat să-și consolideze relațiile cu aceste state prin intermediul unor politici economice și culturale, precum și prin intermediul cooperării în ceea ce privește securitatea regională.

Cercetătorii români au analizat evoluția relațiilor dintre România și Turcia, precum și politica Turciei față de regiune. Un subiect important în cercetarea intereselor Turciei în bazinul Mării Negre a fost relația cu NATO și implicarea Turciei în securitatea regională. Aceștia au subliniat importanța Turciei ca membru NATO și partener regional pentru statele din regiune și au evidențiat, de asemenea, provocările la adresa securității regionale, cum ar fi instabilitatea politică și conflictele din regiune. Un alt subiect important în cercetarea intereselor Turciei în bazinul Mării Negre a fost politica Turciei față de statele din regiune, inclusiv România, subliniind importanța cooperării economice și politice dintre cele două state, precum și provocările la adresa cooperării regionale. De asemenea, cercetătorii români au analizat relația Turciei cu alte state din bazinul Mării Negre, precum Georgia și Ucraina. Aceștia au subliniat importanța cooperării dintre Turcia și Georgia în ceea ce privește dezvoltarea relațiilor economice

și de securitate regional și au analizat, de asemenea, politica Turciei față de Ucraina, în special în ceea ce privește implicarea Turciei în soluționarea conflictului din estul Ucrainei. De asemenea, cercetătorii din spațiul post-sovietic au analizat relația Turciei cu statele din regiune, inclusiv cu Rusia și Georgia. În plus, cercetătorii din spațiul post-sovietic au analizat politica Turciei în ceea ce privește energia și resursele naturale din bazinul Mării Negre.

Cercetătorii din spațiul post-sovietic au analizat atât relațiile bilaterale dintre Turcia și statele din regiune, cât și implicarea Turciei în securitatea regională și promovarea cooperării regionale. Un subiect important în cercetarea intereselor Turciei în bazinul Mării Negre a fost politica Turciei față de Ucraina și implicarea sa în conflictul din estul Ucrainei.

În general, cercetătorii din Moldova au studiat interesele și prioritățile Turciei în regiune în contextul relațiilor sale cu Rusia și cu statele membre ale NATO. Ei au subliniat faptul că Turcia este una dintre puterile emergente în regiunea Mării Negre, iar politica sa externă se concentrează pe consolidarea influenței sale în regiune, prin cooperare și parteneriat cu alte state membre ale NATO și cu statele din zona Mării Negre.

Cercetătorii din Moldova au analizat, de asemenea, implicațiile priorităților și intereselor Turciei asupra securității și stabilității regionale în contextul conflictului din Ucraina și a tensiunilor dintre Rusia și statele membre ale NATO. Ei au evidențiat, de asemenea, rolul Turciei în menținerea stabilității în regiunea Mării Negre prin intermediul participării sale la diferite forumuri și platforme regionale.

Concluzii

În contextul evenimentelor din bazinul Mării Negre cum ar fi războiul din Ucraina condiționat de anexarea peninsulei Crimeea în 2014 și invazia din 24 februarie 2022 a Ucrainei de către Federația Rusă, războaiele din Carabahul de Munte din 2020, 2021,

2022 și 2023, Turcia devine un actor geopolitic în regiune. Supunând analizei cercetările elaborate de specialiștii în domeniu din străinătate, dar și a celor din Republica Moldova, putem concluziona că subiectul cu referire la cercetarea intereselor Turciei în bazinul Mării Negre este unul care prezintă interes. Deși există o multitudine de cercetări elaborate cu referire la rolul Turciei în bazinul Mării Negre, dinamica evenimentelor și proceselor prezente în acest areal lasă loc pentru studii ulterioare.

Referințe bibliografice

1. ALARANTA, T. *Turkey's Foreign Policy Narratives. Implications of Global Power Shifts*. Cham: Springer Nature Switzerland AG, 2022. 178 p. <https://www.amazon.com/Turkeys-Foreign-Policy-Narratives-Implications/dp/3030926478> (Accesat – 22.07.2023)
2. AVDALIANI, E. *New World Order and Small Regions. The Case of South Caucasus*. Springer Nature Singapore Pte Ltd, 2022, p.85-98. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-19-4037-8> (Accesat – 28.07.2023)
3. BIRSEN, E., FULYA, H. *Critical Readings of Turkey's Foreign Policy*. Cham: Springer Nature Switzerland AG, 2022. 322 p. <https://www.springerprofessional.de/critical-readings-of-turkey-s-foreign-policy/20354488> (vizitat 02.01.2023).
4. BUBUIOC, M. *Relațiile moldo-turce în anii 1991-2002*. În: *Istorie și filosofie*, p.183-186.
5. BUBUIOC, M. *Stabilirea relațiilor politico-diplomatice dintre Republica Moldova și Republica Turcia în anii 1991-1994*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr.10 (110), Chișinău, 2017, p.260-266.
6. BULMAGA, M., *OCEMN: interesele Republicii Turcia în zona Mării Negre și Republica Moldova (1991-1995)*. În: *East European Journal of Diplomatic History*, No. 4-5, 2018, p.267-280.
7. CEBOTARI, S., PLOP, S. *Bazinul Mării Negre în contextul evoluțiilor geopolitice actuale*. În: *Moldoscoapie*, nr.3 (86), Chișinău, 2019, p.19-36.
8. CERBU, V., CIORANU, V. *Regiunea Mării Negre, zonă a schimbărilor geopolitice*. În: *Gândirea militară românească*, p. 168. https://gmr.mapn.ro/webroot/fileslib/upload/files/arhiva%20GMR/2019%20gmr/2019/Conferinta%20GMR%202019/GMR_CONF%20ro_Cerbu%20Cioranu.pdf (vizitat 02.01.2023)
9. CIOCULESCU, Ș. *Terra Incognita?* București: Editura Militară, 2010. <https://www.libracarti.ro/terra-incognita/>
10. ERCAN, P. O. *Turkish Foreign Policy. International Relations, Legality and Global Reach*. Londra: Pelgrave Macmillan, 2017. 353 p. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-50451-3> (vizitat 02.01.2023)
11. IOAN, S. *România în ecuația stabilității regionale a bazinului Mării Negre*. În: *Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre*. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005, p. 231. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_carti/securitate_stabilitate_bazinul_marii_negre2005.pdf
12. MATEESCU, D. C. *Turcia – un actor în profundă transformare*. În: *Studii de politică externă și relații internaționale*. București: Monitorul Oficial, 2022, 67-83. <https://www.idr.ro/publicatii/Studii%20de%20politica%20externa%20si%20relatii%20internationale.pdf>
13. MÎRSU, A. *Gruparea de cooperare navală BLACKSEAFOR în contextul securității bazinului Mării Negre*. În: *Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre*. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005, p. 200. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_carti/securitate_stabilitate_bazinul_marii_negre2005.pdf
14. PANȚA, R. *Republica Moldova în contextul redescoperirii geopolitice a regiunii extinse a Mării Negre*. În: *Revistă de istorie și politică*, p. 136-152
15. TATOMIR, M. *Dinamica relațiilor turco-române în regiunea extinsă a Mării Negre. O perspectivă neo-liberală*. În: *Impact strategic*, Nr. 4, 2021, p. 23-32. https://revista.unap.ro/index.php/Impact_ro/article/view/1405/1343 (vizitat 02.02.2023)
16. HANGANU, M. *Evoluția prezentă a puterii maritime în Marea Neagră și influența ei asupra geopoliticii în acest spațiu*. În: *Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre*. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005, p. 92-110. https://cssas.unap.ro/ro/pdf_carti/securitate_stabilitate_bazinul_marii_negre2005.pdf (vizitat 03.03.2023)

17. VIȘAN, G. *Gardianul gurilor Dunării: rezultatele ambigue ale României în implementarea unei strategii maritime în Marea Neagră*. În: Studii de politică externă și relații internaționale. București: Monitorul Oficial, 2022, p. 94-115.

18. VIȘAN, G. *România și Marea Mediterană: conexiuni diplomatice, economice și strategice*. În: Studii de politică externă și relații internaționale. București: Monitorul Oficial, 2022, p. 39-54. <https://www.idr.ro/publicatii/Studii%20de%20politica%20externa%20si%20relatii%20internationale.pdf>

19. ВАСИЛЬЕВ, А. *Черноморский регион во внешнеполитических концепциях Турции: Россия и Турция на Черном Море*. Доклад, No 2, 2010, 6 p. <https://carnegiemoscow.org/2010/10/25/ru-event-3151>

20. ДЕМИРЕЛЬ, Н. *Влияние внешней политики Турции в Черноморском регионе на политику*

глобальных и региональных акторов современного мира, 2020, p.236-241. <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-vneshney-politiki-turtsii-v-chernomorskom-regione-na-politiku-globalnyh-i-regionalnyh-aktorov-sovremennogo-mira/viewer> (vizitat 02.03.2023)

21. ИРХИН, А. А., МОСКАЛЕНКО, О. А. *Черноморский регион в конкуренции геополитических проектов великих держав в 1991—2019 гг.* В: Вестник РУДН. Серия: Международные отношения., Vol. 21, No. 3, 2021, p.498-516. <https://cyberleninka.ru/article/n/chernomorskiy-region-v-konkurentsii-geopoliticheskikh-proektov-velikih-derzhav-v-1991-2019-gg> (vizitat 02.01.2023)

22. ЭШБА, Э. Д. *Региональное сотрудничество на черном море: достижения, проблемы, перспективы*. В: Международные отношения, 2013, p.44-47. <https://www.vestnik.mgimo.ru/jour/article/view/1119> (vizitat 02.01.2023)

DEZVOLTAREA ȘI IMPLEMENTAREA POLITICILOR ȘI STRATEGIILOR DE MANAGEMENT AI RESURSELOR UMANE ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ DIN ROMÂNIA

Ion DULSCHI

Doctor în științe istorice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: dulschi.ion@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-5642-010X>

Vasile BOGHIAN

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: boghian@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-5642-010X>

Activitatea umană privită din varii perspective: socială, economică, politică, administrativă este realizată de oameni organizați în colectivități, în funcție de importanța acesteia. Abordarea administrativă vine să ordoneze logica activității într-o comunitate pusă în seama unei autorități care realizează acțiuni de planificare, organizare și control, în vederea a realizării misiunii sociale și scopului instituirii și funcționării instituțiilor administrației publice. În acest context, propunem o scurtă abordare specificată necesității eficientizării activităților autorităților administrației publice. Problema managementului resurselor umane în administrația publică necesită o abordare specificată obiectivelor eficientizării activităților autorităților administrației publice în baza unei strategii a managementului resurselor umane, care ar contribui la crearea unei funcții publice profesionale, transparente, flexibile și receptive la necesitățile societății. Politicile în domeniul funcției publice și funcționarilor publici reprezintă o problemă-cheie deosebit de importantă și mereu actuală pentru asigurarea competitivității și succesului oricărei instituții publice, cu atât mai mult a administrației publice.

Cuvinte-cheie: serviciu public, resurse umane, funcție publică, funcționar public, management, administrație publică, politici.

DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT POLICIES AND STRATEGIES IN THE ROMANIAN PUBLIC ADMINISTRATION

Human activity seen from various perspectives: social, economic, political, administrative is carried out by people organized in collectives, depending on its importance. The administrative approach comes to order the logic of activity in a community entrusted to an authority that carries out planning, organization and control actions, in order to achieve the social mission and the purpose of the establishment and operation of public administration institutions. In this context, we propose a brief, specified approach to the need to streamline the activities of public administration authorities. The problem of human resources management in public administration requires a specified approach to the

objectives of streamlining the activities of public administration authorities based on a human resources management strategy, which would contribute to the creation of a professional, transparent, flexible and responsive public function to the needs of society. The policies in the field of public office and civil servants represent a particularly important and always current key issue for ensuring the competitiveness and success of any public institution, even more so of the public administration.

Keywords: *public service, human resources, public function, civil servant, management, public administration, policies.*

DÉVELOPPEMENT ET MISE EN ŒUVRE DE POLITIQUES ET STRATÉGIES DE GESTION DES RESSOURCES HUMAINES DANS L'ADMINISTRATION PUBLIQUE EN ROUMANIE

L'activité humaine vue sous différents angles: social, économique, politique, administratif est exercée par des personnes organisées en collectifs, en fonction de son importance. L'approche administrative vient ordonner la logique de l'activité dans une communauté mise en charge d'une autorité qui mène des actions de planification et de contrôle organisationnel, afin d'atteindre la mission sociale et le but d'établir et de faire fonctionner les institutions de l'administration publique. Dans ce contexte, nous proposons une brève approche spécifiant la nécessité de rationaliser les activités des autorités de l'administration publique. Le problème de la gestion des Ressources humaines dans l'Administration publique nécessite une approche spécifique des objectifs de rationalisation des activités des autorités de l'Administration publique basée sur une stratégie de gestion des ressources humaines, qui contribuerait à la création d'une fonction publique professionnelle, transparente, flexible et réactive aux besoins de la société. Les politiques dans le domaine de la fonction publique et des fonctionnaires sont une question clé particulièrement importante et toujours d'actualité pour assurer la compétitivité et le succès de toute institution publique, en particulier l'administration publique.

Mots-clés: *service publique, ressources humaines, fonction publique, fonctionnaire publique, gestion, administration publique, politiques.*

РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ ПОЛИТИК И СТРАТЕГИЙ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ РУМЫНИИ

Человеческая деятельность, рассматриваемая с различных точек зрения - социальной, экономической, политической, административной, осуществляется людьми, организованными в коллективы, в зависимости от ее значимости. Административный подход упорядочивает логику деятельности сообщества, вверенную органу власти, который осуществляет планирование, организацию и контрольные действия для достижения социальной миссии и цели создания и функционирования институтов государственного управления. В этом контексте, мы предлагаем краткий, конкретный подход к необходимости упорядочения деятельности органов государственного управления. Проблема управления человеческими ресурсами в государственном управлении требует конкретного подхода к целям совершенствования деятельности органов управления на основе стратегии управления человеческими ресурсами, которая способствовала бы созданию профессиональной, прозрачной, гибкой и оперативно реагирующей на потребности общества государственной функции. Политика в области государственных должностей и государственных служащих представляет собой особенно важный и всегда актуальный ключевой вопрос для обеспечения конкурентоспособности и успеха любого государственного учреждения, тем более государственного управления.

Ключевые слова: *государственная служба, человеческие ресурсы, публичная функция, государственные служащие, менеджмент, государственное управление, политики.*

Introducere

Cunoașterea proceselor sociale din perspectiva managementului resurselor umane prezintă interes atât teoretic cât și practic, în special sinteza bunelor practici la nivel național. Scopul prezentului articol este studierea implementării politicilor și strategiilor de management al resurselor umane în administrația publică din România, sinteza experienței și bunelor practici naționale care urmează să completeze studiile consacrate problemei managementului funcției publice și a cunoașterii proceselor administrative în acest domeniu.

Metodologia de elaborare a prezentului articol este realizată în baza principiilor științifice de cunoaștere a fenomenelor sociale, bazate pe obiectivism, realism istoric și echidistanță. În calitate de metode de cercetare au servit metoda bibliografică, metoda observației documentare, analiza și sinteza informației,

O administrație publică eficientă și democratică reprezintă unul dintre cele mai importante criterii care definesc gradul de modernitate al unei țări. Într-o societate aflată în perpetuă mișcare, serviciul public trebuie să se adapteze la schimbările ce intervin în mediul său intern și extern. Studiarea organizării și funcționării instituțiilor publice și administrative, din perspectiva dezvoltării mijloacelor și mecanismelor puse la dispoziția administrației publice, consolidării instituționale a sistemului administrativ, prezintă un interes teoretic și practic pentru autoritățile statului și colectivitățile teritoriale, în scopul ameliorării sistemului administrației publice, ralierei acestuia la exigențele și standardele europene.

Aspecte preliminare conceptuale

Consolidarea reformei serviciului public din România se dovedește a fi într-o legătură tot mai directă cu procesul de modernizare a funcției publice și cu evoluțiile calitative care au fost consemnate în ultimii ani la nivelul corpului funcționarilor publici.

La rândul lor, aceste evoluții s-au aflat și se vor afla într-o legătură cel puțin la fel de directă cu ameliorarea cadrului normativ în materie și evoluțiile din domeniul gestionării resurselor umane.

Sub acest aspect, nu este întâmplător faptul că rapoartele din anii trecuți ai Comisiei Europene au insistat constant pe necesitatea ca „gestionarea adecvată a resurselor umane din administrația publică” [2]. să constituie o prioritate a procesului de reformă a administrației publice centrale și locale din România. Nu poate să existe vreo îndoială că cerința forului european pornea și ea de la adevărul, larg acceptat de către teoreticienii managementului modern” [3], în conformitate cu care managementul resurselor umane constituie o cheie a succesului și eficienței deopotrivă în domeniul privat și în cel public.

Managementul modern al resurselor umane, s-a arătat deja, constă într-o abordare specifică a managementului angajaților care vizează “să realizeze un avantaj competitiv printr-o dezvoltare strategică a unei forțe de muncă capabile, angajate maximal, folosind o schemă integrată de tehnici culturale, structurale și de personal” [1].

La nivelul specialiștilor în managementul resurselor umane din administrația publică există un consens larg cu privire la obiectivele acestui proces:

- obiectivul principal constă în a furniza pricepere și experiență, astfel încât să fie obținute performanțe folosind cele mai adecvate metode;
- obiectivele strategice (pe termen lung) vizează organizarea și planificarea resurselor umane;
- obiectivele operaționale, de natură tactică și administrativă, au în vedere activitățile ținând de conducerea zilnică a grupurilor de muncă;
- obiectivele generale urmăresc atragerea resurselor umane, reținerea în instituții pe o perioadă mai mare de timp a acestora, respectiv motivarea resurselor umane.

Specialiștii din domeniu sunt de asemenea de acord cu privire la faptul că un management cores-

punzător al resurselor umane presupune eficacitate în cel puțin următoarele direcții:

- managementul fluxului de personal – recrutare, selecție, adaptare pe post, inducție și socializare, promovare internă, managementul ieșirii din organizație/instituție;

- managementul performanței – evaluarea performanțelor, feed-back-uri consistente la atingerea sau nu a obiectivelor personale, de echipă sau organizaționale/instituționale, recompense și beneficii;

- management organizatoric – definirea posturilor, a organigramei, a zonelor de responsabilitate, formarea echipelor sau a grupurilor de muncă și înstruirea personalului;

- managementul comunicării – implicarea personalului în activitățile decizionale, dezvoltarea comunicării pe verticală, consolidarea corectitudinii procedurale și a eticii organizaționale/instituționale.

Strategii în managementul resurselor umane din administrația publică

Problema strategiei managementului resurselor umane în administrația publică este o abordare specificată necesității eficientizării activităților autorităților administrației publice prin implementarea unei strategii a managementului resurselor umane, care ar contribui la crearea unei funcții publice profesioniste, transparente, flexibile și receptive la necesitățile societății. Implementarea unui management eficient al resurselor umane presupune o consecutivitate bine stabilită de activități, principii, metode și tehnici manageriale având la bază un algoritm științific de derulare, care nu este aplicat pe deplin în administrația publică din România.

Abordarea științifică a managementului, resurselor umane din administrația publică considerăm rațional de a o începe cu examinarea următoarele noțiuni: „politică publică”, „strategie” și „funcție publică”.

Politica publică include reguli și programe, luate individual sau colectiv, adică output-ul decizional cu autoritate al unui sistem politic. Politica publică se poate manifesta într-o varietate de forme, incluzând legi, ordonanțe locale, decizii ale tribunalelor, ordine ale executivului, decizii ale administratorilor sau chiar înțelegeri nescrise despre ceea ce trebuie de făcut. „Politică” fără modificatul „public” este uneori înțeleasă ca sinonim pentru „decizie guvernamentală”, dar adesea este considerată ca abordând un set sau o secvență de decizii referitoare la o anume acțiune guvernamentală.

Termenul „politică” mai este folosit pentru a deosebi deciziile privitoare la scopuri sau preferințe de deciziile referitoare la mijloacele de a atinge scopurile. Alții însă pot considera politica atât în ceea ce privește scopurile, cât și mijloacele. În anumite contexte, politica se referă la decizii privitoare la obiective de perspectivă sau la direcții generale ale acțiunilor guvernamentale, care servesc drept ghiduri pentru o acțiune cu rezultat imediat în cazuri specifice.

Strategie este perceput ca plan de acțiuni pentru a atinge un anumit scop. De regulă, strategia se referă la un plan cuprinzător sau de durată ce implică o serie de mișcări îndreptate spre un obiectiv general. În contrast, tactica înseamnă mișcări dispartate sau secvențe limitate de trepte spre scop, intermediare într-un plan strategic amplu.

Deși discuțiile despre strategie presupun, de regulă, existența unor situații de conflict sau de concurență, utilizarea termenului a fost lărgită pentru a include aproape orice fel de plan sistematic pentru a atinge scopul dorit. Astfel, se poate vorbi de o strategie a cercetării sau de o strategie pentru dezvoltarea economică sau politică. În cercetările din domeniul științelor politice, strategia se identifică cel mai des cu teoria jocurilor sau cu studierea politicii și a strategiei de apărare.

Funcții publice semnifică un complex de puteri și competențe, organizat de lege pentru satisfacerea

unui interes general, în vederea ocupării sale, chiar temporar, de un titular (persoană fizică), care urmărește realizarea scopului pentru care a fost creată funcția. Caracterele funcției publice rezidă în faptul că este instituită în mod unilateral de către o autoritate publică, realizează atribuții de stat, se desfășoară continuu, se corelează cu sistemul ierarhizat de funcții, fie în raporturi de subordonare, fie în raporturi de supraordonare.

Politicele în domeniul funcției publice și funcționarilor publici reprezintă o problemă-cheie deosebit de importantă și mereu actuală pentru asigurarea competitivității și succesului oricărei instituții publice, cu atât mai mult a administrației publice.

Lipsa unor politici în acest domeniu (domeniul funcției publice) cu obiective clare, concrete, cu o bază reală și legală sau promovarea unor politici „false”, neadecvate și fără acoperire în rezultatele obținute nu pot constitui premise pentru asigurarea competitivității sau succesului serviciului public, instituțiilor, în general, și al administrației publice în special.

În aceste condiții, funcționarii publici, responsabili de domeniul resurselor umane au rolul de a defini, elabora și propune o politică de gestionare a funcției publice și funcționarilor publici care, odată acceptată, trebuie să devină sau să servească ca punct de referință pentru elaborarea programelor sau procedurilor de personal, precum și a deciziilor în acest domeniu, decizii care, după cum se știe, operaționalizează politica respectivă [4, p.138].

Politicele din managementul funcției publice și funcționarilor publici se modifică continuu datorită schimbărilor contextuale, astfel încât acestea să fie cât mai realiste și mai mobilizatoare, să valorifice schimbările din cultura organizațională a administrației publice și să favorizeze un comportament organizațional eficient.

Ținând seama de complexitatea managementului funcției publice și funcționarilor publici, evidențiem o serie de politici:

- politica oportunităților egale sau a egalității șanselor. Ea se referă la tratamentul corect și echitabil pentru fiecare funcție publică și funcționar public și reflectă intenția fermă a instituției (autorității) publice de a garanta oportunități egale tuturor membrilor săi, indiferent de sex, religie, rasă sau stare civilă. Politica respectivă se referă, totodată, la posibilitatea oferită funcționarilor publici de a avea un acces echitabil la posturile existente, la oportunitățile de promovare și de pregătire profesională, precum și la alte servicii oferite de angajator;

- politicile de angajare care pot cuprinde mai multe aspecte: menținerea explicită că serviciul public este dedicat profesionalismului în tot ceea ce face; angajamentului ferm de a dezvolta cariera fiecărui funcționar public; dorința autorităților de a promova din interior, dar și intenția acestora de a realiza, din când în când, o infuzie de personal nou, de „sânge sau suflu proaspăt”; intenția autorităților de a evita prin toate mijloacele șomajul, dacă acesta nu poate fi evitat, asigurarea celor în cauză de un tratament corect și echitabil, inclusiv sprijin în obținerea unui post; dreptul funcționarilor publici de a fi informați asupra obligațiilor lor, precum și asupra urmărilor nerespectării disciplinei, dreptul la tratament echitabil în probleme de disciplină; maniera în care organizația tratează problemele majore ale sănătății personalului; dezaprobarea fermă a organizației față de hărțuirea la locul de muncă;

- în acest sens, recomandările Comisiei Europene cu privire la protejarea demnității femeilor și bărbaților în mediul profesional instituie regula conform căreia orice comportament care afectează demnitatea femeilor și bărbaților la locul de muncă, inclusiv comportamentul superiorilor și al colegilor de serviciu;

- politica de dezvoltare a funcționarilor publici, care trebuie să exprime obligația sau angajamentul organelor administrației publice de a dezvolta continuu calificările angajaților pentru a le da posibilitatea

să-și sporească permanent contribuția și să avanseze în carieră;

- politica implicării și participării, care exprimă convingerea serviciului public că antrenarea sau implicarea cât mai profundă și cât mai eficace a membrilor săi este una dintre căile sau mijloacele cele mai sigure pentru a obține succesul competițional. Această politică va reglementa și maniera în care instituția publică intenționează să comunice cu angajații săi, cu atât mai mult cu cât comunicarea defectuoasă sau lipsa comunicațiilor constituie una dintre principalele cauze sau surse de conflict;

- politica recompenselor asigură cadrul necesar pentru ca o parte echitabilă din valoarea nou-creată să revină angajaților, asigură concentrarea intereselor partenerilor sociali (relațiile sociale, interacțiunea rolurilor – angajator și politician [3, p. 266]), exprimă o anumită filozofie colectivă, egalitară sau individuală, acoperind, totodată, și alte aspecte, ca, de exemplu: nivelurile de recompense, retribuirea performanței, raportul între echitatea internă și externă, tipul structurii salariale, abordarea flexibilă sau flexibilitatea sistemelor de recompense;

- politica „relațiilor cu angajații” exprimă drepturile funcționarilor publici de a-și reprezenta și susține interesele în fața conducătorilor autorităților publice prin sindicate, asociații de salariați sau alte forme de reprezentare; în acest context, subliniem faptul că noțiunea de „relații cu angajații”, care are în vedere toate relațiile și raporturile reciproce, atât formale, cât și informale, care se stabilesc între angajați, are o sferă mai mare decât noțiunea de „relații de muncă” care se limitează la reglementarea raporturilor respective prin intermediul negocierii;

- politica de protecție sau siguranță și sănătate prezintă felul în care administrația publică intenționează să asigure locuri și sisteme de muncă sigure și sănătoase;

- politica de utilizare care indică intențiile autorităților publice privind îmbunătățirea folosirii resur-

selor umane în general și creșterea productivității în special, precum și reducerea costurilor de personal.

O componentă a politicilor ce țin de domeniul funcției publice și funcționarilor publici este și politica de personal din autoritățile administrației publice [4, p. 92]. Politica de personal, după cum menționa profesorul M. Platon [7, p.9], constituie direcția principală de muncă cu personalul, totalitatea principiilor, metodelor, formelor, mecanismului organizatoric de elaborare a scopurilor și sarcinilor, orientate spre menținerea, consolidarea și dezvoltarea potențialului de cadre, spre crearea colectivelor unite, calificate și cu un înalt randament al muncii, apte să reacționeze la timp la cerințele actuale de continuă schimbare și complexitate crescândă.

Politica de personal, după cum menționează concepția cu privire la politica de personal în serviciul public, include mai multe componente: politica de recrutare și selectare a personalului; politica de evaluare a activității funcționarilor publici; politica de dezvoltare profesională continuă a funcționarilor publici; politica cu privire la cariera profesională a funcționarilor publici; politica cu privire la selectarea, păstrarea și utilizarea informației despre funcționarii publici.

Pentru ca procesele de management al funcției publice și al funcționarilor publici să fie calitative și eficiente, considerăm că responsabilitatea pentru respectarea activităților conforme acestor logigrame trebuie să aparțină managerilor-top (gestionarea strategică a funcției publice) și managerilor de nivel mediu (gestionarea operațională a funcției publice).

Suntem convinși, că executarea activităților incluse în aceste logigrame vor conduce la atingerea pe deplin a obiectivelor ce țin de managementul funcției publice:

- a) optimizarea managementului funcției publice și al funcționarilor publici;

- b) perfecționarea procedurilor existente privind managementul resurselor umane;

c) formarea unui corp de funcționari publici profesioniști;

d) perfecționarea sistemului de motivare (financiară și non-financiară) a funcționarilor publici.

O importanță deosebită în acest segmentul o au strategiile de domeniu. În viziunea noastră, elaborarea unei strategii a managementului funcției publice și al funcționarilor publici este necesară pentru stabilirea direcției de evoluție a managementului funcției publice și al funcționarilor publici pe termen mediu, în contextul reformei în administrația publică din România; concretizarea scopului pe care îl are managementul funcției publice și al funcționarilor publici; îmbunătățirea cadrului instituțional și legal al funcției publice și al managementului acesteia; eficientizarea activității instituțiilor și a autorităților publice, prin adoptarea și aplicarea deciziilor într-un cadru organizat, prin raportarea permanentă la prioritățile stabilite în administrația publică; dezvoltarea unei culturi organizaționale orientate către performanțe și valorificarea unui personal competent, cu atitudine pozitivă față de schimbare și cu dorință de a se raporta la un sistem de valori viabil.

Realizarea unei analize-diagnostic a situației existente la nivelul managementului funcției publice și al funcționarilor publici presupune identificarea problemelor cu care se confruntă acestea, a priorităților ce trebuie avute în vedere, dar și a resurselor disponibile. Etapa realizării analizei-diagnostic este necesară formulării unei strategii coerente privind managementul funcției publice și al funcționarilor publici.

Viziunea strategică a managementului funcției publice și al funcționarilor publici poate avea în vedere un orizont de timp de la 3-5 ani până la 8-10 ani, oferind o imagine de ansamblu asupra rolului pe care acesta îl poate avea în cadrul sistemului administrației publice. Viziunea strategică asupra managementului funcției publice și al funcționarilor publici este influențată de factori interni și externi și se concretizează

în strategii care se adaptează în timp, în funcție de schimbările intervenite.

Strategia managementului funcției publice și al funcționarilor publici reunește obiectivele și modalitățile strategice de realizare, resursele umane și termenele de realizare.

Monitorizarea modului de îndeplinire a obiectivelor și activităților propuse prin planurile de acțiune ce însoțesc strategiile de modernizare elaborate la nivelul ministerelor reprezintă un instrument de corectare a disfuncționalităților, care pot apărea în timpul implementării acestor strategii prin planurile de acțiune aferente. Sistemul de monitorizare poate cuprinde următoarele componente: monitorizarea de birou, monitorizarea pe teren, raportul vizitei de monitorizare.

Experiența internațională demonstrează prezența unui ansamblu de strategii de management al funcției publice și al funcționarilor publici utilizate pentru a reforma acest sistem [8], astfel putem evidenția strategii:

- privind cadrul legislativ și instituțional specific domeniului funcției publice (cum ar fi: întărirea capacității instituționale a autorităților publice de a implementa legislația privind funcția publică prin creșterea numărului de personal; modificarea și completarea cadrului legislativ privind funcția publică și funcționarii publici în vederea eliminării unor prevederi neclare, contradictorii sau ambigue, prevederi care nu permit aplicarea unitară a legislației);

- privind calitatea de funcționar public și armonizarea statutelor speciale (cum ar fi: reglementarea clară a criteriilor care trebuie îndeplinite pentru stabilirea funcțiilor publice; reglementarea clară a obligației autorităților și instituțiilor publice de a stabili funcții publice potrivit dispozițiilor legale);

- privind baza de date cuprinzând evidența funcțiilor publice și a funcționarilor publici și redistribuirea funcționarilor publici (cum ar fi: crearea și implementarea unui sistem informatic unic la nive-

lul tuturor autorităților și instituțiilor publice pentru gestiunea datelor referitoare la funcția publică și funcționarii publici; implementarea de programe speciale pentru pregătirea funcționarilor publici responsabili cu gestiunea bazelor de date organizate la nivelul autorităților și instituțiilor publice; crearea unui sistem atractiv de salarizare, astfel încât să fie posibilă recrutarea și păstrarea specialiștilor în informatică în sistemul funcției publice;

- privind planul de ocupare a funcțiilor publice (cum ar fi: crearea și implementarea unui cadru legislativ privitor la planul de ocupare a funcțiilor publice flexibil, astfel încât acesta să devină un instrument operațional);

- cu privire la cariera funcționarilor publici (recrutarea, selecția și promovarea funcționarilor publici): (cum ar fi: stabilirea unei proceduri de evaluare a performanțelor profesionale care să limiteze formalismul și subiectivismul procedurilor; generalizarea în procesul de recrutare a funcționarilor publici a bunelor practici descrise în ghidurile de resurse umane; îmbunătățirea prevederilor care reglementează organizarea și dezvoltarea carierei funcționarilor publici prin corelarea carierelor profesionale, respectiv salariale; clarificarea tuturor aspectelor și eliminarea ambiguităților privind procedura de desfășurare a concursurilor pentru ocuparea funcțiilor publice vacante);

- privind formarea profesională a funcționarilor publici (cum ar fi: stabilirea unor standarde de calitate pentru serviciile prestate de potențialii furnizori de formare pentru funcționarii publici; instituirea mecanismelor legale de recunoaștere a modalităților alternative de formare (la locul de muncă, la distanță, on-line etc.);

- privind drepturile și îndatoririle funcționarilor publici (cum ar fi: realizarea unui echilibru între regimul incompatibilităților și conflictului de interese și drepturile funcționarilor publici (stabilirea și implementarea unui sistem de salarizare capabil să recompenseze strictețea interdicțiilor și să confere un

statut social decent funcționarilor publici); implementarea unui sistem de monitorizare a incompatibilităților și regimului conflictului de interese pentru funcționarii publici);

- privind salarizarea și reîncadrarea funcționarilor publici (cum ar fi: adoptarea unui sistem de salarizare transparent bazat pe merit a funcționarilor publici).

Ținând cont de cele expuse mai sus, putem conchide că politicile și strategiile din domeniul managementului funcției publice și al funcționarilor publici dețin un loc important în determinarea valorilor și eficienței activității administrației publice. Diversitatea politicilor ce sunt promovate în domeniul funcției publice și funcționarilor publici implică și diversitatea strategiilor folosite pentru atingerea obiectivelor acestor politici.

Concluzii

În percepția studiului dat, managementul funcției publice și al funcționarului public, constituie un ansamblu de procese, aflate într-o continuă schimbare, asigurând viabilitatea serviciului public, în funcție de mutațiile ce au loc în sistemul administrativ intern și cele din mediul internațional. Analiza elementelor constitutive ale sistemului funcției publice în statul contemporan a permis o abordare analitică distinctă a următoarelor subsisteme: de instruire a funcțiilor publice, de selectare și recrutare a resurselor umane în administrația publică, de evaluare a funcției publice și funcționarilor publici în administrația publică, de instruire și perfecționare a resurselor umane, inclusiv subsistemul unic informațional al funcțiilor publice și funcționarilor publici.

Diversitatea politicilor ce sunt promovate în domeniul funcției publice și funcționarilor publici implică și diversitatea strategiilor folosite pentru atingerea obiectivelor acestor politici.

Totodată, tendința României ca stat integrat în Uniunea Europeană aduce în prim plan accelerarea

transformărilor calitative în administrația publică și, implicit, a funcției publice, bazate pe depolitizarea structurilor administrației publice, eliminarea clientelismului politic și crearea unui corp de funcționari publici profesionist, stabil și imparțial. Toate acestea conduc la necesitatea elaborării și implementării unor instrumente moderne privind managementul funcției publice și a resurselor umane din administrația publică.

Necesitatea unei strategii moderne în managementul resurselor umane în administrația publică, este impusă de patru categorii principale de motive: motive economice: creșterea economică redusă și diminuarea resurselor bugetare alocate administrației publice; nevoia sectorului privat de a avea o administrație publică modernă, flexibilă, cu personal profesionist și performant, care ar fi deschiși parteneriatului “public-privat”; motive tehnologice: introducerea tehnologiei informațiilor și a comunicațiilor eficiente în administrația publică; motive sociologice: cetățenii, ca beneficiari ai serviciilor publice, sunt tot mai exigenți și nu mai acceptă ca necesitățile lor să fie determinate în mod exclusiv de ceea ce le oferă administrația publică și personalul acesteia; motive instituționale: România ca stat integrat în structurile Uniunii Europene implică un alt tip de management

al resurselor umane în administrația publică, alte exigențe față de funcționarii publici.

Referințe bibliografice

1. Asociația Institutul pentru Politici Publice, „Funcționarul public parlamentar, campion la drepturi și restant la obligații”, ianuarie 2006.
2. Conferința internațională „Sistemul de salarizare al funcției publice europene”, București, 25 aprilie 2007.
3. Gallup Organization România, Institutul pentru Politici Publice, “Barometrul funcției publice în România”, octombrie 2004.
4. GARȘTEA, V. *Principiile de bază ale politicii de personal și obiectivele ei*. În: Academia de Administrare Publică pentru o guvernare transparentă, responsabilă și democratică.
5. Materialele conferinței științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2005.
6. MANOLESCU, A. *Managementul resurselor umane*. București: Ed. Economică, 2001.
7. PLATON, M. *Administrația publică*. Curs universitar. Chișinău: Universul, 2008. Matei L. Management public. București: Ed. Economică, 2001.
8. Raportul Agenției Naționale a Funcționarilor Publici privind Managementul funcției publice și al funcționarilor publici pe anul 2005. București, 2006.

STÂNGA RADICALĂ ÎN PARLAMENTUL EUROPEAN

Jozef HRDLIČKA

Doctorand, Universitatea „Alexander Dubček”,

Trenčín, Republica Slovacă

e-mail: jozefhrdlicka77@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7483-8031>

Liliana BENIUC

Doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: liliana.beniuc@usm.md

<https://orcid.org/0000-0002-1094-2662>

Articolul prezintă o caracteristică a mișcării comuniste din Europa după prăbușirea modelului sovietic al socialismului la sfârșitul secolului al XX-lea. Atenția principală este acordată partidelor de stânga radicală reprezentate în Parlamentul European. În acest context, a fost analizată și caracterizată geneza istorică a înființării și funcționării grupului politic europarlamentar Grupul Confederal al Stângii Unite Europene/Stânga Verde Nordică (GUE/NGL), care, la nivelul Parlamentului European, este un important element unificator al partidelor politice cu orientări socialiste și comuniste. Domeniul de activitate al acestui grup politic determină principalele valori ale stângii radicale europene, care poate fi considerată una dintre alternativele neoliberalismului și social-democrației.

Cuvinte-cheie: stânga radicală, Grupul Confederal al Stângii Unite Europene/Stânga Verde Nordică, grupuri politice, Parlamentul European, social-democrație, mișcarea comunistă din Europa.

THE RADICAL LEFT IN THE EUROPEAN PARLIAMENT

The article presents a feature of the communist movement in Europe following the collapse of the Soviet model of socialism at the end of the 20th century. The primary focus is given to the radical left parties represented in the European Parliament. In this context, the historical genesis of the establishment and functioning of the European parliamentary political group, the Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left (GUE/NGL), is analyzed and characterized. Within the European Parliament, this political group serves as an important unifying element for political parties with socialist and communist orientations. The scope of activity of this political group determines the main values of the European radical left, which can be considered as one of the alternatives to neoliberalism and social democracy.

Keywords: radical left, Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left, political groups, European Parliament, social democracy, communist movement in Europe.

LA GAUCHE RADICALE AU PARLEMENT EUROPÉEN

L'article présente une caractéristique du mouvement communiste en Europe après l'effondrement du modèle soviétique du socialisme à la fin du XXe siècle. L'attention principale est accordée aux partis de gauche radicale représentés au

Parlement européen. Dans ce contexte, la genèse historique de la création et du fonctionnement du groupe politique parlementaire européen, le Groupe Confédéral de la Gauche Unitaire Européenne/Gauche Verte Nordique (GUE/NGL), a été analysée et caractérisée. Au sein du Parlement européen, ce groupe politique joue un rôle unificateur important pour les partis politiques orientés vers le socialisme et le communisme. Le champ d'activité de ce groupe politique détermine les principales valeurs de la gauche radicale européenne, qui peut être considérée comme l'une des alternatives au néolibéralisme et à la social-démocratie.

Mots-clés: gauche radicale, Groupe Confédéral de la Gauche Unitaire Européenne/Gauche Verte Nordique, groupes politiques, Parlement européen, social-démocratie, mouvement communiste en Europe.

ЛЕВЫЙ РАДИКАЛИЗМ В ЕВРОПЕЙСКОМ ПАРЛАМЕНТЕ

Статья представляет особенность коммунистического движения в Европе после краха советской модели социализма в конце XX века. Основное внимание уделяется радикальным левым партиям, представленным в Европейском парламенте. В этом контексте, был проанализирован и охарактеризован исторический генезис создания и функционирования европейской парламентской политической группы - Конфедеральной группы Европейского единого левого/Северной зеленой левой (GUE/NGL), которая является важным объединяющим элементом политических партий социалистической и коммунистической ориентации на уровне Европейского парламента. Сфера деятельности этой политической группы определяет основные ценности европейского левого радикализма, который можно считать одной из альтернатив неолиберализму и социал-демократии.

Ключевые слова: левый радикализм, Конфедеральная группа Европейская единая левая/Северная зеленая левая, политические группы, Европейский парламент, социал-демократия, коммунистическое движение в Европе.

Введение

После социально-политических изменений и процессов конца 1980-х начала 1990-х годов в Центральной и Восточной Европе коммунистические идеалы, казалось, потерпели фундаментальное историческое поражение. В странах бывшего Восточного блока произошло значительное ослабление леворадикальных партий (е.g., коммунистические партии), а также их устранение из парламентской политической борьбы на общенациональном уровне. Вышеуказанное не относится к коммунистическим партиям, действующим в странах бывшего Советского Союза. Точно так же в Чешской Республике Коммунистическая партия Чехии и Моравии была стабильным парламентским политическим субъектом с 1989 года до парламентских выборов в 2021 году. Die Linke – влиятельная партия в Германии. Однако, в ряде стран Западной и Юго-Западной Европы, ком-

мунистические партии продолжают оставаться актуальной и, можно даже сказать, значительной политической силой. Они также занимают значительное место в структуре Европейского парламента и действующей в нем леворадикальной политической группы – фракции. Именно эта политическая группа оказывает объединяющее воздействие на упомянутые темы, и на основе ее анализа и обобщения мы пытаемся дать определение современной леворадикального спектра. Толкуя термин «леворадикальные», мы исходим из определения Л. Марча и К. Мудди, которые под этим термином понимают коммунистические партии, социал-популистские партии, демократически-социалистические партии, а также некоторые экологические (зелёные) политические партии [1, p.145-147].

Значительное внимание уделяется факту, согласно которому левое политическое течение, представленное прежде всего коммунистически-

ми партиями (марксистскими), полностью принимает принципы политического плюрализма и парламентской демократии. Несмотря на то, что между субъектами этого политического течения существуют значительные идеологические различия, они всё-таки способные очень тесно объединяться и сотрудничать для выполнения основных программных целей и видений. Вместе они представляют собой альтернативу прежде всего неолиберальному направлению Европейского союза и в равной степени критически настроены по отношению к социал-демократическим партиям, которые в политическом спектре в значительной степени склоняются к правому политическому спектру. В связи с этим также можно отметить, что левый радикализм со своих крайне радикальных позиций приблизился к пределам классической социал-демократии. В рамках нашего исследования мы также пытаемся доказать, что левый радикализм, несмотря на понятие «*радикализм*» в его условном значении, невозможно воспринимать как нестандартный, недемократический или экстремистский. Он складывается как важное политическое течение в Европе, обладающее значительным политическим и программным потенциалом.

Цель научной статьи заключается в определении деятельности леворадикальных партий в европейской парламентской фракции Европейские объединённые левые/Лево-зелёные Севера (*Confederal Group of the European United Left - Nordic Green Left - GUE/NGL*), которые имели и имеют своё представительство в Европейском парламенте. Мы намерены дать краткий исторический генезис их деятельности, а также определить их основные программные установки и, основываясь на данных характеристиках, подчеркнуть их место на политической карте Европейского Союза, подтвердить или опровергнуть гипотезу о том, что они являются существенной

частью плюралистической политической среды с четкой концепцией и видением продолжающейся европейской интеграции. Также необходимо подчеркнуть альтернативный потенциал этого радикального, левого политического течения по отношению к классическим неолиберальным течениям, а также социал-демократическим концепциям в политике ЕС.

Анализ деятельности левого радикализма в Европейском союзе мы провели на основе изучения доступных опубликованных источников авторов, занимающихся рассматриваемой проблематикой, которых в словацком пространстве было немного. Ссылаясь на доступные источники, мы должны подчеркнуть важность работ Блага, в которых он пытается более подробно уловить генезис левого радикализма (коммунистического движения) после социально-политических изменений в Европе в конце 80-ых годов прошлого века, а также определить его ценностные ориентации. В своих работах Блага часто подробно изображает развитие нескольких коммунистических партий, особенно в Западной и Юго-Западной Европе, с организационной точки зрения и идеологии. Весьма ценна его попытка о синтезирующий, обобщающий подход при изложении этой характеристики, результатом которой является определение двух основных идеологических течений левого радикализма в условиях Европы. Эти идеологические течения находят свое отражение и в условиях их действенности в структурах Европейского союза. Значительное внимание мы также уделяем текстам на иностранных языках, доступным преимущественно в электронной форме на официальных сайтах Европейского парламента, политической фракции GUE/NGL, Партии европейских левых, а также нескольких отдельных партий левого радикализма в странах Европейского союза.

Относительно эмпирических методов в статье использованы, возможно, отчасти нестандартные, собственные наблюдения за исследуемыми явлениями автором данной статьи и его непосредственное участие в нескольких международных форумах партий левого радикализма, в том числе в различных мероприятиях, реализованных в истекший период политической группой GUE/NGL. Анализу ценностной ориентации фракции GUE/NGL и европейских радикальных левых послужили также программные документы накануне выборов в Европейский парламент, которые состоялись в 2019 году. В соответствии с принципами логики и логического мышления мы попытались сформулировать выводы, содержащиеся в статье. Мы применяли исторический подход, пытаясь о восприятие нами исследованной проблематики в более широком общественном, а также историческом контексте.

Коммунистическое движение в Европе в настоящее время

Несмотря на то, что целью данной статьи является анализ деятельности левого радикализма в структуре Европейского парламента, а значит, в первую очередь, анализ деятельности политической фракции GUE/NGL, мы считаем необходимым хотя бы кратко охарактеризовать нынешнее европейское коммунистическое движение, которое можно считать сущностью левого радикализма. Коммунистическое движение в настоящий период нельзя воспринимать сплошно, как это было в прошлом. Ровно так же его нельзя воспринимать лишь как движение, характеризующееся ностальгическими и догматическими ценностными подходами. По словам Блага, в самой Европе в нынешнем коммунистическом движении есть как минимум два идеологических течения. По его мнению, первое идеологическое течение представляет Партия

европейских левых (ЕЛ), которая была основана в Риме в 2004 году как радикальная левая партия, действующая в институтах Европейского парламента. Он называет это течение термином «неомарксистский». По его словам, второе течение в коммунистическом движении представлено группой ортодоксальных коммунистических партий. Среди основных представителей первого идеологического течения можно назвать политические партии, стоявшие у истоков ЕЛ. Это, прежде всего, Партия коммунистического обновления Италии, немецкая Die Linke, испанские и французские коммунисты, а также греческая коалиция Synaspizmos. *«В основном это партии, которые отошли от ортодоксального понимания марксизма и ссылаются на современную реформатскую коммунистическую риторику. Они уделяют намного больше внимания сотрудничеству с альтер-глобалистским движением, с социальными формами или с так называемыми активистами новых (некоммунистических) левых!»* [2].

По мнению Блага, ко второму идеологическому течению можно отнести прежде всего Коммунистическую партию Греции (КПГ), а также коммунистов Португалии. Меньшие коммунистические партии в Западной Европе – это коммунисты Великобритании, стран Бенилюкса и Скандинавского полуострова. Сюда же входят Коммунистическая партия Российской Федерации, Белоруссии и Коммунистическая партия Украины. *«Эти партии продолжают придерживаться традиционной марксистско-ленинской лексики».* *«Между двумя основными течениями в коммунистическом движении есть также партии, которые сотрудничают с обоими основными течениями и не склонились к односторонней поддержке неомарксистов, или же ортодоксальных марксистов-ленинцев. Сюда входят Коммунистическая партия Слова-*

кии (KSS), Коммунистическая партия Богемии и Моравии (KSČM) или кипрская AKEL. Все эти партии имеют статус наблюдателя в Партии европейских левых, но в то же время они также активно участвуют в действиях второй группы в коммунистическом движении» [2].

С вышеупомянутой характеристикой современного коммунистического движения в Европе, представленной в работах Блага мы себя отождествляем. Аналогичную содержательную характеристику коммунистических партий в Европе дает и М. Ширдеван, (который говорит не о неомарксистских и ортодоксальных коммунистических партиях, а о «партиях новых европейских левых» и «классических коммунистах» [1, p.148]. Ширдеван включает сюда также троцкистские партии и Лево-зелёные Севера. В отношении чешских и словацких коммунистов, сотрудничающих с обоими основными течениями в коммунистическом движении, следует подчеркнуть, что они отказываются отдаляться от исторического опыта социализма 20 века. Несмотря на значительную критику деформации первой исторической формы социализма, относительно формулирования современных ценностных ориентаций, эти партии придерживаются мнения о необходимости учитывать опыт коммунистического движения, а также опыт положительных сторон попытки социализма 20 века. Несмотря на некоторые, особенно идеологические разногласия и вышеприведённую поляризацию леворадикальных партий в европейских условиях, необходимо отметить, что именно в Европейском парламенте, а также в его политических структурах, политическая группа GUE/NGL представляет собой как раз пространство для преодоления совместных разногласий и, по-видимому, во многих отношениях и пространство для эффективного сотрудничества.

Деятельность политических партий и фракций в Европейском парламенте

Европейский парламент (ЕП) является органом Европейского союза с 1979 года, учреждается на основе прямого и всеобщего избирательного права сроком на 5 лет. До выхода Великобритании из Европейского союза (1 февраля 2020 года) в ней насчитывался 751 депутат от 28 государств-членов. В настоящее время в его состав входят 705 депутатов из 27 государств союза.

С 1 февраля 2020 года закончился мандат британских депутатов. Частично их места были перераспределены некоторым государствам-членам, а некоторые были оставлены в резерве для потенциальных новых государств. Его политической основой являются политические группы (фракции), образующиеся после выборов членов Европейского парламента. Именно в эти группы объединяются депутаты, баллотировавшиеся от своих национальных партий в своих странах. Их распределение в европарламентские группы происходит на основе ценностной (идеологической) ориентации, что также обсуждается в регламенте ЕП в статье 29. В соответствии с регламентом ЕП действует также принцип, согласно которому политическая группа в Европейском парламенте может быть образована не менее чем 19 депутатами Европейского парламента не менее чем от 1/5 стран-членов ЕС [3]. Политические группы незаменимы в структуре деятельности Европейского парламента. Они участвуют в принятии решения по программе пленарного заседания Европейского парламента, то есть решают, какие пункты будут, а какие не будут обсуждаться в парламенте. Они имеют право внести свои замечания и изменять отчеты, предъявляемые в парламент, занимать свою точку зрения по

различным обсуждаемым вопросам и, что немаловажно, имеют право выдвигать своих кандидатов на решающие должности в структуре Европейского парламента, такие как президент и вице-президенты Европейского парламента или президенты и вице-президенты парламентских комитетов или квесторов.

Соответственно с итогами европейских выборов 2019 года в настоящее время в Европейского парламенте представлены семь политических групп – фракций. Согласно количеству мандатов, показанному в следующей таблице, это: Группа Европейской народной партии и христианских демократов (EPP - *Group of the European People's Party (Christian Democrats)*), Группа Прогрессивного союза социалистов и демократов (S&D - *Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament*), Группа Обновления Евро-

пы (*Renew Europe – Renew Europe group*), Группа Зелёные — Европейский свободный альянс (*Greens/EFA - Group of the Greens/European Free Alliance*), Идентичность и Демократия (ID — *Identity and Democracy*), Альянс европейских консерваторов и реформистов (*ECR — European Conservatives and Reformists Group*), Группа Европейские объединённые левые/Лево-зелёные Севера (*Confederal Group of the European United Left - Nordic Green Left - GUE/NGL*). Помимо перечисленных политических фракций, в ЕП есть и беспартийные депутаты, не склоняющиеся ни к одной из перечисленных групп в ценностном плане. На данный момент их 57. Таблица №1 также включает депутатов Великобритании, в которой еще в 2019 году прошли европейские выборы. Британские депутаты в Европейском парламенте исполняли свой мандат до тех пор, пока Великобритания не вышла из ЕС.

Таблицы № 1. Результаты европейских выборов 2019 года

Политическая группа в Европейском парламенте	Количество мандатов	Представительство в %
EPP - Group of the European People's Party (Christian Democrats)	182	24.23 %
S&D - Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament	154	20.51 %
Renew Europe - Renew Europe group	108	14.38 %
Greens/EFA - Group of the Greens/European Free Alliance	74	9.85 %
ID - Identity and Democracy	73	9.72 %
ECR - European Conservatives and Reformists Group	62	8.26 %
GUE/NGL - Confederal Group of the European United Left / Nordic Green Left	41	5.46 %
Независимые депутаты в ЕП	57	7.59 %
ВСЕГО	751	100 %

Источник: Review of European and national election results, september 2019 [9], авторская обработка.

Становление политической фракции левого радикализма в Европейском парламенте

В Европейском парламенте политические партии, которые можно охарактеризовать как левый радикализм относительно вышеупомянутого определения, в настоящее время входят в политическую фракцию под названием Конфедеративная Группа Европейские объединённые левые/Лево-зелёные Севера GUE/NGL (Confederal Group of the European United Left / Nordic Green). Эта фракция установлена по конфедеративному принципу, который должен провозглашать уважение и сохранение разнообразия политических идентичности и мнений всех членов. *«Общим знаменателем этих политических течений является видение социально справедливого, мирного и устойчивого процесса европейской интеграции, основанного на международной солидарности»* [4]. В период, предшествовавший прямым выборам членов Европейского парламента вплоть до 1989 года, сотрудничество леворадикальных партий реализовывалось в политической группе под названием «Коммунисты и союзники» (*The Communities and Allies Group*). В 1989 году Коммунистическая партия Италии (PCI), Объединённые левые Испании (IU), Социалистическая партия Дании (SPP Дании) и Социалистическая партия Греции создали политический клуб под названием «Европейские объединённые левые» (*GUE, Gauche Unitaire Européenne - European Unitarian Left*).

В 90-е годы произошло преобразование Итальянской коммунистической партии (*The Italian CP*) в Партию демократического социализма (PDS), ее включению в Социалистический интернационал и переход от группы GUE к социалистической фракции в Европейском парламенте. После европейских выборов в июне

1994 года в парламенте произошла новая интеграция леворадикальных партий. На четвертом избирательном сроке Европейского парламента 14 июня 1994 года была создана Конфедеративная группа европейских объединённых левых (GUE), членами которой стали Коммунистическая партия Франции (PCF), Итальянская партия коммунистического обновления (SKO), Партия итальянских коммунистов (PdCI), Коммунистическая партия Португалии (PCP), Объединённые левые Испании (IU), Коммунистическая партия Греции (ККЕ) и греческий Synaspismos [4]. Председателем этой парламентской группы стал представитель испанских объединённых левых Алонсо Пуэрта. После присоединения новых государств-членов к Европейскому союзу в 1995 году группа GUE была расширена за счет новых членов из скандинавских стран. Новыми членами стали Левая партия Швеции, Левый союз Финляндии и Социалистическая народная партия Дании. Вышеупомянутые политические партии создали подгруппу внутри группы GUE под названием Лево-зелёные Севера (NGL – Nordic Green Left). На основании этих процессов группа левого радикализма, представленная в Европейском парламенте, переименовала себя в Конфедеративную Группу Европейские объединённые левые/Лево-зелёные Севера (GUE/NGL) и в такой организационной структуре действует в Европейском парламенте до сих пор (2021).

Советы GUE/NGL были расширены в 1998 году двумя членами парламента. Один был депутатом, избранным от лейбористской партии Великобритании, а другой был депутатом от Италии, ранее занимавшим должность комиссара ЕС по окружающей среде. После этих перемещений между фракциями Европейского парламента в группу GUE/NGL вошли 34 депутата Европейского парламента от восьми государств-членов союза.

Выборы в Европейский парламент в 1999 году означали усиление фракции левого радикализма. Его значительно расширили Партия демократического социализма из Германии (PDS), партия DIKKI из Греции и пять французских депутатов, которые баллотировались на кандидата от Рабочей борьбы (*Lutte Ouvrière LO*) и Революционной коммунистической лиги (*Ligue Communiste Revolutionnaire – ЛКР*). Новым лидером фракции стал французский коммунист Франсис Вюрц. В ходе этого 5-го избирательного периода фракция GUE/NGL расширилась еще на восемь депутатов за счет других групп, что увеличило ее численность до 49 депутатов от десяти стран. Таким образом, фракция GUE/NGL стала четвертой по величине политической группой в зале Европейского парламента за пятый избирательный срок.

Год 2003 был знаменательным с точки зрения европейской интеграции и вступлением в государства-члены Европейского Союза 10 новых стран. Среди них вступила в ЕС и Словацкая Республика. В рамках процесса присоединения новые государства-члены получили возможность полноценно участвовать в деятельности Европейского парламента в качестве наблюдателей, сохраняя за собой право полноценных членов парламента до проведения очередных выборов. На основании установленных квот наблюдателей для отдельных присоединяющихся государств, наблюдатели от этих государств были выдвинуты в соответствии с политической принадлежностью партий, представленных на данный момент в национальных парламентах. В результате этого процесса группа GUE/NGL также расширилась на 7 новых членов. Это были два депутата (наблюдателя) от партии АКЕЛ с Кипра, три депутата от Коммунистической партии Чехии и Моравии (KSČM), один от Латвийской социалистической партии и

один депутат от Словацкой коммунистической партии (KSS), Юзеф Шевц тогдашний председатель и член Национального совета Словацкой Республики.

В июне 2004 года состоялись выборы в Европейский парламент, на которых вновь усилилась фракция левого радикализма (GUE/NGL). Четырнадцать отбывающих делегаций вернулись с 38 депутатами. С прибытием двух новых депутатов Европейского парламента от Ирландии (Sinn Féin) и одного от Португальского левого блока в группу вошел 41 депутат Европейского парламента от 14 государств-членов. В Европейском парламенте политическая группа GUE/NGL была представлена на уровне 5,2%. Президентом группы снова стал француз Франсис Вюрц. После европейских выборов 2009 года фракция GUE/NGL насчитывала 35 депутатов от 12 стран ЕС (4,8%). Лидером фракции стал видный немецкий политик от Левой партии (Die Linke) Лотар Биски, которого в марте 2012 года сменил Габриэле Циммер, также от Левой партии Германии (Die Linke). После выборов в Европейский парламент 2019 года и создания новой парламентской фракции фракция GUE/NGL избрала двух сопредседателей. Один из них – представитель немецкой Die Linke Мартин Ширдеван, а другой – депутат Манон Обри от партии Непокорённая Франция.

Результат европейских выборов 2014 года ознаменовал значительное усиление фракции в виде ее расширения до 52 депутата. Его пополнили депутаты от следующих партий: Podemos из Испании, L'Altra Europa con Tsipras из Италии, Партия защиты прав животных из Нидерландов, Партия защиты прав животных из Германии, Bildu (коалиция Los Pueblos Deciden, Страна Басков) и Люк Минг Фланеган, независимый член из Ирландии. Группа также полу-

чила своего финского представителя от партии Vas. В ноябре 2018 года к группе присоединился один депутат из Франции. Представление и со-

став GUE/NGL в восьмой срок выборов в Европейский парламент (2014 – 2019 годов) представлен в Таблице № 2.

Таблица № 2. Представительство и состав GUE/NGL (2014 –2019 годов)

ГОСУДАРСТВО	Количество депутатов GUE /NGL	Название политической партии	Мужчины	Женщины
Испания	10	Podemos (5)	3	7
		Izquierda Unida (2)		
		Alternativa galega de esquerda en Europa (1)		
		Независимые (2)		
Германия	8	Die Linke (7)	4	4
		Независимые (1)		
Греция	6	Coalition of the Radical Left (3)	4	2
		Popular Unity (1)		
		MeRA 25 (1)		
		Независимые (1)		
Франция	5	Front de Gauche (3)	3	2
		Parti socialiste (1)		
		L'union pour les Outremer (1)		
Португалия	4	Partido Comunista Portugues (3)	3	1
		Bloco de Esquerda (1)		
Ирландия	4	Sinn Féin (3)	2	2
		Независимые (1)		
Италия	3	Lista Tsipras – L'Altra Europa (2)	1	2
		Независимые (1)		
Чехия	3	Коммунистическая партия Чехии и Моравии	2	1
Нидерланды	3	Partis voor de Dieren (1)	1	2
		Socialistische partis (2)		
Кипр	2	Progresive Party of Workong People – Left – New Forcess (AKEL)	2	

Швеция	1	Vänsterpartiet		1
Финляндия	1	Vasemmistolitto		1
Дания	1	Folkebevaegelsen mod EU		1
Великобритания	1	Sinn Fein		1
ВСЕГО	52		25	27

Источник: europa.eu [5], авторская обработка.

С точки зрения исследуемой нами деятельности леворадикальных партий в Европейском парламенте, считаем необходимым подчеркнуть, что помимо членов группы GUE/NGL в восьмой срок выборов в Европейском парламенте также работал один депутат от Коммунистической партии Греции (ККЕ), который не присоединился к GUE/NGL. Из общего числа 52 депутатов GUE/NGL в восьмом избирательном сроке Европейского парламента были представлены 23 политические партии из 14 государств-членов Европейского союза. Также интересно отметить, что указанная политическая группа была в 2014 – 2019 годах представлена 27 женщинами. По отношению к левому радикализму в условиях Европы необходимо подчеркнуть, что в условиях

Европейского союза важную роль играет Партия европейских левых. Это партия, созданная на основе членства национальных партий левого радикализма и партий-наблюдателей [6].

В 2019 году были проведены новые выборы в Европейский парламент, результатом которых стало ослабление фракции GUE/NGL на следующем девятом избирательном сроке. По результатам выборов в отдельных государствах-членах фракция была сформирована из 39 депутатов от 13 государств-членов и 18 политических субъектов. Обзор представительства партий GUE/NGL указан в Таблице № 3 и Графике № 1. Два представителя Коммунистической партии Греции (ККЕ) не работают ни во фракции GUE/NGL ни в девятом избирательном сроке.

Таблица № 3. Представительство и состав GUE/NGL после выборов в 2019 году

Государство	Количество депутатов GUE /NGL	Название политической партии	Мужчины	Женщины
Испания	6	Podemos (2)	3	3
		Объединённые левые (Izquierda Unida) (2)		
		EH BILDU (1)		
		Antikapitalisti (Anticapitaistas) (1)		
Германия	5	Левые (Die Linke) (5)	2	3
Греция	6	Коалиция левых радикалов (Coalition of the Radical Left) (6)	5	1

Франция	6	Республиканские и социалистические левые (Gauche républicaine et socialiste) (1)	3	3
		Непокорённая Франция (La France Insoumise) (5)		
Португалия	4	Португальская коммунистическая партия (Partido Comunista Portugues) (2)	2	2
		Левый блок (Bloco de Esquerda) (2)		
Ирландия	4	Sinn Féin (1)	3	1
		Независимые (3)		
Чехия	1	Коммунистическая партия Чехии и Моравии		1
Нидерланды	1	Партия защиты животных (Partis voor de Dieren)		1
Кипр	2	Прогрессивная партия трудящихся – новый процесс (Progressive Party of Workong People – Left – New Forcess) (AKEL)	2	
Швеция	1	Левая партия (Vänsterpartiet)		1
Финляндия	1	Левый союз (Vasemmistolitto)		1
Дания	1	Enhedslisten	1	
Бельгия	1	Belgicka strana práce (Part idu Travail de Belgique)	1	
ВСЕГО	39		22	17

Источник: europarl.europa.eu [5], авторская обработка.

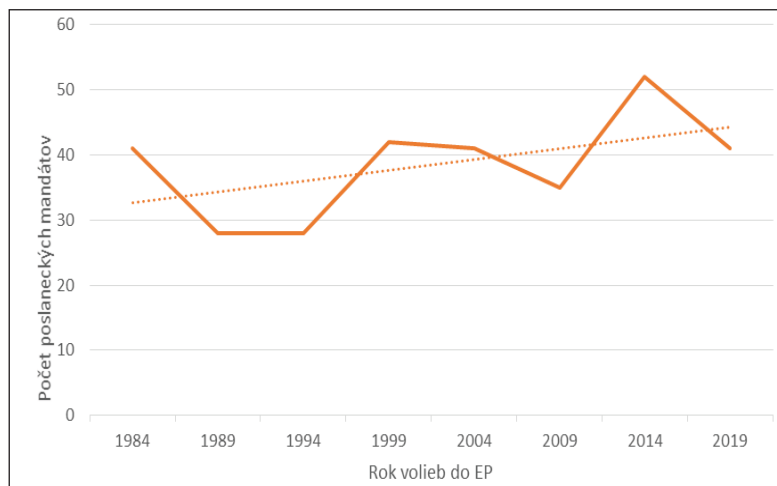

График № 1. Развитие политической фракции GUE/NGL в Европейском парламенте в 1984 – 2019 годах по результатам выборов

Источник: europarl.europa.eu [5], авторская обработка.

Политические цели левого радикализма, представленного в Европейском парламенте

Леворадикальные партии, объединенные в политическую фракцию GUE/NGL, уделяют наибольшее внимание ценностям социальной справедливости, солидарности, мира, демократии, гражданских свобод, а также гендерного равенства и защиты окружающей среды. На первый план также выходят цели, направленные на защиту плюралистической демократии или терпимости по отношению к меньшинствам. К основным идеологическим течениям относятся не только социализм и коммунизм, но и феминизм, движение за гендерное равенство, экологическое движение и концепции устойчивого развития, мирные и антифашистские ценностные ориентации и, конечно же, антиколониальное движение [7]. В своем манифесте от 2004 года европейские левые попытались представить проект новой Европы, не основанной на антидемократических и неолиберальных догмах, которые, по их мнению, диктует современной Европе Всемирная торговая организация (WTO) и Международный валютный фонд (ММФ). Наоборот, он настаивает на том, что новая Европа должна быть континентом мира и солидарности, в котором не будет места ядерному оружию или другим видам оружия массового уничтожения. В рамках решения международных конфликтов левый радикализм опирается в основном на резолюции ООН, которые являются единственными, способными обеспечить легитимность применения силы принуждения в международном масштабе [2]. Строго отрицательное отношение сохраняется по отношению к всесильному диктату рыночного механизма, неолиберальной глобализации, приватизации и дерегулированию. В сфере международной политики леворадикальные партии отвергают и критикуют неоколониальную политику ЕС, США и НАТО.

Критически относятся к военным конфликтам, например, в бывшей Югославии, Афганистане, Ираке, Ливии, Сирии. Они критикуют политику иностранного вмешательства во внутренние дела других стран мира, как, например, в настоящее время в Украине и Венесуэле. Они также критикуют политику односторонних и неоправданных экономических санкций, например, против Кубы, Венесуэлы, Ирана или Российской Федерации.

Левый радикализм в Европейском союзе видит свою роль в стремлении создать масштабный общественно-политический союз с целью радикального изменения политики Союза, используя концепцию преобразования капиталистического общества в общество социально справедливое. В январе 2019 года леворадикальные партии, действующие в странах ЕС, и особенно те, которые активно участвуют в деятельности политической фракции GUE/NGL, приняли совместное заявление, в котором обязались продолжать взаимное сотрудничество на этой политической платформе даже после европейских выборов в 2019 году. К указанной резолюции присоединились следующие политические образования: AKEL - Кипр, Австрийская коммунистическая партия (КРОЕ), Рабочая партия (РТВ-PVDA) Бельгии, Коммунистическая партия Чехии и Моравии, Коммунистическая партия Словацкой Республики, Коммунистическая партия Дании, Коммунистическая партия Финляндии, Коммунистическая партия Франции (PCF), Коммунистическая партия Германии (DKP), Die Linke - Германия, Коммунистическая партия Италии (PCI), Partito della Rifondazione - Италия, Comunista - Sinistra Europea - Италия, Коммунистическая партия Люксембург, Коммунистическая партия Мальты, Коммунистическая партия Португалии (PCP), Коммунистическая партия Испании (PCE), Izquierda Unida — Испания, Коммунисты Каталонии, Esquerra Unida i Alternativa — Испания),

Anova Irmandade Nacionalista. В вышеупомянутом меморандуме они заявляют: *«Мы повторно подтверждаем характер и идентичность этой конфедеративной парламентской группы как пространства сотрудничества между коммунистическими, рабочими и прогрессивными левыми и экологическими силами. Общая цель – создать в Европейском парламенте условия для реализации интересов трудящихся и каждой нации. Продвигать политику, отличающуюся от политики правых политических сил, а также от политики социал-демократии. Целью является Европа сотрудничества, мира и социального прогресса»* [8]. По мнению леворадикальных партий, граждане Европейского союза в настоящее время подвергаются сильному давлению со стороны отсутствия гарантий занятости, социальной незащищенности, неравенства, бедности, а также невыплате заработной платы, пенсий и не соблюдения прав человека. Они критикуют принудительную трудовую миграцию, ограничивающую доступ к образованию, жилью и здравоохранению. Критически оценивается неравенство в развитии государств-членов ЕС. В настоящее время они критикуют попытки внедрения современных механизмов гражданского контроля, а также интернет-контроля. Они также указывают на нарушения демократических свобод и прав граждан, ссылаясь на Хартию по правам человека.

Леворадикальные партии единогласно указывают на усиление правого радикализма и экстремизма или даже на усиление неонацистских движений в ряде европейских стран. Они сходятся во мнениях, что основной причиной нарастания этих крайних тенденций является неспособность неолиберальных и социал-демократических концепций решить в долгосрочной перспективе текущие социальные проблемы в мире, связанные в основном с ухудшением условий жизни работающего населения. Эту причину они видят

и в политике Европейского союза, который, по их мнению, отказывается от концепции Европы равноправных государств и народов. Таким образом, эта концепция под влиянием мультикультурализма и глобализации нивелирует культурно-исторические и национальные традиции отдельных народов Европы.

Перспектива левого радикализма в Европейском союзе

Левый радикализм, действующий на национальном и европейском уровне, пережил после распада бывшего советского блока в конце XX века серьезный ценностный кризис. Хотя этот кризис серьезно не поколебал позицию леворадикальных партий в странах бывшего «Запада», в странах Центральной Европы он был почти подавляющим. В этих странах в большинстве случаев правящие партии (коммунистические по своему характеру) прошли процесс трансформации и интегрировались в плюралистическую политическую систему. Большинство из них преобразовались в партии социал-демократического типа и отказались от ценностей леворадикального движения. За исключением Коммунистической партии Чехии и Моравии, ни одна леворадикальная партия (коммунистическая) из стран бывшего советского блока в Центральной и Юго-Восточной Европе (Польша, Словакия, Венгрия, Болгария, Румыния, государства бывшей Югославии) в настоящее время не участвует в обычной парламентской деятельности либо на национальном, либо на европейском уровне. В Словакии в начале 90-х годов 20 века Коммунистическая партия была преобразована в партию социал-демократического типа и также имела право участвовать в управлении делами государства. В 1992 году Коммунистическая партия Словакии была воссоздана как леворадикальная партия, а в 2002 – 2006 годах она также имела

своё парламентское представительство на национальном уровне. При анализе генезиса леворадикального движения в странах Европы после общественно-политических изменений в конце 80-х годов становится очевидным, что в странах бывшего Восточного блока шла и продолжается антикоммунистическая кампания, посредством которой леворадикальные партии удалось отеснить на периферию политической сцены. На основании этого факта, можно предположить, что создавалось и создаётся пространство для роста влияния крайне правых партий в ряде стран Европы. Для этих стран также характерно сравнение коммунистических партий и коммунистической идеологии с фашизмом. В контексте вышеуказанного позволим себе, вероятно, весьма субъективно, высказать своё мнение, что в ходе этой антикоммунистической кампании в ряде стран бывшего «Востока» искажается историческая интерпретация периода Второй мировой войны, а также послевоенного периода. Эти факты, которые, несомненно, требуют тщательного как политико-исторического, так и правового анализа и оценки, мы приводим с целью указать на различные условия функционирования леворадикальных партий в странах, пытавшихся построить первую историческую форму социализма в 20 веке в странах Западной Европы. Анализ деятельности политической фракции GUE/NGL, а также участия в ней отдельных политических партий подтверждает вышеуказанное. Помимо Чешской коммунистической партии (KSČM) и немецких левых (Die Linke), на уровне Европейского парламента и, следовательно, во фракции GUE/NGL действуют только радикальные левые партии из бывших «несоциалистических» стран.

Политику Европы на уровне оценки общественно-политических концепций последних тридцати лет можно в узком понимании ха-

рактеризовать как борьбу между неолиберальной и социал-демократической программными установками. Актуальные проблемы европейской (но и глобальной) политики вновь выдвигают на первый план вопрос поиска новых социально-политических и экономических социальных моделей. Поиск реальных альтернативных подходов, которые позволили бы решить обостряющуюся имущественную и классовую дифференциацию социума, обеспечив достойные и устойчивые социальные стандарты европейцев. Ко всему этому добавляются вопросы, связанные с характером и глубиной будущей интеграции, ее взаимоотношениями с государствами и народами Европы.

Актуальной темой остаётся и вопрос миграции не только внутри населения государств-членов Союза, но и миграции из третьих стран, несущая с собой серьезные культурно-исторические и религиозные различия, а значит, и риски. Таким образом, получается, что именно страны развитой Европы вместе с США в результате своей неокOLONиальной политики в высшей степени содействуют подрывной деятельности в многих странах, из которых мигранты приходят в Союз. На первый план также выдвигаются вопросы, связанные с окружающей средой, серьезным нарушением климатических условий, нарушением биологического баланса и многое другое. В связи с этими конфликтами и противоречиями леворадикальные партии, особенно в странах Западной Европы, обладают значительным потенциалом. Рассматривая их ценностно-программную направленность, можно полагать, что они привносят нетрадиционные проекты для решения основных проблем Европейского союза, а также проблем, выходящих за его пределы. Суть их альтернативного подхода заключается, прежде всего, в процессе демократизации экономической системы в Европе, основанной на значительной позиции государственного (на-

родного) сектора в экономике и более справедливом перераспределении создаваемых благ. Актуальность их программно-целевого подхода усиливается проблемами и кризисами, которые с 2020 года приносит всемирная пандемия коронавирусной болезни Covid 19, и с ней связанные необходимые меры, принимаемые отдельными правительствами, существенно влияющие, прежде всего, на экономическое и социальное развитие цивилизации. В долгосрочной перспективе можно наблюдать рост влияния ценностей левого радикализма, антиглобалистских, зеленых и мирных движений, а также профсоюзов и профессиональных организаций в некоторых европейских странах. Эти тенденции особенно ярко проявляются в Греции, Франции, Испании, Португалии и Италии. Хотя выборы депутатов Европейского парламента в мае 2019 года не означали политического усиления фракции левого радикализма в Европейском парламенте, но ценности программы этого политического течения можно рассматривать как альтернативу, реально вступающую в политический диалог, который может определить будущее развитие Европы.

Заключение

Левый радикализм, бесспорно, являются важной частью мировой политической системы, следовательно, и на национальном и европейском уровнях, включая структуры Европейского союза. Мы наметили развитие вышеуказанного политического течения на уровне Европейского парламента вплоть до самого образования парламентской политической фракции GUE/NGL, а также ее деятельность до девятого срока выборов. Мы охарактеризовали основные программные цели левого радикализма в условиях Союза, и одновременно постарались подчеркнуть их актуальность в решении проблем со-

временного мира. Предлагаемая статья не даёт исчерпывающего представления о теме исследования. Однако в ней представлен краткий генезис основных программных отправных точек этого движения. Для комплексного обобщения всей информации необходимо заниматься более глубоким анализом всех политических субъектов (левого радикализма), действующих в отдельных странах Европейского союза или континентальной Европы. Определить реальные идеологические различия между ними, а также определить их специфическую политическую деятельность. В случае желания полностью рассмотреть современное положение, деятельность и идеологическую сущность коммунистических партий (и всего левого радикализма) в Европе, необходимо проанализировать их действия и сотрудничество в мировом коммунистическом и рабочем движении. Их анализ в рамках Европейского парламента и Европейского союза является лишь частью большого комплекса их деятельности и сотрудничества. В пределах Европы, помимо Партии европейских левых и парламентской фракции GUE/NGL, партии леворадикального движения также сотрудничают в рамках неформальной организации (платформы) под названием «Инициатива» или в рамках проведения регулярных международных встреч, конференции и семинаров коммунистических и рабочих партий в мире, посвященных, прежде всего, актуальным проблемам, стратегиям в политической борьбе, но и различным анализам, определяющим основные причины поражения социализма в 20 веке.

Если в 20 веке в коммунистическом движении преимущественно «признавалась» лишь советская форма социализма, то в настоящее время приветствуются индивидуальные подходы отдельных партий леворадикального движения и, таким образом, также некоторые модели или

модели социальной справедливости. Можно предполагать, что данная статья даёт более четкое представление о деятельности левого радикализма в Европейском парламенте и тем самым приближает одну из нескольких политических сторон этого европейского института. Одновременно мы уверены, что она может стать хорошей отправной точкой для дальнейших исследований в рассматриваемой нами области.

Список литературы

1. FIALA, P., MAREŠ, M., SOKOL, P. *Eurostrany: Politické strany na evropské úrovni*. Brno: Barrister & Principal, 2007. 272 p. ISBN 80-87029-05-4.
2. DINUŠ, Peter. *Spor o Marxa*. Bratislava: VEDA, 2015. 208 p. ISBN: 978-80-224-1229-2
3. About deputies. [citat: 20 iunie 2023]. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/meps/sk/about/meps>
4. GUE/NGL. *The Left in the European Parliament*. [citat: 20 iunie 2023]. Disponibil: <https://left.eu/history/>
5. Stay informed. [citat: 20 iunie 2023]. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>
6. WHO WE ARE. [citat: 20 iunie 2023]. Disponibil: <https://www.european-left.org/who-we-are/>
7. New hope is springing up in Europe. Manifesto. [citat: 20 iunie 2023]. Disponibil: https://www.european-left.org/wp-content/uploads/2018/11/Manifesto-European-Left_ENG.pdf
8. Совместный призыв к выборам в Европейский парламент в 2019 году «За Европу рабочих и народов» леворадикальных партий перед выборами в Европейский парламент, 10 января 2019 года (Архив автора).
9. Review of European and National Elections 2019-2024. [citat: 21 iunie 2023]. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer/review-of-european-and-national-elections-2019>

COMPARTIMENTUL

SOCIOLOGIE, EDUCAȚIE, ECONOMIE

CZU 37.091

DOI [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2023.2\(99\).08](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2023.2(99).08)

MANAGEMENTUL IMPACTULUI PANDEMIEI COVID-19 PRIN DERULAREA PROIECTELOR EDUCAȚIONALE. STUDIU DE CAZ

Ariadna-Cristina MAXIMIUC

Iași, România

Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: maximiucary@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-7264-5797>

Pandemia COVID-19 a determinat instituțiile de educație să își închidă ușile și să treacă într-un mod rapid la predarea la distanță, prin intermediul tehnologiilor informaționale. Iar întreg peisajul educațional, din toată lumea, indiferent de nivelul de dezvoltare al țărilor, s-a schimbat fundamental în câteva săptămâni de la declanșarea crizei pandemice. Actul educațional în perioada pandemiei de COVID-19 a fost transferat forțat din sala de clasă în spațiul virtual, elevii fiind obligați să parcurgă un proces de studiu la distanță. Școala online a devenit o necesitate, o variantă de suplinire a școlii tradiționale, în condiții de criză. Scopul prezentului articol este să analizeze contextul pandemic, care a condus la confruntarea instituțiilor de învățământ cu diverse provocări și cum a fost adaptat managementul instituțional la acestea, cum ar fi asigurarea accesului la o educație de calitate, absența echipamentelor didactice adecvate derulării lecțiilor online și din lipsa formării tuturor cadrelor didactice în domeniul IT, al predării și evaluării la distanță.

Cuvinte-cheie: management, educație, situație de forță majoră, management de criză, pandemie COVID-19, proiecte educaționale, instruire online.

MANAGEMENT OF THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC THROUGH THE RUNNING OF EDUCATIONAL PROJECTS. CASE STUDY

The COVID-19 pandemic has prompted education institutions to close their doors and move quickly to distance teaching through information technologies. And the entire educational landscape around the world, regardless of the level of development of the countries, has fundamentally changed in a few weeks since the outbreak of the pandemic crisis. The educational act during the COVID-19 pandemic was forcibly transferred from the classroom to the virtual space, with students having to go through a distance study process. Online school has become a necessity, a variant of traditional school supplementation, in crisis conditions. The purpose of this article is to analyze the pandemic context, which led to the confrontation of educational institutions with various challenges and how institutional management has been adapted to them, such as ensuring access to quality education, the absence of adequate teaching equipment for online lessons and the lack of training for all teachers in the field of IT, distance teaching and evaluation.

Keywords: management, education, force majeure situation, crisis management, COVID-19 pandemic, educational projects, online training.

GESTION DE L'IMPACT DE LA PANDÉMIE DE COVID-19 À TRAVERS DES PROJETS ÉDUCATIFS. ÉTUDE DE CAS

La pandémie de COVID-19 a conduit les établissements d'enseignement à fermer leurs portes et à passer rapidement à l'enseignement à distance, grâce aux technologies de l'information. Et l'ensemble du paysage éducatif, partout dans le monde, quel que soit le niveau de développement des pays, a fondamentalement changé en quelques semaines depuis le début de la crise pandémique. L'acte éducatif pendant la pandémie de COVID-19 a été transféré de force de la salle de classe à l'espace virtuel, les étudiants étant obligés de passer par un processus d'étude à distance. L'école en ligne est devenue une nécessité, une variante du remplacement de l'école traditionnelle, dans des conditions de crise. Le but de cet article est d'analyser le contexte pandémique, qui a conduit à la confrontation des établissements d'enseignement avec divers défis et comment la gestion institutionnelle leur a été adaptée, comme assurer l'accès à une éducation de qualité, l'absence de matériel didactique adapté à la conduite des cours en ligne et le manque de formation de tous les enseignants dans le domaine de l'informatique, de l'enseignement à distance et de l'évaluation.

Mots-clés: gestion, éducation, situation de force majeure, gestion de crise, pandémie de COVID-19, projets éducatifs, formation en ligne.

УПРАВЛЕНИЕ ВОЗДЕЙСТВИЕМ ПАНДЕМИИ COVID-19 ПУТЕМ РЕАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЕКТОВ. ТЕМАТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

Пандемия COVID-19 привела к тому, что образовательные учреждения закрылись и быстро перешли на дистанционное обучение с помощью информационных технологий. И весь образовательный ландшафт во всем мире, независимо от уровня развития стран, кардинально изменился за несколько недель с момента начала пандемического кризиса. Образовательный акт во время пандемии COVID-19 был принудительно перенесен из аудиторий в виртуальное пространство, студентов заставили пройти процесс дистанционного обучения. Онлайн-школа стала необходимостью, заменой традиционной школы в условиях кризиса. Целью данной статьи является анализ контекста пандемии, которая привела к столкновению образовательных учреждений с различными проблемами и того, как институциональное управление было адаптировано к ним, такими как обеспечение доступа к качественному образованию, отсутствие соответствующего учебного оборудования для обучения, проведение онлайн-уроков и в связи с недостаточной подготовкой всего преподавательского состава в области ИТ, дистанционное обучение и оценивание.

Ключевые слова: менеджмент, образование, форс-мажорные обстоятельства, антикризисное управление, пандемия COVID-19, образовательные проекты, онлайн-обучение.

Introducere

Pandemia COVID-19 a determinat instituțiile de educație din Europa să își închidă ușile și să treacă într-un mod rapid la predarea la distanță, prin intermediul tehnologiilor IT. Iar întreg peisajul educațional, din toată lumea, indiferent de nivelul de dezvoltare, s-a schimbat fundamental în câteva săptămâni de la declanșarea crizei pandemice.

Actul educațional în perioada pandemiei de COVID-19 a fost translat forțat din sala de clasă în

spațiul virtual, elevii fiind obligați să parcurgă un proces de studiu la distanță, în format online. Ministerul Educație din România în parteneriat cu Ministerul Sănătății a oprit cursurile în primă fază, ca apoi să ceară profesorilor să țină orele în format online. Astfel, școala online a devenit o necesitate, o variantă de suplinire a școlii tradiționale, în condiții de criză.

Scopul prezentului articol este să analizeze contextul pandemic, care a dus la confruntarea

instituțiilor de învățământ cu diverse provocări și cum a fost adaptat managementul instituțional la ele, cum ar fi - asigurarea accesului la o educație de calitate, prin absența unei infrastructuri de echipamente didactice adecvate derulării lecțiilor online și din lipsa formării tuturor cadrelor didactice în domeniul IT, al predării și evaluării la distanță. Actorii educaționali au fost nevoiți să adapteze rapid gestiunea procesului de instruire online, prin organizarea rapidă de cursuri de formare continuă în vederea obținerii de noi competențe digitale care să facă posibilă păstrarea dinamicii interacțiunilor, dar și a ritmicității parcurgerii programei școlare.

Metodologia de cercetare s-a axat inclusiv pe organizarea și analiza rezultatelor unei cercetări sociologice, petrecute printre elevii și cadrele didactice de la Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în vederea stabilirii modalității de dotare și de folosință a echipamentelor informatice cu scopul realizării continue a procesului de instruire în format online sau hibrid.

Principalele idei ale cercetării

În toată perioada pandemiei COVID-19 s-a pus accentul pe obținerea unei educații online de calitate, astfel încât standardele curriculare și finalitățile educaționale să poată fi atinse. Chiar dacă s-au identificat o serie de factori care puteau genera blocaje și inechități în atingerea finalităților educaționale, unitățile de învățământ școlar, în parteneriat cu Consiliile locale, inspectoratele școlare și ONG-urile au făcut eforturi de minimizare a acestora, prin implementarea de măsuri în plan financiar și educațional. Planul financiar a vizat dotarea școlilor cu tehnologie IT pentru asigurarea învățământului hibrid și online, dar și a elevilor având situație materială precară privind înzestrarea cu calculatoare/tablete conectate la internet. Planul educațional a presupus oferirea unei bogate palete de cursuri și oportunități de formare pentru cadrele didactice, în scopul dezvoltării com-

petențelor necesare pentru desfășurarea predării-învățării-evaluării în format online.

Procesul de adaptare a elevilor și profesorilor la școala online a dus totuși la o evoluție forțată a sistemului de învățământ, din punct de vedere al digitalizării și a actului educațional în sine. Deși vastul domeniu IT continuă să fie pentru mulți o necunoscută, profesorii au ajuns la concluzia ca tehnologiile informatice sunt un mijloc extrem de ofertant, un ajutor de bază în procesul educațional. Cadrele didactice din școli s-au adaptat la varianta de predare online prin utilizarea de aplicații IT și platforme online. Mulți profesori au translat metodele și bunele practici dobândite în perioada școlii online și în perioada postpandemică, continuând să se perfecționeze și să folosească metodele de predare – învățare – evaluare digitale.

Managementul fiecărei unități de învățământ și-a elaborat un plan de acțiune pe termen lung, axat pe evaluarea pierderilor de învățare generate de perioada pandemiei de Coronavirus, pentru reducerea abandonului școlar favorizat de dese perioade de carantină, dar și pentru gestionarea eficienței a resurselor bugetare în privința modernizării reale a infrastructurii material, având ca țintă facilitarea accesului la studii în format online, hibrid sau față în față a tuturor elevilor, indiferent de categoriile sociale din care provin.

Accesul liber la cunoaștere, la o educație „*open mind*”, prin utilizarea resurselor educaționale deschise și mai ales colaborarea între cadrele didactice, specialiști și instituții partenere au devenit „motorul” de integrare a digitalizării și transformării digitale a sistemului de învățământ, implicit și a Liceului Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

În cadrul Liceului s-au aplicat chestionare elevilor, profesorilor și părinților, în diverse etape ale perioadei pandemice, prin care s-a urmărit stabilirea tipurilor și numărul de device-uri necesare susținerii actului educațional la distanță, evidențierea platfor-

melor utilizate pentru formatul online, modalitățile de adaptare a predării – evaluării în context digital, evaluarea gradului de satisfacție a beneficiarilor educației dar și de depistare a obstacolelor întâlnite în demersul didactic.

Pentru a adapta managementul instituției la noile

realități generate de criza COVID-19, la debutul pandemiei s-au aplicat 1155 de chestionare elevilor și la 68 de cadre didactice în vederea stabilirii modalității de folosință a echipamentelor informatice și realizării unei baze de date la nivelul unității de învățământ (Tabelul 1).

Tabelul 1

Dotarea cu dispozitive de tip desktop/laptop/tabletă/telefon inteligent și conectare la Internet a Liceului Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România, aprilie 2020

Cadre didactice				Elevi			
În folosință exclusivă		În folosință partajată cu alți membri ai familiei		În folosință exclusivă		În folosință partajată cu alți membri ai familiei	
Număr	Procentaj	Număr	Procentaj	Număr	Procentaj	Număr	Procentaj
49	72,06%	19	27,94%	946	81,90%	209	18,10%

Sursa: Elaborat de către autor în baza cercetărilor promovate în cadrul tezei de doctorat.

La momentul declanșării pandemiei de Coronavirus profesorii, fără a dispune de protocoale sau soluții emenate la nivel național, coordonați doar de Consiliul de administrație și Comisia de curriculum, au abordat un plan ce a vizat realizarea unei legături virtuale cu clasele de elevi prin intermediul rețelelor sociale (grup de *whatsapp* al clasei, grupul de *yahoo* sau *gmail* al clasei/școlii, etc.). Astfel, prin postarea materialelor didactice, cadrele didactice au sprijinit în mod constant sintetizarea, dar și fixarea materiei din curricula școlară.

Din septembrie 2020, cadrele didactice au utilizat următoarele platforme educaționale pentru un șir de activități:

- distribuirea suporturilor de curs, postarea temelor, acordarea unui feedback personalizat → Google Classroom, Microsoft Teams;

- predarea de noi cunoștințe → table virtuale (Google Jamboard sau Microsoft Whiteboard);

- organizarea videoconferințelor și a lecțiilor online interactive → Google Meet, Skype, Cisco Webex Meetings, Zoom.

La momentul actual, analizând experiențele trăite, inclusive experiența de adaptare a managementului la condiții de activitate în condiții de forță majoră, considerăm că putem delimita un șir de puncte tari ale învățării online în afara programului zilnic de școală, deoarece aceste activități pot fi accesate de către elevi oricând și oriunde, într-un ritm individual de studiu. Totodată, elevii și profesorii pot să interacționeze într-o comunitate online, fără a fi prezenți în același loc sau timp, programul putând fi mult mai flexibil.

Dar necesită menționate și unele dezavantaje pe termen scurt ale învățării online, care sunt legate de

faptul că slăbesc relațiile interumane între elevi și profesori, iar pe termen lung aceasta conduce la permanentizarea acestui mod de abordare a învățării. Utilizată timp îndelungat, instruirea online poate fi un impediment pentru elevii cu rezultate școlare slabe, deoarece aceștia vor percepe greu conținuturile expuse în mediul online sau nu le vor asimila. Decalajele dintre accesul și calitatea învățământului online se evidențiază în funcție de statutul socio-economic și educațional al familiilor, cei mai dezavantajați fiind elevii provenind din medii vulnerabile: familii sărace, de etnie romă, copiii cu cerințe educaționale speciale și cei care locuiesc în locuințe supraaglomerate. Totodată, există decalaje între educația din mediul rural și urban în ceea ce privește accesul la tehnologia IT, atât în rândul elevilor, cât și la nivelul școlilor și al profesorilor.

Pentru eficientizarea gestiunii, în perioada pandemică și postpandemică au fost implementate o serie de măsuri care să ajute la prevenirea și combaterea abandonului școlar și, concomitent, la îmbunătățirea rezultatelor școlare. S-a pornit de la realizarea unei analize a nevoilor celor vulnerabili - prin discuții și chestionare aplicate pe categorii de beneficiari ai educației. În baza analizei au fost realizate numeroase parteneriate cu instituții publice și private, ONG-uri care au venit în sprijinul copiilor, dar și al părinților, atât cu resurse materiale, cât și cu activități extracurriculare și alte acțiuni în variante față-în-față și online.

În managementul situației de criză provocată de pandemia COVID-19, proiectele educaționale derulate la Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași au contribuit la destinderea impactului pandemiei. Menționăm în continuare câteva dintre aceste proiecte, petrecute la diverse nivele administrative.

Proiecte derulate la nivel internațional

La debutul pandemiei, Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași avea în derulare un proiect

European - „*I write, I am a writer too*”, în parteneriat cu Turcia, Polonia și Lituania. Proiectul a fost prelungit cu 6 luni, iar mobilitățile fizice au fost reprogramate a se desfășura online în lunile aprilie și iunie 2021, prin participarea tuturor grupurilor de lucru formate din profesori și elevi. Avantajele derulării activităților în *format online* au fost participarea unui număr mult mai mare de profesori și elevi, decât în mobilitățile internaționale (89 elevi versus 6 elevi și 64 profesori versus 6 profesori), au fost organizate *focus-grupuri pe camere de lucru ale platformei ZOOM* și prezentarea / analiza a atingerii Țintelor proiectului, într-o *conferință online* [5].

Un alt proiect internațional și anume „*Valențe culturale - educative în era digitală*” a fost derulat în *format online*, în perioada ianuarie 2021, în cadrul Zilelor Școlii. Proiectul a atras școli și instituții partenere, din țară și din străinătate: Palatul Copiilor Iași, Liceul Teoretic „M. Costin” Iași, Colegiul Tehnic „M. Sturdza” Iași, Șc. Gz. „I. Simionescu” Iași, ISJ Iași etc., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Facultatea de Istorie), CJRAE Iași (Centrul de Resurse și Asistență Educațională), Ateneul Național, Palatul Copiilor din Iași, Poliția Municipiului Iași, 8 țări partenere (România, Italia, Grecia, Turcia, Franța, Spania, Lituania, Polonia). Cei 300 de elevi, din peste 50 de școli din România și din străinătate, alături de 97 de cadre didactice au promovat tradițiile și elementele de cultură și de identitate națională, printr-un schimb de experiență în *format online* [6].

În anul pandemic 2021 s-a depus candidatura pentru obținerea acreditării în domeniul proiectelor Erasmus VET. Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” a obținut Acreditarea Erasmus VET pentru perioada 2021-2027, care viza un număr de 30 mobilități pentru elevii claselor de matematică-informatică, cu durata de 2 săptămâni.

În mod concret, în cadrul implementării acreditării, în perioada 12 – 25 iunie 2022, un grup de 15

elevi au participat la un stagiul de formare la *Centrul VITALIS Betreuungsgesellschaft für Modellprojekte mbH* din apropierea orașului Leipzig, Germania, cu respectarea restricțiilor impuse de contextul pandemic (de ex. purtarea măștii în aeroporturi, aeronave, locuri publice, etc.). Elevii de liceu au pus în practică noțiuni de grafică, web design și marketing digital, care vin în completarea curriculei ICT naționale, astfel încât competențele nou dobândite să aducă plusvaloare portofoliului academic și profesional, facilitându-le acestora în viitor inserția mai ușoară pe piața muncii, dar și integrarea într-o instituție de învățământ superior, în domeniul de specialitate vizat [7].

În perioada 17-30 iulie 2022, de asemenea în context pandemic, 15 elevi au participat la un stagiul de formare în Turcia, la Primăria Konyaalti-Antalya, prin intermediul organizației Anatolia Mobility. Pe parcursul stagiului, elevii au lucrat în cadrul departamentului IT al Primăriei Konyaalti, sub coordonarea unui tutore și cu sprijinul direct al angajaților instituției. Printre activitățile practice în care au fost implicați elevii menționăm: analiza și publicarea de conținut digital, folosirea funcțiilor grafice, lucrul cu module de contabilitate și arhivare, desen grafic, utilizarea aplicațiilor Google Docs, Google Sheets și rezolvarea unor probleme de mentenanță [8].

Proiecte derulate la nivel național

Proiectul Național „*Istorie, percepții și reflecții culturale*”, aflat în Calendarul Activităților Educativ-Regionale 2020, poziția 1107 s-a derulat și el în format digital, în luna mai 2021, inițiator fiind Liceul Teoretic „Al. I. Cuza” din Iași, în parteneriat cu ISJ Iași. Proiectul a cuprins Concursul Național „*Domnitorul Unirii și epoca sa*”, la care elevii au încărcat lucrările lor pe un drive google, iar evaluarea s-a realizat în cadrul sesiunilor Zoom generate de organizatori. A doua activitate din proiect a fost *Simpozionul Național „Istorie, percepții*

și reflecții culturale”, la care au participat peste 256 de profesori din școlile românești și reprezentanți ai Facultăților de Istorie din țară. Activitatea s-a derulat în cadrul unei conferințe online prin intermediul GoogleMeet [9].

Proiecte derulate la nivel județean

Proiectul „*BE CAREFUL! DON'T WASTE!*” (2022) a presupus desfășurarea de activități, prin implicarea a peste 400 de elevi, coordonați de profesori de la diverse discipline de studiu, cu materiale informative furnizate de specialiștii de la Agenția de Protecție a Mediului din Iași și de la Facultatea de Inginerie a Mediului, din cadrul Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Iași, privitoare la principalele cauze care declanșează schimbările climatice și impactul consumului iresponsabil de resurse asupra mediului, economiei și asupra sănătății oamenilor. 196 de elevi ai Liceului Teoretic „Alexandru Ioan Cuza”, coordonați de profesori, au realizat afișe în cadrul *Concursului „BE CAREFUL! DON'T WASTE!”*, prin care au promovat măsuri concrete de protecție a mediului și bune practici în stoparea risipei de resurse naturale și în conservarea ecosistemelor. Lucrările au fost încărcate pe aplicația padlet, destinată campaniei ECO, au constituit îndemnuri ecologice ale elevilor de economisire, de reutilizare și de stopare a poluării resurselor naturale, care afectează viața sălbatică și domestică [10].

Proiecte derulate la nivel local

Proiectul „*Hai cu noi în școala online*”, derulat în lunile august-octombrie 2020, a avut ca scop furnizarea de 6 echipamente de calcul pentru elevii care la acel moment nu dispuneau de device-uri necesare participării la orele desfășurate online. 23 de profesori au donat celor 6 elevi componente de calculator (monitor, tastatură, mouse, boxe ș.a.), astfel încât procentul de participare la orele online, derulate conform orarului școlii, să fie de 100%.

Proiectul educativ „Solidari, NU... Solitari!”, inițiat de Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, desfășurat în perioada decembrie 2021 - aprilie 2022, a cuprins o serie de acțiuni caritabile pentru sprijinirea copiilor din medii defavorizate, a copiilor cu cerințe educaționale speciale și a bătrânilor aflați în situații dificile, care generează vulnerabilitate economică și socială. Proiectul a vizat modelarea, în rândul elevilor școlii, de comportamente sociale, dezirabile, declanșatoare de atitudini solidare în societate. Prin acțiunile proiectului, în care au fost implicați 734 elevi, 34 părinți și 67 cadre didactice, s-a promovat voluntariatul, incluziunea socială, spiritul civic și valorile fundamentale, precum generozitatea, compasiunea, responsabilitatea, solidaritatea, recunoștința, armonia, respectul, toleranța față de semenii. Parteneri în derularea proiectului au fost: Asociația Umanitară IL Chicco, Centrul de zi „Vulturași”, comuna Bîrnova, județul Iași, Institutul de Psihiatrie „Socola”, Biserica „Schimbarea la față” Socola, Iași, Centrul de zi „Sfântul Ierarh Iosif cel Milostiv” din Iași [11].

Un alt proiect important pentru dezvoltarea instituțională în perioada pandemiei a fost, „Resur-

sele din biblioteca virtuală” (mai 2021), prin care 54 de cadre didactice, împreună cu profesorii de informatică, au generat o colecție de materiale didactice utile elevilor de gimnaziu și liceu. Aceste materiale postate de către profesorii școlii puteau fi accesate în orice moment de oricare elev, devenind utile mai ales acelor copii care treceau prin perioadă de boală sau prin alte cauze ce generau lipsa de la orele online sau hibrid.

În domeniul educației pentru sănătate s-a inițiat și derulat proiectul „O viață sănătoasă în pandemie” (februarie 2021), adresat tuturor elevilor școlii. Prin acest proiect s-au realizat dezbateri online, vizionare de filme educaționale și s-au organizat ateliere de lucru online, în camera de lucru pe platforma ZOOM, cu accent pus pe înțelegerea și aplicarea normelor igienico-sanitare în contextul epidemiologic SARS-COV-2.

Astfel, derularea proiectelor educaționale a avut un rol important în menținerea ritmului de învățare, legăturii cu mediul școlar, comunicării dintre profesori, în gestionarea stresului/anxietății și în promovarea stării de bine și a armoniei în general (Tabelul 2).

Tabelul 2

Numărul proiectelor educaționale în care au fost implicați în perioada pandemiei COVID-19 elevii Liceului Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România

Domeniul	12. 2019 –02. 2020	Martie - septembrie 2020		A.s. 2020-2021		A.s. 2021-2022	
	Format fizic	Format online	Format fizic/hibrid	Format on- line	Format fizic/ hibrid	Format on- line	Format fizic/ hibrid
Educație pentru sănătate	29	0	0	11	0	10	22
Educație ecologică	36	0	0	5	0	6	7

Educație pentru dezvoltare comunitară	16	0	0	4	0	2	6
Educație pentru cetățenie democratică	28	0	0	10	0	7	12
Educație pentru securitate personală	34	0	0	13	0	3	12
Educație rutieră	12	0	0	0	0	0	1
Educație inter și multiculturală	21	0	0	13	0	8	17

Sursa: Elaborat de către autor în baza cercetărilor promovate în cadrul tezei de doctorat.

Concluzii

Prin activitățile mai sus menționate am constatat că strategia implementată de către liceu în perioada pandemică, prin proiectele educative promovate, a atins principalele ținte:

- menținerea legăturii dintre elevi și școală prin dezvoltarea de parteneriate durabile;
- dezvoltarea competențelor cadrelor didactice în vederea derulării activităților online;
- crearea unei biblioteci virtuale conținând materiale didactice ce pot fi accesate permanent de către elevi;
- gestionarea stresului/anxietății elevilor de diferite vârste;
- menținerea unui climat propice dezvoltării personale și educaționale;
- formarea elevilor în vederea îmbunătățirii portofoliului academic și profesional;
- stimularea creativității în rândul elevilor;
- promovarea valorilor fundamentale umane în rândul elevilor;
- ajustarea strategiilor manageriale care să corespundă nevoilor actuale ale societății.

Principalele lecții desprinse din carantina COVID-19 subliniază rolul esențial pe care îl joacă

școlile în integrarea și instruirea tuturor elevilor, precum și în susținerea accesului elevilor la programele de studii, a relaționării cu colegii și a relațiilor pozitive cu profesorii. Profesorii, elevii și familiile lor au realizat și au dus o luptă comună pentru diminuarea consecințelor pandemiei COVID-19, dând dovadă de hotărâre și perseverență, printr-o adaptare rapidă la situația creată.

Demersurile enunțate anterior și implementate la nivelul managementului de către Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, reprezintă un exemplu de bună practică în creșterea rolului instituțiilor de învățământ pentru oferirea unei educații permanente și susțineri fiecărui elev, aflat în context de risc, fie el declanșat la nivel mondial sau la nivel de individ.

Pandemia COVID-19 a determinat conștientizarea lacunelor și deficiențelor semnificative în ceea ce privește abilitățile digitale, conectivitatea și utilizarea tehnologiilor în educație. Mai mult, criza COVID-19 a atras atenția atât asupra oportunităților și riscurilor vieții online, cât și a necesității unui mediu digital mai bun și mai sigur pentru toți, dar în special pentru copiii de vârstă școlară.

Referințe bibliografice

1. Banca Mondială. *The COVID-19 Pandemic: Shocks to Education and Policy Responses*. Washington. Grupul Băncii Mondiale, Mai 2020.

2. *Coronavirus special edition: back to school - Trends Shaping Education Spotlight 21*. Paris: Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică – OCDE, 2020.

3. ACHTERBERG, M., DOBBELLAAR, S., BOER, O.D., CRONE, E.A. *Perceived stress as mediator for longitudinal effects of the COVID19 lockdown on wellbeing of parents and children*, Nature, 2021.

4. BOTNARIUC, P., CUCOȘ, C., GLACA, C. et al.. *Scoala online – elemente pentru inovarea educației*. Raport de cercetare evaluativă, București, Editura Universității din București, Mai 2020.

5. (<http://www.radioiasi.ro/fara-categorie/elevii-liceului-teoretic-alexandru-ioan-cuza-din-iasi-vor-redacta-o-continuare-a-romanului-mizerabilii-de-victor-hugo-in-cadrul-unui-proiect-erasmus/> - accesat la data de 23.04.2023).

6. (<http://www.radioiasi.ro/stiri/liceul-teoretic-alexan->

[dru-ioan-cuza-din-iasi-la-ceas-aniversar/](http://www.radioiasi.ro/stiri/liceul-teoretic-alexan-dru-ioan-cuza-din-iasi-la-ceas-aniversar/) - accesat la data de 30.03.2023).

7. (<https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/stagiu-de-formare-in-germania-pentru-elevii-liceului-teoretic-a-alexandru-ioan-cuzaa-din-iasi--326188.html> - accesat la data de 30.03.2023).

8. (<https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/elevii-liceului-teoretic-a-alexandru-ioan-cuzaa-din-iasi-participa-la-un-stagiu-de-formare-in-cadrul-primariei-konyaalti-turcia--329244.html>- accesat la data de 11.04.2023).

9. (<https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/concurs-pentru-elevi-pe-teme-istorice-la-liceul-a-cuzaa--289162.html>- accesat la data de 30.03.2023).

10. (<https://www.facebook.com/106150997749884/posts/256455832719399/> - accesat la data de 28.04.2023).

11. (<https://www.ziarulevenimentul.ro/stiri/actiuni-caritabile-initiate-de-liceul-teoretic-a-alexandru-ioan-cuzaa-din-iasi/actiuni-caritabile-initiate-de-liceul-teoretic-a-alexandru-ioan-cuzaa-din-iasi--217519370.html>- accesat la data de 30.04.2023).

TENDINȚE ȘI PROVOCĂRI ALE MANAGEMENTULUI EDUCAȚIONAL ȘI OPORTUNITĂȚI DE DEZVOLTARE PRIN CONTRIBUȚIA PROIECTELOR INTERNAȚIONALE ¹⁾

Victoria TROFIMOV

Doctor, profesor universitar,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene “Constantin Stere”

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: victoriatrofimov77@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6360-511X>

Societatea modernă este una a cunoașterii și în prezent crește tot mai mult semnificația învățământului și durata perioadelor de studii, inclusiv cu referire la școala superioară. Tendința dată se manifestă în toate țările, indiferent de nivelul lor de dezvoltare. Republica Moldova nu este o excepție. În contextul dat, sunt necesare schimbări în domeniul educației naționale, pentru a crește calitatea și performanța sa și a-l armoniza cu realitățile la nivel european. În prezentul articol ne propunem ca scop să identificăm principalele tendințe cu care se confruntă sfera educației în Republica Moldova ca țară a Parteneriatului Estic și să conturăm unele soluții durabile de depășire a provocărilor existente, inclusiv inspirate din bunele practici ale managementului educațional în țările Uniunii Europene, evidențiind contribuția proiectelor europene la dezvoltarea învățământului universitar național.

Cuvinte-cheie: management educațional, tendințe, provocări, transfer de bune practici educaționale, proiecte europene, proiect QFORTE, Parteneriat Estic.

TRENDS AND CHALLENGES OF EDUCATIONAL MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OPPORTUNITIES THROUGH THE CONTRIBUTION OF INTERNATIONAL PROJECTS

The modern society is one of knowledge and today the significance of education and the duration of study periods is growing more and more, including with reference to the higher school. This trend is manifested in all countries, regardless of their level of development. The Republic of Moldova is no exception. In this context, changes are needed in the field of national education, in order to increase its quality and performance and harmonize it with the realities at European level. In this article we aim to identify the main trends facing the field of education in the Republic of Moldova as a country of the Eastern Partnership and to outline some sustainable solutions to overcome the existing challenges, including inspired by the good practices of educational management in the countries of the European Union, highlighting the contribution of European projects to the development of national university education.

¹⁾ Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului "QFORTE – Enhancement of quality assurance in higher education system in Moldova" - 618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, finanțat de către programul Erasmus+ al Uniunii Europene, autorul fiind coordonator al echipei de implementare a proiectului la USPEE "Constantin Stere". - <https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte>. [23] Conținutul articolului reflectă doar punctul de vedere al autorului.

Keywords: educational management, trends, challenges, transfer of good educational practices, European projects, QFORTE project, Eastern Partnership.

TENDANCES ET DÉFIS DE LA GESTION ÉDUCATIVE ET OPPORTUNITÉS DE DÉVELOPPEMENT GRÂCE À LA CONTRIBUTION DE PROJETS INTERNATIONAUX

La société moderne est une société de la connaissance et, à l'heure actuelle, l'importance de l'éducation et la durée des périodes d'études, y compris en référence à l'École supérieure, augmentent de plus en plus. La tendance donnée se manifeste dans tous les pays, quel que soit leur niveau de développement. La République de Moldavie ne fait pas exception. Dans ce contexte, des changements sont nécessaires dans le domaine de l'éducation nationale, afin d'accroître sa qualité et ses performances et de l'harmoniser avec les réalités au niveau européen. Dans cet article, nous visons à identifier les principales tendances auxquelles est confrontée la sphère de l'éducation en République de Moldavie en tant que pays du Partenariat oriental et à esquisser quelques solutions durables pour surmonter les défis existants, notamment inspirées des bonnes pratiques de gestion de l'éducation dans les pays de l'Union Européenne, en soulignant la contribution des projets européens au développement de l'enseignement universitaire national.

Mots-clés: gestion de l'éducation, tendances, défis, transfert de bonnes pratiques éducatives, projets européens, projet QFORTE, Partenariat oriental.

ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА ОБРАЗОВАНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ БЛАГОДАРЯ ВКЛАДУ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПРОЕКТОВ

Современное общество – это общество знаний, и в настоящее время значимость образования и продолжительность обучения, в том числе применительно к высшей школе, все больше возрастают. Данная тенденция проявляется во всех странах, независимо от уровня их развития. Республика Молдова не является исключением. В этом контексте, необходимы изменения в сфере национального образования, чтобы повысить его качество и результативность и гармонизировать его с реалиями на европейском уровне. В данной статье мы стремимся определить основные тенденции, с которыми сталкивается сфера образования в Республике Молдова как стране Восточного партнерства, и наметить некоторые устойчивые решения для преодоления существующих проблем, в том числе тех, которые вдохновлены передовой практикой управления образованием в странах Евросоюза, подчеркнув вклад европейских проектов в развитие национального университетского образования.

Ключевые слова: менеджмент образования, тенденции, вызовы, трансфер передового образовательного опыта, европейские проекты, проект QFORTE, Восточное партнерство.

Introducere

Actualitatea cercetării derivă din specificul societății moderne, în care rolul educației este unul determinant. Determinant al calității vieții, implicit și al perspectivelor de dezvoltare a societății, în general. În acest sens, sunt deopotrivă importante toate treptele educaționale. Dar deoarece societatea modernă este una a cunoașterii, putem afirma fără echivoc că în prezent tot mai mult crește semnificația

învățământului superior. Tendința dată se manifestă în toate țările, indiferent de nivelul lor de dezvoltare. Republica Moldova nu este o excepție. Iar în contextul dat, sunt necesare schimbări în domeniul educației, pentru a crește calitatea și performanța sa și a-l armoniza cu domeniul educației la nivel european.

În prezentul articol ne propunem ca scop să identificăm principalele tendințe cu care se confruntă sfera

educației în Republica Moldova ca țară a Parteneriatului Estic¹ și să conturăm unele soluții durabile de depășire a provocărilor existente, inclusiv inspirate din bunele practici ale managementul educațional în țările Uniunii Europene, evidențiind contribuția proiectelor europene la dezvoltarea învățământului universitar național.

Metodologia cercetării prezentului studiu poartă un caracter interdisciplinar, deoarece este realizată la intersecția dintre știința managerială, aplicată la domeniul educației. Au fost utilizate un șir de metode de cercetare cum ar fi analiza și sinteza, inducția și deducția, analiza comparată și analiza critică, precum și valorificarea unor surse bibliografice de referință în domeniu.

Principalele idei ale cercetării

După cum e bine cunoscut, managementul educațional se manifestă la diverse nivele - nivel macro structural, nivel instituțional, nivel micro structural. Dar considerăm că în domeniul educației, e timpul să vorbim și de un nivel mai general – cel mondo structural. Deoarece odată cu procesele de internaționalizare – globalizare – regionalizare, are loc un proces intens de internaționalizare a studiilor. Astfel că apar și instituții supranaționale, care reglementează anumite sfere ale acestui proces.²

¹ *Parteneriatul Estic* reprezintă o dimensiune estică specifică a politicii europene de vecinătate (PEV) și are drept obiectiv consolidarea asocierii politice și a integrării economice a șase țări partenere din Europa de Est și Caucazul de Sud (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova, Ucraina). Începând cu 28 iunie 2021, Belarusul și-a suspendat participarea la Parteneriatul Estic. - <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eastern-partnership/> [24]

² De exemplu, *Programul Erasmus+* al Uniunii Europene pentru educație, formare, tineret și sport. Programul este gestionat de Comisia Europeană (organul executiv al UE), de Agenția Europeană Executivă pentru Educație și Cultură (EACEA), de Agențiile Naționale din Statele membre ale UE și țările terțe asociate la program (Macedonia de Nord, Islanda, Liechtenstein, Norvegia, Serbia și Turcia) și de Oficiile Naționale în țările terțe care nu sunt asociate la program. Republica Moldova are statut

Totodată, ultimele decenii și-au pus amprenta atât din punct de vedere istoric, cât și economico-social pe domeniul educațional. În cele ce urmează, vom contura unele tendințe importante și proeminente, pe care le considerăm notorii pentru acest domeniu.

În opinia noastră, cea mai pronunțată caracteristică a ultimilor doi ani este războiul pe care îl avem pe teritoriul Europei. Agresiunea Rusiei asupra Ucrainei a răsturnat radical situația relativă de pace și stabilitate, instaurată pe continentul European după Cel de al Doilea Război Mondial. Acest context a zădărnicit posibilitățile de dezvoltare armonioasă a oamenilor și în special a copiilor pe un imens teritoriu – cel al Ucrainei. Dar a devenit o amenințare și a introdus un element de comportament investițional expectativ, de așteptare și în țările limitrofe cataclismului militar, inclusiv în Republica Moldova. Iar generația tânără în creștere, care anterior considera războiul doar o acțiune de cinema, înțelege că acesta a devenit o realitate periculoasă.

Cu atât mai mult, că această agresiune a venit pe fonul social deja întrucâtva mai calm de după perturbările care s-au produs în configurația geo-politică a arealului European în anii '90 sec. XX. Ne referim la destrămarea sistemului socialist și apariția noilor state europene independente, printre care și Republica Moldova. Din punct de vedere al educației, în contextul enunțat, în aceste țări (în unele mai mult, în altele mai puțin) a crescut o nouă generație de tineri, cu o mentalitate străină doctrinei comuniste și experienței de trai în fostele țări cu regimuri socialiste.

La formarea acestei noi generații a contribuit și o altă tendință neo-modernistă, cea de digitaliza-

de țară terță care nu este asociată la programul Erasmus+ și face parte din Regiunea Țărilor Parteneriatului Estic. Cu un buget de 26,2 miliarde euro, complementat de 2,2 miliarde euro din partea instrumentelor UE adiționale, programul va oferi în perioada 2021-2027 unui număr de peste 10 milioane de persoane posibilitatea de a studia, de a se forma și de a dobândi experiență în străinătate. - <https://erasmusplus.md/programul-erasmus> [18]

re fără precedent a lumii contemporane și practic ștergerea hotarelor din calea informării. În această perioadă, a crescut, de fapt, așa numita Generație Alpha³, familiarizată totalmente cu tehnologiile digitale. Cadrele didactice – la toate treptele educaționale, s-au întâlnit imperativ cu această tendință în perioada pandemiei COVID-19, când procesul educațiv-instructiv practic s-a mutat pe online. Și uneori apăreau situații în care copiii/elevii/studentii erau mai iscusiți în mărirea instrumentelor IT decât dascălii lor. Deși inițial s-a manifestat ca o provocare majoră, pentru care nimeni nu era pregătit, într-o perioadă destul de scurtă de timp societatea și respectiv mediul educațional s-au adaptat expres la noile realități. Ba din contra, foarte repede a devenit clar că digitalizarea reprezintă un instrument de neînlocuit în unele situații de forță majoră, care fără intermedierea IT ar fi fost foarte greu de surmontat. Dar, după ”calmarea” situației cu pandemia, am conștientizat faptul că ne-am modernizat bagajul propriu de cunoștințe, am obținut noi abilități, suntem mai receptivi la schimbare și inovare. Fapt care inevitabil a îmbunătățit procesul pedagogic la toate nivelurile de instruire. Mai mult decât atât, asistăm la expansiunea diverselor forme de învățământ la distanță, devenite posibile prin instrumentarul IT. De fapt, se produce o reală digitalizarea procesului de instruire prin utilizarea tehnologiilor informaționale pentru inevitabila modernizarea procesului pedagogic. Putem conchide că, în ultimii ani, asistăm la dezvoltarea mai multor paradigme educaționale, care se bazează pe utili-

³ *Generația Alpha* (abreviată din engl. ca *Gen Alpha*) se referă la persoanele născute aproximativ între începutul și mijlocul anilor 2010 și până la mijlocul anilor 2020, adică este prima generație născută în întregime în sec. XXI. Este și prima generație complet digitală, conectată permanent la tehnologie, din perioada foarte timpurie de viață. Schimbările în utilizarea tehnologiei în sălile de clasă și în alte domenii ale vieții au influențat modul în care Generația Alpha se conectează la învățarea timpurie în comparație cu generațiile anterioare. Aceasta se produce permanent și practic inconștient, ca un proces perfect natural [21, 25].

zarea pe scară largă a tehnologiilor informaționale, cum ar fi învățământ la distanță, *e-learning*, *m-learning*, *u-learning*, despre care am vorbit și în studiile anterioare [14].

Dar în afară de aceste tendințe ”de ultimă oră”, adică foarte recente și care s-au produs rapid, cu consecințe mondo-macro-micro-sistemice asupra mediului educațional din diverse țări, s-au manifestat și altele, cu o vizibilitate și rapiditate nu atât de pronunțate, dar care de asemenea au influențat și influențează major, în continuare, domeniul educației.

Printre acestea, menționăm tendința mondo sistemică de creșterea solicitării pentru perioade de studii mai îndelungate. Ne referim la continuarea studiilor la diverse trepte (după finisarea învățământului obligatoriu), inclusiv la treapta de studii superioare. Aceasta se atribuie la diverse tipuri de instruire universitară – licență, masterat, doctorat, postdoctorat. Avantajul este că, în rezultatul implementării prevederilor procesului de la Bologna privind studiile universitare în structură L-M-D⁴, a devenit posibil pentru absolvenți de a ieși mai repede pe piața muncii, având o diplomă de calificare profesională – Licență. Care apoi poate fi suplimentată cu o alta, la Masterat sau la o altă Licență, dar, de regulă, studentul fiind deja încadrat în activitatea lucrativă.

În paralel cu tendința enunțată, se manifestă și tendința spre ”polivalența” studiilor superioare, atunci când se optează pentru obținerea a 2, 3 sau chiar mai multe diplome de învățământ superior, adesea în domenii diferite. Astfel, putem conchizi că generația activă de astăzi dispune de un grad ridicat de ”universalitate” în formarea sa profesională și, respectiv, de o flexibilitate superioară pe piața muncii.

Mai mult decât atât, societatea modernă a învățat să profite din plin (în sensul bun al cuvântului) de

⁴ *L-M-D*: treptele de instruire universitară Licență – Masterat – Doctorat

ofertele instruirii în format LLL (*Long Life Learning*)⁵, adică formare continuă pe parcursul întregii cariere profesionale. Avantajele unor astfel de instruiți - reduse ca termen, permit relativ rapid de a face o actualizare, un "upgrade" a nivelului de studii existent, în dependență de modificarea contextului profesional personal. Cererea crescută a condus la creșterea interesului față de o atare activitate și respectiv a numărului de instituții care prestează asemenea studii. Astfel, în prezent, în Republica Moldova, oferă servicii educaționale de formare continuă 116 instituții, dintre ele cca 14 sunt instituții de învățământ superior, iar instruirile sunt destinate persoanelor care deja au obținut anterior studii superioare [19].

În paralel cu tendințele enumerate, se manifestă un șir de provocări, am putea spune că la toate nivelurile sistemului educațional. Cea mai îngrijorătoare dintre ele o considerăm a fi criza demografică. Care se produce diferit la nivel mondial sistemic. Pe de o parte – țările dezvoltate se confruntă cu puternice procese de îmbătrânire a populației, pe fondul scăderii continue a natalității și creșterii speranței de viață la naștere. Respectiv, are loc diminuarea segmentului de populație tânără, implicit copii, care ar trebui să alimenteze sectorul educațional și pe viitor – economiile naționale ale țărilor în cauză. Pe de altă parte – se înregistrează o rată stabil înaltă a natalității și creșterea efectivului populației în țările subdezvoltate, cu astfel de consecințe ca suprapopulare, sărăcie, subeducație, subnutriție, epidemii etc. Și, drept rezultat, se produce un puternic exod al populațiilor acestor țări spre țările dezvoltate, cu tot spectrul de probleme aferente pentru acestea din urmă.

Problema demografică se manifestă foarte acut și în Republica Moldova. Pe de o parte, se înregistrează un declin natural al efectivului populației tinere - prezente și viitoare, determinat de tendințele

⁵ LLL (*Long Life Learning*) – învățare pe tot parcursul vieții.

caracteristice tuturor țărilor dezvoltate (urbanizare, creșterea perioadelor de școlarizare, optarea tot mai largă a femeilor pentru activitate lucrativă remunerată etc.), acțiunea concertată a căreia conduce la scăderea natalității. În paralel, se manifestă și o altă tendință mondială sistemică - creșterea speranței de viață⁶. Iar acestea împreună conduc la îmbătrânire demografică. Pe de altă parte, Republica Moldova, de circa două decenii, se confruntă cu depopulare prin emigrare. Conform estimărilor, aproximativ 1,25 milioane de cetățeni ai Republicii Moldova deja se află în străinătate, iar alte 40-50 de mii continuă să emigreze în fiecare an, ceea ce reprezintă o scădere anuală cu aproximativ 2% din totalul populației [8]. Un aspect mai recent este plecarea tinerilor la studii peste hotare și numărul mic a celor care se întorc pe piața muncii din țara natală. Dramatismul situației constă în faptul că ea este una cu acțiune foarte îndelungată și cu probabilitate mică de inversare a procesului de emigrare. Toate aceste tendințe agravează și vor agrava în continuare numărul de copii și tineri în țara noastră, care va avea repercusiuni negative asupra sistemului educațional național, la toate treptele sale.

Spre regret, problema sărăciei a fost / și persistă a fi una centrală în Republica Moldova. Fenomenul dat a "expulzat" spre alte meleaguri circa o pătrime din populația țării. Potrivit evaluărilor cercetătorilor din domeniul social, rata sărăciei în Republica Moldova este de aproximativ 26%. [6] Printre cei plecați sunt persoane cu studii superioare, iar printre ei și profesori, foarte mulți din mediul rural. Aceștea se orientează spre venituri mai atractive, deseori pierzând din calitățile profesionale și din statutul social de care

⁶ În Republica Moldova, în anul 2022, speranța de viață la naștere a constituit, în general, 71,4 ani (+ 2,4 ani față de 2021), înregistrând în continuare discrepanțe de gen: 75,1 ani la femei (+ 2,8 ani față de 2021) și 67,1 ani la bărbați (+ 2,0 ani față de 2021). - https://statistica.gov.md/ro/speranta-de-viata-la-nastere-9580_60478.html [22]

dispuneau acasă. Astfel, sunt în pierdere de statut ei înșiși. Dar pierde un valoros capital uman și țara noastră. Considerăm că exodul de cadre și îmbătrânirea celor rămași au condus la slăbirea potențialului uman antrenat în procesul educațional din Republica Moldova. Iar printre altele, aceasta poate fi considerată și una din cauzele poziției modeste a Republicii Moldova la testul PISA, care analizează performanțele elevilor de 15 ani la matematică, științe și citire/lectură și la care țara noastră a ocupat locul 45 din 80 de țări testate în anul 2022, înregistrând rezultate mai slabe decât în 2018 [17].

Totodată, considerăm că pentru Republica Moldova, testul PISA a constituit un veritabil indicator al eficienței managementului educațional la nivel macro sistemic. Astfel, testarea a arătat discrepanțe puternice între calitatea instruirii în instituții mari (unde cca 7 din 10 elevi ating nivelul minim de competență) comparativ cu cele mici (în care aproximativ doar 3 din 10 elevi ating nivelul de competențe minime). În opinia noastră, aceste comparații vorbesc în favoarea procesului de reformare și optimizare a structurii instituționale a sistemului educațional din Republica Moldova, care e pe filiera de consolidare a instituțiilor de învățământ și redirecționarea mijloacelor spre calitatea lui.

În același timp, e necesar să menționăm și imperativitatea reformei școlii superioare naționale, promovată de către Guvern, cu obiectivul de eficientizare a managementului ei, inclusiv a resurselor alocate domeniului de către stat. În rezultatul acestei reforme, mai multe instituții de stat au fost absorbite de alte instituții de învățământ, cu profiluri similare. Astfel, dacă în anul de studii 2014-2015 în Republica Moldova activau 31 de instituții de învățământ superior (19 publice și 12 private), apoi în anul de studii 2022-2023 numărul lor a diminuat la 21, dintre care 13 publice și 8 private. Ceea ce considerăm a fi îndreptățit, luând în considerare

efectivul în descreștere continuă a studenților (cca 90 mii în 2014 și aprox. 57 mii în 2022), dar și a copiilor ca și potențiali viitori studenți. [20]

Menționăm numai deocamdată și tendința de creștere a interesului față de învățarea limbilor străine (nu ca profesie în sine, ci ca instrument profesional, adaptabil pentru orice profesie). Nu mai este neobișnuit ca personalul din sfera educației - cel tânăr și chiar cel nu foarte tânăr - să vorbească 4-5-6-7 limbi străine. Fapt care de asemenea crește flexibilitatea acestui segment al resursei umane pe piața muncii.

La rândul ei, cunoașterea limbilor de circulație internațională elimină barierele de comunicare și este în unison cu procesele de globalizare – regionalizare – integrare, despre care am menționat anterior. În această ordine de idei, considerăm binevenite eforturile Ministerului Educației și Cercetării din Republica Moldova în direcția modificării/perfecționării formelor raportului anual pentru studii universitare, în care a crescut semnificativ accentul pe internaționalizare. Inclusiv pe pregătirea cadrelor didactice universitare către aceste schimbări orientate spre internaționalizarea învățământului. La nivel practic, cunoașterea limbilor străine favorizează mobilitatea academică și schimburile de profesori și studenți între universitățile naționale și cele europene.

Totodată, comunicarea facilă a favorizat interesul pentru participare în activitatea prin proiecte internaționale și crearea echipelor de lucru multiculturale, în care inevitabil se produce o diseminare a sistemului de valori și a mentalității moderne din țările dezvoltate spre cele în dezvoltare, inclusiv a celor din Parteneriatul Estic. Doar în perioada 2015-2020, în Republica Moldova au fost implementate 21 de proiecte de tipul CBHE, din programul Erasmus+ [7]. În Figura 1 sunt prezentate un șir de rezultate remarcabile, pe care le-a înregistrat programul Erasmus+ în cei 30 de ani de activitate a sa în Republica Moldova și care au contribuit semni-

ficativ la consolidarea managementului educațional universitar din țara noastră.

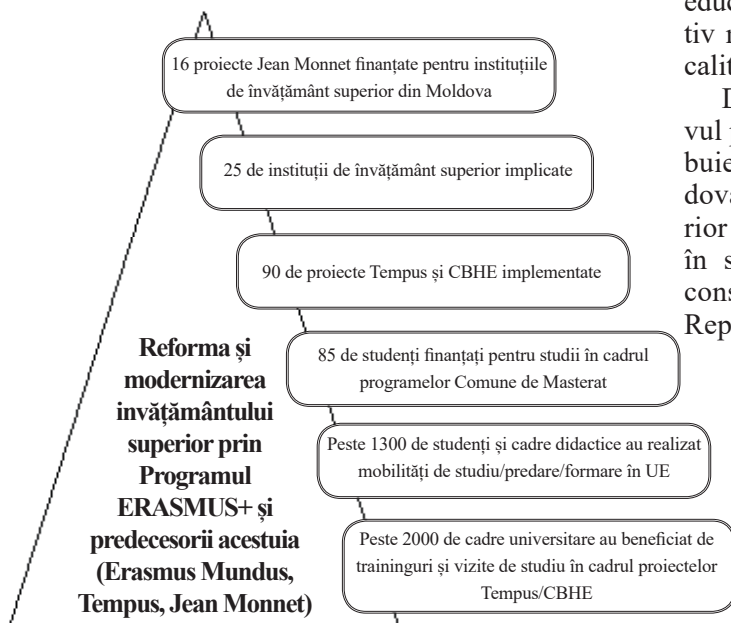

Fig. 1. Aportul programului Erasmus+ și a predecesorilor acestuia la dezvoltarea învățământului superior din Republica Moldova

Sursa: [3, p. 2]

În continuare, vom analiza beneficiile implementării unui proiect european de tipul *Capacity Building in Higher Education (CBHE) - Key Action 1*, care face parte din familia proiectelor programului Erasmus+, finanțat de către Uniunea Europeană. Astfel de proiecte au menirea să fortifice capacitățile instituționale ale universităților din țările Europei de Vest. Astfel, anul 2020 a fost marcat prin lansarea proiectului **QFORTE - Enhancemen of Quality Assurance in Higher Education System in Moldova** (Îmbunătățirea asigurării calității în sistemul de învățământ superior din Moldova). [23] Proiectul

QFORTE este unul de tip structural, ceea ce semnifică că el contribuie la consolidarea sistemului educațional la nivel național. Proiectul are ca obiectiv micro sistemic fortificarea preocupărilor pentru calitate din perspectiva managementului universitar.

Dar la nivel macro- și mondo-sistemic, obiectivul principal al proiectului QFORTE este să contribuie la integrarea mai profundă a Republicii Moldova în Spațiul European al Învățământului Superior (EHEA), prin îmbunătățirea asigurării calității în sistemul de învățământ superior național. În consorțiul proiectului intră șapte universități din Republica Moldova: Universitatea de Stat din Mol-

dova – în calitate de coordonator al proiectului, Academia de Studii Economice din Moldova, Universitatea de Stat "Alec Russo" din Bălți, Universitatea de Stat din Comrat, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Universitatea de Stat "Bogdan Petriceicu Hașdeu" din Cahul și Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere". Pentru a perfecționa asigurarea

calității în școala superioară națională, universitățile din Republica Moldova beneficiază de suportul unor țări din Uniunea Europeană ca Franța, Spania, Germania, Slovenia, care pe parcursul perioadei de activitate a proiectului (circa 4 ani, între noiembrie 2020 – mai 2024) împărtășesc experiența și ajută partenerii din Moldova să aprofundeze integrarea în spațiul european al învățământului superior. De asemenea, parteneri importanți ai consorțiului proiectului QFORTE din Republica Moldova sunt Ministerul Educației și Cercetării, precum și Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Știință (ANACEC). Echipa de proiect include, de asemenea, Agenția pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior din Europa Centrală și de Est - CEENQA (din Germania) și European Policy Development and Research Institute of Maribor (din Slovenia).

Pe parcursul perioadei care s-a scurs de implementare a proiectului, au fost obținute rezultate remarcabile, care au îmbunătățit managementul educațional la nivel instituțional. La fiecare universitate parteneră din Republica Moldova au fost elaborate documente importante pentru a fortifica politica universitară de calitate – Strategia calității și Planul de acțiuni de implementare a ei pentru perioada 2022-2027. De asemenea, a fost modernizat Manualul calității, în calitate de instrument important al politicii universitare a calității. Toate acestea au fost posibile datorită trainingurilor realizate la universitățile parteneră din Uniunea Europeană și transferului de cunoștințe și de bune practici către Republica Moldova.

În același timp, proiectul QFORTE a consolidat capacitățile instituționale a universităților din țara noastră întru consolidarea procesului de management al calității. Cu acest scop, fiecare universitate parteneră din Republica Moldova a beneficiat de un lot de echipament performant, produs în Uniunea Europeană, în valoare de patruzeci de mii de euro per universitate.

Mai mult decât atât, în rezultatul cunoștințelor și bunelor practici învățate de la universitățile parteneră din Uniunea Europeană, la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere" au fost elaborate și editate un șir de materiale didactice, în care au fost inclusiv diseminate informații referitor la contribuția proiectelor europene la dezvoltarea ariei învățământului superior național. Dintre aceste materiale didactice menționăm: Suport de curs la disciplina "Managementul calității", trei Ghiduri metodico-didactice la cursurile universitare "Managementul calității", "Management educațional", "Management strategic".

Totodată, beneficiile pentru îmbunătățirea managementului educațional s-au produs nu doar la nivel instituțional. La nivel macrosistemic, a fost perfecționat cadrul normativ național, inclusiv cu referire la acreditare instituțională internațională. De

asemenea, au fost fortificate relațiile de co-operare ale ANACEC din Republica Moldova cu agențiile similare din alte țări (CEENQA, ARACIS ș.a.). În perioada implementării proiectului, cinci universități din țara noastră au trecut cu brio procedura de acreditare instituțională internațională, iar alte universități din sistemul educațional național au beneficiat de traininguri pentru a purcede la acest tip de acreditare.

Astfel, proiectul QFORTE, deopotrivă cu alte proiecte din familia Erasmus+, dar și din alte programe, precum HORIZON, CEEPUS, iar până la ele Tempus și Erasmus Mundus, au contribuit și vor contribui în continuare la fortificarea capacităților instituționale ale instituțiilor participante, la dezvoltarea profesională a personalului universitar, dar de asemenea la extinderea ariei de cooperare internațională a universităților moldave, fiind și un instrument important de perfecționare a bazei legislative naționale, dar și de consolidare a culturii calității, culturii organizaționale și manageriale a sistemului educațional în general. Toate acestea reprezintă rezultate notorii de durabilitate și sustenabilitate pentru gestiunea sistemului universitar din Republica Moldova.

Totodată, există și alte posibilități de transfer al bunelor practici din sistemele educaționale ale țărilor dezvoltate. Aceasta devine și mai important în contextul parcursului de integrare a țării noastre în Uniunea Europeană.

Am menționa în mod deosebit practica de succes de obținere a studiilor peste hotare de către cei mai buni tineri din Republica Moldova. Dar, în acest context, este imperios necesar să fie găsite mecanisme de motivare a lor pentru întoarcere acasă după obținerea studiilor performante la universități notorii din străinătate și să aplice în țara natală cunoștințele dobândite peste hotare.

O altă experiență demnă de analizat este contribuția la soluționarea problemei de depopulare a orașelor mici ale țării, prin crearea unor hab-uri/

filiere ale universităților mari în astfel de așezări. O atare experiență este pe larg aplicată în alte țări și am cunoscut această bună practică datorită vizitei de studii în orașul Montpellier, din Franța, în cadrul proiectului european QFORTE.

Concluzii

Societatea modernă este o societate a cunoașterii. Dar societatea modernă este și o societate a schimbării. În contextul dat, domeniul educației trebuie să țină pasul cu aceste schimbări și tendințe, deoarece are înalta și importanta misiune de a educa oameni pentru viitor. Iar de calitatea acestor oameni – actuali copii și tineri, va depinde și calitatea viitorului, pe care ni-l dorim cu toții civilizat și prosper.

Aplicarea și contribuția proiectelor internaționale în suportul dezvoltării domeniului educației a devenit una dintre trăsăturile distincte ale sistemului modern de învățământ superior, aducând schimbări pozitive semnificative în procesele de management educațional, în general, dar și de management universitar, în special. Studiarea, adaptarea și implementarea practicilor mondiale și europene de succes va permite consolidarea sistemului educațional din Republica Moldova și va contribui la o integrare armonioasă a acestuia în spațiul multicultural al învățământului superior european.

Referințe bibliografice

1. *Codul Educației al Republicii Moldova*. Publicat: 24.10.2014 în Monitorul Oficial Nr. 319-324 art Nr: 634. Data intrării în vigoare: 23.11.2014. - <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355156>
2. COTESSE, A. *The critical role of higher education in creating a sustainable future*. In: *Planning in Higher Education*, vol. 31, no. 3, 2003.
3. *De la Erasmus la Erasmus+*. O poveste de 30 de ani. - http://erasmusplus.md/sites/default/files/media_file/2019-09/erasmus_o_poveste_de_30_ani_1.pdf

4. GHERGUȚ, A. *Management general și strategic în educație*. Iași: Polirom, 2007.
5. GORUN, A. *Conceptul de ordine educațională în societatea bazată pe cunoaștere*. În: *Analele Universității "Constantin Brâncuși" din Târgu-Jiu*, nr. 3/2009, Seria Litere și Științe Sociale. Târgu-Jiu: Editura "Academica Brâncuși", 2009.
6. *How many poor are there in Moldova?* In: *BusinessClass journal*. - <https://businessclass.md/ro/stiri-moldova/citi-saraci-exista-in-r-moldova/>
7. *Național impact study: Capacity Building in Higher Education projects. Republic of Moldova – 2021*. - http://erasmusplus.md/sites/default/files/media_file/2021-07/impact-study-cbhe-moldova-2021.pdf
8. *Official site of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova*. - <https://statistica.gov.md/ro>
9. *Proiectul „Reforma Învățământului în Moldova”*. On the official site of the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova. - <https://mecc.gov.md/ro/content/proiectul-reforma-invatamantului-moldova-0>
10. STEPHENS, C., HERNANDEZ, E., SCHOLZ, R. W. *Higher education as a change agent for sustainability in different cultures and contexts*. In: *International Journal of Sustainability in Higher Education*. Vol. 9, no. 3, 2008.
11. *Strategia de dezvoltare "Educația-2030"* 41. HG RM nr. 114 din 07.03.2023 "Cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare „Educația 2030” și a Programului de implementare a acesteia pentru anii 2023-2025. - https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136600&lang=ro
12. TROFIMOV, Victoria. *Management of overlapping crises in the Republic of Moldova. The role of education in overcoming them*. In: *Analele Universității "Constantin Brâncuși"*. Seria "Economie", nr. 1 (107), 2023. – Categorie B+. - Târgu-Jiu, România. - P. 121-128. ISSN 1844-7007. - https://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2023-01/13_Trofimov.pdf
13. TROFIMOV, V. *Managementul calității*. Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2023. 140 p.
14. TROFIMOV, V. *Gestiunea formării profesionalele universitare în contextul dilemei „cerere - ofertă” pe piața muncii în condiții de internaționalizare* // Integra-

rea specialistului cu studii superioare pe piața muncii: Aspecte naționale și internaționale: Materiale conf. șt.-practică intern., 21-22 oct. 2011, Bălți. / Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălți, R.Moldova.- Bălți, 2012.- P.15-22.

15. *Universități moderne pentru o dezvoltare sustenabilă*. On the official site of the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova. -<https://mecc.gov.md/ro/content/universitati-moderne-pentru-o-dezvoltare-sustenabila>

16. ЧЕРНЫШЕНКО, С., ТРОФИМОВ, В. et al. *Методологические основы создания, внедрения и развития Интегрированной Информационной Системы Менеджмента Университета*. Ucraina, Sumy: University Press, 2015, 348 p.

17. <https://ance.gov.md/content/fost-publicat-raportul-privind-rezultatele-ob%C8%9Binate-de-elevii-din-republica-moldova-%C3%AE>

18. <https://erasmusplus.md/programul-erasmus>

19. <https://mec.gov.md/ro/content/invatare-pe-tot-parcursul-vietii>

20. https://mec.gov.md/sites/default/files/date_statistice_privind_invatamantul_superior_anul_de_studii_2022-2023.pdf

21. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%90%D0%BB%D1%8C%D1%84%D0%B0

22. https://statistica.gov.md/ro/speranta-de-viata-la-nastere-9580_60478.html

23. <https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte>

24. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eastern-partnership/>

25. <https://www.itsybitsy.ro/copiii-din-generatia-alpha/>

DEZVOLTAREA PERSONALĂ ÎN ORGANIZAȚIA ȘCOLARĂ ÎN CONTEXTUL NOILOR PARADIGME EDUCAȚIONALE

Tatiana GRIBINCEA

Doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: tgribincea04@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-0460-3146>

Florentina CIULEI

Doctorandă, Universitatea "Valahia" din Târgoviște, Romania
e-mail: ciuleiflorentina81@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-3278-0462>

Modernitatea, dar și procesele pe care aceasta le implică simultan: creșterea continuă a complexității tehnologiei și a volumului de informații, schimbările de pe piața muncii, managementul deficitar al timpului pentru relaționare și comunicare, amenință continuu echilibrul personal al omului ca parte a noii societăți. Dezvoltarea personală reprezintă o tendință actuală în toate aspectele vieții sociale și implicit în palierul fundamental al acesteia, educația. O evidențiere a integrării dezvoltării personale la nivelul sistemului de învățământ va surprinde implicațiile generate în rândul cadrelor didactice și managerilor școlari cât și nevoia de implementarea de programe menite să susțină dezvoltarea personală ca parte a evoluției și succesului profesional, ca beneficiu ce oferă sens și relevanță activității didactice și manageriale, ce va facilita depășirea provocărilor care se produc în procesul schimbărilor sociale și de paradigme educaționale, dar și în relații cu ceilalți actori educaționali și cu sine.

Cuvinte-cheie: manager școlar, dezvoltare personală, dezvoltare profesională, schimbarea în educație, formare continuă, paradigme educaționale.

PERSONAL DEVELOPMENT IN THE SCHOOL ORGANIZATION IN THE CONTEXT OF NEW EDUCATIONAL PARADIGMS

Modernity, but also the processes it involves simultaneously: the continuous increase in the complexity of technology and the volume of information, the changes in the labor market, the poor management of time for relationships and communication, continuously threaten the personal balance of man as part of the new society. Personal development represents a current trend in all aspects of social life and implicitly in its fundamental level, education. A highlighting of the integration of personal development at the level of the education system will capture the implications generated among teachers and school managers as well as the need to implement programs designed to support personal development as part of professional evolution and success, as a benefit that gives meaning and relevance to the didactic and managerial activity, which will facilitate overcoming the challenges that occur in the process of social changes and educational paradigms, but also in relations with other educational actors and with oneself.

Keywords: school manager, personal development, professional development, change in education, continuous training, educational paradigms.

DÉVELOPPEMENT PERSONNEL DANS L'ORGANISATION SCOLAIRE DANS LE CONTEXTE DES NOUVEAUX PARADIGMES ÉDUCATIFS

La modernité, mais aussi les processus qu'elle implique simultanément: l'augmentation continue de la complexité de la technologie et du volume d'informations, les changements sur le marché du travail, la mauvaise gestion du temps pour les relations et la communication, menacent continuellement l'équilibre personnel de l'homme dans le cadre de la nouvelle société. Le développement personnel est une tendance actuelle dans tous les aspects de la vie sociale et implicitement dans son niveau fondamental, l'éducation. Un point culminant de l'intégration du développement personnel au niveau du système éducatif permettra de saisir les implications générées chez les enseignants et les directeurs d'école et la nécessité de mettre en œuvre des programmes conçus pour soutenir le développement personnel dans le cadre de l'évolution et de la réussite professionnelles, comme un avantage qui donne du sens et de la pertinence à l'activité d'enseignement et de gestion, ce qui facilitera la résolution des défis qui surviennent dans le processus de changements sociaux et de paradigmes éducatifs, mais aussi dans les relations avec les autres acteurs éducatifs et avec soi-même.

Mots-clés: *dirigeant d'école, développement personnel, développement professionnel, changement dans l'éducation, formation continue, paradigmes éducatifs.*

ЛИЧНОСТНОЕ РАЗВИТИЕ В ШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В КОНТЕКСТЕ НОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПАРАДИГМ

Современность, а также процессы, которые она включает в себя одновременно: постоянный рост сложности технологий и объема информации, изменения на рынке труда, плохое управление временем для отношений и общения, постоянно угрожают личному балансу человека как части новой компании. Личностное развитие представляет собой современную тенденцию во всех аспектах общественной жизни и, несомненно, на ее фундаментальном уровне - образовании. Подчеркивание интеграции личностного развития на уровне системы образования будет отражать последствия, возникающие среди учителей и руководителей школ, а также необходимость реализации программ, предназначенных для поддержки личностного развития как части профессионального развития и успеха, как преимущества, которое обеспечивает смысл и актуальность дидактической и управленческой деятельности, которая будет способствовать преодолению проблем, возникающих в процессе социальных изменений и образовательных парадигм, но и в отношениях с другими субъектами образования и с самим собой.

Ключевые слова: *менеджер школы, личностное развитие, профессиональное развитие, изменения в образовании, непрерывное обучение, образовательные парадигмы.*

Introducere

Modernitatea, dar și procesele pe care aceasta le implică simultan: creșterea continuă a complexității tehnologiei și a volumului de informații, schimbările de pe piața muncii, managementul deficitar al timpului pentru relaționare și comunicare, amenință continuu echilibrul personal al omului ca parte a noii societăți. Astfel dezvoltarea personală a devenit conceptul cel mai larg utilizat, ca expresie a identității personale, a adaptării la mediului exterior, dar și la

complexitatea economiei capitaliste competitive. Aplicarea termenului de dezvoltare personală în mai multe discipline, a necesitat o documentare atentă și profundă, întrucât numai printr-o viziune holistică asupra domeniului de cercetare, a fost posibilă materializarea unei cercetări în domeniul managementului educațional. Situatrea conceptului "între discipline, înăuntrul diverselor discipline și dincolo de orice disciplină" [1] prin transgresiune a frontierelor dintre științe, conferă dezvoltării personale un caracter multidisciplinar. Adoptarea multidisciplinarității

ca principiu de organizare a lucrării, a presupus dezvoltarea unor termeni, care deopotrivă să faciliteze transferul cunoștințelor de la un domeniu la altul și în același timp pentru a satisface cerințele unei bune înțelegeri și cunoașteri teoretice. Teoriile cheie legate de tema dezvoltării personale, se regăsesc în mai multe domenii, însă cele mai importante și mai relevante teorii cu privire la dezvoltarea personală sunt cele revendicate domeniului psihologie, conform cărora este proces de autorealizare, de valorizare a propriului potențial și de individualizare.

Dezbaterile din istoria dezvoltării personale se axează pe întrebările: ”Ce este dezvoltarea personală?; Cui se adresează?; Cum recunoști o persoană dezvoltată?; Care este utilitatea dezvoltării personale în cadrul organizației?”. Ne propunem o explorare a acestor întrebări prin cercetarea unei serie de teorii și abordări care stau la baza noțiunilor fundamentale care vizează dezvoltarea personală. Acest demers va facilita evidențierea relevanței reale a dezvoltării personale în științele managementului și ale educației, în special prin implicațiile asupra managerului școlar situat în centrul dezvoltării organizaționale prin statutul și rolul său.

Dezvoltarea personală – concept operațional cu valoare multidisciplinară

Profilarea evoluției conceptului de *dezvoltare personală* cât și a circumstanțelor istorice în care acesta s-a conturat este indispensabilă în fundamentarea unei cercetări academice actuale, pe această temă, condusă de o serie de teorii, abordări și personalități, ale căror contribuții este necesar a fi ilustrată când se urmărește surprinderea istoriei dezvoltării personale, pentru a înțelege cum au fost acestea înglobate în cercetările contemporane. Termenul a câștigat o recunoaștere din ce în ce mai mare în ultimii 20 ani, fiind întâlnit în toate domeniile și aspectele vieții noastre - de la religie, sport și educație, la consiliere, psihologie, management și instruire în afaceri.

O simplă consultare a cataloagelor librăriilor mari sau mici, a bibliotecilor universitare sau o navigare pe internet conduce la înțelegerea dezvoltării semnificative și rapide a termenului. Aproape fiecare bibliotecă sau motor de căutare deține o selecție largă de cărți, reviste, articole informații și programe de instruire și formare despre ”Dezvoltare personală”. În librăriile mari pot fi găsite în secțiuni specifice sub titluri precum: Dezvoltare personală, New Age, Creștere personală, Potențial uman, Transformare/Schimbare personală sau Self-help. Cu aproximativ 3 miliarde de rezultate identificate în motorul de căutare online Google Chrome pentru termenul în engleză ”personal development”, aproape 28 milioane rezultate pentru ”developpement personnel” în limba franceză, aproximativ 20 milioane pentru ”Личное развитие” în limba rusă și aproape 32 milioane în limba română, delimitarea conceptuală a dezvoltării personale, stabilirea rutei istorice a evoluției și a conturării conceptului devine o provocare investigativă.

O examinare a originilor istorice este necesară pentru a stabili când a devenit dezvoltarea personală termen științific pe de o parte dar și în scopul aducerii în atenție a cercetărilor întreprinse de specialiști importanți în diferite ramuri ale psihologiei, ale științelor managementului și ale sociologiei, în același timp fiind evidențiate teorii și practici filozofice care au fost, încă din Antichitate, premergătoare apariției conceptului.

Originile dezvoltării personale se regăsesc în cercetările privitoare la natura umană și modul în care aceasta funcționează: filozofia antică, psihologie, sociologie devenind o disciplină cu rădăcini extrem de vechi care a fost rafinată prin dinamică socială și adaptată nevoilor omului modern, devenind obiectiv prioritar în viața oamenilor interesați de succes, de împlinire personală și de creștere a calității vieții. Se adresează persoanelor individuale, grupurilor, echipelor, companiilor și altor tipuri de organizații sau sisteme fiind integrată atât în domeniul leader-

ship-ului și managementului precum și în domeniul educației.

Conceptul de dezvoltare personală nu poate fi atribuit unui singur fondator, ci unui flux de gândire, alimentat de-a lungul timpului de mai multe influențe, teorii și abordări experimentale. O delimitare și o definire a conceptului de dezvoltare personală ne conduce către origini, acest concept găsindu-și rădăcinile în filozofie, mai exact în filozofia antică, dar și în psihologia modernă, în special psihologia umanistă și pozitivă.

Cu toate că a fost redescoperit în Statele Unite ale Americii, în contracultura anilor 1960, conceptul de dezvoltarea personală privit ca un proces voluntar al Ființei în devenire, își are rădăcinile în Antichitate. Cu alte cuvinte, s-a dezvoltat în secole pentru îmbrăca forma actuală care să corespundă criteriilor din epoca noastră. Luând în considerare că în pre-antichitate un astfel de proces exista, el fiind intrinsec pentru persoana umană care nu încerca să găsească substanța Ființei ci să o perpetueze prin transmitere, filozoful francez Hadot P. sublinia că filosofia antică nu a fost redusă la un discurs, un set de teorii învățate din cursuri sau cărți, ci, de asemenea, și mai mult, în mod fundamental, un stil de viață, o artă de a trăi, o modalitate de a fi [2]. Așadar, în acest context, dezvoltarea personală reprezintă o investigație a cunoașterii de sine ca parte integrantă a modului de viață.

Relevanța dezvoltării personale în educație

Preocupările actuale în domenii care converg către transdisciplinariate, ridică probleme noi și importante privind *dezvoltarea cadrelor didactice și a managerilor școlari*, deoarece sunt prin natura profesiei expuși procesului de schimbare, prin sensibilizare la anumite probleme sociale, responsabilitate și devotament. Cadrele didactice și managerii școlari parcurg în prezent o traiectorie mai dificilă în construcția identității personale, deoarece sunt tot mai des influențați de schimbările ce au loc pe plan po-

litic, economic și profesional. Societatea actuală stă sub semnul cunoașterii, al transferului de cunoaștere și al schimbării, implicând din partea cadrelor didactice și a managerilor școlari o nouă dinamică în procesul de adaptare la condițiile și cerințele actuale necesare pentru a se realiza pe plan personal și profesional. În acest context, documentele de politici educaționale ar trebui să integreze continuu oportunități pentru dezvoltarea competențelor personale și profesionale. În prezent schimbările educaționale de modele, și anume: ”trecerea de la modelul gnoseologic la modelul antropologic al instruirii și formării, necesită nu doar cunoaștere, ci și dezvoltare socială și personală a cadrului didactic. Prin urmare, dezvoltarea cadrului didactic se pretinde axată pe concepția subiectului autoactiv, al propriei deveniri/dezvoltări, adică pe persoana care își construiește independent sistemul de cunoștințe, desfășurând nu doar o activitate de cunoaștere, dar și una aplicativ-acțională”[3]

Dezvoltarea personală implică dinamică, ceea ce presupune creștere, devenire, formare, idee care rezonază perfect cu abordările moderne în domeniul educației din ultimele decenii: o educație centrată pe elev, pe dezvoltarea competențelor acestuia prin valorificarea potențialului individual ca urmare a parcurgerii experiențelor educaționale. Din această perspectivă cadrul didactic, în ipostază furnizorului și facilitatorului actului educațional, trebuie să fie el însuși implicat într-un proces de creștere, autodezvoltare, autocunoaștere pentru a-și instrui elevii să facă față provocărilor cotidianului.

Pentru a răspunde nevoilor organizaționale și individuale, un cadru didactic și un manager școlar se bazează pe toate înțelepciunea și experiențele sale de viață. Aceste resurse depășesc cu mult limitele cunoștințelor didactice sau abilităților metodologice transferabile. Pentru cadrele didactice și managerii școlari, comportamentul profesional, convingerile de bază și integritatea personală sunt indisolubil întreținute. Acesta fiind cazul, dezvoltarea profesională

este cuprinsă în dezvoltarea personală. Dezvoltarea personală face parte din procesul de învățare pe tot parcursul vieții și respectă principiile educaționale de bază. Împărtășește cu educația o filozofie comună, un cadru etic și o psihologie, precum și componente practice.

Educația ca proces poate fi privită ca un ciclu care începe cu chestionarea. Acest pas de intrare în ciclu este crucial în mai multe moduri. În primul rând, învățarea este facilitată atunci când procesul este inițiat și deținut de cursant. Acest concept se află în centrul andragogiei, teoria așa-numitei învățări adulte [4]. Luarea în posesie personală a unei anchete necesită ca și cunoștințele deținute în prezent să fie reexamineate și limitările sale definite. Reflecția internă pregătește pasul al doilea, colectarea informațiilor externe obiective și le pune în context. În pasul al treilea, informațiile noi sunt asimilate, prelucrate și li se acordă o valoare, ceea ce duce la schimbarea cunoștințelor. Conceptele vechi sunt fie întărite, fie modificate, uneori radical. Este un proces unic. O extindere a cunoștințelor bine acceptată sau reușită va provoca următoarea întrebare și, astfel, ciclul se repetă. Din acest motiv, imaginea bidimensională a învățării este inadecvată și mulți ar prefera să descrie educația ca o spirală în expansiune, ducând cursantul prin orizonturi tot mai largi [5].

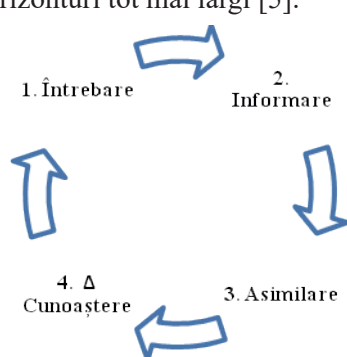

Figura 1. Ciclul educațional - Δ reprezintă schimbarea sau confirmarea

Sursa: [3, p. 92-96].

Educația are puterea de a schimba percepția și cunoașterea individului și, prin urmare, are o dimensiune etică. Cu toate acestea, percepția schimbată poate fi câștigată greu, chiar dureroasă. Oricine la un moment dat poate găsi informații externe neutre, nesolicitate ca fiind intruzive sau dăunătoare, asumându-și responsabilitatea pentru etapa de intrare reflectivă, care pune întrebări în ciclu, cursantul matur se poate adapta mai bine la schimbările care vor urma. Procedând astfel, se acordă permisiunea de a-și asuma riscul de schimbare. Acest punct educațional filosofic se concentrează puternic atunci când este aplicat dezvoltării personale.

Dezvoltarea personală a celerelor didactice și a managerilor școlari poate fi văzută tot ca un ciclu sau o spirală, asemănarea cu educația fiind izbitoare. Ambele sunt introduse printr-un proces de analiză internă, reflecție și întrebare. În același mod în care cursantul folosește acest pas pentru a-și asuma responsabilitatea pentru orice schimbare a bazei de cunoștințe, în dezvoltarea personală individul dă autoritate pentru schimbările care vor avea loc în performanță și atitudine. Dezvoltarea personală poate fi încurajată și asistată, dar pentru că are potențialul de a modifica percepția și perspectivele de sine, cei care ar facilita procesul în alții trebuie să o facă în condiții etice.

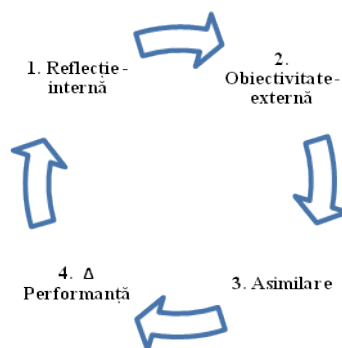

Figura 2. Ciclul dezvoltării personale - Δ reprezintă schimbarea sau confirmarea

Sursa: [3, p. 92-96].

Al doilea pas în dezvoltarea personală se referă la informațiile externe, la fel ca în procesul de educație. Aceasta include informații căutate de individ, cum activitățile formale, progresele individuale și colective, evenimentele didactice ale unor educații continue actuale, practici avansate sau formare în management educațional. Foarte important este feedbackul obiectiv asupra performanței și evaluării pentru a furniza informații care sunt valoroase pentru persoana în termeni de creștere și maturitate. Dacă inițiativa de evaluare rămâne în sarcina cursantului matur, de a urmări analogia andragogică, aceste dificultăți sunt mai susceptibile de a fi depășite și evaluarea văzută ca o activitate productivă.

Dezvoltarea profesională și personală – acțiuni de management al resurselor umane în organizația școlară

Cu toate că sunt două noțiuni care, deși diferite, sunt inseparabile în contextul actual al sistemului de învățământ și determină acțiuni continue de schimbare. Sunt necesare însă niște eforturi pentru a conștientiza ce anume trebuie îmbunătățit, ce abilități și comportamente noi trebuie deprinse, pentru ca viața personală și profesională să-și urmeze traiectoria dorită. Dezvoltarea profesională este indispensabilă pentru cei care vizează succesul în cariera didactică și este strâns legată de dezvoltarea personală, dacă se dorește atingerea obiectivelor propuse, personale și organizaționale. Dezvoltarea personală este un element-cheie al dezvoltării resurselor umane a membrilor organizației implicând creșterea abilității unui individ și valorificarea potențialului acestuia prin parcurgerea unor experiențe de viață și educație [6]. Astăzi, ideea de dezvoltare personală devine tot mai populară, în special în rândul cadrelor didactice și managerilor școlari deoarece, indiferent de competențele profesionale dobândite în contextul formării inițiale sau în cadrul corpului profesoral, în plan formal sau informal, actul educațional și managerial nu este unul

complet și eficient fără dimensiunea competențelor personale, a predării – transmiterii- emoționale, a managementului autentic și reflexiv.

Contextul educațional al dezvoltării profesionale și personale a cadrelor didactice este reglementat printr-o serie de strategii, politici și programe care converg către susținerea învățării pe tot parcursul vieții. Analizând Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014- 2020 "Educația-2020" regăsim precizate finalitățile acestei dezvoltări prin prisma cadrului de competențe-cheie: competențe sociale și civice, ce se referă la competențele personale, interpersonale, interculturale și la toate formele de comportament, care îi permit fiecărei persoane să participe în mod eficient și constructiv la viața socială și profesională [7]. Învățarea pe tot parcursul vieții presupune învățarea unor competențe-cheie care să stimuleze manifestarea creativității și inovării la toate persoanele inclusiv și cele cu dizabilități, în vederea elaborării unor soluții efective și originale în viața personală, profesională și socială. Printre cele mai importante evenimente ale strategiei europene privind învățarea pe tot parcursul vieții se numără: Memorandumul asupra Învățării Permanente (A Memorandum on Lifelong Learning), Raportul OECD "Educația permanentă pentru toți" (Lifelong Learning for All), Cartea Albă UE – "Către societatea învățării" (Towards the Learning Society), Raportul UNESCO – "Învățarea – Comoara dinăuntru: Educație pentru secolul XXI" (Learning – the treasure within. Education for the XXI st century), Programele de învățare pe tot parcursul vieții (Lifelong Learning Programme).

Declarația Conferinței Mondiale a UNESCO de la Hamburg (1997), precum și documentele Conferinței europene referitor la învățarea pe tot parcursul vieții în Europa (Lifelong learning in Europe: Moving Towards EFA Goals and CONFINTA V Agenda) în Sofia (2002) reflectă relevanța tot mai mare pentru comunitatea internațională a asigurării pentru fiecare persoană a accesului la învățarea pe

tot parcursul vieții, identificându-l ca prioritate pentru dezvoltarea sistemelor de învățământ și implicit a resursei umane implicate.

De remarcat, că realizarea învățării pe tot parcursul vieții devine o provocare, în special, pentru generația adultă, deoarece rezultatele obținute și motivația de a învăța într-o anumită perioadă a vieții depinde de cunoștințele, obiceiurile și experiențele de învățare dobândite la o vârstă mai tânără. Studiile referitor la vârstă constată că capacitatea de învățare nu scade o dată cu vârsta, ci cu lipsa de practică. Respectiv, achiziționarea și actualizarea permanentă a abilităților și competențelor se consideră o condiție prealabilă pentru dezvoltarea personală a tuturor cetățenilor și pentru încadrarea lor în toate domeniile vieții. Specialiștii puntează cel puțin cinci factori ce servesc drept surse de motivare pentru învățarea adulților:

- ✓ relații sociale (pentru a lega noi prietenii, a satisface nevoia de legături și prietenii);
- ✓ bunăstare (pentru a găsi locuri de muncă bine plătite, pentru a avea mai multe oportunități de venituri);
- ✓ creștere personală (pentru asigurarea progresului personal);
- ✓ evadare/stimulare (pentru a se refugia din rutina vieții);
- ✓ curiozitate și interes (pentru a-și satisface curiozitatea și interesul cognitiv) [8].

În Uniunea Europeană, nivelul mediu al învățării pe tot parcursul vieții ar trebui să atingă cel puțin 15% în 2020. România se situează pe penultimul loc, înaintea bulgarilor, în ceea ce privește participarea adulților la educație pe tot parcursul vieții, arată un raport recent al Comisiei Europene. Cei mai motivați europeni în a reveni la cursuri sunt danezii, suedezii și finlandezii, procentajul ajungând la peste 30% (în Danemarca). Sunt aceleași țări unde calitatea vieții are printre cele mai ridicate nivele. România avea în 2005 o pondere de 1,6% de adulți care învață continuu, iar în 2008 și 2009 -1,5%, conform Studiului ELLI 2010

(European Lifelong Learning Indicators), realizat de fundația germană Bertelsmann, care mai arată și că *”singura formă de învățare continuă pe care o valorifică cât de cât românii este cea de perfecționare la locul de muncă”* [9]. Specialiștii germani au analizat 27 de țări europene, printre care și România, plecând de la 36 de indicatori și ținând cont de dimensiunile educației stabilite de UNESCO: *”învățarea pentru a ști, învățarea pentru a face, învățarea conviețuirii și învățarea pentru a fi”* Aceste patru direcții au fost stabilite de Jacques Delors încă din 1996, ca fiind cheia bunăstării oamenilor și societăților din secolul al XXI-lea. Acești indicatori descoperiți aduc o definiție mai clară conceptului de învățare pe tot parcursul vieții. Definiția explicată în 2008 de către Fundația Bertelsmann (Germania) încearcă astfel să clarifice obiectivul european. Cei patru indicatori exemplificați sunt :a ști, adică educația formală (cea parcursă în anii de școală), a face - învățarea vocațională (adică perfecționarea la locul de muncă), a fi - învățarea ca organizare a propriei vieți, adică educația pentru dezvoltare personală și a învăța să trăim împreună, adică învățarea pentru coeziune socială.

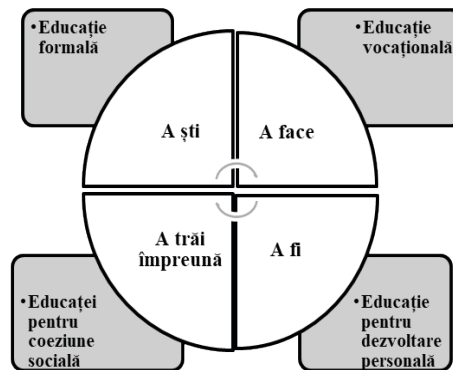

Figura 3. Indicatori ai învățării pe tot parcursul vieții

Sursa: adaptată după http://www.deutscher-lernatlas.de/fileadmin/Inhalte/Ergebnisse/Publikationen/Indicators_in_Depth.pdf.

În majoritatea statelor Uniunii Europene un accent deosebit se pune pe asigurarea accesului la formele de învățare pe tot parcursul vieții a cadrelor didactice, în vederea adaptării practicilor la noile paradigme educaționale. Schimbările rapide în secolul XXI impune o mare parte a populației să se adapteze la noi medii de muncă, care necesită diverse abilități și aptitudini. Din acest considerent, în multe țări europene pregătirea pentru învățarea pe tot parcursul vieții prin accentuarea abilităților de învățare începe din clasele primare. În alte state, sistemele de învățământ sunt în stadii mai avansate în ce privește instituirea care schimbă accentul de pe predare pe învățare și vine în sprijinul dezvoltării abilităților de învățare, inclusiv în cazul educației adulților.

Statele Unite ale Americii și Japonia, au determinat, în ultimii ani, orientarea strategiilor și politicilor educaționale spre o direcție nouă de acțiune: inovația și creativitatea. Sunt evidențiați trei factorii decisivi pentru dezvoltarea unei industrii competitive: cunoștințe, inovație și antreprenoriat. În același context în UE a fost inițiat proiectul Creează – Motivează - Învăță (CreMoLe), implementarea cărui are scopul de a identifica factorii cheie care motivează participarea susținută în procesele de învățare pe tot parcursul vieții a unor categorii diverse de adulți. Aceștia pot fi: cadre didactice, persoane cu dificultăți de relaționare, tineri interesați de admiterea în învățământul superior, formatori în educația formală și non-formală, manageri, asistenți sociali, părinți etc. Programele implementate au următoarele caracteristici comune:

- ✓ conțin elemente care vizează motivarea adulților pentru învățare;
- ✓ conțin aspecte inovatoare; au o orientare clară despre promovarea practicilor educaționale;
- ✓ sunt transferabile;
- ✓ încurajează implicarea adulților în procesul de învățare pe tot parcursul vieții;
- ✓ vizează transferul controlului asupra învățării spre adulți (empowerment).

În Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI menționat anterior se conceptualizează o nouă paradigmă educațională, bazată pe patru piloni: a învăța să știi, a învăța să faci, a învăța să trăiești împreună cu ceilalți, a învăța să fii, în care sunt implicate dimensiunile vieții psihice a individului: intelectuală/academică, profesională, socială și personală. În timp ce "a învăța să știi pune accentul pe dobândirea instrumentelor cunoașterii și presupune însușirea modului cum trebuie să înveți, făcând apel la puterea de concentrare, la memorie și la gândire, a învăța să faci determină trecerea de la pricepere la competență și semnifică acumularea unor abilități instrumentale, specializarea pentru o profesie. A învăța regulile conviețuirii, a învăța să trăiești împreună cu alții, vizează cooperarea cu alte persoane, participând la activitățile umane și implică respectarea regulilor ce asigură viața în colectivitate"[10, p. 69-72], iar a învăța să fii, pune accentul pe dezvoltarea omului "în toată bogăția personalității sale, a complexității formelor sale de expresie și a diverselor sale opțiuni - ca individ, membru al familiei și al comunității, cetățean și producător, creator al unor noi tehnici sau spirit inovator"[10, 77-78].

Din perspectiva educației pentru dezvoltare personală, accentul este pus pe pilonul a învăța să fii, pentru a permite elevilor dar și cadrelor didactice să se dezvolte la cel mai înalt potențial din punct de vedere psiho-social, afectiv și fizic, în corelare cu pilonul a învăța să trăiești împreună cu alții pentru dezvoltarea abilităților socio-emoționale și interpersonale, managementul învățării și al carierei. Aici intervine preocuparea decidenților sistemului de învățământ pentru implementarea în cadrul organizațiilor școlare de principii aplicative pentru a sublinia unicitatea, individualitatea, nevoia de autocunoaștere, comunicare eficientă, managementul emoțiilor, încrederea în potențialul fiecărui cadru didactic și elev, în capacitatea sa de schimbare

pozitivă, rolul stimei de sine, ca și condiții necesare dezvoltării personale, cu scopul de a contribui la realizarea aspirațiilor și visurilor personale.

Situat în centrul organizației școlare, managerul este direct responsabil de cunoașterea obiectivelor personale ale cadrelor didactice și armonizarea cu cele ale organizației pentru facilitarea unui climat relațional pozitiv și stimulat de muncă. În fața unor situații de schimbări profunde legate de reformele educaționale, managerul școlar își poate pune la îndoială practicile manageriale și competențele sale. Această chestionare specifică debutului ciclului de dezvoltare personală îl conduce către un proces de reflectare asupra sinelui și a relațiilor cu ceilalți din organizația sa. Acest lucru se datorează faptului că acesta se confruntă cu situații noi în organizația sa, cărora nu se simte pregătit să le facă față, observând un decalaj între competențele sale actuale și cele solicitate de rolurile impuse de noile contexte educaționale. Mai mult, nu va putea să răspundă acestor situații noi, bazându-se doar pe competențele sale profesionale, ca urmare, managerul ar trebui să-și formeze competențele necesare prin implicarea într-un proces de dezvoltare. Provocările sale sunt trei: *gestionarea obiectivului*, *gestionarea interacțiunilor* și *gestionarea organizației*. Managerul ar trebui să fie o busolă mai mult decât un ceas, să inspire, să stimuleze, să împuternicească, iar viziunea sa trebuie să evolueze către un management bazat pe încredere: în sine, în celălalt și în viitor [11], facilitând schimbarea și promovând evoluția organizației și performanța acesteia.

Dezvoltarea personală implementată în organizație poate fi definită ca o acțiune de management al resurselor umane, ce vizează creșterea competențelor angajaților, dar și îmbunătățirea calității vieții și a climatului relațional la locul de muncă. Dincolo de metodele, tehnicile obiective și instrumentele utilizate de manager, au apărut diferite practici de dezvoltare personală, care constituie o *abordare mai*

umană a organizației, fiind un prim pas în dezvoltarea acesteia, deoarece performanța este măsurată prin abilitățile angajaților săi. În cartografierea unor strategii de management focalizate pe nevoia de dezvoltare personală a resurselor umane pentru crearea unui climat psihosocial stimulat și pozitiv, bazat pe recunoaștere profesională, colaborare și comunicare aparține în primul rând managerului școlar ca și agent motivator și de schimbare, exponent de integritate profesională și personală. În contextul organizației școlare aceste strategii ar avea ca și linii directoare:

- ✓ cunoașterea de sine din care derivă o planificare realistă a evoluției profesionale;
- ✓ instituția recunoșterii profesionale individuale dar și comunitare bine conturată;
- ✓ crearea unei rețele de comunicare cu profesioniști implicați în domeniul educațional;

Concluzii

O transformare profundă a educației la nivelul conceptual, sistemic și procesual nu se poate întreprinde în mod profesionist și democratic fără susținerea unui ansamblu strategic coerent, de direcții asumate de politică publică transformate în proiect de politici educaționale, programe și proiecte prioritizate. Unul dintre cele mai importante aspecte ale procesului educațional este legat de calitatea resursei umane care asigură gestionarea acestuia.

Pornind de la întrebarea din Introducere I: Ce înseamnă o persoană dezvoltată? putem transpune aceeași întrebare în cadrul sistemului de învățământ, la nivelul organizației școlare: Ce caracterizează un cadru didactic bun? Din care ar decurge alte întrebări: Cât de bine înțelegem și ne ocupăm de dezvoltarea întregii persoane a cadrului didactic (raportându-ne la aspectele intelectuale, sociale și emoționale ale dezvoltării personale și profesionale) atunci când sunt implementate programele de formare? Ce competențe ar mai fi importante pentru viitoarele ca-

dre didactice? Natura provocărilor cu care se confruntă viitoarele cadre didactice impune necesitatea programelor de formare pentru a recunoaște, susține și încorporează o educație a întregii persoane.

Profesorul universitar John Hattie susținea, în cartea sa *Visible Learning* referitor la factorii care contribuie cel mai mult în procesul de învățare [12], susținea că rolul asumat de cadrele didactice și calitatea predării sunt pe primul loc. Parafrazând, calitatea unui sistem de învățământ nu va fi niciodată superioară celei a profesorilor de la clasă. Pornind de la aceste presupoziii, dar și de la faptul că profesorii trebuie ei înșiși să fie într-un proces continuu de învățare pentru a răspunde provocărilor secolului al XXI-lea, este nevoie de un anumit tip de cadru didactic cu un profil cadru, interesat și deschis către o permanentă dezvoltare profesională și personală, axat pe îmbunătățirea competențelor profesionale și personale, puse în serviciul dezvoltării copiilor, a elevilor și a altor beneficiari ai actului educațional.

Referințe bibliografice

1. BASARAB, N. *Transdisciplinaritatea. Manifest.* Iași: Ed. Junimea, 2007
2. HADOT, P. *Exercices spirituels et philosophie antique.* Paris, Éditions Albin Michel, 2002.p. 416.
3. VRABII, V. Dezvoltarea personală a cadrului didactic- opinii și perspective. În: *Revista Univers Pedagogic*, nr. 3 (51), 2016, pp. 92-96.
4. KNOWLES, M. *The modern practice of adult education. Andragogy versus pedagogy.* Chicago: Follett, 1980.
5. Brookfield SD. *Understanding and facilitating adult education.* Milton Keynes, UK: Open University Press, 1986
6. AMSTRONG, M. *Managing performance-Management in action.* Chartered Institute of Personal and Development, CIPD House, Camp Road, London, 2005
7. Strategia sectorială de dezvoltare Educației-2020 pentru anii 2014-2020. [Accesat în 26 ianuarie 2020]. Disponibil la http://particip.gov.md/public/documente/137/ro_1112_STRATEGIAEDUCATIA-2020.pdf
8. Key Competencies Kit for Facing Lifelong Learning, Module 5, Unit 5. Disponibil la: <http://www.keycompetenceskit.eu/kck/en/m5unit5.html>, [accesat în 24 noiembrie 2019].
9. ELLI Index Europe (2010), Indicators in depth, Bertelsmann Stiftung. Disponibil la http://www.deutscherlernatlas.de/fileadmin/Inhalte/Ergebnisse/Publikationen/Indicators_in_Depth.pdf, p.21, [accesat în 04 decembrie 2019].
10. DELORS, J.(COORD). *Comoara launtrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI.* Iași, Editura Polirom, 2000.
11. БРАТЧЕНКО, С. Л., МИРОНОВА, М. Р. *Лучностный рост и его критерии. Психологические проблемы самореализации личности.* Санкт-Петербург, Издательство Евразия, 1997.
12. HATIE, J. *Învățarea vizibilă: Ghid pentru profesori.* București, Editura Trei, 2014.

STUDIU PRIVIND MANAGEMENTUL ACTIVITĂȚILOR EXTRACURRICULARE ȘI CONTRIBUȚIA LOR LA ÎMBUNĂTĂȚIREA CALITĂȚII INSTRUIRII

Nicoleta-Aura PINTILEI

Iași, România

Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova

e-mail : nicoleta_2709@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-2054-6890>

Pentru dezvoltarea unui management eficient în școala contemporană, bazat pe un sistem de valori modern și pe valorizarea personalității elevului, un rol important în sistemul educațional îl au activitățile extracurriculare, care pot contribui la dezvoltarea elevului, la fortificarea relației dintre copii și părinți, dar și la atenuarea impactului unor fenomene nedorite, cum este, de exemplu, abandonul școlar. În prezentul articol autorul expune analiza rezultatelor unei cercetări sociologice, care explorează capacitatea activităților extrașcolare de a contribui la creșterea calității instruirii. Este analizat acel compartiment, care relevă activitatea extracurriculară prin prisma opiniilor părinților și încearcă să evidențieze necesitatea atragerii acestora în calitate de actori importanți în viața școlară a copiilor.

Cuvinte-cheie: management, educație, activități extracurriculare, abandon școlar, relație copii-părinți.

STUDY ON THE MANAGEMENT OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES AND THEIR CONTRIBUTION TO IMPROVING TRAINING QUALITY

For the development of an efficient management in the contemporary school, based on a modern value system and the valorization of the pupil's personality, an important role in the educational system is played by extracurricular activities, which can contribute to the development of the student, strengthen the relationship between children and parents, but also mitigate the impact of undesirable phenomena, such as, for example, school dropout. In this article, the author exposes the analysis of the results of sociological research, which explores the ability of extracurricular activities to contribute to increasing the quality of training. It analyzes that compartment, which reveals extracurricular activity through the prism of the opinions of parents and tries to highlight the need to attract them as important actors in the school life of children.

Keywords: management, education, extracurricular activities, school dropout, child-parent relationship.

ETUDE SUR LA GESTION DES ACTIVITÉS EXTRA-SCOLAIRES ET LEUR CONTRIBUTION À L'AMÉLIORATION DE LA QUALITÉ DE LA FORMATION

Pour le développement d'une gestion efficace dans l'école contemporaine, basée sur un système de valeurs moderne et sur la valorisation de la personnalité de l'élève, les activités parascolaires jouent un rôle important dans le système éducatif, qui peuvent contribuer au développement de l'élève, renforcer la relation entre les enfants et les parents, mais

aussi atténuer l'impact de phénomènes indésirables, tels que, par exemple, le décrochage scolaire. Dans cet article, l'auteur expose l'analyse des résultats d'une recherche sociologique, qui explore la capacité des activités parascolaires à contribuer à l'augmentation de la qualité de la formation. Il est analysé ce compartiment, qui révèle l'activité parascolaire à travers le prisme des opinions des parents et tente de mettre en évidence la nécessité de les attirer en tant qu'acteurs importants de la vie scolaire des enfants.

Mots-clés: gestion, éducation, activités parascolaires, décrochage scolaire, relation enfants-parents.

ИССЛЕДОВАНИЕ МЕНЕДЖМЕНТА ВНЕУЧЕБНЫХ ЗАНЯТИЙ И ИХ ВКЛАД В ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Для развития эффективного управления в современной школе, основанного на современной системе ценностей и на валоризации личности учащегося, важную роль в системе образования играет внеклассная деятельность, которая может способствовать развитию учащегося, укреплению взаимоотношений между детьми и родителями, но и смягчению воздействия нежелательных явлений, таких как, например, уход из школы. В данной статье автор представляет анализ результатов социологического исследования, изучающего способность внеклассной деятельности влиять на повышение качества образования. Анализируется раздел, раскрывающий внеклассную деятельность сквозь призму мнений родителей и пытается подчеркнуть необходимость привлечения их как важных субъектов школьной жизни детей.

Ключевые слова: менеджмент, образование, внеклассная работа, отсев из школы, детско-родительские отношения.

Introducere

Pentru dezvoltarea unui management eficient în școala contemporană, bazat pe un sistem de valori modern și pe valorizarea personalității elevului, un rol important în sistemul educațional îl au activitățile extracurriculare, care pot contribui la dezvoltarea elevului, la fortificarea relației dintre copii și părinți, dar și la atenuarea impactului unor fenomene nedorite, cum este, de exemplu, abandonul școlar.

În prezentul articol, autorul expune analiza rezultatelor unei cercetări sociologice, care explorează capacitatea activităților extrașcolare de a contribui la creșterea calității instruirii. Este analizat acel compartiment, care relevă activitatea extracurriculară prin prisma opiniilor părinților și încearcă să evidențieze necesitatea atragerii acestora în calitate de actori importanți în viața școlară a copiilor.

Cercetarea s-a realizat în județul Iași, în cadrul treptei colegiale de studii. Eșantionul este format din adulți (părinții copiilor care studiază în cadrul

școlii analizate), care au diferite vârste și diferite nivele de proprie instruire, inclusiv superioare. A fost aplicat un chestionar, prin care au fost propuse 10 întrebări închise. Persoanele care au completat chestionarele au răspuns la toate întrebările. În total au fost aplicate 170 de chestionare pe tema importanței activităților extracurriculare pentru educația și formarea elevilor.

Analiza rezultatelor cercetării

Marea majoritate a părinților chestionați (82%) nu au fost consultați cu privire la ce tipuri de activități extracurriculare se vor desfășura la clasa copilului lor.

Părinții sunt, în marea lor majoritate, conștienți de importanța activităților extracurriculare, astfel că 62 % din respondenți consideră că activitățile extracurriculare contribuie foarte mult la formarea și educarea elevilor, 25% mult, 10 % puțin și doar 3% foarte puțin (Fig.1).

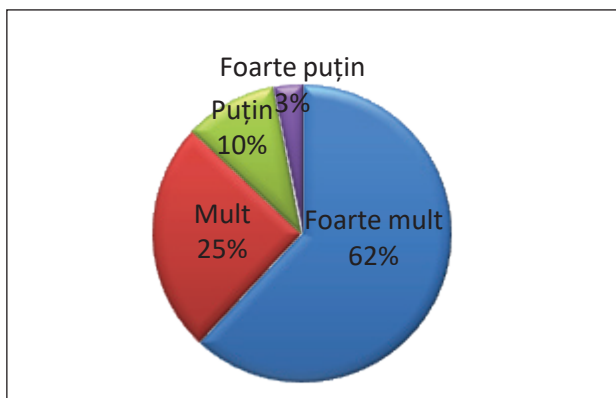

Fig.1. În ce măsură considerați faptul că activitățile extracurriculare contribuie la formarea și educarea elevilor?

Peste jumătate dintre părinții chestionați (52%) află de activitățile extracurriculare desfășurate în școală de la copiii lor, urmat de 36% de la diriginte, 7% de la alte cadre didactice, iar un procent mic (3%) de la alți părinți și/sau elevi, respectiv (2%) de pe adresa web a școlii/ pagina de facebook a școlii (Fig.2).

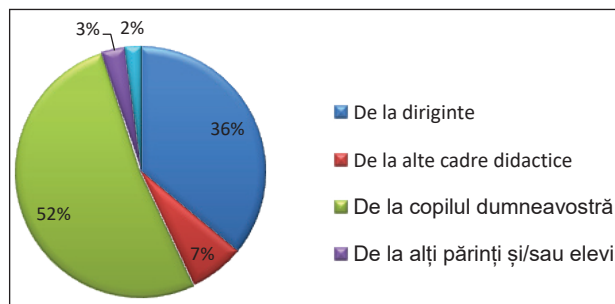
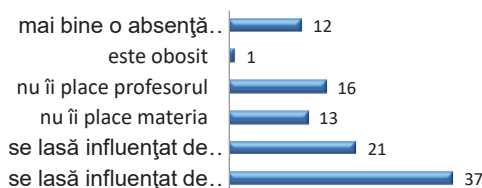

Fig.2. Cum aflați despre activitățile extracurriculare desfășurate în școală?

La întrebarea "Care este motivul pentru care lipsește nemotivat de la școală copilul dumneavoastră?" (Fig.3) răspunsurile sunt împărțite astfel:

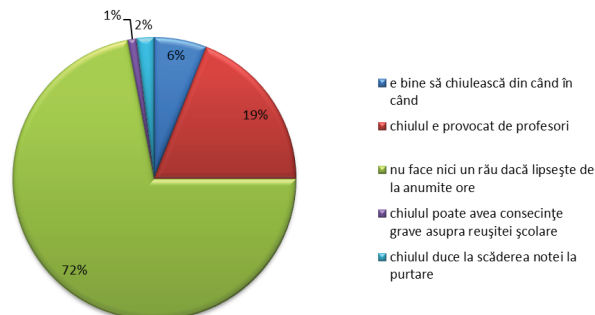
- 37% - se lasă influențat de colegi
- 21% - se lasă influențat de prieteni
- 13% - nu îi place materia
- 16% - nu îi place profesorul
- 1% - este obosit
- 12% - mai bine o absență decât o notă proastă

Care este motivul pentru care lipsește nemotivat de la școală copilul dumneavoastră?

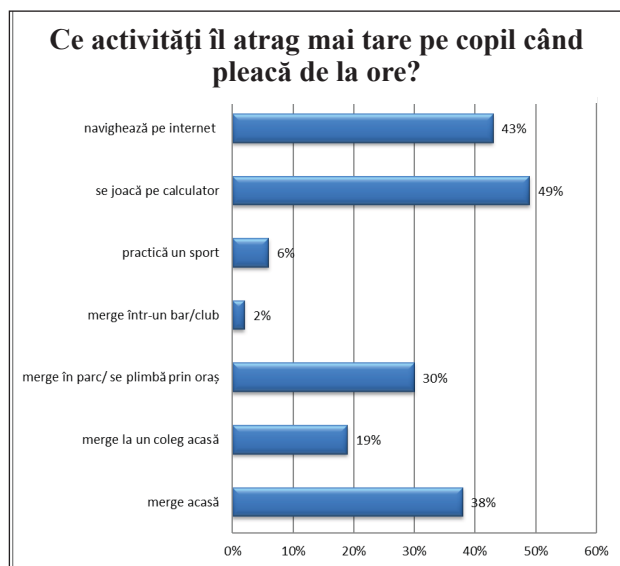
Conform răspunsurilor părinților majoritatea elevilor (72%) consideră că nu face nici un rău dacă lipsește de la anumite ore, 19% dând vina pe cadrele didactice, iar 6% chiar consideră este bine să chiulească din când în când. Doar un procent foarte mic dintre elevi este cu adevărat conștient de efectele negative ale absentismului școlar.

Care este atitudinea copilului dumneavoastră față de absentarea nemotivată de la școală?

Respondenții consideră că elevul absentează de la ore pentru a:

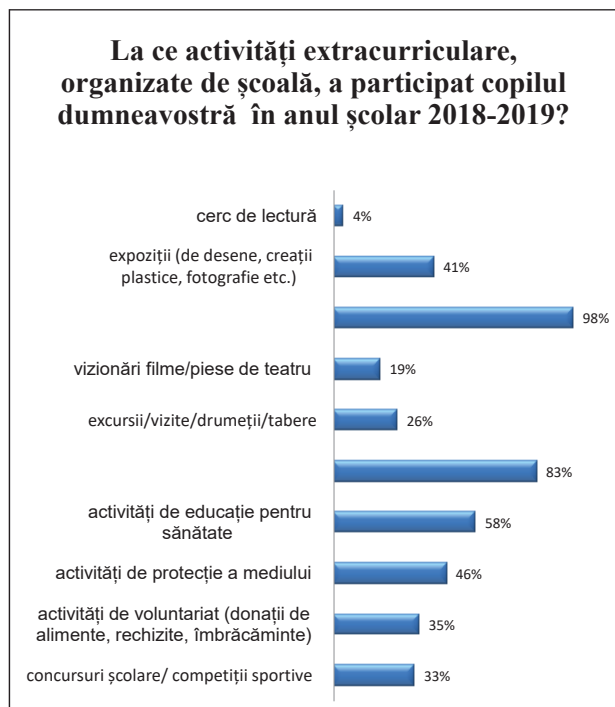
- a. merge acasă 38%
- b. merge la un coleg acasă 19%
- c. merge în parc/ se plimbă prin oraș 30%
- d. merge într-un bar/club 2%
- e. practica un sport 6%
- f. se juca pe calculator 49%
- g. naviga pe internet 43%

La întrebarea ” La ce activități extracurriculare, organizate de școală, a participat copilul dumneavoastră în anul școlar 2018-2019?” răspunsurile sunt împărțite astfel:

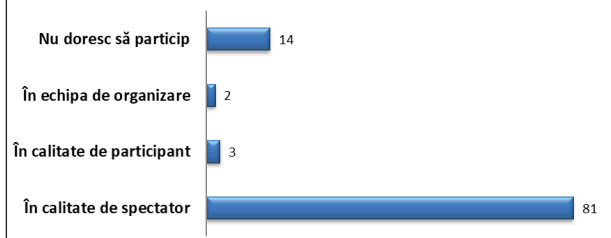
- a. concursuri școlare/ competiții sportive 33%
- b. activități de voluntariat (donații de alimente, rechizite, îmbrăcăminte) 35%
- c. activități de protecție a mediului 46%
- d. activități de educație pentru sănătate 58%

- e. activități de conduită corectă în caz de urgență (simulări de incendiu/cutremur) 83%
- f. excursii/vizite/drumeții/tabere 26%
- g. vizionări filme/piese de teatru 19%
- h. vizite în alte școli și/sau la agenți economici (magazin, bancă, fermă, tâmplărie etc.) 98%
- i. expoziții (de desene, creații plastice, fotografie etc.) 41%
- j. cerc de lectură 4%

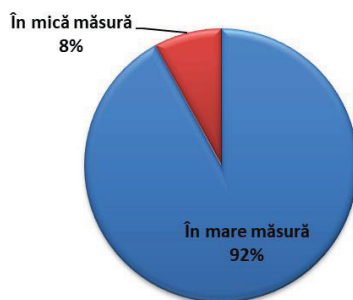
Din părinții chestionați, 81% doresc să fie spectatori în cadrul activităților extracurriculare viitoare, 14% nu doresc să participe, iar un procent mic doresc să fie participanți activi (3%) sau organizatori (2%).

Cum doriți să vă implicați în activitățile extracurriculare viitoare, organizate cu elevii școlii?

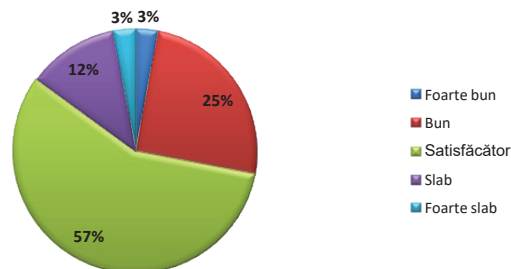
Toți părinții chestionați consideră activitățile extracurriculare desfășurate în cadrul școlii adecvate nevoilor și vârstei copilului lor, 92% în mare măsură, iar 8% în mică măsură.

Activitățile extracurriculare desfășurate au fost adecvate nevoilor și vârstei copilului dumneavoastră?

Mai bine de jumătate (57%) din părinți care au participat la chestionar consideră satisfăcător modul actual de informare privind activitățile extracurriculare desfășurate în școală, 25% îl consideră bun, 12% slab, iar foarte slab și foarte bun este fiecare bifat de 3% din respondenți.

Cum apreciați modul actual de informare privind activitățile extracurriculare desfășurate în școală?

În ansamblu, atitudinea respondenților este favorabilă activităților extracurriculare. În unele cazuri, proporția răspunsurilor, deși nu formează majoritatea, este suficientă pentru a semnaliza anumite probleme precum absentismul școlar.

Formularea întrebărilor a avut ca scop evaluarea activităților extracurriculare din perspectiva părinților. Categoriile de întrebări au urmărit să atingă anumite obiective clare, astfel încât să se poată realiza o evaluare a sistemului de management al activităților extracurriculare din cadrul școlii, a gradului de informare a părinților și a comportamentelor lor, cât și a copiilor lor.

Concluzii

În consecință, putem spune că abandonul școlar este o problemă socială care se află sub incidența unor factori de natură individuală, familială și socială și din acest punct de vedere de aceea pentru reducerea abandonului școlar e necesară o colaborare strânsă între familia elevului și școală.

Pentru a crește timpul petrecut în cadrul școlii, este indicat ca profesorii (învățătorii) să desfășoare activități școlare atrăgătoare împreună cu elevii, pentru înlăturarea abandonului școlar și crearea unor

situații speciale de succes pentru elevii cu dificultăți școlare, deoarece succesele și recompensele dezvoltă inițiativele elevului și sporesc încrederea acestuia în propriile posibilități.

În opinia noastră, activitățile extrașcolare sunt foarte importante pentru dezvoltarea armonioasă a copilului, ajută la formarea unei atitudini pozitive față de învățare, aceștia au performanțe școlare mai ridicate, li se formează abilități practice diversificate, dar și asupra stimei de sine, iar sentimentul de împlinire este mult mai ridicat.

Referințe bibliografice

1. BOCOȘ, M., JUCAN, D. *Fundamentele pedagogiei. Teoria și metodologia curriculumului. Repere și in-*

strumente didactice pentru formarea profesorilor. Editura Paralela 45, Cluj-Napoca, 2008.

2. CODREANU, D., COSTACHE, et al. *Activitatea extracurriculară, de la idee la realitate. Ghid complet cu idei moderne și instrumente de lucru pentru o activitate de succes*. Editura Raabe, București, 2009.

3. CRISTEA, S., *Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației*. Editura Litera Educațional, București, 2003.

4. DĂNILĂ, I., GHERGHINA, D., SIMICIUC, E., ȘERBAN, D., POPESCU, M. *Activități Extracurriculare și Extrașcolare Îndrumător Metodic. Antologie de Texte*. Editura Didactica Nova, Craiova, 2009.

5. FRANȚ, A. *Ghid de practică pedagogică*. Editura Eurobit, Timișoara, 2010.

STUDIU PRIVIND ROLUL ACHIZIȚIILOR PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Sofia SCUTARI

Doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: scutarisofia5@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3122-6761>

Tatiana SÎRBU

Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: tatianadiaconus@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7764-5451>

Prezentul articol descrie rolul și importanța achizițiilor publice în Republica Moldova privind realizarea sarcinilor autorităților publice. În urma cercetării conceptului de achiziții, autorii își expun punctul său de vedere asupra noțiunii de achiziții publice. Totodată, în vederea aprecierii evoluției dezvoltării achizițiilor publice în Republica Moldova, vom recurge la examinarea principalilor indicatori ce caracterizează domeniul dat. Autorul prezintă, de asemenea, acțiunile întreprinse de către autoritățile contractante a achizițiilor publice în Republica Moldova pentru perioada anului 2021-2022. În baza acestui demers analitic autorul evidențiază cele mai stringente probleme care stau în calea funcționării eficiente a sectorului dat, oferind totodată perspectivele dezvoltării acestui domeniu. Articolul va fi util pentru profesori, studenți și cercetători din administrația publică care se ocupă cu științele achizițiilor publice.

Cuvinte-cheie: achiziții, achiziții publice, lanț de procurare, proces de achiziții, bunuri, lucrări, servicii.

STUDY ON THE ROLE OF PUBLIC PROCUREMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article describes the role and importance of public procurement in the Republic of Moldova regarding the performance of public authorities' tasks. After researching the concept of procurement, the authors present their point of view on the notion of public procurement. At the same time, in view of the appreciation of the evolution of the development of public procurement in the Republic of Moldova, we will resort to the examination of the main indicators that characterize the given field. The author also presents the actions taken by the public procurement contracting authorities in the Republic of Moldova for the period of 2021-2022. Based on this analytical approach, the author highlights the most pressing problems that stand in the way of the efficient operation of the given sector, while also offering the prospects for the development of this field. This article will be useful for teachers, students and public administration researchers dealing with public procurement sciences.

Keywords: procurement, public procurement, procurement chain, procurement process, goods, works, services.

ÉTUDE SUR LE RÔLE DES MARCHÉS PUBLICS EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Cet article décrit le rôle et l'importance des marchés publics en République de Moldova dans l'exécution des tâches des autorités publiques. Suite à la recherche de la notion de marché public, les auteurs présentent leur point de vue sur la notion de Marché public. Parallèlement, afin d'évaluer l'évolution du développement des marchés publics en République de Moldova, nous procéderons à l'examen des principaux indicateurs caractérisant ce domaine. L'auteur présente également les actions entreprises par les pouvoirs adjudicateurs des marchés publics en République de Moldova pour la période 2021-2022. Sur la base de cette approche analytique, l'auteur met en évidence les problèmes les plus urgents qui entravent le fonctionnement efficace de ce secteur, tout en offrant les perspectives de développement de ce domaine. L'article sera utile aux enseignants, étudiants et chercheurs en administration publique traitant des sciences des marchés publics.

Mots-clés: approvisionnement, marchés publics, chaîne d'approvisionnement, processus d'approvisionnement, biens, travaux, services.

ИССЛЕДОВАНИЕ РОЛИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В данной статье описываются роль и значение государственных закупок в Республике Молдова для выполнения задач органов государственной власти. Исследовав понятие закупок, авторы излагают свою точку зрения на проблему государственных закупок. В то же время, учитывая эволюцию развития государственных закупок в Республике Молдова, они прибегают к рассмотрению основных показателей, характеризующих данную сферу. Авторы также представляют действия, предпринятые заказчиками государственных закупок в Республике Молдова за период 2021-2022 г.г. На основе такого аналитического подхода, авторы выделяют наиболее острые проблемы, стоящие на пути эффективной деятельности данной отрасли, а также предлагают перспективы развития этой сферы. Статья будет полезна преподавателям, студентам и исследователям государственного управления, занимающимися наукой о государственных закупках.

Ключевые слова: закупки, государственные закупки, цепочка закупок, процесс закупок, товары, работы, услуги.

Introducere

Achizițiile reprezintă niște cumpărări de obiecte, procurări de produse și materiale prin unități ale comerțului de stat sau cooperatist pe calea unor contracte încheiate cu persoanele fizice sau juridice în conformitate cu cadrul legal.

Achizițiile publice include suma tuturor proceselor de planificare, stabilire a priorităților, organizare, publicitate și de proceduri, în vederea realizării de cumpărări de către organizațiile care sunt finanțate total sau parțial de bugete publice (europene, naționale centrale sau locale, donatori internaționali) [6]. De asemenea, achizițiile publice sunt un element important pentru intensificarea pieței și stimulează dezvoltarea econo-

mică a țării, cât și a societății. Ele constituie o valoare extrem de mare, deoarece presupun utilizarea banilor publici, a mijloacelor ce îi aparțin statului, și fac parte din viața noastră de zi cu zi.

Metodologia cercetării științifice se bazează pe metoda universală de cunoaștere a materiei, a proceselor de planificare, organizare și de realizare a achizițiilor publice. La analiza datelor, s-au folosit tehnici statistice grafice și tabelare. Aplicarea acestor metode a permis o analiză unor indicatori a achizițiilor publice în Republica Moldova.

Scopul cercetării prezintă analiza privind monitorizarea realizărilor strategice a achizițiilor publice pentru a ridica nivelul de cunoaștere a sistemului

de management al achizițiilor publice în Republica Moldova.

Obiectul cercetării constă în studierea conceptului de achiziții publice și expunerea autorilor din punctul lor de vedere asupra noțiunii de achiziții publice, analiza unor indicatori ce țin de sistemul de management al achizițiilor publice în Republica Moldova și aplicarea noilor instrumente privind modernizarea și perfecționarea sistemului de management al achizițiilor publice.

Teoretizări privind achizițiile publice

O mulțime de abordări ale termenului „achiziții” sunt întâlnite în literatura contemporană. Dacă e să pornim de la explicația termenului „achiziții” din DEX al limbii române, achizițiile se prezintă ca o „formă de comerț constând în cumpărarea de produse sau materiale (pe baza unor contracte speciale), procurarea de bunuri, obiecte, bun obținut într-o achiziție, etc...” [7].

Din punct de vedere istoric, din literatura de specialitate și din actele legislative în vigoare, câteva abordări a achizițiilor publice merită a fi menționate după cum urmează în continuare.

O definiție a conceptului de achiziții în literatura de specialitate presupune un lanț de aprovizionare al unei întreprinderi care include toți furnizorii, capacitățile de producție, centrele de distribuție, depozitele și clienții, împreună cu materiile prime, stocul de produse semifabricate și stocul de produse finite și cu toate resursele și informațiile implicate în satisfacerea cerințelor clienților.

O altă definiție, mai exactă, afirmă că lanțul de aprovizionare este un proces economic (*business process*) care leagă furnizorii, producătorii, depozitele, logistica, distribuitorii și clienții finali și are forma unei colecții integrate de aptitudini și resurse ce are ca scop livrarea de servicii și produse către clienți.

Termenul managementul lanțului de aprovizionare include toată coordonarea și conducerea tuturor activităților implicate în lanțul de aprovizionare pentru obținerea unor performanțe optime. În prezent, unii analiști denumesc aceste activități operații ale rețelei de aprovizionare (*supply network operations*), din dorința de a reflecta mai bine gradul crescut de colaborare dintre actorii implicați în acest proces.

În conformitate cu prevederile Legii privind achizițiile publice nr. 131 din 03 mai-2015, **achiziție publică** este procurarea, prin intermediul unui contract de achiziții publice, de bunuri, de lucrări sau servicii de către una sau mai multe autorități contractante de la operatorii economici selectați de acestea, indiferent dacă bunurile, lucrările sau serviciile sunt destinate sau nu unui scop public [2].

Achizițiile publice reprezintă un domeniu foarte important în gestionarea finanțelor publice, de aceea, fraudarea procedurilor de achiziții implică costuri majore pentru bugetul public. Ponderea achizițiilor în structura bugetului public este semnificativă.

Noțiunea de achiziție mai este interpretată de mulți teoreticieni în sens larg după cum este descris în figura 1.

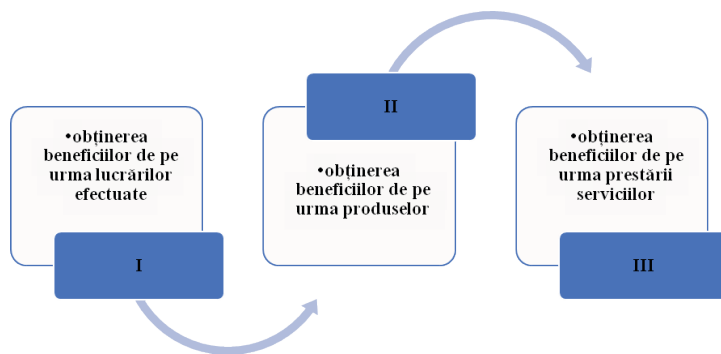

Figura 1. Elementele de bază a noțiunii de achiziție

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei bibliografice [1].

Studiind sursele bibliografice, în urma cercetării conceptului de achiziții, autorii își expun punctul său de vedere asupra noțiunii de achiziții publice.

***Achiziții publice** reprezintă procesul de achiziționare a bunurilor, serviciilor și a lucrărilor prin intermediul statului oferind o gestionare a banilor publici transparent, echitabil, eficient și economic în conformitate cu prevederile cadrului normativ.*

Importanța achizițiilor publice în Republica Moldova

Achizițiile publice reprezintă o parte a realităților juridico-economico-tehnice a societăți, prin prisma politicilor de reglementare din acest domeniu.

Scopul general al achizițiilor publice este dedicat satisfacerii interesului public, respectiv dezvoltarea și îmbunătățirea mediului de viață al comunității.

Dezvoltarea achizițiilor publice în Republica Moldova constituie un exercițiu important din mai multe puncte de vedere. Achizițiile publice reprezintă o cotă importantă din Bugetul Public Național și este un instrument cheie al managementului finanțelor publice. De aceea, domeniul respectiv reprezintă un mijloc important în gestionarea finanțelor publice, precum și pentru a asigura ca autoritățile să-și realizeze activitatea în condiții favorabile.

Pentru a implementa achizițiile publice pe un termen lung, este necesar ca persoanele implicate în acest proces să cunoască normele legale și bunele practici internaționale a procesului de achiziție publică. O politică a managementului de achiziții publice durabile poate să eșueze în cazul în care nu este pusă în aplicare cu atenție sau nu sunt luate în considerare prevederile legale ce țin de utilizarea procedurilor de achiziție publică, criteriile ce pot fi aplicate sau modalitatea de evaluare.

Analiza unor indicatori privind achizițiile publice în Republica Moldova

Agenția Achiziții Publice este o autoritate administrativă de specialitate din subordinea Ministerului Finanțelor, constituită în scopul fortificării capacităților autorităților contractante și dezvoltării abilităților mediului de afaceri în domeniul achizițiilor publice, în scopul monitorizării conformității desfășurării procedurilor de achiziții publice, precum și al efectuării analizei sistemului de achiziții publice [3].

Orice instituție a statului reprezintă o celulă de bază a finanțelor publice și tinde să organizeze funcționalitatea în vederea atingerii scopului propus. Pentru a realiza acest scop Agenția Achiziții Publice supraveghează, controlul ex-post și coordonează domeniul achizițiilor publice.

În continuare vom examina și analiza realizările unor indicatori privind achizițiile publice, care au fost prognozați și urmau a fi implementați în conformitate cu prevederile planificate pentru anul 2022.

Pentru perioada respectivă au fost întocmite de către Agenția Achiziții Publice rapoarte de monitorizare și a fost informat autoritățile contractante referitor la constatările depistate și soluțiile de remediere al achizițiilor publice. Rapoartele de monitorizare sunt transmise cu titlu de recomandare autorităților contractante în raport cu acțiunile și deciziile adoptate de acestea în procesul de atribuire și/sau modificare a contractelor de achiziție publică, precum și în legătură cu executarea contractului de achiziție publică în conformitate cu legislația în vigoare.

Pentru perioada anului 2022 au fost întocmite 153 rapoarte de monitorizare care le vom descifra mai jos pe categorii: bunuri, lucrări, servicii după cum urmează în diagrama 1.

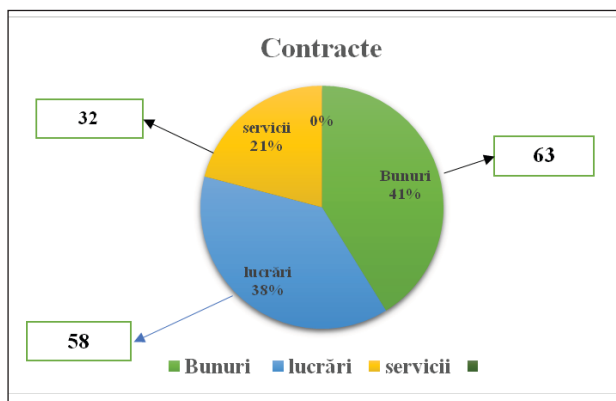

Diagrama 1. Raport de monitorizare în anul 2022 după obiectul de achiziție (număr, %)

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei bibliografice [5].

Din analiza respectivă a rapoartelor întocmite de către autoritățile contractante pe primul loc sunt rapoartele de bunuri cu 41%, apoi lucrări cu 38% și servicii 21%.

Pentru neajunsurile/abaterile depistate în documentațiile de atribuire, în perioada raportată au fost întocmite 46 rapoarte de monitorizare, după cum urmează în diagrama 2.

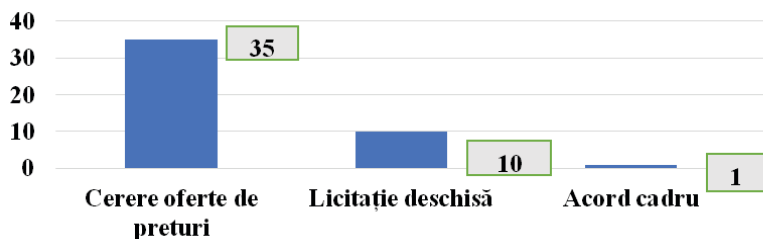

Diagrama 2. Raport de monitorizare în anul 2022 privind documentațiile de atribuire, după tipul procedurii (număr)

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei bibliografice [4].

În tabelul 1 vom monitoriza acțiunile întreprinse de către autoritățile contractante urmare a recepționării rapoartelor de achiziții. Rezultatul acțiunilor întreprinse de către autoritățile contractante le vom descrie mai jos.

Tabelul 1. Acțiunile întreprinse de către autoritățile contractante în anul 2022

Acțiunile întreprinse	Documentația de atribuire		Rezultatele procedurii de atribuire/ modificare a contractelor		Total număr	
	număr	%	număr	%	număr	%
Remediat	16	35	65	61	81	53
Neremediat	14	30	35	33	49	32
Parțial remediat	16	35	7	6	23	15
Total	46	100	107	100	153	100

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei bibliografice [5].

Drept urmare, se constată că doar pentru 53 % dintre procedurile de achiziție desfășurate cu diverse abateri de la legislație, neajunsurile depistate au fost înlăturate în totalitate. Celelalte proceduri de achiziție au fost finalizate cu abateri de la prevederile legale, corespunzător, fiind afectat întregul proces de derulare a procedurii de achiziție și încălcarea principiilor achizițiilor publice.

În tabelul 2 vom analiza informația privind numărul total al contractelor încheiate în rezultatul

tuturor procedurilor de achiziție publică și volumul total al achizițiilor publice în anul 2022 comparativ cu anul 2021.

Tabelul 2. Acțiunile întreprinse de către autoritățile contractante în anul 2022

	Anii	
	2021	2022
Proceduri	3 485	6 758
Contracte	13 450	18 096
Suma (lei)	8.445.484.210,52	13.682.388.035,72

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei bibliografice [6].

Se menționează că în perioada anului 2022 numărul total al contractelor încheiate în urma procedurilor de achiziție publică efectuate de către autoritățile contractante constituie 18 096 contracte și acorduri adiționale sau cu 4 646 mai multe decât în perioada 2021. Valoarea totală a procedurilor de achiziții constituie circa 13.682.388.035,72 lei sau cu 5.236.903.825,20 lei față de anul 2021, ceea ce reprezintă o creștere de 62,01 %.

Concluzii

Achizițiile publice reprezintă un domeniu foarte important în gestionarea finanțelor publice, de aceea, fraudarea procedurilor de achiziții implică costuri majore pentru bugetul public național.

În urma studiului efectuat, am putea menționa că domeniul achizițiilor publice în Republica Moldova este într-o creștere continuă. Prin urmare, îmbunătățirea în performanță a achizițiilor publice creează beneficii semnificative pentru societate și furnizori. Totodată, achizițiile publice sunt un domeniu cu riscuri mari de utilizare ineficientă a banilor publici, ceea ce necesită aplicarea unor eforturi mai

mari din partea autorităților statale pentru a diminua pierderile legate de achiziții.

În opinia noastră, Republica Moldova are nevoie de o nouă viziune pe un termen lung și o strategie nouă pentru dezvoltarea sistemului achizițiilor publice, în scopul coordonării și realizării acestora, prin îmbunătățirea funcționării procedurilor de achiziții publice în scopul dezvoltării durabile și utilizării eficiente a banilor publici.

Administrarea transparentă și eficientă rezultă la dezvoltarea competențelor pentru realizarea de proiecte în interesul societății. Achizițiile publice joacă un rol esențial în economia oricărui stat, implicit în cazul de față, în cea a Republicii Moldova.

Referințe bibliografice

1. Directiva 2014/23/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 februarie 2014 privind atribuirea contractelor de concesiune.
2. Legea privind achizițiile publice nr. 131 din 03 mai-2015. Publicat În: Monitorul Oficial Nr. 197-205 art. 402 din 31-07-2015.
3. Scutari S. Articol. Rolul achizițiilor publice în gestionarea și utilizarea banilor publici. Conferința științifico-practică internațională „Aspecte interdisciplinare ale învățământului superior contemporan” Universitatea Americană din Moldova Chișinău, 2018.
4. Rapoarte de activitate a Ministerului Finanțelor 2022. [online][accesat: 07.07.23]. <http://www.gov.md>.
5. Raport privind exercitarea atribuțiilor de monitorizare de către Agenția Achiziții Publice în perioada anului 2022. <https://tender.gov.md/ro>. [online][accesat: 10.07.23].
6. Raport privind activitatea în domeniul achizițiilor publice desfășurată în perioada anului 2022. https://tender.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_aap_2022_final.pdf. [online][accesat: 10.07.23]
7. https://ro.wikipedia.org/wiki/Achizi%C8%9Bie_public%C4%83. [online][accesat: 09.07.23].

IMPACTUL PANDEMIEI COVID-19 ASUPRA PROCESELOR SOCIO-ECONOMICE LA NIVEL INTERNAȚIONAL, REGIONAL ȘI NAȚIONAL

Alexandru MARIȚ

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: alexmarit123@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3198-8398>

Sănătatea publică rămâne o preocupare majoră pentru societatea moldovenească. Conform datelor din anul 2018 dintr-un studiu privind percepțiile drepturilor omului, 71,6% dintre respondenți consideră că dreptul la sănătate ar avea nevoie de mai multă atenție din partea societății. Inegalitățile în sistemul medical încă mai persistă. Dacă unele inegalități s-au redus, altele au crescut. Sistemul de sănătate din R. Moldova, la fel ca cel din majoritatea țărilor lumii, nu așteptat de pregătit - să facă față pandemiei cu personal insuficient, afectat de lipsa unor protocoale clare pentru circumstanțele în cauză, capacități tehnice și profesionale insuficiente, infrastructură învechită, echipamente și materiale medicale limitate, logistică slabă, comunicare și încredere fragilă. Vorbind despre problema drepturilor omului în contextul pandemiei COVID 19, atestăm că aceasta nu este studiată în literatura de specialitate. Aceasta este reflectată doar în studiile și rapoartele organizațiilor internaționale specializate sau în rapoartele anuale interne ale statelor. În acest sens, la moment este imperios necesar elaborarea studiilor în domeniu supus cercetării.

Cuvinte cheie: *pandemie COVID-19, procese socio-economice, nivel internațional, nivel regional, nivel național, Republica Moldova.*

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON SOCIO-ECONOMIC PROCESSES AT INTERNATIONAL, REGIONAL AND NATIONAL LEVEL

Public health remains a major concern for Moldovan society. According to 2018 data from a study on human rights perceptions, 71.6% of respondents believe that the right to health needs more attention from society. Inequalities in the healthcare system still persist. If some inequalities have decreased, others have increased. The health system in the Republic of Moldova, like that in most countries of the world, not expected to prepare - to face the pandemic with insufficient staff, affected by the lack of clear protocols for the circumstances in question, insufficient technical and professional capacities, outdated infrastructure, limited medical equipment and supplies, poor logistics, fragile communication and trust. Speaking about the issue of human rights in the context of the COVID 19 pandemic, we attest that it is not studied in the specialized literature. This is reflected only in the studies and reports of specialized international organizations or in the annual internal reports of the states. In this sense, at the moment it is imperative to develop studies in the field under research.

Keywords: *COVID-19 pandemic, socio-economic processes, international level, regional level, national level, Republic of Moldova.*

L'IMPACT DE LA PANDÉMIE DE COVID-19 SUR LES PROCESSUS SOCIO-ÉCONOMIQUE AU NIVEAU INTERNATIONAL, RÉGIONAL ET NATIONAL

La santé publique reste une préoccupation majeure pour la société moldave. Selon les données de 2018 d'une étude sur les perceptions des droits de l'homme, 71,6% des personnes interrogées pensent que le droit à la santé aurait besoin de plus d'attention de la part de la société. Les inégalités dans le système de santé persistent. Si certaines inégalités se sont réduites, d'autres se sont accrues. Le système de santé dans la République de Moldova, comme la plupart des pays du monde, ne devrait pas être préparée à faire face à la pandémie avec un personnel insuffisant, affecté par l'absence de protocoles clairs pour les circonstances en question, des capacités techniques et professionnelles insuffisantes, des infrastructures obsolètes, des équipements et fournitures médicaux limités, une logistique médiocre, une communication et une confiance fragiles. En parlant de la question des droits de l'homme dans le contexte de la pandémie de COVID 19, nous attestons qu'elle n'est pas étudiée dans la littérature spécialisée. Cela ne se reflète que dans les études et rapports des organisations internationales spécialisées ou dans les rapports annuels internes des états. À cet égard, pour le moment, il est impératif de développer des études dans le domaine soumis à la recherche.

Mots-clés: pandémie de COVID-19, processus socio-économiques, niveau international, niveau régional, niveau national, République de Moldova.

ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ НА МЕЖДУНАРОДНОМ, РЕГИОНАЛЬНОМ И НАЦИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Общественное здравоохранение остается серьезной проблемой для молдавского общества. Согласно данным исследования восприятия прав человека за 2018 год, 71,6% респондентов считают, что право на здоровье требует большего внимания со стороны общества. Неравенство в системе здравоохранения все еще сохраняется. Если одни неравенства уменьшились, другие увеличились. Ожидается, что система здравоохранения в Республике Молдова, как и в большинстве стран мира, не будет готова к встрече с пандемией с недостаточным персоналом, на что влияет отсутствие четких протоколов для рассматриваемых обстоятельств, недостаточные технические и профессиональные возможности, устаревшая инфраструктура, ограниченное медицинское оборудование и материалы, плохая логистика, хрупкие коммуникации и доверие. Говоря о проблеме прав человека в условиях пандемии COVID 19, мы констатируем, что она не изучается в специальной литературе. Это отражается только в исследованиях и отчетах специализированных международных организаций или в годовых внутренних отчетах государств. В этом смысле, на данный момент крайне важно развивать исследования в исследуемой области.

Ключевые слова: пандемия COVID-19, социально-экономические процессы, международный уровень, региональный уровень, национальный уровень, Республика Молдова.

Introducere

Actualitatea cercetării studierii regimului juridic al dreptului la protecția sănătății, reglementarea națională și internațională a dreptului la sănătate, impactul pandemiei COVID 19 asupra dreptului la sănătate, în special al grupurilor vulnerabile, practica statelor lumii precum și practica judiciară pe probleme de sănătate în timpul pandemiei.

Reglementat legal, acest drept sună foarte bine în texte juridice universale precum Declarația Universală a Drepturilor Omului [14] care face referire la multiplele sale componente, însă, în ciuda importanței sale, acesta rămâne cu un caracter ambiguu, întrucât nu se precizează aspecte legate de rolul, responsabilitatea și implicația statelor (responsabilitatea socială) în protecția acestui drept și în facilitarea accesului cetățenilor la componentele sale. Cu

alte cuvinte, acesta este stipulat, reglementat, recunoscut ca un drept fundamental, dar pentru exercitarea căruia este luată în considerare responsabilitatea individuală, fără referire la responsabilitatea socială pentru sănătate, neconținând nici modalitățile de protecție și nici aportul statelor în legătură cu aceste lucruri.

Ulterior, acesta a fost înscris în cele mai importante acte internaționale din domeniu, și anume DUDO[14] care în art.25 prevede dreptul fiecărei persoane la un nivel de viață corespunzător asigurării sănătății sale. Reglementat legal, acest drept sună foarte bine în texte juridice universale precum Declarația Universală a Drepturilor Omului[14] care face referire la multiplele sale componente, însă, în ciuda importanței sale, acesta rămâne cu un caracter ambiguu, întrucât nu se precizează aspecte legate de rolul, responsabilitatea și implicația statelor (responsabilitatea socială) în protecția acestui drept și în facilitarea accesului cetățenilor la componentele sale. Cu alte cuvinte, acesta este stipulat, reglementat, recunoscut ca un drept fundamental, dar pentru exercitarea căruia este luată în considerare responsabilitatea individuală, fără referire la responsabilitatea socială pentru sănătate, neconținând nici modalitățile de protecție și nici aportul statelor în legătură cu aceste lucruri.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul studiului s-au aplicat metodele și procedeele științifice generale: abordarea dialectică, analiza istorică, logic și de sistem, metodele analizei comparative la examinarea practicii de aplicare a metodelor de eliminare a dublei impuneri din R. Moldova și țările dezvoltate, metodele analizei de sistem la examinarea actelor normative și legislative în vigoare, etc.

Sprijinul informațional al lucrării este constituit din actele legislative și normative internaționale, regionale și cele ale Republicii Moldova, materialele conferințelor internaționale, precum și publicațiile

din presa periodică; materialele factologice și datele statistice, materialele unui șir de centre de cercetare din străinătate, precum și materialele unor organisme internaționale etc.

Rezultate obținute și discuții

În materia dreptului internațional al serviciilor de sănătate — oricare ar fi terminologia juridică aplicată acestora — serviciile respective nu sunt definite în mod identic, însă sursele respective nici nu operează cu noțiunea de servicii de tratament în sens de servicii de sănătate. Astfel, Declarația promovării drepturilor pacienților în Europa, aprobată în anul 1994 de către Consultarea Europeană a Organizației Mondiale a Sănătății asupra Drepturilor Pacienților (Amsterdam), utilizează sintagma îngrijiri medicale care reprezintă servicii medicale, de nursing sau servicii combinate acordate de furnizorii de servicii de sănătate și de instituțiile de sănătate[15].

Astfel în Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale, care în art. 12 fixează dreptul persoanei: „... de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge”[26].

Ca acte internaționale de specialitate în domeniu sunt: Convenția unică asupra stupefiantelor, adoptată la New York la 30 martie 1961[8] prin care părțile își exprimă îngrijorarea față de sănătatea fizică și morală a indivizilor și recunosc că toxicologia este un flagel pentru un individ și un pericol economic și social pentru umanitate; Convenția asupra substanțelor psihotrope, adoptată la Viena la 21 februarie 1971[9] în scopul protecției sănătății fizice și morale a umanității, interzicând abuzul de aceste substanțe, precum și comerțul ilicit cu ele; Convenția ONU contra traficului ilicit de stupefianți și substanțe psihotrope, adoptată la Viena la 20 decembrie 1988[10], prin care părțile, îngrijorate de creșterea cererii și ofertei de substanțe psihotrope și în scopul protecției sănătății și bunăstării

persoanelor, a stării economicosociale a societății, condamnă aceste fapte.

Comentariul general 14, adoptat de Comitetul Națiunilor Unite privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale (Comitetul ONU), clarifică faptul că statele” angajamentele includ obligațiile de a respecta, de a proteja și de a îndeplini dreptul la sănătate. Precizează că dreptul la sănătate este un drept incluziv care conține două componente cheie: îngrijirea sănătății și aspectele sociale de bază, determinanții de mediu, economici și comerciali ai sănătății.

Statele se angajează să ia măsuri pentru a asigura accesul nediscriminatoriu la calitate sistemele de îngrijire a sănătății și întreaga gamă a determinanților de bază sau condițiile prealabile ale sănătății. Progresul este măsurat prin evaluarea gradului de pe care le avansează pe acele angajamente care se suprapun. Comitetul ONU a mai precizat că statele au „obligații de bază minime” pentru a asigura satisfacerea nivelurilor minime esențiale ale sociale și economice drepturi pentru toți, care sunt nederogabile.

Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale prevede la art. 12 dreptul la sănătate, recunoscând dreptul oricărei persoane de a se bucura de cea mai bună stare de sănătate fizică și mintală [26]. Dreptul la sănătate se referă atât la libertăți, cât și la drepturi, precum dreptul oricărei persoane de a accesa în mod egal serviciile de sănătate. Dreptul la sănătate este un drept incluziv care se referă și la factorii care influențează starea de sănătate, precum accesul la apă potabilă și condiții de igienă, hrană, nutriție și asigurarea de locuințe, acces la educație și informații privind sănătatea, inclusiv sănătatea sexuală și reproductivă. Un aspect esențial este reprezentat de participarea populației la procesul de luare a deciziilor la nivel comunitar, național și internațional [7].

Conform principiilor Organizației Mondiale a Sănătății o funcție importantă a sistemului de ocrotire a sănătății este răspunderea acestuia la așteptările

și necesitățile populației, care urmează a fi abordate într-o manieră justă și echitabilă în contextul drepturilor universale ale omului la viață și sănătate [23]. Astfel, dreptul la sănătate este dreptul fiecărei persoane de a avea acces și a utiliza serviciile instituțiilor, mărfurile și condițiile necesare pentru atingerea stării optime de sănătate. Legislația în vigoare stabilește responsabilitatea statului pentru protejarea sănătății, prosperității și securității cetățenilor, iar sistemul de sănătate publică își asumă responsabilitatea socială pentru sănătatea generală și utilizarea cât mai eficientă a resurselor pentru realizarea scopurilor sanitare universale. Asigurarea dreptului la sănătate include în mod obligatoriu garantarea accesului, echității, calității și continuității asistenței medicale fiecărui cetățean.

Dacă analizăm definiția conceptului de sănătate, dată de Organizația Mondială a Sănătății (OMS) ca stare de bine fizic, psihic și social, putem observa că acest drept este unul complex care cuprinde la rândul său aspecte precum dreptul la viață, la un standard de trai adecvat, la acces la îngrijiri de sănătate și la alți determinanți majori ai sănătății, însemnând cu mult mai mult decât absența bolii sau a infirmității.

Pentru prima dată, acest drept a fost recunoscut în Constituția Organizației Mondiale a Sănătății, al cărei Preambul proclamă: o stare perfectă de sănătate pe care poate să o atingă un om constituie un drept fundamental al oricărei ființe umane, indiferent de rasă, religie, opinii politice, situație economică sau socială [6].

Regulamentul de sănătate internațională din 2005 este un tratat internațional de sănătate care servește drept bază legală pentru măsuri de securitate a sănătății internaționale. Toți membrii OMS sunt obligați să respecte RSI și dispozițiile acestuia care reglementează pregătirea pentru situații de urgență și răspunsurile la declarația de urgență de sănătate publică de interes internațional, cum ar fi COVID - 19 [33].

Trebuie de menționat că noțiunea de pacient include **nu doar persoana bolnavă**, dar și pe cea sănătoasă care are nevoie sau utilizează servicii de sănătate, astfel realizându-și dreptul la sănătate, un drept fundamental al omului. În acest context, dreptul la sănătate astăzi este analizat prin prisma abordărilor internaționale ale drepturilor pacientului, stipulate în Declarația promovării drepturilor pacienților în Europa [5], autorizată de către Consultarea Europeană OMS asupra Drepturilor Pacienților, în 1994.

Dreptul la sănătate reprezintă unul dintre drepturile fundamentale ale omului, fiind unul natural, pe care fiecare persoană poate să și-l exercite (în virtutea statutului de persoană), inalienabil și imuabil. Dacă analizăm definiția conceptului de sănătate, dată de Organizația Mondială a Sănătății (OMS) ca stare de bine fizic, psihic și social, putem observa că acest drept este unul complex care cuprinde la rândul său aspecte precum dreptul la viață, la un standard de trai adecvat, la acces la îngrijiri de sănătate și la alți determinanți majori ai sănătății, însemnând cu mult mai mult decât absența bolii sau a infirmității.

Adunarea Parlamentară recomandă factorilor de decizie politici de la toate nivelurile (inclusiv Uniunea Europeană și OMS) să fie de acord să îmbunătățească pregătirea pentru situații de urgență la nivel internațional, inclusiv prin modificări legislative. Se impune colaborarea dintre statele membre ale Consiliului Europei și factorii decizionali relevanți în vederea realizării următoarelor scopuri:

1. în cazul unei urgențe de sănătate publică cauzate de o boală transmisibilă, să proiecteze și să implementeze cu precauție orice măsură de control a sănătății publice, menită să reducă riscurile susceptibile de a încălca drepturile și libertățile individuale (carantină, restricții sociale, măsuri de control la frontiere și de circulație, de exemplu);

2. în urma unei urgențe de sănătate publică, se impune reabilitarea și asistența psihologică pentru: a împiedica discriminarea supraviețuitorilor

și stigmatizarea pacienților cu dizabilități; a acorda Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) rolul principal în gestionarea situațiilor de interes internațional în domeniul sănătății publice și pentru a se asigura că OMS are competențele necesare și finanțare stabilă pentru a aplica în mod eficient Regulamentul internațional de sănătate; a asigura cooperarea, coordonarea și monitorizarea eficientă între OMS, Uniunea Europeană, alte agenții specializate ale Organizației Națiunilor Unite, Centrul European pentru Prevenirea și Controlul Bolilor și organizațiile neguvernamentale internaționale relevante;

3. participarea activă la Adunarea Mondială a Sănătății și asigurarea unei bune guvernări a OMS, promovând și monitorizând eforturile de reformă, inclusiv transparența în componența grupurilor de experți;

4. a construi sisteme de sănătate rezistente la nivel național, prin implementarea strategiilor pentru prevenirea și gestionarea riscurilor majore pentru sănătatea publică, inclusiv un sistem de detectare timpurie, colectarea de date precise, disponibilitatea diagnosticului și procesarea și monitorizarea continuă în timp real pentru a îmbunătăți rezultatele în conformitate cu recomandările internaționale;

5. promovarea cercetării și dezvoltării medicamentelor, dispozitivelor de diagnostic și a vaccinurilor, într-un spirit de solidaritate, cu cercetări adecvate gata să fie testate în timpului unei epidemii, în vederea creării unor proceduri accelerate de autorizare și de garantare că medicamentele sau vaccinurile astfel dezvoltate sunt accesibile, în special pentru pacienții vulnerabili, prin furnizarea corespunzătoare de medicamente și tratamente în condiții stricte de siguranță [31].

La nivelul Consiliului Europei au fost întreprinse eforturi semnificative pentru a aborda, în cadrul documentelor programatice, problema urgenței sanitare publice. Prin Rezoluția 2114 (2016) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, au

fost evidențiate principalele aspecte referitoare la urgența internațională în domeniul sănătății publice în contextul manifestării virusurilor HINI, Ebola și Zika. Rezoluția identifică în mod expres cauzele determinante ale amenințărilor la adresa sănătății comunității internaționale: apariția și răspândirea de noi microbi; globalizarea ofertelor de călătorii și a produselor alimentare; multiplicarea agenților patogeni rezistenți la medicamente; eliberarea, intenționată sau nu, a agenților patogeni; achiziția, fabricarea și utilizarea agenților biologici în scopuri teroriste; dezastre naturale care duc la epidemii. Luând în considerare gradul înalt de contagiozitate, riscurile și implicațiile pandemiei COVID-19 asupra protecției și promovării drepturilor omului în situații de urgență sanitară publică, apreciem că recomandările avansate de Adunarea Parlamentară prin Rezoluția 2114 (2016) pot fi aplicate, *mutatis mutandis*, în strategia de prevenire și combatere a pandemiei COVID-19.

Un act normativ, obligatoriu pentru statele membre ale Uniunii Europene — Directiva 2011/24/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2011 privind aplicarea drepturilor pacienților în cadrul asistenței medicale transfrontaliere[25] operează cu categoriile de asistență medicală și cea de servicii de sănătate. Astfel, potrivit art.3 al Directivei, „asistență medicală” înseamnă servicii de sănătate furnizate pacienților de către cadrele medicale pentru evaluarea, menținerea sau refacerea stării lor de sănătate, inclusiv prescrierea, eliberarea și furnizarea de medicamente și dispozitive medicale.

Așadar, dreptul la sănătate este fundamentat pe o serie de elemente care trebuie respectate de către state, respectiv disponibilitate, accesibilitate, acceptabilitate și calitate. Astfel, instituțiile, bunurile și serviciile de sănătate trebuie să fie suficiente la nivelul unui stat, și să fie disponibile tuturor fără discriminare, ținând cont de aspecte precum disponibilitate din punct de vedere geografic, condiție economică,

accesibilitate pentru grupurile marginalizate care nu trebuie să fie împovărate din punct de vedere financiar [14].

Se poate observa că obligația statelor de a respecta dreptul la sănătate are implicații și asupra factorilor determinanți asupra stării de sănătate, respectiv acces la apă potabilă, hrană, igienă, locuințe, informații și educație în materie de sănătate [19].

Totodată, Statele Părți la Carta Socială Europeană (Revizuită) au obligativitatea de a implementa sisteme de imunizare menite a contracara sursa virusului și a asigura reducerea incidenței bolilor. O atenție sporită se impune a fi acordată cercetării în domeniul dezvoltării vaccinurilor, fiind necesar un sistem de finanțare corespunzător și eficient coordonat de actorii publici și privați. De asemenea, Comitetul subliniază obligația Statelor de a se concentra, în implementarea dreptului la sănătate în contextul pandemiei COVID-19, pe două obiective majore: limitarea pierderilor de vieți omenești și limitarea cazurilor de îmbolnăvire cu virusul SARS-CoV-2 [17].

Carta Socială Europeană (Revizuită) prevede la art. 13 [34] dreptul la asistență socială și medicală, care stipulează obligația statelor de a oferi prestații sociale pentru îngrijiri medicale persoanelor care nu dispun de resurse suficiente, fără a pune în pericol drepturile lor politice sau sociale, precum și faptul că serviciile necesare pot fi obținute atât de la furnizori de stat, cât și privați.

În sistemul de drept al Cartei Sociale Europene (Revizuite), Comitetul European al Drepturilor Sociale a interpretat dreptul la sănătate din perspectiva provocărilor create de pandemia COVID-19, explicând necesitatea instituirii unor măsuri urgente de combatere și prevenire.

Abordarea bazată pe drepturile omului presupune asigurarea dreptului la sănătate îndeosebi pentru acele categorii marginalizate și care au acces limitat sau restrâns la servicii de sănătate. În acest sens, amintim că obiectivul de dezvoltare durabilă nr.3

[21] prevede că accesul la servicii de asistență medicală de calitate reprezintă un element esențial al funcționării adecvate a unei societăți durabile. De asemenea, se prevede promovarea bunăstării tuturor, la orice vârstă, cu accent pe prevenție. În plus, obiectivul prevăzut de Agenda 2030 subliniază importanța abordării bolilor psihice care de multe ori sunt stigmatizate sau neglijate.

Acționând potrivit principiilor subsidiarității [35] și marjei de apreciere a statelor [35] Curtea Europeană a Drepturilor Omului poate aprecia reacția statelor la problemele create de pandemia COVID-19 prin prisma gradului în care statele au îndeplinit obligațiile decurgând din art. 1 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale conform căruia Înaltele Părți Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Titlul I al prezentei Convenții.

Pornind de la aceste considerente, Curtea a stabilit, pe cale jurisprudențială că măsurile de prevenire generală a bolilor infecțioase sunt plasate în sarcina autorităților interne, acestea fiind abilitate să evalueze prioritățile, nevoile și resursele de la nivel național. Prin raportare la protecția sănătății persoanelor deținute, Curtea a stabilit că este în sarcina autorităților naționale adoptarea de măsuri legislative și administrative necesare pentru prevenirea răspândirii afecțiunilor contagioase, prin introducerea unui sistem de testare pentru deținuți și garantarea unui tratament prompt și eficient. Mutatis mutandis, este limpede că statele pot fi găsite responsabile pentru neadoptarea măsurilor pertinente legate de combaterea și prevenirea pandemiei COVID-19 însă, Curtea nu poate acționa, în acest domeniu, în sensul impunerii unor obligații suplimentare asupra statelor membre precum accesul larg la testarea pentru detectarea virusului SARS-CoV-2.

Măsurile care trebuie să fie adoptate de statele membre în vederea protejării dreptului la sănătate

generează dificultăți și restrângeri privind respectarea vieții private și a datelor cu caracter personal. În situații de urgență sanitară publică, dreptul la sănătate nu poate fi privit izolat de celelalte drepturi. Trebuie să luăm în considerare implicațiile pe care măsurile pentru protecția sănătății le pot avea asupra altor prerogative. Cu titlu de exemplu, una dintre preocupările majore ale statelor membre în momentul izbucnirii pandemiei a constat în identificarea pacientului zero; de asemenea, identificarea pacienților suspecți sau confirmați cu virusul COVID-19 implică un proces de anchetă epidemiologică care presupune, în mod necesar, dezvăluirea datelor cu caracter personal. Deși Curtea Europeană nu a dezvoltat încă jurisprudență având ca obiect protecția dreptului la sănătate în contextul pandemiei COVID19, reținem, prin analogie, soluția avansată de Curtea Europeană cu privire la protecția persoanelor infectate cu virus HIV: în acest caz s-a stabilit recunoașterea dreptului la confidențialitate în temeiul art. 8 din CEDO. În privința protecției persoanelor infectate cu virusul HIV, CEDO a reținut că legislația internă trebuie să ofere garanții adecvate pentru a preveni orice comunicare sau dezvăluire a datelor cu privire la sănătatea personală, care pot fi incompatibile cu garanțiile cuprinse în art.8 CEDO cu privire la dreptul la confidențialitate [18].

Cu alte cuvinte, în gestionarea crizei de sănătate determinată de bolile contagioase, Curtea subliniază nevoia promovării și protejării unui fin echilibru între protecția confidențialității datelor legate de starea de sănătate a persoanelor suspectate de a fi infectate în temeiul dreptului la viață privată și dreptul la sănătate al comunității. În tot cazul, dreptul la confidențialitate nu este absolut, astfel cum nu are valențe absolute nici dreptul la viață privată. Protejarea confidențialității poate fi limitată prin apel la interesul public de exemplu, pentru a se asigura siguranța personalului spitalului.

Deși la nivel global, pandemia COVID-19 a fost recunoscută ca o situație de urgență publică, argumentarea acesteia de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa reprezintă un demers dificil. De-a lungul timpului, Curtea a admis, pe cale jurisprudențială, existența unui drept de acces la asistența medicală de urgență circumscris dreptului la viață prevăzut de art. 2 din Convenție. Observăm deci o incongruență în jurisprudența Curții Europene: dreptul la sănătate este recunoscut ca fiind în strânsă conexiune cu dreptul la viață privată și de familie iar dreptul de acces la asistența medicală de urgență este identificat ca fiind parte din conținutul dreptului la viață [2].

Măsurile adoptate în situații de urgență medicală precum cazul pandemiei COVID-19 se adresează, cu precădere, Statelor Părți și constau, în principal, în: asigurarea disponibilității unui număr suficient de paturi de spital, unități și echipamente de terapie intensivă, dislocarea unui număr adecvat de profesioniști din domeniul sănătății și asigurarea, în favoarea acestora, a unor condiții de muncă sănătoase și sigure, educarea indivizilor cu privire la riscurile pe care le prezintă infectarea cu virusul SARS-CoV-2, inclusiv derularea de programe de conștientizare a publicului, astfel încât să informeze populația despre modalitățile de reducere a riscurilor de contagiune și de accesare a serviciilor de asistență medicală, dacă este necesar.

Cadrul european pentru drepturile omului garantează o gamă largă de aspecte civile, drepturile politice, sociale și economice, inclusiv dreptul la sănătate. În timp ce Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu garantează în mod specific dreptul la sănătate, cazurile legate de sănătate au fost aduse în fața Curții Europene a Drepturilor Omului și au fost argumentate cel mai frecvent în temeiul articolului 2 (dreptul la viață), articolul 3 (dreptul la eliberarea de persoane crude, inumane sau tratament degradant) și articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private).

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE, Tratatul de la Lisabona) oferă o bază legală pentru UE sănătate politică și împărțirea competențelor și responsabilităților în domeniul sănătății publice între UE și statele sale membre. UE are un rol important de jucat în îmbunătățirea sănătății publice, prevenirea și gestionarea bolilor, atenuarea surselor de pericol pentru sănătatea umană și armonizarea strategiilor de sănătate între statele membre.

Pentru statele membre ale Uniunii Europene, Carta Drepturilor Fundamentale stabilește dreptul de acces la îngrijiri medicale preventive și tratament în condițiile stabilite de legile și practicile naționale [29].

Carta socială europeană (Carta) și Carta revizuită, este cheia instrumentelor regionale pentru promovarea drepturilor sociale și economice, consacră dreptul la protecția sănătății (articolul 11), dreptul la securitate socială (articolul 12) și dreptul la asistență socială și medicală (articolul 13). În plus, ele asigură o protecție largă a altor drepturi sociale, inclusiv protecția împotriva sărăciei și excluziunii (articolul 30) și dreptul la locuință (articolul 31).

O descriere mai detaliată a drepturilor pacientului este oferită în Carta Europeană a Drepturilor Pacienților, elaborată în 2002[12] de "Rețeaua spiritului cetățenesc activ" și care este avizată și recunoscută de Comitetul Economic și Social European în anul 2005. Carta stipulează drepturi, după cum urmează: dreptul la măsuri preventive; dreptul la accesibilitate; informare corectă; consimțământ informat; alegere liberă; respectul intimității și confidențialității; respect pentru timpul pacientului; respectarea standardelor de calitate; dreptul la siguranță; dreptul la inovație; evitarea suferinței și durerii care nu sunt justificate; dreptul la tratament personalizat; dreptul de a manifesta nemulțumirea; dreptul de a fi compensate prejudiciile -economice.

Dreptul la sănătate reprezintă unul dintre dreptu-

rile fundamentale ale omului, fiind unul natural, pe care fiecare persoană poate să și-l exercite (în virtutea statutului de persoană), inalienabil și imuabil.

Acțiunea UE în domeniul sănătății completează politicile și inițiativele naționale pentru a asigura protecția sănătății în toate politicile UE la Sănătate în abordarea tuturor politicilor. Cu toate acestea, după cum se prevede în Tratatul de la Lisabona, statele membre UE au responsabilitatea principală de a organiza sistemele naționale de sănătate și de a furniza asistență medicală.

Prin strategia „Sănătate pentru creștere” și programul său de acțiune (2014-2020), precum și printr-un corp de legislație secundară, UE a implementat cu succes o politică cuprinzătoare în domeniul sănătății [20].

Excesul de mortalitate experimentat la nivel global și în multe din Consiliul Europei state membre în ultimele luni, ca urmare a creșterii pandemiei preocupări importante cu privire la măsurile de securitate sanitară luate de state.

În Republica Moldova, sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală reprezintă principalul sistem de ocrotire a sănătății populației ce funcționează având la bază câteva principii: unicitatea, egalitatea, solidaritatea, obligativitatea, contributivitatea, repartiția, autonomia [24].

Sistemul a fost pus în aplicare în anul 2004, reconstruind principalul mecanism de constituire a fluxurilor financiare.

Sistemul de asigurări medicale obligatorii a schimbat cardinal relația instituțiilor medico-sanitare cu „fondatorii”, oricare ar fi aceștia, sau cu alte organe de administrare (altele decât fondatorii), deoarece redimensionează raportul de dependență între instituțiile medico-sanitare și organul care are competența să influențeze asupra activității acestora [12].

Asigurarea obligatorie de asistență medicală reprezintă un sistem autonom, garantat de stat, de

protecție financiară a populației în domeniul ocrotirii sănătății prin constituirea, pe principii de solidaritate, din contul primelor de asigurare, a unor fonduri bănești destinate pentru acoperirea cheltuielilor de tratare a stărilor condiționate de survenirea evenimentelor asigurate (maladie sau afecțiune). Acest sistem este chemat să ofere cetățenilor Republicii Moldova posibilități egale în obținerea asistenței medicale oportune și calitative. La rîndul lor, cetățenii au obligația de a plăti primele de asigurare obligatorie a asistenței medicale, în caz contrar survenind răspunderea contravențională [3].

Sistemul de sănătate din R. Moldova, la fel ca cel din majoritatea țărilor lumii, nu a fost pe deplin pregătit să facă față pandemiei, fiind subfinanțat și cu personal insuficient, afectat de lipsa unor protocoale clare pentru circumstanțele în cauză, capacități tehnice și profesionale insuficiente, infrastructură învechită, echipamente și materiale medicale limitate, logistică slabă, comunicare și încredere fragilă.

Pe lângă povara acută pe care COVID-19 pune asupra sistemului de sănătate, multe grupuri ale populației se confruntă cu o lipsă de acces la serviciile de sănătate esențiale, de rutină, din cauza efectelor perturbatoare ale restricțiilor, distanțării fizice și limitărilor de mobilitate impuse ca răspuns la COVID- 19. Prin urmare, PNUD va coopera cu agențiile ONU și partenerii naționali în asigurarea unui mediu care să permită digitalizarea asistenței medicale, inclusiv telemedicina pentru serviciile esențiale de sănătate.

Totodată, este oportun de reamintit și obligația statului de a asigura dreptul la cel mai înalt standard de sănătate, care prevede că toate serviciile de sănătate trebuie să fie: disponibile, accesibile, acceptabile și calitative. Astfel, statul trebuie să asigure: o cantitate suficientă a serviciilor medicale și a medicamentelor; accesibilitate fizică (financiară și nediscriminatorie pentru toate grupurile vulnerabile), informațională (dreptul de a solicita, primi și

disemina informație despre sănătate, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități); acceptabilitate - care ar lua în considerare specificul cultural al pacientului, etica medicală; servicii calitative. La 11 martie 2020 Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a declarat, în urma aplicării mecanismelor proprii de evaluare și constatare a riscurilor asupra sănătății populației lumii, pandemie globală legată de infecția COVID-19, declanșată de către coronavirusul SARSCoV-2. Deoarece epidemia a depășit granițele țărilor și s-a extins fulgerător în lume inclusiv și asupra populației din Republicii Moldova, statul a fost impus să acționeze rapid, trecând de la constatarea gradului de alertă Cod galben la nivel național referitor la situația epidemiologică prin infecția cu COVID-19 (24 februarie 2020) la Cod portocaliu (8 martie 2020), Cod roșu (13 martie 2020), culminând prin declararea Stării de urgență pe întreg teritoriul țării la data de 17 martie 2020.

Odată cu această situație, fiecare cetățean al Republicii Moldova a obținut statutul de beneficiar de servicii de sănătate publică în contextul pandemiei COVID 19, iar statul garantează prin art.36 din Constituție, dreptul fiecăruia la ocrotirea sănătății, care este unul inherent. Este relevant de menționat că dreptul la sănătate include în sine 2 componente: Libertăți, care includ dreptul la ocrotirea sănătății persoanei și a corpului acesteia, și dreptul de a fi liber de imixțiuni din partea Statului; - Drepturi, care includ dreptul la un sistem de protecție a sănătății, care prevede egalitatea de șanse pentru ca oamenii să se bucure de cel mai înalt nivel de sănătate ce poate fi atins.

Astfel, statul este obișnuit să se abțină de la acțiuni care limitează accesul egal pentru toate persoanele, inclusiv pentru cele din grupurile vulnerabile și marginalizate, la servicii de sănătate preventive și curative. Totodată, statul are obligația de a asigura măsuri legislative, administrative, bugetare, judiciare, informaționale și alte măsuri adecvate pentru realizarea deplină a dreptului la sănătate.

Odată cu declararea stării de urgență pe întreg teritoriul țării, Avocatul Poporului a monitorizat cu o atenție sporită activitatea instituțiilor publice naționale cu privire la realizarea măsurilor de prevenire și protecție a populației prin prevenirea răspândirii virusului COVID19 în țară. La începutul epidemiei cu COVID-19 în Republica Moldova, Avocatul Poporului, a fost sesizat privind diverse aspecte ale încălcării drepturilor pacientului la ocrotirea sănătății. De cele mai dese ori, au fost invocate: - reducerea sau amânarea spitalizărilor planificate, fapt care a dus la agravarea bolilor; - accesul limitat la servicii de sănătate în rândul pacienților cu boli cronice; încălcarea dreptului la informație a pacientului; - accesibilitatea redusă la preparatele medicamentoase pe piața farmaceutică din țară, pentru pacienții cu boli rare.

În vederea gestiunii crizei actuale cauzate de răspândirea noului tip de virus Covid-19 în Republica Moldova, prin pct. 2 al Dispoziției Comisiei pentru Situații Excepționale nr. 8 din 28 martie 2020[13] s-a dispus sistarea internărilor programate a pacienților în perioada de acțiune a Stării de urgență, inclusiv, în cadrul instituțiilor medico-sanitare de orice tip de proprietate. În acest context, începând cu data de 29 martie 2020 instituțiile medico-sanitare, inclusiv cele private, au suspendat toată activitatea chirurgicală planificată, pentru toate specialitățile medicale.

Un alt aspect invocat în cererile recepționate de Avocatul Poporului în perioada de pandemie s-a referit la accesul limitat la preparatele medicamentoase. Ombudsmanul a fost sesizat în special de către persoane diagnosticate cu boli rare, care odată cu declararea stării de urgență pe întreg teritoriu țării, au rămas fără posibilitatea de a procura medicamentele necesare, neaccesibile pe piața farmaceutică națională. Acești pacienți procurau anterior de peste hotare preparatele medicamentoase vitale pentru tratament, însă prin instituirea stării de urgență de

către Republica Moldova și implementarea unui șir de măsuri de siguranță prin limitarea dreptului la circulație cu scopul de a reduce transmiterea COVID-19 și de a minimaliza impactul acestuia asupra sănătății publice, acest lucru a devenit imposibil. Situația este una îngrijorătoare, deoarece anume lipsa medicamentelor în țară, pune în pericol viața[32] pacienților respectivi.

Astfel, Avocații Poporului au înaintat demersurile corespunzătoare în adresa autorităților responsabile din domeniu. Este de menționat că dreptul la sănătate reprezintă unul dintre drepturile fundamentale ale omului, iar asigurarea acestuia se desfășoară obligatoriu prin garantarea accesului la serviciile de sănătate, prin echitate și calitate a acestor servicii fiecărui cetățean care le solicită. Lipsa medicamentelor pe piața farmaceutică din Republica Moldova, duce la încălcarea inclusiv a dreptului la respect pentru timpul pacientului, prevăzut în Carta Europeană a Drepturilor Pacientului, care presupune că fiecare cetățean are dreptul să primească tratamentul de care are nevoie, într-o anumită perioadă de timp, în funcție de gradul de urgență al bolii. Serviciile de sănătate trebuie să garanteze pentru fiecare cetățean accesul la serviciile de care acesta are nevoie. Or, în cazul dat, pacienții personal au găsit soluții de a face rost de medicamentele vitale.

În același timp, plângerile parvenite pe parcursul anului 2020, au vizat de cele mai deseori accesul limitat la servicii medicale pentru pacienții cu boli cronice. Este de menționat că în vizorul Ombudsmanului au ajuns cazurile când pacienții cu insuficiență renală, au fost nevoiți să reducă/suspende numărul de proceduri de dializă, pe motiv că organele statului nu au întreprins nici o măsură pentru a pregăti un spital cu o capacitate mai mare de a interna persoanele dependente de dializă și infectate sau suspecte la Covid-19.

La fel, Avocatul Poporului a avut în examinare cazul unei paciente care risca să-i fie amputat

un picior din cauza că operația planificată anterior a fost amânată din cauza instituirii stării de urgență și a restricțiilor impuse prin prevederile punctului 2 din Dispoziția nr 8 a Comisiei pentru Situații Excepționale din 28.03.2020.

În acest caz, Ombudsmanul a solicitat de urgență concursul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, care a intervenit imediat pentru redresarea situației pacientei, aceasta fiind repusă în drept. Este important de menționat că într-o pandemie, protejarea dreptului la sănătate pentru toți trebuie să fie obiectivul principal al tuturor politicilor și măsurilor publice, deoarece pandemiile și răspunsurile statelor la acestea, pot prezenta riscuri semnificative pentru multe alte drepturi sociale. Dreptul la sănătate, garantat de către Declarația Universală pentru Drepturile Omului, prevede dreptul de acces la asistență medicală, dreptul de acces la informație, interzicerea discriminării prestarea de servicii medicale, libertatea de abținere de la tratament neconsensual și alte garanții importante [32].

În timpul pandemiei, autoritățile, inclusiv autoritățile de facto din stânga Nistrului, au comunicat informații oficiale privind starea de urgență și măsurile de restricție, precum și despre situația epidemiologică legată de COVID-19.

Cu toate acestea, în special la începutul pandemiei, informațiile nu erau accesibile persoanelor *cu dizabilități de auz și intelectuale*. Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității a subliniat că eforturile întreprinse de autoritățile publice nu au fost nici suficiente, nici eficiente pentru a asigura accesul acestui grup la informații de interes public despre pandemie în aceleași condiții ca și pentru celelalte grupuri ale populației.

Consiliul a menționat că, comunicarea informațiilor specifice doar în format textual nu era suficientă, iar spoturile video și audio pregătite și difuzate de către diferite posturi de televiziune

nu erau însoțite de traducere simultană în limba-jul semnelor. Consiliul și-a exprimat, de asemenea, îngrijorarea cu privire la faptul că pliantele, care erau distribuite, nu conțineau informații suficiente cu privire la infectarea cu COVID-19, nici despre restricțiile impuse, ci conțineau informații despre modalitatea de a purta măști, cerințele în cazul tusei și respectarea distanței sociale. În lumina acestor fapte, Consiliul a constatat că neasigurarea de către Guvern a comunicării în limbajul semnelor echivalează cu discriminare [16].

Mai mult, datele unui studiu sociologic realizat în luna mai 2020 [1] arată că, deși 72% dintre respondenți au declarat că erau informații suficiente despre pandemie, fiecare al doilea respondent a fost de părerea că informațiile nu erau accesibile persoanelor cu dizabilități intelectuale și senzoriale.

Pe malul stâng, informațiile privind accesul la instituțiile medico-sanitare și sfaturile medicale, inclusiv pentru persoanele care fac parte din grupuri vulnerabile, precum persoanele cu dizabilități, erau publicate în diferite hotărâri (ordine, regulamente, decrete) emise de diferite autorități de facto, iar unele dintre acestea nu erau accesibile publicului.

În timpul stării de urgență, spitalizările programate în instituțiile medico-sanitare au fost suspendate, indiferent de forma juridică, de proprietate și de forma de organizare a acestora [22]. Ulterior, începând cu 16 mai 2020, au fost reluate serviciile de asistență medicală programate în condiții de ambulatoriu, acordarea asistenței medicale stomatologice programate și anumite intervenții chirurgicale planificate [30]. În pofida recomandărilor internaționale pentru sistemul medical de a menține funcționarea serviciilor medicale esențiale în timpul crizei, accesul la serviciile medicale pentru persoanele în etate și alte grupuri vulnerabile în timpul carantinei a fost limitat.

Asistența medicală primară era acordată prin programări prealabile. Titularii de drepturi au comu-

nicat că accesul la unele centre medicale era limitat deoarece nu știau la cine să apeleze pentru a se programa. Sau, când mergeau direct la spitale, ușile erau închise și trebuiau să sune pentru a putea intra, telefoanele nefiind disponibile pentru toți.

Și pe malul stâng, începând cu 25 martie 2020, toate spitalizările planificate în instituțiile medico-sanitare au fost suspendate. Pacienții erau spitalizați doar în caz de urgență. Aceștia puteau beneficia de consultațiile medicului doar prin telefon. Pacienții puteai fi primiți la policlinici doar în situații de urgență și cu trimiterea unui medic. Ulterior, acest regim a fost ușor modificat; astfel începând cu 13 mai, pacienții puteau obține consultațiile medicilor în policlinici prin programare prealabilă. Personalul medical se ocupa în principal de persoanele suspectate de infectare cu COVID-19, iar de problemele de sănătate ale altor persoane se ocupau doar în caz de urgență.

Pe malul stâng, nu s-a putut stabili momentul reluării spitalizărilor, deși este clar că, conform deciziei Grupului operativ pentru prevenirea și protecția împotriva infecției cu virus, începând cu 2 octombrie 2020, activitățile tuturor unităților medico-sanitare care prestau servicii în condiții de ambulatoriu au fost din nou suspendate. În același timp, ministerul de facto al sănătății în publicația sa din 5 octombrie 2020 a menționat că policlinicile prestau servicii medicale în cazuri de urgență.

Măsurile de restricție au limitat accesul la asistența medicală. Datele sondajului OHCHR arată că, în timpul pandemiei, persoanele în etate fie că au avut acces parțial la asistență medicală, 20,2% dintre respondenți, fie că nu au avut acces la asistență medicală, 22,5% dintre respondenți, în raport cu bolile lor cronice sau alte probleme de sănătate. Pe malul stâng, 20% dintre respondenți au menționat că au avut acces parțial și 10% au menționat că nu au avut acces la serviciile medicale.

O pondere semnificativă (17,7%) a respondenților

a renunțat la solicitarea asistenței medicale chiar dacă aveau nevoie de ea, caz în care numărul de femei era mai mare decât numărul de bărbați, 21,9% față de 12,3%. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că femeile sunt mai predispuse să meargă la medic [27].

Concluzii

Anul 2020, marcat de pandemia Sars-Cov-2, a fost unul foarte dificil pentru întreaga omenire, nu doar pentru Republica Moldova. A fost perioada în care a fost testată capacitatea statelor de pe glob de a face față unei crize de sănătate publică fără precedent, cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale. Asta în condițiile în care reglementările internaționale în materia drepturilor omului garantează tuturor dreptul la cel mai înalt standard de sănătate care poate fi atins și obligă statele să ia măsuri pentru a preveni amenințările la adresa sănătății publice și pentru a oferi asistență medicală celor care au nevoie de aceasta.

Standardele internaționale în domeniul drepturilor omului prevăd, de asemenea, că în situații de pericol public care amenință viața națiunii, restricțiile privind anumite drepturi și libertăți sunt admise, dacă acestea sunt prevăzute de lege, sunt proporționale cu situația care au determinat-o, sunt cu siguranță necesare și justificate științific și, de asemenea, dacă aplicarea lor nu este arbitrară sau discriminatorie, este limitată în timp și supusă periodic controlului.

Pandemia de COVID-19 este mult mai mult decât o criză a sănătății: ea afectează întreaga Republică Moldova și are un impact asupra aproape tuturor aspectelor vieții sociale și economice.

Pentru a atenua răspândirea COVID-19, guvernele din întreaga lume au introdus măsuri de urgență care constrâng libertățile individuale, drepturile sociale și economice și solidaritatea globală. Aceste măsuri de reglementare au închis școli, locuri de muncă și sisteme de tranzit, au anulat adunările

publice, au introdus izolare obligatorie la domiciliu și au implementat supraveghere electronică la scară largă. Procedând astfel, obligațiile privind drepturile omului sunt rareori abordate, în ciuda cât de semnificativ sunt afectate de răspunsul la pandemie. Normele și principiile drepturilor omului ar trebui să ghideze răspunsurile guvernamentale la COVID-19, aceste drepturi întărind răspunsul de sănătate publică la COVID-19.

Cum va arată lumea și cum vor arăta sistemele noastre de sănătate și societățile noastre după această fază a pandemiei depinde de modul, în care noi gândim colectiv, dar mai depinde și cum noi, la rândul nostru, acționăm pentru a cere guvernelor noastre și altor actori puternici ca aceștia să acționeze altfel. Noi trebuie să diminuăm curba și să punem presiune pentru echitate în accesul la echipamente de protecție, testare, tratament, izolare în siguranță, precum și inovații și un eventual vaccin. Acțiunile și solidaritatea asupra cărora vom insista în mod colectiv acum vor determina amploarea devastării economice din țările noastre, precum și din țările întregului glob, dar și amploarea suferinței provocate de pierderea surselor de venit, lipsa de alimente și sărăcia agravată.

Pandemia de coronavirus a afectat toate țările și regiunile lumii și toate aspectele vieților noastre. Ne-a reamintit cât de interconecțați suntem. Nimeni nu se va afla în siguranță, în nicio țară, atât timp cât pandemia face ravagii în alte părți ale lumii. Respectarea drepturilor omului în ansamblul lor trebuie să rămână în centrul luptei împotriva pandemiei și al eforturilor de sprijinire a redresării mondiale.

Pandemia și consecințele sale socioeconomice au un impact disproporționat asupra drepturilor femeilor, copiilor și persoanelor în vârstă, precum și asupra tuturor persoanelor aflate în situații vulnerabile, inclusiv refugiații, migranții și persoanele strămutate în interiorul țărilor, adâncind inegalitățile deja existente. Măsurile de răspuns ar trebui să țină cont

de nevoile celor care sunt cel mai expuși riscului de marginalizare, de stigmatizare, de xenofobie și de rasism, precum și altor forme de discriminare.

Acest fenomen a scos în evidență zonele nevralgice ale sistemului drepturilor omului din Republica Moldova iar autoritățile nu întotdeauna au putut face față provocărilor apărute din cauza gestionării ineficiente a situației sau a deficiențelor de sistem care nu au permis adoptarea de acțiuni prompte și adecvate în contextul acestei perioade de izolare, sunt deosebit de importante atât prevenirea tuturor formelor de violență sexuală și de gen și protejarea împotriva acestora, inclusiv cu ajutorul unor mecanisme adecvate de acces la justiție, cât și accesul neîntrerupt la toate serviciile de sănătate esențiale. Toate măsurile și acțiunile întreprinse ca răspuns la pandemie ar trebui să fie favorabile incluziunii și să integreze dimensiunea de gen, garantând femeilor participarea deplină și electivă la procesele de luare a deciziilor și în toate etapele răspunsului și redresării. Impactul puternic al crizei asupra drepturilor economice și sociale trebuie, la rândul său, să fie abordat.

Referințe bibliografice

1. Alianța Organizațiilor pentru Persoane cu Dizabilități și Keystone International in Moldova, studiul sociologic Impactul pandemiei COVID-19 asupra persoanelor cu dizabilități, disponibil la: <http://incluziune.md/wpcontent/uploads/2020/06/STUDIUL-IMPACTUL-PANDEMIEI-PERSOANE-CU-DIZABILITATI.pdf> p. 12

⁴⁰ Ordinul MSMPS nr. 264 din 13 martie 2020.

2. Aleydis Nisen, A Right to Access to Emergency Health Care: The European Court of Human Rights Pushes the Envelope, *Medical Law Review* (Oxford University Press), Vol. 26 No. 4, 2018, p. 697.

3. Art. 266 (2) din CC: „Neplata primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în sumă fixă în termenul stabilit de legislație se sancționează cu amendă de la 25 la 55 de unități convenționale”.

4. Art. 12 din Comentariul General nr. 14 al Comitetului pentru drepturi economice, sociale și civile.

5. Consultarea Europeană OMS asupra Drepturilor Pacienților, care a avut loc la Amsterdam de la 28 la 30 martie 1994

6. Constituția Organizației Mondiale a Sănătății, 17 mai 1976, adoptată la cea de-a 39-a sesiune a Organizației Mondiale a Sănătății, originalul pe portalul oficial al O.M.S. - www.who.int

7. Comentariul General nr. 14 al Comitetului pentru drepturi economice, sociale și civile, disponibil la adresa: <http://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>

8. Convenția unică asupra stupefiantelor, adoptată la New York la 30 martie 1961

9. Convenția asupra substanțelor psihotrope, adoptată la Viena la 21 februarie 1971

10. Convenția ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, adoptată la Viena la 20 decembrie 1988

11. Carta Europeană a Drepturilor Pacienților (CEDP) a fost elaborată în 2002

12. Directiva 2011/24/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2011 privind aplicarea drepturilor pacienților în cadrul asistenței medicale transfrontaliere, publicată pe pagina web: [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:32011L0024)

13. Dispoziția Comisiei pentru Situații Excepționale nr. 8 din 28 martie 2020.

14. Declarația Universală a Drepturilor Omului

15. Declarația promovării drepturilor pacienților în Europa, aprobată în anul 1994 de către Consultarea Europeană a Organizației Mondiale a Sănătății asupra Drepturilor Pacienților (Amsterdam), publicată pe pagina web: [http://www.sanatate5stars.ro/download/Declaratia%20promovarii%20drepturilor%20pacientilor%](http://www.sanatate5stars.ro/download/Declaratia%20promovarii%20drepturilor%20pacientilor%202023.pdf) (Accesat – 22.07.2023)

16. Decizia nr. 118/20, emisă la 20.08.2020, disponibilă online la http://egalitate.rnd/wpcontent/uploads/2016/04/Decizie_constatare_118_2020.pdf

17. European Committee of Social Rights, Statement of interpretation on the right to protection of health in times of pandemic (adopted by the Committee on 21 April 2020).

18. Hotărârea pronunțată de CEDO în cauza Z împotriva Finlandei, pct. 95 și hotărârea pronunțată de

CEDO în cauza Mockutė împotriva Lituaniei, 2018, pct. 93-94.

19. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/_detail/human-rights-and-health (Accesat – 22.07.2023)

20. <https://health-inequalities.eu/ro/eu-beyond/european-union-institutions/> (Accesat – 24.06.2023)

21. <http://dezvoltaredurabila.gov.ro/web/obiective/odd3/> (Accesat – 22.07.2023)

22. [https://msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordinul nr. 264 din 13.03.2020 cu privire la sistarea in ternarilor programate in institutiile medico-sanitare-publice.pdf](https://msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordinul_nr_264_din_13.03.2020_cu_privire_la_sistarea_in_ternarilor_programate_in_institutiile_medico-sanitare-publice.pdf).

23. <http://old.ombudsman.md/ro/content/dreptul-la-ocrotirea-sanatatii-fragment-din-raportul-privindrespectarea-drepturilor-omului> (Accesat – 22.06.2023)

24. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală nr. 1585 din 27.02.1998.

25. MALCOCI L., COJOCARU N., CERBU S. *Accesul populației generale al grupurilor vulnerabile la servicii de sănătate în perioada pandemică*. Asociația Keystone Moldova. Chisinau, 2021.

26. Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale

27. Portretul statistic al femeilor și bărbaților din Republica Moldova la: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/femei_si_barbati/Portret_statistic_femei.pdf

28. The Principle of Subsidiarity and the Margin of Appreciation Doctrine in the European Court of Human Rights' Post-2011 Jurisprudence

29. Protecting the right to health through inclusive and resilient health care for all, <https://rm.coe.int/orotectingthe-right-to-health-through-inclusive-and-resilient-health-/1680a177ad>

30. Ordinul MSMPS nr. 471 din 16.05.20: [https://msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordin nr. 471 din 16.05.2020 masuri su limentare entru asi ura-re a accesului o ulatiei la asistenta medicala in eriocada starii de urgenta de sanatate publica l.pdf](https://msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordin_nr_471_din_16.05.2020_masuri_su_limentare_entru_asu_ura_rea_accesului_o_umatiei_la_asistenta_medicala_in_eriocada_starii_de_urgenta_de_sanatate_publica_l.pdf). (Accesat – 22.07.2023)

31. Résolution 2114 (2016), La gestion des urgences de santé publique de portée internationale, Assemblée parlementaire, Origine - Discussion par l'Assemblée le 22 avril 2016

32. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova 2020, <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-FINAL-RED.pdf>

33. WHO declared the novel coronavirus outbreak a public health emergency of international concern (PHEIC), ¹⁹ Constituția Republicii Moldova

34. Studiu preliminar privind criza generată de pandemia COVID-19 și impactul acesteia asupra drepturilor omului, [https://irido.ro/pdf/IRDO Studiu%20preliminar%20privind%20criza%20generata%20de%20pandemia%20COVID%2019.pdf](https://irido.ro/pdf/IRDO_Studiu%20preliminar%20privind%20criza%20generata%20de%20pandemia%20COVID%2019.pdf) (Accesat – 10.07.2023)

35. The Principle of Subsidiarity and the Margin of Appreciation Doctrine in the European Court of Human Rights' Post-2011 Jurisprudence

TEHNICI DE MANAGEMENT ÎN DERULAREA PROCESULUI BUGETAR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Sofia SCUTARI

Doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: scutarisofia5@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3122-6761>

Prezentul articol descrie tehnicile cele mai importante de management în derularea procesului bugetar în Republica Moldova. Bugetul public național constituie un act destul de important în administrarea și gestionarea finanțelor publice, care este derulat prin intermediul conducerii manageriale a administrației publice centrale și locale. Scopul studiului constă în argumentarea teoretică și rolul managerial în derularea finanțelor publice a statului. În vederea aprecierii procesului bugetar în Republica Moldova, autorul descrie componentele bugetului public național, care sunt prioritățile principale în formarea acestuia, Autorul prezintă, de asemenea, analiza dezechilibrului vertical pe componentele bugetului public național în Republicii Moldova pentru anii 2018-2022. În urma analizei dezechilibrului vertical, autorul menționează, că conducerea managerială trebuie să atingă scopul stabilit în politicile strategice și de dezvoltare cu cele mai mici efecte negative care acționează asupra societății. Articolul va fi util pentru profesori, studenți și cercetători din administrația publică centrală și locală care se ocupă cu studierea domeniului dat.

Cuvinte-cheie: buget public național, proces bugetar, venituri, cheltuieli, Republica Moldova.

MANAGEMENT TECHNIQUES IN THE DEVELOPMENT OF THE BUDGET PROCESS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article describes the most important management techniques in the running of the budget process in the Republic of Moldova. The national public budget constitutes a rather important act in the administration and management of public finances, which is carried out through the managerial leadership of the central and local public administration. The purpose of this study consists in the theoretical argumentation and the managerial role in the performance of the state's public finances. In order to appreciate the budgetary process in the Republic of Moldova, the author describes the components of the national public budget, which are the main priorities in its formation. The author also presents the analysis of the vertical imbalance on the components of the national public budget in the Republic of Moldova for the years 2018-2022. Following the analysis of the vertical imbalance, the author mentions that managerial leadership must achieve the goal set in the strategic and development policies with the least negative effects acting on society. This article will be useful for teachers, students and researchers from the central and local public administration who deal with the sciences of the given field.

Keywords: national public budget, budgetary process, revenues, expenses, Republic of Moldova.

TECHNIQUES DE GESTION DANS LE PROCESSUS BUDGÉTAIRE EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Cet article décrit les techniques de gestion les plus importantes dans la conduite du processus budgétaire en République de Moldova. Le budget public national constitue un acte assez important dans l'administration et la gestion des finances publiques, qui s'effectue à travers la gestion managériale de l'administration publique centrale et locale. Le but de l'étude consiste en l'argumentation théorique et le rôle managérial dans le développement des finances publiques de l'État. Afin d'évaluer le processus budgétaire en République de Moldova, l'auteur décrit les composantes du budget public national, qui sont les principales priorités dans sa formation, l'auteur présente également l'analyse du déséquilibre vertical sur les composantes du budget public national en République de Moldova pour les années 2018-2022. Suite à l'analyse du déséquilibre vertical, l'auteur mentionne que le leadership managérial doit atteindre l'objectif fixé dans les politiques stratégiques et de développement avec le moins d'effets négatifs agissant sur la société. L'article sera utile pour les enseignants, les étudiants et les chercheurs de l'administration publique centrale et locale qui étudient le domaine donné.

Mots-clés: budget public national, processus budgétaire, revenu, dépenses, République de Moldova.

ТЕХНИКИ УПРАВЛЕНИЯ БЮДЖЕТНЫМ ПРОЦЕССОМ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В данной статье описаны наиболее важные методы управления бюджетным процессом в Республике Молдова. Национальный публичный бюджет представляет собой весьма важный акт в администрировании и управлении государственными финансами, который осуществляется через управленческое руководство центральной и местной публичной администрации. Цель данного исследования заключается в теоретической аргументации и управленческой роли в исполнении государственных финансов. Чтобы оценить бюджетный процесс в Республике Молдова, автор описывает компоненты национального публичного бюджета, которые являются основными приоритетами при его формировании. Автор также представляет анализ вертикального дисбаланса по компонентам национального публичного бюджета Республики Молдова на 2018-2022 годы. Проведя анализ вертикального дисбаланса, отмечается, что управленческое лидерство должно достигать целей, поставленных в стратегической политике и политике развития, с наименьшими негативными последствиями, действующими на общество. Данная статья будет полезна преподавателям, студентам и научным сотрудникам центрального и местного публичного управления, занимающимися исследованием данной области.

Ключевые слова: национальный публичный бюджет, бюджетный процесс, доходы, расходы, Республика Молдова.

Introducere

Bugetul public național este un plan managerial care include acumulările de venituri de la persoane fizice și juridice și efectuarea de cheltuieli pentru instituțiile publice conform programelor planificate.

În conformitate cu prevederile Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014, bugetul public național reprezintă sinteza tuturor bugetelor constituite în cadrul sistemului bugetar, cu excluderea transferurilor interbugetare [1].

Asigurarea gestionării eficiente a bugetului public național este una din prioritățile principale a fie-

cărei țări. Conducerea managerială trebuie să atingă scopul stabilit în politicile strategice și de dezvoltare cu cele mai mici efecte negative care acționează asupra societății.

Pentru implementarea obiectivelor generale și întru asigurarea eficientă a echilibrului bugetar este necesar ca să se respecte prevederile legislative și normative în vigoare.

Aspecte privind componența bugetului public național în Republica Moldova

Documentul de bază care determină obiectivele politicii bugetar-fiscale și stabilește cadrul

de încasări și cheltuieli ale bugetului public național, precum și ale componentelor acestuia în perspectiva de trei ani este Cadrul Bugetar pe Termen Mediu.

Cadrul bugetar pe termen mediu se elaborează anual de către Ministerul Finanțelor, în comun cu

alte autorități publice responsabile, în conformitate cu principiile și regulile bugetar-fiscale.

Conform prevederilor Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale menționate mai sus bugetului public național include următoarele componente:

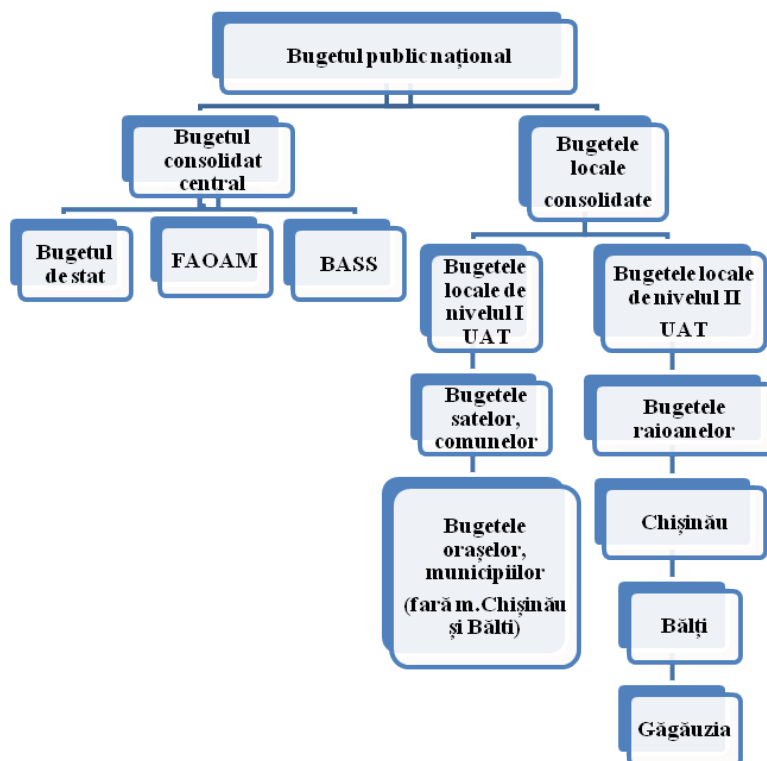

Figura 1. Structura bugetului public național

Sursa: Elaborat de autor în baza materialelor [4].

Bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat și fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală formează bugetul consolidat central. Bugetele locale cuprind bugetele locale de nivelul întâi (bugetele satelor/comunelor, orașelor/municipiilor,

cu excepția municipiilor Chișinău și Bălți) și bugetele locale de nivel al doilea (bugetele raionale, bugetul central al unității teritoriale autonome Găgăuzia, bugetele municipale Bălți și Chișinău), care, în ansamblu, formează bugetul consolidat local.

Reguli și responsabilități manageriale în derularea procesului bugetar în Republica Moldova

Procesul bugetar constituie un ansamblul de măsuri și acțiuni întreprinse de către conducerea managerială al autorităților publice care au atribuții în acest domeniu cu privire la desfășurarea procedurii bugetare.

Procesul bugetar reprezintă un proces transparent,

democratic în luarea deciziilor, atât la nivel macro cât și nivel micro, și de larg impact public, care se manifestă atât pe plan economic cât și pe plan social. De la o țară la alta elementele procesului bugetar prezintă anumite diferențieri în structura sistemului bugetar, dar și unele elemente comune. În continuare vom ilustra procesul bugetar în Republica Moldova care cuprinde următoarele faze.

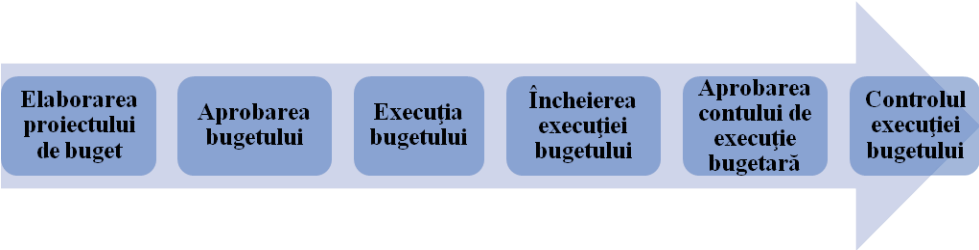

Figura 2. Fazele procesului bugetar

Sursa: Elaborat de autor în baza materialelor [2].

Procesul complex al elaborării și execuției bugetului este supus unor reguli și responsabilități mai mult sau mai puțin rigide. Aceste cerințe sunt specifice principiilor bugetare care sunt aprobate în Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014 după cum urmează.

Tabelul 1. Reguli și responsabilități stabilite conform principiilor bugetare

Anualității	Bugetele se aprobă pentru o perioadă de un an bugetar
Unității monetare	Operațiunile de încasări și plăți bugetare se exprimă în monedă națională

Unității	Resursele și cheltuielile autorităților/instituțiilor bugetare se reflectă și se efectuează exclusiv în/din bugetul de la care se finanțează, se formează în cadrul sistemului bugetar și se consolidează în bugetul public național
Universalității	Toate resursele și cheltuielile bugetare se reflectă în buget în sume brute. Resursele bugetelor componente ale bugetului public național sînt destinate finanțării tuturor cheltuielilor prevăzute în bugetele respective, fără a stabili relații între anumite tipuri de resurse și cheltuieli

Balansării	Orice buget trebuie să fie balansat. Cheltuielile bugetare trebuie să fie egale cu veniturile plus sursele de finanțare
Previzibilității și sustenabilității	Politica bugetar-fiscală și prognozele macrobugetare pe termen mediu se elaborează în conformitate cu regulile bugetar-fiscale și se actualizează periodic pentru a asigura stabilitate macroeconomică pe termen mediu și lung
Performanței	Resursele bugetare se alocă și se utilizează în mod econom, eficient și eficace. Bugetele se elaborează și se raportează pe programe fundamentate pe performanță
Transparenței	Proiectele de acte normative în domeniul finanțelor publice se supun consultării publice și bugetele se elaborează, se aprobă și se administrează în mod transparent, având la bază procesul bugetar, bazat pe un calendar bugetar și pe proceduri transparente
Specializării	Bugetele se elaborează, se execută și se raportează în baza unui sistem unic de clasificare bugetară

Sursa: Elaborat de autor în baza materialelor [1].

Toate aceste principii bugetare trebuie să fie o călăuză pentru instituțiile cu atribuții în planificarea, executarea și controlul bugetului. Responsabili de procedurile și cerințele specifice privind efectuarea monitoringului procesului bugetar sunt instituțiile de specialitate și anume: Ministerul Finanțelor, Casa Națională de Asigurări Sociale și Compania

Națională de Asigurări în Medicină, Serviciul Fiscal de Stat, Administrațiile publice centrale și locale, Curtea de Conturi etc.

Prin urmare, cu cât nivelul responsabilității manageriale a instituțiilor de specialitate va fi mai înalt, cu atât mai mult aceasta va influența asupra securității resurselor financiare a societății și va contribui la dezvoltarea socială prin asigurarea unui proces bugetar decisive, transparent, și deschis.

Analiza dezechilibrului vertical (bugetar) în Republica Moldova

Conducerea managerială a autorităților publice trebuie să organizeze procesul de planificare și executarea a bugetului public național, precum și să analizeze minuțios gestionarea banilor publici în condițiile respectării principiilor bugetare. Scopul acestora trebuie să fie atingerea obiectivelor propuse determinând eficiența, impactul și durabilitatea bugetului.

În Republica Moldova, bugetul echilibrat enunță o serie de probleme atât în necesitatea respectării principiilor enumerate, cât și în orizontul de timp vizat pentru un buget echilibrat.

În opinia noastră, transferurile reprezintă un mecanism macrobugetar de coordonare, prin care se aproximează capacitatea autorităților locale privind generarea mijloacelor financiare, capacitatea fiscală pe locuitor, precum și optimizarea relațiilor interbugetare.

În acest sens, principalele aspecte ce trebuie analizate se referă la funcția de reglare și stimulare întru stabilitatea relațiilor interbugetare privind modul de stabilire a transferurilor și promovarea politicii bugetare.

De aceea, în continuare vom analiza rezultatele calculării dezechilibrului vertical, pe fiecare component al bugetului public național, în Republica Moldova, care le vom prezenta în tabelul 2.

Dezechilibrul vertical este un indicator bugetar care se calculează prin prisma includerii sau excluderii transferurilor după următoarea formulă:

$$D_v = \frac{\text{venituri} - \text{cheltuieli}}{\text{cheltuieli}} \times 100\% \quad (1)$$

Tabelul 2. Dezechilibrul vertical pe componentele BPN în Republicii Moldova pentru anii 2018-2022

Indicato- rii	Cu unluarea transferurilor			Excluderea transferurilor		
Anii	Bugetul asigurărilor sociale de stat	Fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală	Bugetele unităților administrativ-teritoriale	Bugetul asigurărilor sociale de stat	Fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală	Bugetele unităților administrativ-teritoriale
2018	1,87	2,43	0,93	-32.46	-38,2	-70.26
2019	0,67	1,96	-1,26	-36.15	-35.60	-74.04
2020	0,17	1,63	1,88	-40.12	-40.41	-74,08
2021	0,2	-0,10	0,22	-39.22	-50.51	-71,59
2022	-	-	-1,12	-40.19	-49.78	-62.84

Sursa: Elaborat de autor în baza materialelor [3].

Indicatorul dezechilibrului vertical ne expune mărimea deficitului de resurse care este necesară pentru acoperirea cheltuielilor publice la nivel de fiecare component al bugetului public național. Din analiza datelor pentru anii 2018-2022 ponderea deficitelor de resurse ale bugetului asigurărilor sociale de stat (BASS), fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală (FAOAM) și ale bugetelor unităților administrativ-teritoriale (BUAT) în volumul total al cheltuielilor analizate ne scoate în evidență lipsa resurselor proprii pentru acoperirea necesităților. Deficitul de resurse în medie constituie la nivelul BASS cu 38% la FAOAM 43% la nivelul BUAT, 70%. Analiza dată ne demonstrează că o mare parte a transferurilor se alocă de la bugetul de stat.

Concluzii

În viziunea autorului, ca urmare a cercetării științifice privind tehnicile de management în derularea procesului bugetar în Republica Moldova menționam că, conducerea managerială a autorităților publice centrale trebuie să întreprindă diverse tehnici de derulare a procesului bugetar, și anume: asigurarea în timp a stabilității politicilor bugetar fiscal, prin planificarea corectă a obiectivelor privind instruirea și consultarea organelor locale și a publicului care va atrage tot mai mult societatea în creșterea potențialului economic și implicarea mai minuțioasă în asigurarea dezechilibrului bugetar prin crearea unor politici mai eficiente în redistribuirea resurselor financiare.

Referințe bibliografice

1. Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr. 181 din 25 iulie 2014. Publicat: În Monitorul Oficial Nr. 223-230. din 08-08-2014. art. 519.

2. Scutari S. *Finanțele Publice*. Suport de curs. Tipografia, Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, 2021. ISBN 978-9975-155-18-2.

3. Catalogul de date deschise al Ministerului Finanțelor pentru anul 2022. Disponibil: [https:// wwwgov. md](https://www.gov.md)[online] [accesat: 23.07.2023].

4. Structura bugetului public național și relațiile interbugetare. Disponibil: http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126152&lang=ro. [accesat 5.10.2023].

COMPARTIMENTUL

MEDIA ȘI COMUNICARE

CZU 32

DOI [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2023.2\(99\).15](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2023.2(99).15)

IMAGINEA DE ȚARĂ DIN PERSPECTIVĂ INTERDISCIPLINARĂ

Victor MORARU

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent al AȘM,
Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

e-mail: vsm.academy2015@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0002-0322-6086>

Sergiu TEODOR

Doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: sergiuteodor1@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-7192-007X>

Prezentul articol oferă o privire de ansamblu asupra tendințelor actuale înregistrate în investigarea imaginii de țară, plasând interesele de cercetare manifestate de diverse discipline într-un context comun. Evidențierea acestei probleme ilustrează modul în care diferite perspective academice pot fi aplicate pentru a răspunde la o gamă largă de întrebări de cercetare, contribuind la studiul interdisciplinar al imaginii de țară, înglobând aspecte multiple și diverse și facilitând înțelegerea complexității subiectului în cauză. În consecință, articolul argumentează utilitatea conjugării eforturilor de cercetare prin recurgerea la diverse paradigme științifice, inclusiv, cele situate în făgașul politicii simbolice ori teoriei interacționismului simbolic sau generate de paradigma construcției sociale a realității ori de funcționalismul structural, precum și antrenarea în investigarea imaginii de țară a unor astfel de perspective ca teoria reprezentărilor sociale sau teoriile comunicării mediatice, ca teoria agenda setting. Astfel, arsenalul investigativ aplicat imaginii de țară obține cadrul conceptual adecvat, ponderea necesară și favorizantă întru elaborarea viziunii integrate, complexe, a fenomenului.

Cuvinte-cheie: imagine de țară, abordare interdisciplinară, branding de țară, politică simbolică, științe ale comunicării.

THE COUNTRY IMAGE FROM THE INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE

The article provides an overview of current trends in country image research, placing the research interests of various disciplines in a common context. Highlighting this issue illustrates how different academic perspectives can be applied to answer a wide range of research questions, contributing to the interdisciplinary study of country

image, encompassing multiple and diverse aspects and facilitating understanding of the complexity of the subject at hand. Consequently, the article argues the usefulness of combining research efforts by resorting to various scientific paradigms, including those located in the cradle of symbolic politics or the theory of symbolic interactionism or generated by the paradigm of the social construction of reality or structural functionalism, as well as engaging in the investigation of the image of the country of such perspectives as the theory of social representations or the theories of media communication, as the theory of agenda setting. Thus, the investigative arsenal applied to the image of the country obtains the adequate conceptual framework, the necessary and favorable weight in the elaboration of the integrated, complex vision of the phenomenon.

Keywords: country image, interdisciplinary approach, country branding, symbolic politics, communication sciences.

IMAGE DU PAYS DANS UNE PERSPECTIVE INTERDISCIPLINAIRE

Cet article donne un aperçu des tendances actuelles enregistrées dans l'enquête sur l'image du pays, en plaçant les intérêts de recherche manifestés par diverses disciplines dans un contexte commun. La mise en évidence de ce problème illustre comment différentes perspectives académiques peuvent être appliquées pour répondre à un large éventail de questions de recherche, contribuant à l'étude interdisciplinaire de l'image du pays, englobant des aspects multiples et divers et facilitant la compréhension de la complexité du sujet en question. Par conséquent, l'article soutient l'utilité de la conjugaison des efforts de recherche en recourant à divers paradigmes scientifiques, y compris ceux situés sur la voie de la politique symbolique ou de la théorie de l'interactionnisme symbolique ou générés par le paradigme de la construction sociale de la réalité ou du fonctionnalisme structurel, ainsi que l'implication dans l'enquête sur l'image du pays de perspectives telles que la théorie des représentations sociales ou les théories de la communication médiatique, comme la théorie de l'établissement d'agenda. Ainsi, l'arsenal d'investigation appliqué à l'image du pays obtient le cadre conceptuel approprié, le poids nécessaire et favorable à l'élaboration de la vision intégrée et complexe du phénomène.

Mots-clés: image du pays, approche interdisciplinaire, image de marque du pays, politique symbolique, sciences de la communication.

ИМИДЖ СТРАНЫ В МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ

В данной статье представлен обзор современных тенденций в исследованиях имиджа страны, помещая исследовательские интересы различных дисциплин в общий контекст. Освещение данной проблемы показывает, как различные академические точки зрения могут применяться для ответа на широкий круг исследовательских вопросов, способствуя междисциплинарному изучению имиджа страны, охватывая множество и разнообразные аспекты и облегчая понимание сложности рассматриваемого предмета. Следовательно, в статье доказывается целесообразность объединения исследовательских усилий путем обращения к различным научным парадигмам, в том числе находящимся в колыбели символической политики или теории символического интеракционизма или порождаемым парадигмой социального конструирования реальности или структурным функционализмом, а также как занимающийся исследованием образа страны таких перспектив, как теория социальных представлений или теории медиакоммуникаций, как теория установления повестки дня. Таким образом, исследовательский арсенал, примененный к образу страны, получает адекватную концептуальную основу, необходимый и благоприятный вес в выработке целостного, комплексного видения явления.

Ключевые слова: имидж страны, междисциплинарный подход, брендинг страны, символическая политика, коммуникативные науки.

Introducere

Imaginea de țară face parte din problemele relevante, aflate pe ordinea de zi a cercetărilor socio-umaniste. Noile circumstanțe în care se produce funcționarea sistemului interstatal generează amplificarea unor sau altor dimensiuni ale relațiilor internaționale. Recurgerea în practica relațiilor interstatale la utilizarea imaginii de țară în calitate de catalizator pentru impulsionearea acțiunii de politică externă și pentru fortificarea poziționării statului pe arena internațională determină necesitatea valorificării acestei practici din perspectivă științifică.

Prin imagine de țară / imagine de stat se înțelege, în mod tradițional, un ansamblu de reprezentări interconectate ale țării / statului, care se formează mai mult spontan în percepția populației din cunoașterea trăsăturilor specifice de ordin geografic și național și a aspectelor de ordin socio-politic, economic, demografic, cultural, confesional ș. a., inclusiv, sub influența mesajelor mediatice, generând anumite atitudini și reacții. Pe de altă parte, configurarea acestei imagini se produce concomitent și în urma unor acțiuni deliberate ale statului, programate și orientate spre constituirea unei imagini de țară dezirabile. Sursele apariției și menținerii acestei imagini se datorează eficienței activității de promovare, care determină gradul de persistență a cunoașterii și impresiei despre o țară.

La hotarul dintre secole, cercetătorii au conștientizat că imaginea de țară este „unul dintre cele mai importante concepte din era globalizării” [1, p. 5], convergând în opinia că imaginea poate fi un factor major în atingerea cu ușurință a obiectivelor statului în relațiile internaționale. În fond, imaginea de țară, în accepția generală, a devenit „un concept strategic în abordările, explicațiile și interpretările pe care științele sociale le aplică lumii contemporane” [2, p. 347].

Cercetarea problematicii imaginii de țară se bazează, în mod firesc pe paradigmele științifice existente

în cadrul științei politice, constituind reperele abordării fenomenului [3]. Indiscutabil, complexitatea conceptului necesită o abordare multidimensională, imaginea de țară fiind susceptibilă de o considerare din mai multe perspective. De menționat, în primul rând, că, din punct de vedere epistemologic, subiectul în cauză se circumscrie cercetării fundamentale, solicitând, din punct de vedere metodologic, antrenarea metodelor și tehnicilor utilizate pentru colectarea și generalizarea datelor și informațiilor empirice, vizând, deci, documentarea, observarea, clasificarea, corelarea, compararea și analiza datelor, astfel încât să fie argumentată punerea în lumină a elementelor teoretice abordate.

Imaginea de țară în context interdisciplinar

Experiența demonstrează, destul de tranșant, că interpretarea adecvată a problemei imaginii de țară poate fi atinsă doar în condițiile unei abordări interdisciplinare. Avalanșa lucrărilor științifice la subiectul dat, care au marcat, la hotarul dintre secole și în primele decenii ale secolului XXI, evoluția științelor sociale, a generat un spectru vast și variat de interpretări, centrate pe dominantele proprii subdomeniilor respective și aducându-și contribuția semnificativă la aprofundarea cunoașterii științifice a fenomenului. În sfera științei politice, cercetările problematice imaginii de țară s-au focalizat pe acțiunea guvernativă, aspectele instituționale și funcționale ale exercitării puterii, studii strategice. Imaginea țării este examinată, în special, în cadrul relațiilor internaționale, studiilor diplomatice, cu o atenție aparte acordată conceptelor de diplomatie publică și noua diplomatie publică, *soft power*, precum și, în primul rând, unor astfel de concepte ca identitatea țării, reputația țării, *brandingul* – ansamblul de acțiuni de formare și consolidare a imaginii de țară ș. a. În particular – din cauza multitudinii de surse, vom aduce în continuare doar câteva exemple relevante, din multele, de abordare meritorie a te-

mei. Astfel, în literatura de referință se subliniază că reputația favorabilă a țării facilitează cooperarea în cadrul sistemului internațional, sporește capacitatea de acțiune politică a țării, sunt aduse argumente în favoarea faptului că stabilitatea manifestată în cadrul relațiilor internaționale aduce țării un grad mai mare de influență politică. Lucrări de rezonanță în domeniu au fost consacrate transformărilor survenite în diplomatie, în special, în legătură cu apariția așa-zisei diplomății publice sau noii diplomății, caracterizate prin implementarea *soft power* sau diplomăției digitale, când puterea politică a statelor a încetat să fie asociată doar cu aspecte militare, presiune, coerciție, prioritatea revenind capacității de transmitere a „atractivității” țării. În general, cercetarea relațiilor internaționale, mai ales din perspectiva relațiilor publice globale, a acordat atenția justificată și constantă problemei imaginii de țară.

De rând cu abordarea imaginii țării, apare drept importantă și corelarea acțiunii de formare a imaginii țării cu conceptul de propagandă, mai ales în condițiile în care se încetănește interpretarea defavorabilă a conceptului dat. A fost remarcat: „a investi în propaganda guvernamentală nu este o strategie de succes pentru a spori „puterea blândă” a țării. Cea mai bună propagandă nu e propagandă”. Nu întâmplătoare este, deci, aserțiunea lui Simon Anholt: „Să fie brandingul locului nimic altceva decât un eufemism modern pentru propagandă?” [4, p. 4]. Nuanțele sunt fine, lăsând loc pentru interpretări. Totuși, Joseph Nye menționa, în aceeași ordine de idei, destul de sugestiv: „Comunicarea strategică, propaganda și războiul informațional nu sunt noi, iar puterea ascuțită nu este puterea soft, deși cei doi termeni sunt uneori confundați unul cu altul, deoarece ambele se concentrează asupra minții țintite. Propaganda este un exemplu. Dacă este recunoscută ca atare de către țintă, propaganda este lipsită de credibilitate și astfel nu reușește să atragă. Dar dacă propaganda atrage, ea poate produce soft power. Li-

nia de despărțire între soft power și hard power pe spectrul de culori este uneori ca și distincția dintre roșu și albastru... Propaganda nu este credibilă și, prin urmare, adesea nu atrage” [5, pp. 9, 10-11].

În cadrul științelor comunicării, la intersecție cu relațiile internaționale, imaginea de țară a constituit permanent subiectul unor studii, întreprinse, direct sau tangențial, în direcția științifică reprezentată de comunicarea internațională. În general, comunicarea în mediul internațional reprezintă „procesul prin care actorii clasici și non-clasici, de la stat, organisme și instituții politice, economice, financiare sau culturale prin mass-media își împărtășesc informații de interes reciproc, se informează asupra scopurilor urmărite și a comportamentelor adoptate în diferite împrejurări pentru a-și menține echilibrul și stabilitatea, pacea și cooperarea în toate domeniile, dar și pentru a-și impune imaginea dezirabilă în rândul opiniei publice internaționale” [6, p. 66]. După cum a fost remarcat, comunicarea internațională, „în faza inițială, a pus preț pe informarea oamenilor din afara țării de origine cu cele întâmplate, pe promovarea imaginii de țară și pe cultivarea vizibilității mondiale a statului-națiune” [7, p. 33]), ulterior atenția de la problematica generală a fost îndreptată spre clarificarea modului în care publicul percepe o entitate străină (organizație sau țară) și a modului în care se comportă față de aceasta. De fapt, științele comunicării adoptă uneori interpretarea imaginii de țară ca fenomen discursiv.

Oportună, în cazul elucidării fenomenului din perspectiva științelor comunicării, se dovedește a fi și recurgera la antrenarea în cercetare a unei serii de teorii ale comunicării mediatice, pe un loc central plasându-se teoria „agenda setting”, rezumarea simplă a căreia sugerează că temele acoperirii mediatice, cărora mass-media le acordă atenție preponderentă, sunt percepute de audiență ca cele mai importante.

În mai multe lucrări se produce abordarea „potențialului și provocărilor strategiilor

comunicaționale în scopul cultivării imaginii de țară și a reputației de țară” [8, p. 184]. Imaginea țării oferă posibilitatea deducerii unor observații și concluzii pe care le găsim interesante și capabile să stimuleze aprofundarea reflecțiilor la subiectul neunivoc, în urma interpretării ei în lumina filosofiei limbajului / imagologiei / teoriei imaginarului, descoperind perspective noi, aprofundate, de interpretare, uneori, neașteptate, ca și în cazul următor, de exemplu: „Principiul care stă la baza oricărui brand de țară este faptul că brandul este imaginea nu a ceea ce străinii cred despre o țară națiune, ci ceea ce locuitorii acelei țări cred despre ei înșiși și țara lor” [9, p. 208].

Nuanțele relevante și uneori imprevizibile ale imaginii de țară pot fi exprimate și cu ajutorul instrumentarului propriu psihologiei sociale și politice. În cadrul acestei filiere investigative imaginea de țară este examinată în raport cu nivelul de cunoștințe individuale, cu emotivitatea persoanelor și prin prisma comportamentului lor, fiind abordate problemele relațiilor dintre grupuri și ale identității colective. În special, relațiile intergrupale dintre diferite țări sunt considerate ca bază a imaginii pe care și-o formează statele, unele în raport cu altele, atunci când se procedează la împărțirea acestora în state prietene și state inamice.

Imaginea de țară, în acest context, se pretează interpretării, în special, în lumina teoriei reprezentărilor sociale, care postulează: „orice realitate este reprezentată, adică însoțită de către individ sau de grup, reconstruită în sistemul său cognitiv, integrată în sistemul său de valori depinzând de istoria sa și de contextul social și ideologic înconjurător... Orice reprezentare este deci o formă de viziune globală și unitară a unui obiect, dar și a unui subiect... o viziune funcțională a lumii care permite individului sau grupului să dea un sens conduitelor sale și să înțeleagă realitatea prin propriu-i sistem de referințe...” [10, p. 108].

Elemente de ordin inovațional în abordarea problemei oferă, pe de altă parte, și perspectiva socio-

logică: experții acestei filiere investigative pledează pentru schimbarea accentului de la elucidarea temei sub aspectul „cum să îmbunătățim, să măsurăm și să stăpânim mai bine practicile promovării imaginii de țară” (cu recunoașterea faptului importanței experienței, și nu neglijării acesteia), la „de ce” și „cum să reflectăm mai bine asupra consecințelor, adesea neluate în seamă” [11], referitoare la acest „fenomen social global”.

Firește, aspectul economic al imaginii de țară apare totuși drept prioritar. Tocmai specialiștii în marketing au fost printre cei care au atras atenția la dependența directă a percepției despre țară de performanțele ei economice, respectiv, implicând instrumentele marketingului în considerarea construcției de imagine: „Evaluarea imaginii de țară și a modului în care aceasta se compară cu imaginile concurenților săi este un pas necesar pentru conceperea strategiei de marketing a țării. Astăzi există multe motive pentru care națiunile trebuie să-și gestioneze și să-și controleze brandingul. Necesitatea pentru a atrage turiști și companii necesită strategii conștientizate de branding pentru diferite grupuri țintă” [12, p. 46]. De altfel, drept ilustrare a tendinței tot mai pronunțate a conjugării problemelor imaginii de țară cu problematica economică, pornind de la exploatarea prioritară a oportunităților de ordin economic, poate servi faptul că lucrarea lui Simon Anholt „*Brand new justice: The upside of global branding*” [13] a apărut în traducere în limba rusă cu denumirea „*Брендинг: дорога к мировому рынку*”.

De fapt, brandul de țară a și fost conceptualizat inițial prin raportarea acestui concept, provenit din sfera economică, la sfera interacțiunilor internaționale la nivel de state. Calea spre înțelegerea noțiunii de imagine de țară prin teoria marketingului a fost realizată pentru prima dată în anii ‘70 ai secolului trecut, prin identificarea rolului consumatorului în procesul percepției și deciziei de consum [14]. Studi-

ile ulterioare au relevat avantajele abordării imaginii țării pe filiera studiilor economice prin valorificarea conceptelor de *branding* al locului, al teritoriului, al regiunii, al destinației și, în definitiv, prin acțiunea de *branding* de țară. În același context s-au înscris lucrările care au vizat managementul propriu-zis al *brandingului* de țară.

Cercetările efectuate arată că imaginea țării, ca „reprezentare cognitivă, deținută de un anumit auditoriu despre o anumită țară” [15, p. 412], are un spectru larg de efecte: imaginile de țară influențează în mod decisiv fluxul investițiilor străine directe, contribuie la avansarea industriei turismului național, la sporirea exportului, creșterea calității produselor și serviciilor și dezvoltarea pieței muncii, etc.

Astfel, simpla enumerare a disciplinelor științifice (științe politice, relații internaționale, *public relations*, științe ale comunicării, marketing, management, psihologia socială, etc.) demonstrează arealul vast de cercetare al studiului fenomenului imaginii de țară. Fiecare cu propriul specific și cu propriul unghi de vedere extind cunoașterea subiectului, argumentează multitudinea fațetelor manifestate și, în definitiv converg în a dezvălui oportunitatea abordării temei în baza confluenței disciplinelor științifice – aria de cercetare aici, conform observațiilor cercetătorilor consacrați, „este, probabil una din cele mai multidisciplinare arii în cercetarea contemporană” [16, p. 56]. Există, însă, în cercurile științifice anumite îngrijorări, datorate faptului că majoritatea studiilor „s-au dezvoltat în paralel, fiecare disciplină pretinzând aceleași practici de promovare a țării ca bază pentru domeniul său de studiu și folosind propriul cadru teoretic pentru a le conceptualiza și interpreta. Acest lucru a condus la o înțelegere pozitivistă predominantă a promovării țării ca proces extern de comunicare destinat publicului străin și la concentrarea pe eficiența competitivă pe piața globală neoliberală” [17, p. 306]. Totuși, confruntarea diferitor perspective disciplinare poate să ducă uneori la segre-

garea cercetărilor, așa cum avertizează cei antrenați în studiul imaginii de țară, și rămâne pe ordinea de zi marea nevoie de studii integrative care ar îmbina cunoștințele disponibile în diferite câmpuri.

De fapt, în literatura de specialitate se optează, în mod explicit și conștientizat asupra „perspectivei multidisciplinare, focalizate pe discursurile complexe în sociologie, economie, drept, științe politice, istorie” indicându-se, cu argumente temeinice, faptul că „transformările politice, sociale și economice reprezintă un fenomen istoric complex care poate fi analizat adecvat doar printr-o abordare multidisciplinară” [18, p. 2].

În definitiv, la baza cercetărilor operate în domeniu, stau, sprijinite de datele factologice acumulate, de considerentele expuse în literatura de specialitate, autohtonă și din străinătate, de sursele mediatiche disponibile, de opiniile experților, observațiile și concluziile stabilite în urma analizei întreprinse de diverși autori în cadrul elucidării fenomenului studiat. Considerăm drept cele mai reprezentative lucrări realizate nemijlocit în domeniul formării imaginii de țară și a *brandingului*, cele ce aparțin unor autori ca Simon Anholt [19], Wally Ollins [20], Kenneth Dinnie [21], Joseph S. Nye [22], Ying Fan [23], ș. a., prin intermediul cărora au fost stabilite principalele repere ale conceptelor de „*image of country / nation branding*” și ale proceselor de „*country branding*”.

Pe plan conceptual, considerăm oportună plasarea cercetării în albia noțiunii de politică simbolică, în cadrul acestei abordări fiind posibilă explicarea adecvată, în viziunea noastră, a acțiunii de formare a imaginii de țară. Conceptul dat se referă la ansamblul reprezentărilor și expresiilor generate de putere, adică la utilizarea simbolurilor în politică, dar, mai ales, a semnificațiilor impuse de acțiunea politică. Se consideră că lumea politicii, „reprezintă, incontestabil, un fenomen particular al lumii sociale care este perceput de oameni, preponderent din perspectiva simbolică”. În condițiile în care schimbul sim-

bolic, conform opiniei lui Jean Baudrillard, devine o categorie universală de bază (un concept esențial, un atribut) al societății contemporane de consum, iar lumea socială funcționează, așa cum se atestă în literatura de specialitate, „simultan ca un sistem de relații de putere și ca un sistem simbolic” [24, p. 88], se ajunge la concluzia, drept fapt evident, că „în orice societate, relațiile de putere se fundamentează pe o anumită ordine simbolică” [25, p. 104]. Tocmai, înțelegerea acestor premise, aplicate dezvoltării particularităților proceselor politice, inerent conjugate cu procesele comunicaționale, comportă sporirea semnificativă a atenției acordate elementului simbolic în cadrul acțiunii guvernative, dat fiind faptul că unele caracteristici de ordin simbolic ale statului contemporan, în condițiile actuale, obțin relevanță importantă.

Cercetătorii asociați cu acest filon investigativ (lansat de autori ca Robert Meadow, Murray Edelman, Pierre Bourdieu) ș. a. au constatat că translația în sfera publică a diverselor semnificații imprimă discursului politic capacitatea de a construi spațiul politic, „asigurând circulația mesajelor, cadrul de înțelegere și interpretare a valorilor, în conformitate cu structura axiologică adoptată. Procesul politic se pretează, în acest caz, explicației prin intermediul construcțiilor simbolice, a căror pondere valorică se află în relație directă cu conjunctura social-politică existentă. În consecință, conținutul politicii simbolice ca formă a comunicării politice se subordonează nu atât înțelegerii semnificațiilor, cât acțiunii de a persuadea” [26, p. 56]. Respectiv, agenda dezbaterilor publice devine încărcată de ideile, obiectivele și valorile pe care puterea le plasează la temelia politicii sale curente, difuzând realitatea politică virtuală în calitate de secundantă a politicii autentice. Puterii simbolice îi revine, astfel, în accepția lui Pierre Bourdieu, capacitatea de construire a realității prin stabilirea ordinii gnoseologice, a percepției vieții (în speci-

al a percepției lumii sociale), astfel, prin intermediul expresiei configurând realitatea, ca să producă prescripția opiniei, să „impună viziunea și credința, să afirme sau să schimbe percepția despre lume, și în acest fel să influențeze lumea” [27, pp. 83-85]. Conchidem aplicabilitatea plenară a tezelor respective la acțiunea guvernativă consacrată promovării imaginii de țară.

În acest context, de remarcă, că teoria politicii simbolice poate fi circumscrisă teoriei construcției realității sociale / construcției sociale a realității, fundamentată de P. Berger și T. Luckmann și conjugată strâns cu teoria interacționismului simbolic, dezvoltată, în special, de Herbert Blumer. De fapt, „interacționismul simbolic a întemeiat o nouă paradigmă explicativă” [28, p. 54]. Principiul de bază al perspectivei interacționiste rezidă în acceptarea faptului că sensul, atribuit lumii, prin percepția umană, și difuzat apoi, se produce pe calea construcției sociale, derivate din interacțiunea socială cotidiană. Elementele percepute ale realității, deci, nu doar reprezintă, dar și construiesc realitatea respectivă. Această perspectivă plasează în vizor modul în care este interpretată realitatea, cum sunt create și promovate mesajele.

Nu poate fi neglijată, în această ordine de idei, nici tradiția structuralistă (funcționalismul structural), care constă în abordarea societății din punctul de vedere al sistemului social, având o structură proprie și mecanisme de interacțiune a elementelor ei, fiecare dintre ele exercitând o funcție anumită. Funcționalismul structural este văzut de cercetători ca o abordare cu „caracter interpretativ mai pronunțat, orientată cu precădere pe studiul diverselor forme de mesaje, având la bază intenția de a detecta modul în care mesajele influențează oamenii prin intermediul înțeleșurilor create și proiectate. În acest context, promovarea țării poate fi văzută ca o construcție socială a discursurilor despre țară: atât ca proces social (de construcție socială a dis-

cursurilor), cât și ca rezultat (discursurile în sine), care sunt subordonate relațiilor de putere în cadrul societății” (A. Dolea). Așa cum valorificarea metodei respective în științele sociale este evidentă, pecetea funcționalismului structural fiind imprimată multitudinii de abordări contemporane, este importantă luarea în considerare a faptului că astfel de concepte ca structură, sistem, interdependență și valori comune se pretează adecvat la analiza fenomenelor complexe. Și organizațiile (țările – n. n.) sunt într-adevăr complexe.

Concluzii

În consecință, avem temeuri pentru a considera că cercetarea problemei imaginii de țară, cu toate lacunele, semnalate de specialiști, dispune, la momentul actual, de suficiente repere, capabile să asigure investigarea cuvenită a fenomenului. Interpretarea și generalizarea punctelor de vedere menționate (firește, în condițiile când nu poate fi pretinsă exhaustivitatea în abordarea unei probleme atât de ample, cu atâtea valențe și ramificații), oferă oportunități pentru identificarea mai multor itinerare de abordare a temei, iar, în definitiv, abordarea ei integrată.

În mod firesc, cercetarea proceselor de formare a imaginii țării presupune estimarea, dar și, mai ales, racordarea șirurilor evenimentiale, a retoricii oficiale, a discursurilor mediatice, a opiniei publice majoritare cu privire la modul în care este percepută imaginea țării. Iar printre direcțiile prioritare ale cercetării problemei se evidențiază, în calitate de importante, elucidarea circumstanțelor de stabilire a imaginii curente a țării; identificarea factorilor decisivi care au determinat această, și nu altă, imagine; determinarea orientărilor de perspectivă în dezvoltarea țării și considerarea caracteristicilor brandului statului din punctul de vedere al atractivității investiționale a țării; precizarea caracteristicilor dezirabile, din perspectiva eforturilor de construire a imaginii ș. a.

În definitiv, importanța tot mai mare, obiecti-

vă, recunoscută și nu disimulată, pe care o obține în societate, în condițiile actuale, imaginea de țară, determină necesitatea de a analiza mult aspectual și a clarifica fațetele ei și ponderea de ansamblu a acțiunilor, subsumate imaginii de țară și, implicit, acțiunii de *brandingul* și, într-o perspectivă ulterioară, a efectelor acestor acțiuni.

Referințe bibliografice

1. KINSEY, Dennis F., CHUNG, Myojung. National image of South Korea: implications for public diplomacy. In: *Exchange: The Journal of Public Diplomacy*, 2013, Vol. 4, Issue 1, pp. 5-12. ISSN 2765-768X.
2. GEORGIU, Grigore. La communication interculturelle et les images identitaires. Perspectives et problématisations roumaines. In: *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 2010, Vol. 12, nr. 1, pp. 101-112. ISSN 1454-8100.
3. MORARU, Victor, TEODOR, Sergiu. Problematizarea imaginii de țară în abordare politologică. În: *Moldoscope* (Probleme de analiză politică), 2023, nr. 1 (98), pp. 161-170. ISSN 1812-2566.
4. ANHOLT, Simon. Editor's foreword to the first issue. In: *Place Branding*, 2004, Vol. 1, nr. 1, pp. 4-11. ISSN 1744-070X.
5. NYE, Joseph S. Soft power: the evolution of a concept. In: *Journal of Political Power*, 2021, Vol. 14, Issue 1, pp. 196-208. ISSN 2158379X.
6. HLIHOR, Constantin; HLIHOR, Ecaterina. *Comunicarea în conflictele internaționale. Secolul XX și începutul secolului XXI*. București: Comunicare.ro, 2010. 217 p. ISBN 978-973-711-236-1.
7. MARIN, Constantin. *Comunicarea internațională*. Chișinău: CEP USM, 2017. 369 p. ISBN 978-9975-71-922-3.
8. BUHMANN, Alexander. The constitution and effects of country images: Theory and measurement of a central target construct in international public relations and public diplomacy. In: *Studies in Communication Sciences*, 2016, Vol. 16 (2), pp. 182-198. ISSN 2296-4150.
9. IVANCU, Emilia. Branding Romania sau cine, cum, unde și când vinde România? In: Paul Nanu (Ed.).

Studii de limbă și cultură. Ediție de centenar. Turcu: Universitatea din Turku, 2019, pp. 195-220. ISBN 978-951-29-7746-8.

10. NECULAU, Adrian (coord.). *Psihologia câmpului social: reprezentările sociale*. Ediția a doua. Iași: Polirom, 1997. 248 p. ISBN 973-683-016-0.

11. DOLEA, Alina. *PD and the promotion of countries as social phenomenon* [Resursă electronică]. Publicat 25 februarie 2016. Center on Public Diplomacy [Site]: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/pd-and-promotion-countries-social-phenomenon> (Accesat 11.08.2023).

12. MORGAN, Nigel, PRITCHARD, Annette, WALES, Roger (Eds.). *Destination Branding: Creating the Unique Destination Proposition*. Second edition. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2004. 314 p. ISBN 978-0750659697.

13. ANHOLT, Simon. *Brand New Justice: The Upside of Global Branding*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2003. 179 p. ISBN 978-0750656993.

14. HOWARD, John A., SHETH, Jagdish N. *The Theory of Buyer Behavior*. New York: Wiley, 1969. 458 p. ISBN 0471416576.

15. KUNCZIK, Michael. Transnational Public Relations by Foreign Governments. In: Krishnamurthy Sriramesh, Dejan Vercic (Eds.). *The Global Public Relations Handbook: Theory, Research, and Practice*. First edition. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, 2003, pp. 399-424. ISBN 0-8058-3923-2.

16. GILBOA, Eytan. Searching for a Theory of Public Diplomacy. In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2008, nr. 616, pp. 55-77. ISSN 0002-7162.

17. DOLEA, Alina, INGENHOFF, Diana, BEJU, Anabella. Country images and identities in times of populism: Swiss media discourses on the „stop mass immigration” initiative. In: *The International Communication Gazette*, 2021, Vol. 83, nr. 4, pp. 301-325. ISSN 1748-0485.

18. MERKEL, Wolfgang, KOLLMORGEN, Raj, WAGENER, Hans-Jurgen (Eds.). *The Handbook of*

Political, Social, and Economic Transformation. Oxford: Oxford University Press, 2019. 720 p. ISBN 978-0198829911.

19. ANHOLT, Simon. *The Good Country Equation: How We Can Repair the World in One Generation*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 2020. 240 p. ISBN 978-1523089635.

20. OLLINS, Wally. *The Brand Handbook*. London: Thames & Hudson Ltd, 2008. 112 p. ISBN 978-0500514085.

21. DINNIE, Keith. *Nation Branding. Concepts, Issues, Practice*. 2nd edition. London: Routledge, 2016. 306 p. ISBN 978-1138775848.

22. NYE, Joseph S. Jr. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs (first edition), 2004. 191 p. ISBN 978-1586482251.

23. FAN, Ying. Nation branding: what is being branded? In: *Journal of Vacation Marketing*, 2006, Vol. 12, nr. 1, pp. 5-14. ISSN 1479-1870.

24. STĂNCIUGELU, Ștefan. *Violență, mit și revoluție*. București: Editura ALL, 1998. 300 p. ISBN 973-9392-63-6.

25. ȘANDRU D. Ideologia și construcția simbolică a violenței politice. In: *Sfera Politicii*, 2013, nr. 2 (174), pp. 95-104. ISSN 1221-6720.

26. MORARU, Victor. Resursele simbolice ale puterii. In: *Valorificarea experienței României în contextul integrării europene a Republicii Moldova*. Chișinău: Inst. de Cercet. Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei, 2018, pp. 55-79. ISBN 978-9975-53-946-3.

27. БУРДЬЁ П. О символической власти. În: *Социология социального пространства* / Москва, Институт экспериментальной социологии. Санкт Петербург: Алетея, 2007, pp. 87-96. ISBN 978-5-903354-054.

28. DOBRESU, Paul, BĂRGĂOANU, Alina. Interactionismul simbolic. In: *Sociologia românească*, 2003, Vol. 1, N 3, pp. 54-69. ISSN 1220-5389.

DEZINFORMAREA ÎN VIAȚA POLITICĂ RECENTĂ. O NORMALITATE STABILĂ?

Theofilos MAROUSIS

Atena, Grecia

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: theofilos.ma@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0002-4665-0899>

Scenariul ideal într-un regim democratic, mai ales în perioadele preelectorale, ar fi o confruntare sănătoasă de opinii cu argumente bazate pe evenimente adevărate, cu conținut care preocupă publicul larg. Astfel, cetățenii ar dezvolta o gândire critică mai pronunțată și ar fi mai înclinați spre decizii corecte și echilibrate, bazate pe interesele lor, dar și pentru a servi mai bine interesul public. Din păcate, aceasta pare a fi o utopie, așa cum demonstrează proliferarea fenomenului dezinformării și avalanșa știrilor false, utilizate de diverși actori din sfera publică, încercând să falsifice realitatea în lupta pentru propria lor supremație. Articolul vizează prezența dezinformării în viața publică a Statelor Unite ale Americii în timpul alegerilor prezidențiale din 2016, 2020 și evenimentele legate de demonstrații în Capitoliul Statelor Unite. La fel, este urmărită și prezența fenomenului în alegerile prezidențiale din Franța din 2017 și 2020, precum și în Nigeria din 2019. Este evidențiat, astfel, caracterul global al problemei.

Cuvinte-cheie: *știri false, alegeri, politică, dezinformare, viață politică.*

DISINFORMATION IN RECENT POLITICAL LIFE. AN ESTABLISHED NORMALITY?

The ideal scenario in a democratic constitution, especially when it is in the pre-election period, would be a healthy confrontation of opinions with arguments based on true events, with content that will concern the general public. Thus, the citizens would have a clearer critical thinking and would make it easier to make the right decision on the basis of their interests, but also to better serve the public interest. Unfortunately, this seems to be a utopia, as misinformation and fake news seems to be used by various actors in the public sphere, trying to falsify reality in the struggle for their own dominance. In the article we look at the presence of misinformation in the public life of the United States during the 2016, the 2020 presidential election and the events of demonstrations in Capitol. We also see the presence of the phenomenon in France's presidential election in 2017 and 2020 as well as Nigeria in 2019. This is how the global character of the problem is highlighted.

Keywords: *fake news, elections, politics, disinformation, political life.*

DÉSINFORMATION DANS LA VIE POLITIQUE RÉCENTE. UNE NORMALITÉ ÉTABLIE?

Le scénario idéal dans un régime démocratique, en particulier en période préélectorale, serait une saine confrontation des opinions avec des arguments basés sur des événements réels, avec un contenu qui concerne le grand public. Ainsi, les citoyens développeraient une pensée critique plus prononcée et seraient plus enclins à prendre des décisions justes et équilibrées en fonction de leurs intérêts, mais aussi à mieux servir l'intérêt public. Malheureusement, cela semble être une utopie, comme en témoigne la prolifération du phénomène de désinformation et l'avalanche de fausses nouvelles,

utilisées par divers acteurs de la sphère publique, essayant de falsifier la réalité dans la lutte pour leur propre suprématie. L'article traite de la présence de désinformation dans la vie publique des États-Unis lors des élections présidentielles de 2016, 2020 et des événements liés aux manifestations au Capitole des États-Unis. De même, la présence du phénomène lors des élections présidentielles en France en 2017 et 2020, ainsi qu'au Nigeria en 2019, est également suivie. Le caractère global du problème est ainsi mis en évidence.

Mots- clés: fausses nouvelles, élections, politique, désinformation, vie politique.

ДЕЗИНФОРМАЦИЯ В СЕГОДНЯШНЕЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ. УСТАНОВЛЕННАЯ НОРМА?

Идеальным сценарием при демократическом режиме, особенно в предвыборный период, было бы здоровое сопоставление мнений с аргументами, основанными на реальных событиях, с содержанием, волнующим широкую общественность. Таким образом, граждане разовьют более выраженное критическое мышление и будут более склонны к правильным и взвешенным решениям, исходя из своих интересов, а также лучше служить общественным интересам. К сожалению, это кажется утопией, о чем свидетельствует распространение феномена дезинформации и лавина фейковых новостей, используемых различными субъектами публичной сферы, пытающимися фальсифицировать реальность в борьбе за собственное превосходство. В статье акцентируется внимание на наличии дезинформации в общественной жизни США во время президентских выборов 2016, 2020 годов и событий, связанных с демонстрациями в Капитолии США. Таким же образом отслеживается наличие данного феномена на президентских выборах во Франции в 2017 и 2020 гг., а также в Нигерии в 2019 г. Таким образом, подчеркивается глобальный характер проблемы.

Ключевые слова: фейковые новости, выборы, политика, дезинформация, политическая жизнь.

Introduction

The events on misinformation in the 2016 American elections made it a landmark year for fake news. That is why, one year later, the term „fake news” became a Word of the Year for 2017 [1], as, according to Collins Dictionary, at that time its use increased by 365%. Donald Trump himself in an interview in TBN [2] said that „the media is fake” and „one of the greatest of all terms I have come up with is *fake*” and „they really hurt the country, because they take away the spirit of the country” and „the stock market today hit an all time high, unemployment is the lowest it’s been in almost 17 years – car companies are moving plans back to Michigan, so many things are happening and the media doesn’t want to talk about it”. From the words of the President, we understand that misinformation was a subject of discussion and it was treated as an important part of the public agenda and political confrontation.

Hunt Allcott and Matthew Gentzkow, in their research estimate that an average adult in US read at least one fake news article in the pre-election period, with higher exposure to pro-Trump than pro-Clinton articles. Someone could say that Trump played efficiently the attention-game [3]. Jayeon Lee and Weiai Xu write that in the „Twitterverse” Trump was more successful getting his issue agenda across to voters and lead voter engagement [4]. The authors of Nature Communications, Stephan Lewandowsky et al. assume that, intentionally or not, Trump exploited social media to divert the attention of mainstream media [5, p. 10]. Various false news stories were launched that period, like, for example the fact that Hillary Clinton sold weapons to ISIS [6], that she had health problems [7], or that Pope Francis endorsed D. Trump [8]. These stories were used in a post-election survey. Gunther et al. noting regarding this [9, p. 4] that „citizens’ exposure to fake news had a significant impact on voting decisions”. Of course,

they are not talking about winning elections and this is not our point of view too. They are talking about the function of fake news to influence the public and the possibility that it gives an advantage to a candidate. The elections of 2016 were also the landmark of official investigations.

US American elections of 2016, of 2020 and the Capitol riots

In spring of 2019, the U.S. Department of Justice and Special Counsel launched the Report on the Investigation into Russian Interference in the 2016 Presidential Election [10]. The report says that there was „a social media campaign designed to provoke and amplify political and social discord in the United States” and also „to undermine the U.S. electoral system, to a targeted operation that by early 2016 favored candidate Trump and disparaged candidate Clinton”. They write that they came across with cyber intrusions (hacking) and the dissemination of hacked materials, such as DCLeaks, Guccifer 2.0 and the use of Wikileaks. They conclude that „although the investigation established that the Russian government perceived it would benefit from a Trump presidency and worked to secure that outcome...; the investigation did not establish that members of the Trump Campaign conspired or coordinated with the Russian government in its election interference activities”. Albeit, the “Trump Campaign showed interest in certain releases of documents and welcomed their potential to damage candidate Clinton”. According to another report, made by the Senate Intelligence Committee in 2020 [11], there were some findings, among them was the Russian aggressive, multi-faced effort to influence the outcome of 2016 presidential elections, the intent to help the Trump Campaign and undermine the US democratic process. The Department of Homeland Security made a statement, saying that these cyber-operations were intended to interfere with the US election process

and that similar tactics have been used across Europe and Eurasia to influence public opinion [12]. The Intelligence Community Assessment notes that: „Since the Cold War, Russian intelligence efforts related to US elections have primarily focused on foreign intelligence collection. For decades, Russian and Soviet intelligence services have sought to collect insider information from US political parties that could help Russian leaders understand a new US administration’s plans and priorities” [13, p. 5].

The Assessment also writes about „new normal” in influence operations and about possible „future influence efforts in the United States and worldwide” because of „their perceived ability to impact public discussion”. This fits very much our point. We don’t focus on the dispute between countries or nations (USA, Russia or other). We focus on the ability of disinformation to affect public sphere.

The disinformation rampage doesn’t end there. Richard Rogers says that in the early months in 2020 the proportion of user engagement with fake news to mainstream news stories is 1:3.5, compared to 1:4 during the same period in 2016 [14, p. 2]. Also, the researchers reveals that there were discovered hundreds of websites forming a network of news organizations, distributing thousands of algorithmically generated articles and she reports that, in a later research, this network had “received funding from multiple dark money groups, as well as collaborated with advocacy groups to cover prior to the 2020 election” [15]. We observe a continuity of false news during several election events. Thus, we meet a quite similar situation in presidential elections of 2020, as they were conducted in the shadow of election fraud. There were false narratives about fraud during the 2020 presidential race, with some posts noting that Republicans won big in Florida after the state enacted new voting restrictions and claimed that the lack of similar laws in other States resulted in fraud [16]. In a research for Berkman Klein Center for Internet

and Society at Harvard [17], has been analyzed more than 55.000 online media stories, 5 million tweets and 75.000 posts on public Facebook pages.

Yochay Benkler team examined Trump's claim that mail-voting during the pandemic of 2020 was a subject of mass election fraud and his campaign against the expansion of the phenomenon. They concluded that „the disinformation campaign was elite-driven and waged primarily through mass media responding to false assertions from President Trump, his campaign and the RNC (Republican National Committee)” [18, p. 47] with social media playing only a supportive role. The Election Integrity Partnership, an ensemble of organizations (Center for an Informed Public, Digital Forensic Research Lab, Graphika, & Stanford Internet Observatory) added that there were also bottom-up false and misleading narratives started with individual identifying real-world or one-off incidents and posting them to social media [19]. Among other things, from the above we understand that mass media still plays an important role in the dispersion of misinformation and in some cases prove to be more valuable than social media. Of course, social media also play a prominent role and are the second head of „Lerna Hydra” in the problem of False News. Characteristic was the „Stop the Count” [20] of D. Trump's post on Twitter with uppercase letters, as part of the “Stop the Steal” campaign and in the context of the rudiments of a new strain of Republican politics: history, faith, crime, retribution [21]. It seems that the information falseness about the reliability of the electoral result had a great deal of appeal to a number of citizens who reacted and made protests, which ended up in Capitol siege [22]. Election fraud misinformation was a reason for the Capitol riots, but there was also misinformation about the riots itself, as reported by journalists siege [23].

According to „Washington Post”, the President's

election lies radicalized his supporters in real time and mobilized them to plot violent acts, with discussions that researchers watched unfold online siege [24]. An Ipsos/NPR survey siege [25] found that even two months after the elections, 39% of Americans agree there is a „deep state” working to undermine Trump, with the percentage rising to 49% for white men and rural residents. Prof. R. Pape [26], in another several surveys, found that 47 million American adults agree with the statement that „the 2020 election was stolen from Donald Trump and Joe Biden is an illegitimate president” and 21 million of those, also agree that „use of force is justified to restore Donald J. Trump to the presidency”. (Pennycook & Rand, 2021) say that despite a lack of any meaningful evidence, a majority of Trump voters believed that fraud is common in U.S. elections (>77%), and that Trump won the 2020 election (>65%) [27, p. 2]. So, we have citizens saying that the elections were affected by shady factors. Maybe, someone could agree with this, but the question is: the elections were affected by an uneven electoral system or by disinformation?

The arguments and speculations about electoral fraud and unreliable election system have proved to be unfounded by official lips of US government agencies. The National Intelligence Council gave to the public an unclassified Assessment, drafted also by CIA, FBI, Department of Homeland Security, Department of State and National Security Agency [28], making notable conclusions about the recent events and some of them are:

Judgement 1: „no indications that any foreign actor attempted to alter any technical aspect of the voting process in the 2020 US elections, including voter registration, casting ballots, vote tabulation, or reporting results”.

Judgement 2: they „assess that a range of Russian government organizations conducted, influence operations aimed at denigrating President Biden's

candidacy and the Democratic Party, supporting former President Trump, undermining public confidence in the electoral process, and exacerbating sociopolitical divisions in the US. Unlike in 2016, we did not see persistent Russian cyber efforts to gain access to election infrastructure”.

Judgement 3: they „assess that Iran carried out a multi-pronged covert influence campaign intended to undercut former President Trump’s reelection prospects, undermine public confidence in the electoral process and US institutions, and sow division and exacerbate societal tensions in the US”.

Judgement 4: „China did not deploy interference efforts”

So, according to the Assessment, there were foreign actors trying to support Trump, there were foreign actors trying to undermine Trump (supporting Joe Biden) and there were no foreign actors intervening in the voting system at technical level (no issue of fraud). The main motives were to cultivate public political mistrust and social unrest. The Election Integrity Partnership also concluded in their report [29, p. 240], that both foreign and domestic actors weaponized false and misleading narratives to undermine confidence in the US electoral system and erode faith in democracy. The US House of Representatives characterizes disinformation as a „exhausting and dangerous” and makes a Majority Staff Report talking about disinformation campaigns carried out by malicious domestic actors that try to undermine elections and about the federal failure to counter lies due to lack of sufficient resources and funding. They also conclude that: „The risk of subversion of future elections remains high. Local election officials are on the frontlines of this crisis. Now more than ever, they need the resources and support that only the federal government can provide. A federal whole-of-government response to this growing crisis is an urgent necessity” [30, p. 5].

French Elections of 2017 - 2022

At the elections of 2017 in France we saw, in many cases, fake news targeting Emmanuel Macron, including mainly character assassination and leak of financial documents with offshore bank accounts. As New York Times reports [31], extremists in the United States started posting on social media sites in France in support of Marine Le Pen, using tactics that they deployed during 2016 American presidential elections. Though, those tactics didn’t seem to have much impact in France because they were „lost in translation” due to cultural gap between American and French electorate public. Emilio Ferrara in his study [32, p. 15], talks about the „presence of bots that existed during the 2016 US Presidential election period to support alt-right narratives” that „went dark after November 8 and came back into use in the run up days to the 2017 French presidential election”. He also explains that most of the audience in the general conversation about Macron Leaks was American alt-right community, a fact that brought more French voters in the defence of E. Macron and favored his candidacy. It was reported that Facebook has cracked down almost 30.000 fake accounts spreading disinformation during the pre-election period [33] and almost 40% of #MacronGate tweets came from automated accounts [34].

Jean-Baptiste Jeangène Vilmer writes a report for the Atlantic Council and the Institut de Recherche Stratégique de l’Ecole Militaire (IRSEM), describing a 3-dimension information operation, including: „1) a disinformation campaign consisting of rumors, fake news, and even forged documents; 2) a hack targeting the computers of his campaign staff; 3) a leak—15 GB of stolen data,10 including 21,075 emails „known as “Macron Leaks”, which was hyped by bots and trolls in social media. He also says that the disinformation operation was conducted by both American and Russian actors, referring to the

„Kremlin media and the American alt-right” [35, p. 3]. We see here that opinion influence operations or efforts can come from various actors worldwide and that referring to only one country could be incorrect. The tendency of western media referring to Russia is a possible scenario but it would be more precise if we try to see the whole picture. We saw the same thing above, in the US elections, where according to Assessment of the National Intelligence Council, a country of the Middle East had a possible involvement in the influence campaign at the US Elections of 2020. The actors involved could be multiple and the motives of each one could be even harder to find and to explain. We also notice, according to the references, that the alt-right community has targeted Macron, a politician considered as centrist [36], so we also talk about a battle of political ideologies (right, center, left etc).

A similar pattern of false news scaffold was encountered also in elections of 2022 at France. There were narratives about voting machines being used to help ensure a Macron victory and others saying that if there is not enough participation, the elections could be invalidated [37]. There was fake news claiming that Le Pen wants to withdraw France from the Paris Agreement, concerning the climate change [38]. There were claims about a massive election fraud, including the QR codes of „cartes électorales” being used to favor Macron or to discount votes of citizens who are not vaccinated [39]. As we have seen earlier, according to the literature, among the main objectives of misinformation and influence operations are to undermine democratic institutions, to lead citizens to politic mistrust, to reduce the credibility of political figures and to erode democracy in general. Here, it would be useful to do a correlation. According to a survey of Fondation pour l’Innovation Politique [40], prof. Dominique Reynié, her director presents that in the question about the reasons for voting abstention and blank voting at France, the

most popular answers were: „the different candidates do not appeal to me” and „the same policies are put in place regardless of the political party in power” and „I want to protest against the current political system”. Also, in the question about the high level of mistrust among citizens in political institutions, the three first answers were 1) political parties, 2) religious authorities, 3) unions, furthermore, most citizens recognized themselves in no political party.

Of course, we cannot say that this is due to misinformation, but it is an interesting reference. We make a correlation, not causation. Gérald Bronner and his team, made a report on account of the Presidency of the French Republic [41], with the purpose to inform general public and civil society about the impact of disinformation on citizens nowadays. The report indicates several possible domestic and foreign actors conducting influence operations with strategic context, suggests the creation of a crisis management mechanism on European Union level and asks for “coordinated responses, strategies and public policies with regard to defense, security and diplomacy” in order to enlighten the grey area of fake news cloud, which is “characterized by notions of competition, contestation and confrontation” and the “growing diversity of stakeholders”.

Nigeria Elections 2019

Disinformation seems to be a serious issue also in Africa. Fake news and propaganda in 2019 presidential election in Nigeria „has been on steroids” [42] and was used, as it is reported, by people who were close to both major political parties (President Buhari and opposition leader Abubakar). For example, there were claims that M. Buhari, of the All Progressives Congress (APC), was dead or clone, or unpatriotic by favoring foreigners and other claims that A. Abubakar, of the People’s Democratic Party (PDP), was giving handouts of money and food in political gatherings, or that he was negotiating a deal

with Boko Haram Islamists in exchange for land and oil [43; 44]. It was noted also the presence of ethnic hate speech at the service of disinformation, due to the country's fertile ground to do so (over 250 ethnic groups and 500 languages) [45]. There was high level bot activity in social media platforms, which called for elections boycott and also high level of satire misconception with reality, thus misinformation, due to the deficit in media and information literacy [46].

Moreover, the country had its local edition of „spin doctors“. False information was spread through the „sojojin baci“ (soldiers of the mouth), who are political consultants spreading information, in order to make political marketing and increase a politicians popularity [47]. There were also people as social media entrepreneurs, the „propaganda secretaries“ who shape political narratives and spread falsehoods, with earnings less than 14 dollars a month [48]. Further studies [49] specify that if fake news and hate speech are weapons of „mass democratic destruction“, then Nigeria's democratic order is already under siege. Commonwealth Security [50] adds that disinformation is a direct threat to country's national security, because it ignites intracommunal violence, ethnic and sectarian animosity, mainly between Nigerian communities in areas of ethnic, linguistic and religious diversities. Koblowe Obono and Karimah Aminu, in their study [51], examined the impacts of digital disinformation on voting decisions in the elections of 2019. Among the findings was that the voter's decrease in interest was „high/great extent“ by 47.5% and the degree of influence was „high“ by 30.5%. We can say that this is an appreciable percentage and they state that it „still affected voter decisions“. Aboyade et al. in their research [52], talk about the consequences of fake news in the African country and count a) electoral violence fueled by the instrumentation of fabricated content, b) ethno/religious conflicts by poisoning ethnic groups

with emotions like fear, anxiety, suspicion, c) public mistrust by character assassination to muddle public perception of politicians, d) jungle justice, when citizens take the law in their own hands and proceed to hasty decisions.

Umaru A. Pate et al., in their study [53], talk about „post-truth era“ in Nigeria, like the tip of the iceberg in a country plagued by poverty, weak institutions, marginalization, populism politics, extremism that threaten the democratic state. They oppose local reasons of fake news dissemination and some of them are „the general distrust of elites, leaders and politicians by majority of Nigerians“, the „desperate politicians, ethnic and religious jingoists, foreign interests and mischief makers“ who „generate fake news for influence or to persuade the audience“ and the „absence or most often late arrival of official information on issues“ that „creates vacuum conveniently filled in by rumors and disinformation“. The Collaboration on International ICT Policy for East and Southern Africa (CIPESA) [54], made a case study about disinformation in five African countries including Cameroon, Ethiopia, Kenya, Nigeria and Uganda, concluding that „authoritarianism remains the primary driver of disinformation in the region“, that some governments have utilized false information to hold in their position, shrink civic space and target rivals (including critic voices) and that political discourse is undermined „by limiting access to credible, factual and pluralistic information about candidates parties and issues, in order to make informed choices“.

In addition, Fredrick Wilson and Muhhamad A. Umar, in their study [55], conclude that fake news affect decision making in the country and that „democracy thrive well with peace and reliable and vibrant communication system“. Kofi Annan, in his speech at the National Electoral Institute of Mexico, poses disinformation as a serious problem for the public sovereignty, saluting policies to counter

false information and stating that: „People around the world aspire to greater freedom and demand a greater say in politics...; political systems have not kept up with economic developments, creating high levels of inequality and a growing sense of economic disenfranchisement...; as wealth is concentrated, so too is political power and influence. History teaches us that such an imbalance between the economic, social and political realms cannot be sustained for long...; We must make democratic systems more effective, and more responsive to the needs of average citizens” [56].

Conclusions

In the research we note that misinformation and fake news is an existing phenomenon in the public life of a country that is also used in political life by various actors. We have taken as an example and field of examination three different countries from three different continents, in order to highlight the global character of the phenomenon, but also the fact that it is an „established reality”, as we encountered it in all of their electoral clashes in recent years.

Certainly misinformation has existed in the past, but in recent years with the rise of the Internet and social media it seems to be evolving, making users more interactive with the sharing of news. We saw the influence of fake news on masses of citizens, such as social upheavals in Nigeria or conspiracy theories in the 2020 American elections, which cultivated a negative climate and partially played a role, resulting in the outburst of Capitol Riots. We have also seen in other countries, the exploitation of disinformation by a political persons, in order to influence public opinion and gain an advantage over some other political formation. Also, both in the United States and in France, we encountered a tendency to challenge the electoral result, due to the unreliable electoral system, a hacked electoral system etc, as

mentioned by several sources. On this basis, we observe that the news falseness is obstructing the smooth functioning of the democratic system and affects citizens in decision -making.

Bibliographic references

1. SAUER, Natalie. Collins Dictionary picks ‘fake news’ as Word of the Year. [Resursă electronică]. Publicat 2 noiembrie 2017. *Politico* [Site]: <https://www.politico.eu/article/collins-dictionary-picks-fake-news-as-word-of-the-year/> (Accesat 23.09.2021).
2. HUCKABEE, Mike. Full Interview. President Donald Trump-Mike Huckabee.[Resursă electronică]. Publicat 8 octombrie 2017. *TBN*. [Site]: <https://www.youtube.com/watch?v=hVQPVGPAUtc&t=124s> (Accesat 12.09.2021).
3. ALLCOTT, Hunt, GENTZKOW, Matthew. Social media and fake news in the 2016 election. In: **Journal of Economic Perspectives**, 2017, Vol. 31, nr. 2, pp. 211-236. ISSN 0895-3309.
4. LEE, Jayeon, XU, Weiai. The more attacks, the more retweets: Trump’s and Clinton’s agenda setting on Twitter. *Public Relations Review*, 2018, Vol. 44 Issue 2, pp. 201-213. ISSN 0383-6111.
5. LEWANDOWSKY, Stephan, JETTER, Michael, ECKER, Ullrich. Using the president’s tweets to understand political diversion in the age of social media. *Nature Communications*, 2020, Vol. 11, nr. 5764, pp. 1-12. ISSN 2041-1723.
6. LaCAPRIA, KIM. WikiLeaks Confirms Hillary Clinton Sold Weapons to ISIS? [Resursă electronică]. Publicat 13 octombrie 2016. *Snopes*. [Site]: <https://www.snopes.com/fact-check/wikileaks-confirms-hillary-clinton-sold-weapons-to-isis/> (Accesat 3.09.2021).
7. Fact check: Debunked 2016 Hillary Clinton „medical records” resurface. [Resursă electronică]. Publicat 30 iunie 2020. *Reuters*. [Site]: <https://www.>

reuters.com/article/uk-factcheck-hillary-clinton-medical-rec-idUSKBN2413CK (Accesat 3.09.2021).

8. Pope Francis condemns ‘media disinformation’. [Resursă electronică]. Publicat 7 decembrie 2016. *BBC* [Site]: <https://www.bbc.com/news/world-europe-38244274> (Accesat 3.09.2021).

9. GUNTHER, Richard, BECK, Paul A., NISBET, Eric C. Fake News May Have Contributed to Trump’s 2016 Victory. *Report*. Ohio State University. 8 March, 2018. 6 p.

10. MUELLER, Robert S. *Report on the Investigation into Russian Interference in the 2016 Presidential Election* March, 2019. U.S. Department of Justice. Washington, DC: United States Government Publishing Office, 2019. 456 p. ISBN 978-0-16-095039-1.

11. *Russian active measures campaigns and interference in the 2016 U.S. election. Report 216-290*. Senate Intelligence Committee. 116th Congress, 2^d Session, vol. 1-5. Washington: U.S. Government Publishing Office. 2020. 1348 p.

12. *Joint Statement from the Department Of Homeland Security and Office of the Director of National Intelligence on Election Security*. Department of Homeland Security. [Resursă electronică]. Publicat 7 octombrie 2016. DHS Press Office. [Site]: <https://www.dhs.gov/news/2016/10/07/joint-statement-department-homeland-security-and-office-director-national> (Accesat 19.10.2021).

13. *Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections*. Intelligence Community Assessment. Office of the Director of National Intelligence. January, 2017. 25 p.

14. ROGERS, Richard. Research note: The scale of Facebook’s problem depends upon how ‘fake news’ is classified. In: *Misinformation Review*. Boston Massachusetts: Harvard Kennedy School, 2020, Vol. 1, nr. 6, pp. 1-14.

15. BENGANI, Priyanjana. Hundreds of ‘pink slime’ local news outlets are distributing algorithmic

stories and conservative talking points. [Resursă electronică]. Publicat 18 decembrie, 2019. *Columbia Journalism Review*. [Site]: https://www.cjr.org/tow_center_reports/hundreds-of-pink-slime-local-news-outlets-are-distributing-algorithmic-stories-conservative-talking-points.php (Accesat 21.11.2021).

16. DANG, Sheila, DAVE, Paresh. U.S. election misinformation limited, not stopped, on social media – experts. [Resursă electronică]. Publicat 10 noiembrie 2022. *Reuters*. [Site]: <https://www.reuters.com/technology/twitter-social-platforms-could-see-spike-election-misinformation-2022-11-09/>. (Accesat 10 decembrie 2022).

17. BENKLER, Yochay et al. *Mail-In Voter Fraud: Anatomy of a Disinformation Campaign*. Berkman Center Research Publication nr. 2020-6. Cambridge, 2020. 48 p.

18. BENKLER, Yochay et al. Op. cit.

19. *The Long Fuse: Misinformation and the 2020 Election* / Center for an Informed Public, Digital Forensic Research Lab, Graphika, & Stanford Internet Observatory. Election Integrity Partnership. Stanford: EIP, 2022. 273 p. ISBN 978-1-7367627-1-4.

20. CATHEY, Libby. *Trump calls for vote counting to stop as path to victory narrows, Biden urges all to ‘stay calm’*. [Resursă electronică]. Publicat 6 noiembrie 2020. *ABC News*. [Site]: <https://abcnews.go.com/Politics/overview-trump-calls-vote-counting-stop-path-victory/story?id=74038071> (Accesat 10 decembrie 2020).

21. HOMANS, Charles. How ‘Stop the Steal’ Captured the American Right. In: *The New York Times Magazine*, 2022, 19 iulie.

22. CULLIFORD, Elizabeth. Online misinformation that led to Capitol siege is ‘radicalization,’ say researchers. [Resursă electronică]. Publicat 12 ianuarie 2021. *Reuters*. [Site]: <https://www.reuters.com/article/us-misinformation-socialmedia-idUSKB-N29H2HM> (Accesat 11.05.2021).

23. NAWAZ, Amna, NORRIS, Courtney, Carlson, Frank. How disinformation around Jan. 6 riot has downplayed violence, divided Americans. [Resursă electronică]. Publicat 5 ianuarie 2022. *PBS*. [Site]: <https://www.pbs.org/newshour/show/how-disinformation-around-jan-6-riot-has-downplayed-violence-divided-americans> (Accesat 13.06.2022).

24. HOCKSTEIN, Evelyn. The Attack. The Jan. 6 siege of the U.S. Capitol was neither a spontaneous act nor an isolated event. In: *The Washington Post*, 2021, 31 octombrie.

25. NEWALL, Mallory. More than 1 in 3 Americans believe a ‘deep state’ is working to undermine Trump. [Resursă electronică]. Publicat 30 decembrie 2020. *Ipsos* [Site]: <https://www.ipsos.com/en-us/news-polls/npr-misinformation-123020> (Accesat 05.02.2022).

26. PAPE, Robert A. 21 million Americans say Biden is ‘illegitimate’ and Trump should be restored by violence, survey finds. In: *The Conversation*, 2021, 23 septembrie.

27. PENNYCOOK, Gordon, RAND, David G. Research note: Examining false beliefs about voter fraud in the wake of the 2020 Presidential Election. In: *Misinformation Review*. Boston Massachusetts: Harvard Kennedy School, 2021, Vol. 2, Issue 1, pp. 1-19.

28. Foreign Threats to the 2020 US Federal Elections. Intelligence Community Assessment. National Intelligence Council. [Resursă electronică]. Publicat 10 martie 2021. *dni.gov*. [Site]: <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ICA-declass-16MAR21.pdf> (Accesat 8.11.2021).

29. *The Long Fuse: Misinformation and the 2020 Election* / Center for an Informed Public, Digital Forensic Research Lab, Graphika, & Stanford Internet Observatory. Election Integrity Partnership. Stanford: EIP, 2021. 273 p. ISBN 978-1-7367627-1-4.

30. *Exhausting and Dangerous: The Dire Problem of Election Misinformation and Disinformati-*

on. Majority Staff Report. Committee on Oversight and Reform U.S. House of Representatives. 11 August, 2022. Washington, 2022. 21 p.

31. SCOTT, Mark. In French Elections, Alt-Right Messages and Memes Don’t Translate. In: *The New York Times*. 2017, 4 mai.

32. FERRARA, Emilio. Disinformation and Social Bot Operations in the Run Up to the 2017 French Presidential Election. In: *First Monday*, 2017, Vol. 22, nr. 8, pp. 1-33. ISSN 1396-0466

33. KOTTASOVA, Ivana. Facebook targets 30,000 fake accounts in France. [Resursă electronică]. Publicat 21 aprilie 2017. *CNN* [Site]: <https://money.cnn.com/2017/04/14/media/facebook-fake-news-france-election/index.html> (Accesat 07.09.2021).

34. Macron, a victim of hacking; 40% tweets with #MacronGate hashtags automated. [Resursă electronică]. Publicat 17 mai 2017. *Business Standard*. [Site]: https://www.business-standard.com/article/international/macron-a-victim-of-hacking-40-tweets-with-macrongate-hashtags-automated-117050700190_1.html (Accesat 07.09.2021).

35. VILMER, Jean-Baptiste Jeangène. *The “Macron Leaks” Operation: A Post-Mortem*. Washington: Atlantic Council / IRSEM. 2019. 49 p. ISBN 978-1-61977-588-6.

36. McGEE, Luke. Macron tried to make the center the biggest force in French politics. A land-grab by fringe parties has been the result. [Resursă electronică]. Publicat 20 iunie 2022. *CNN* [Site]: <https://edition.cnn.com/2022/06/20/europe/macron-loses-majority-election-2022-france-intl/index.html> (Accesat 06.08.2022).

37. COLEMAN, Alistar. French election: Misinformation targets candidates and voting system. [Resursă electronică]. Publicat 23 aprilie 2022. *BBC News* [Site]: <https://www.bbc.com/news/61179620> (Accesat 07.08.2022).

38. French election 2022: Misinformation spreads online ahead of runoff vote. [Resursă electro-

nică]. Publicat 22 aprilie 2022. *Euronews* [Site]: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/04/22/french-election-2022-misinformation-spreads-online-ahead-of-runoff-vote> (Accesat 07.08.2022).

39. ROWLAND, Liv. How fake news posts tried to skew French election result. [Resursă electronică]. Publicat 24 aprilie 2022. The Connexion [Site]: <https://www.connexionfrance.com/article/French-news/How-fake-news-posts-tried-to-skew-French-election-result> (Accesat 07.08.2022).

40. REYNIE, Dominique. 2022, French presidential election impacted by crises / Fondation pour l'Innovation Politique. [Resursă electronică]. Publicat aprilie 2022. *Fondapol* [Site]: <https://www.fondapol.org/en/study/2022-french-presidential-election-impacted-by-crises/> (Accesat 07.09.2022).

41. BRONNER, Gérald. *Les Lumi  res    l'  re numérique*. Rapport de la Commission. Janvier 2022. Paris: Presidence de la République, 2022. 124 p.

42. BUSARI, Stephanie. How fake news was weaponized in Nigeria's elections. [Resursă electronică]. Publicat 15 februarie 2019. *CNN* [Site]: <https://edition.cnn.com/2019/02/15/africa/fake-news-nigeria-elections-intl/index.html> (Accesat 09.03.2022).

43. Nigerian President Buhari denies death and body double rumours. [Resursă electronică]. Publicat 3 decembrie 2018. *BBC News* [Site]: <https://www.bbc.com/news/world-africa-46424562> (Accesat 09.03.2022).

44. Nigerian elections 2019: The spread of false information. [Resursă electronică]. Publicat 14 februarie 2019. *BBC News* [Site]: <https://www.bbc.com/news/world-africa-47226397> (Accesat 10.03.2022).

45. EGBUNIKE, Nwachkwu. Social media propelled ethnocentric disinformation and propaganda during the Nigerian elections. [Resursă electronică]. Publicat 6 noiembrie 2019. *Global Voices. Advox* [Site]: <https://advox.globalvoices.org/2019/11/06/>

social-media-propelled-ethnocentric-disinformation-and-propaganda-during-the-nigerian-elections/ (Accesat 09.03.2022).

46. Nigerian political parties are weaponising fake news. [Resursă electronică]. Publicat 21 februarie 2019. *Mail & Guardian* [Site]: <https://mg.co.za/article/2019-02-21-nigerian-political-parties-are-weaponising-fake-news/> (Accesat 09.03.2022).

47. HASSAN, Idayat, HITCHEN, Jamie. Nigeria's Disinformation Landscape. [Resursă electronică]. Publicat 6 octombrie 2020. *Social Science Research Council* [Site]: <https://items.ssrc.org/disinformation-democracy-and-conflict-prevention/nigerias-disinformation-landscape/> (Accesat 06.12.2021).

48. HASSAN, Idayat, HITCHEN, Jamie. Nigeria's 'propaganda secretaries'. [Resursă electronică]. Publicat 18 aprilie 2019. *Mail & Guardian* [Site]: <https://mg.co.za/article/2019-04-18-00-nigerias-propaganda-secretaries/> (Accesat 10.03.2022).

49. PATE, Umaru A., IBRAHIM, Adamkolo Mohammed. Fake News, Hate Speech and Nigeria's Struggle for Democratic Consolidation: A Conceptual Review. In: Mehdi Khosrow-Pour (Ed.). *Research Anthology on Fake News, Political Warfare, and Combatting the Spread of Misinformation*. Hershey: IGI Global, 2020, pp. 387-410. ISBN 978-1799872917.

50. Challenging Disinformation in Nigeria. [Resursă electronică]. Publicat 17 noiembrie 2020. *Commonwealth Security Group*. [Site]: <https://www.commonwealthsecurity.org/post/situation-insight-challenging-disinformation-in-nigeria> (Accesat 17.03.2023).

51. OBONO, Koblowe, DIYO, Karimah Aminu. Social media disinformation and voting decisions during 2019 presidential elections in Nigeria. *In: EJOTMAS. Ekpoma Journal of Theatre and Media Arts*, 2021, Vol. 8, nr. 1-2, pp. 129-151. ISSN 2006-1838.

52. ABOYADE, Modupe Aduke et al. Combating the Menace of Fake News and Hoaxes in Nigeria for National Security: Intervention of the Information Professionals. In: *Journal of Balkan Libraries Union*, 2022, Vol. 9, nr. 1, pp. 30-37. ISSN 2148-077X.

53. PATE, Umaru A., GAMBO, Danjuma, IBRAHIM, Adamkolo Mohammed. The Impact of Fake News and the Emerging Post-Truth Political Era on Nigerian Polity: A Review of Literature. In: *Studies in Media and Communication*. Vol. 7 (1), nr. 1, pp. 21-29. ISSN 2325-808X

54. *Disinformation Pathways and Effects: Case Studies from Five African Countries* / The Collabo-

ration on International ICT Policy for East and Southern Africa. Kampala: CIPESA, 2022. 34 p.

55. WILSON, Fredrick, UMAR, Muhhamad A. The Effect of Fake News on Nigeria's Democracy within the Premise of Freedom of Expression. In: *Global Media Journal*, 2019, Vol. 17, Issue 32, pp. 1-12. ISSN 1550-7521.

56. ANNAN, Kofi. Is Democracy Under Siege? Keynote Address by Kofi Annan at the National Electoral Institute of Mexico. [Resursă electronică]. Publicat 23 mai 2018. *Kofi Annan Foundation*. [Site]: <https://www.kofiannanfoundation.org/supporting-democracy-and-elections-with-integrity/ine-mexico-democracy-under-siege/> (Accesat 11.08.2023).

ELEMENTE DE „ENTERTAINMENT” ÎN ONLINE MEDIA DIN REPUBLICA MOLDOVA

Laura TUGAREV

Doctor în științe ale comunicării, Universitatea de Stat din Moldova

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: tugarevlaura@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1304-7209>

Prezentul articol vine să evidențieze elementele de “entertainment” în presa online din Republica Moldova. Epoca informațională a reconfigurat esențial parametrii realității contemporane, aceasta fiind caracterizată prin inovație și performanță în sectorul digital. Prin urmare, odată cu dezvoltarea și extinderea mediului digital și divertismentul a căpătat teren, pe de o parte, având misiunea de a relaxa publicul, de al deconecta de la rutina cotidiană, iar pe de altă parte manifestându-se ca unul din factorii determinanți în asigurarea impactului și vizualizărilor materialelor de presă. Individul modern dă preferință mass-mediei, în special sectorului de divertisment, ca principal furnizor de informații menit să acopere timpul liber. Articolele axate pe distracție, evadare, ludic sunt cerute și apreciate de către consumatorul de produse mediatice. Articolul de mai jos cuprinde și un studiu de caz (3 luni) bazat pe analiza rubricii de divertisment a platformei mediatice www.ea.md.

Cuvinte-cheie: jurnalism, informație, divertisment, mediul online, elemente multimedia, digital.

„ENTERTAINMENT” ELEMENTS IN THE ONLINE MEDIA FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article aims to highlight the elements of “entertainment” in the online media from the Republic of Moldova. The information age has essentially reconfigured the parameters of contemporary reality, characterized by innovation and performance in the digital sector. Therefore, with the development and expansion of the digital environment and entertainment has gained ground, on the one hand, having the mission to relax the public, to disconnect them from the daily routine, and on the other hand, it manifests itself as one of the determining factors . and in ensuring the impact and views of press materials. The modern individual prefers the mass media, especially the entertainment sector, as the main provider of information intended to cover leisure time. Articles focused on fun, escapism, playfulness are demanded and appreciated by the consumer of media products. The article below also includes a case study (3 months) based on the analysis of the entertainment section of the media platform www.ea.md.

Keywords: journalism, information, entertainment, online environment, multimedia elements, digital.

ÉLÉMENTS DE "DIVERTISSEMENT" DANS LES MÉDIAS EN LIGNE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Cet article met en évidence les éléments de "divertissement" dans la presse en ligne de la République de Moldova. L'ère de l'information a essentiellement reconfiguré les paramètres de la réalité contemporaine, caractérisée par l'innovation et la performance dans le secteur numérique. Par conséquent, avec le développement et l'expansion de l'environnement numérique et le divertissement ont gagné du terrain, d'une part, ayant pour mission de détendre le pu-

blic, de le déconnecter de la routine quotidienne, et d'autre part se manifestant comme l'un des facteurs déterminants pour assurer l'impact et les visualisations des documents de presse. L'individu moderne privilégie les médias, en particulier le secteur du divertissement, en tant que principal fournisseur d'informations destinées à couvrir les loisirs. Des articles axés sur le plaisir, l'évasion, l'espièglerie sont demandés et appréciés par le consommateur de produits médiatiques. L'article ci-dessous comprend également une étude de cas (3 mois) basée sur l'analyse de la section divertissement de la plateforme média www.ea.md.

Mots-clés: journalisme, information, divertissement, environnement en ligne, éléments multimédias, numérique.

ЭЛЕМЕНТЫ РАЗВЛЕЧЕНИЯ В ОНЛАЙН СМИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Целью данной статьи является освещение элементов «развлечений» в Интернет-СМИ Республики Молдова. Информационный век существенно изменил параметры современной реальности, характеризующейся инновациями и производительностью в цифровом секторе. Поэтому с развитием и расширением цифровой среды и развлечений он получил распространение, с одной стороны, имея миссию расслабить публику, отключить ее от повседневной рутины, а с другой стороны, проявляя себя как один из определяющих факторов в обеспечении воздействия и просмотров материалов прессы. Современный человек отдает предпочтение средствам массовой информации, особенно сфере развлечений, как основному поставщику информации, предназначенной для освещения досуга. Статьи, ориентированные на веселье, эскапизм, игривость, востребованы и ценятся потребителем медиапродуктов. В статье также представлен конкретный пример (3 месячный), основанный на анализе развлекательного раздела медиаплатформы www.ea.md.

Ключевые слова: журналистика, информация, развлечения, онлайн-среда, элементы мультимедиа, диджитал.

Introduction

The information age has essentially reconfigured the parameters of contemporary reality, which is characterized by innovation and performance in the digital sector; the development of new communication channels, algorithms and information search engines, new technologies and devices. All these have favored the transmission of different types of information without barriers, fastly and all around the world.

The digitization of information resources has led to the creation of a global information system, to which the individual wants permanently to connect, in order to be informed, to socialize, relax or even have fun.

Today, the Internet can be defined as a global system of interconnected computer networks, which reopen to consumers a new panorama of reality, the online environment is expanding, where information

is processed and archived in a continuous flow, and the forms and procedures of its organization, cooperation and integration in all spheres of human life are diversified.

“The Internet has changed and will continue to change the way of organization, development and functioning of economic, social, cultural, educational, political life. Thus, the emergence and development of the Internet led to the world changing in a fantastic pace, suddenly changing the world view and coercing to adapt our thinking and beliefs to the new trends and discoveries of technique, technology and innovation. The Internet connects us to the reality of world life, information flows at a fantastic speed, and the level of communication is high” [1].

Therefore, the online environment has infiltrated in almost all spheres of human activity, contributing to a multidimensional, fast and efficient communication, to the appearance of several information search engines, which allows the individual to be informed

and boned up on in an advanced and multisectoral manner, to social networks diversity, image storage platforms, videos, etc.

The general advantages of the Internet can be listed as:

- Easy access – by the push of a button, users can connect to sites around the world – 24 hours a day, 7 days a week. There is no limit for the available information. You can always find another site to visit.

- Stimulation – vivid colors, high speed, ease of use and interactive features make the Internet an exciting experience. Users can interact to stimulate social and intellectual exchanges, both as participants and observers.

- Anonymity – the inhibitions from real life are removed, because users do not know each other. They can be whoever they want to be. If users are unhappy in real life, they can create an ideal virtual life.

- Losing track of time - most Internet users confessed that they lose track of time while browsing the Internet” [2, pp. 417-423].

So, the peculiarity of the online environment emerges from accessibility, stimulation, speed, interactivity, anonymity, innovation and universality, all of which have produced changes at the macro and micro level. In this existential context, the media phenomenon adjusts its functional derivatives to the new global model of information distribution. Traditional journalism migrates to the online, and in a short time its impact becomes even more pronounced, and the accessibility, the fast-paced forms of dissemination of media products increases their interaction, access and distribution by consumers and even creates a relationship, a bond of cooperation between media and the audience.

“The virtual environment offered to media institutions new possibilities of interaction with the public, changing the ways of information, distribution

of information, images, but also receiving instant feedback” [3, p. 19].

Context

The online environment contributes directly to the “universalization” of the media product. This environment comes with vast possibilities, both in terms of information gathering and media content delivery. When the classic media was transposed into the virtual environment, it began to implement all the resources and facilities of online platforms, and this fact contributed on the one hand to the dynamism of the process of reception and rapid decoding of online discursive content, and on the other hand, it led to media convergence by diversifying the media product.

Researcher Mariana Tacu affirms that “New technologies have transformed the way journalism is practiced, today it tends towards a universal-multi-tasking journalist, able to write texts, take photographs, process images, record and edit video for the web, in narrow sense, to create integrated media products” [4].

Once the online environment develops and expands, the entertainment itself gains magnitude, on the one hand having the mission of relaxing the public, disconnecting from the daily routine, and on the other hand evincing itself as one of the determiner factors in ensuring the impact and views of media content.

The researcher E. Vlad in the work “Critical perspectives on cultural globalization” claims that “cultural goods transmit and express ideas, symbols, ways of life. They provide information and entertainment, contribute to the construction of identity and influence cultural practices within communities” [5, p. 69]. Therefore, entertainment delivers material to the audience in a simple and readable language that is easy to encode and understand.

The modern individual prefers the mass media, especially the entertainment sector as the main provi-

der of fun during leisure time. It brings to the public a different type of writing, one that is lighter, more dynamic, easy to perceive, distinctive for an audience with an average culture level. Articles focused on fun, escapism, playfulness are demanded and appreciated by the consumer of media products. “So, the entertainment sphere includes those programs with peculiar content, during which the public is informed and, at the same time, enjoys and relaxes. [6]

Entertainment, in addition to its direct roles, also has the role of educating, some entertainment materials exerting obvious educational effects, a fact that brings the entertainment function closer to the cultural one. Sometimes entertainment and culture merge, generating a kind of hybrid product of an entertainment-cultural nature. As a rule, they package cultural messages in entertainment specific forms of display.

In the analytical note “Social life and entertainment of Moldovans” [7], several aspects regarding the perception, allocated time, types of population entertainment, etc. are elucidated. This material was developed on the results of the Time Use Study, carried out by the National Bureau of Statistics, with the support of the United Nations Development Program (UNDP), the United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women) and the Government of Sweden within the UN project “Consolidation of the National Statistical System”. From the content of this study, certain valuable ideas can be selected, such as: “Moldovans allocate relatively much time to activities related to social life and entertainment compared to many European states. At the same time, the time allocated to cultural activities (attending theaters, concerts, cinema, etc.) is much less.”

In order to see the specifics of entertainment materials from the online environment, we will analyze the media platform for women, www.ea.md.

This platform is a specialized one, the target au-

dience is mainly women. Content such as: current information, lifestyle and career, development, success, recipes, psychology, creativity, health, beauty, fashion can be found on the above mentioned website.

In the menu of ea.md site there are 13 sections: News, Social, Entertainment, Relationships, Health & beauty, Lifestyle and Career, Romanian, Recipes, Psychology, Video, Vacation Editorial, Donate. At the same time, on the left side, on the top, there are links to Youtube, Facebook and Instagram pages. The interface of the site is attractive and presents several articles from various headings.

Between November 20, 2022 and January 20, 2023, there were published 145 materials in the Entertainment&Culture category (Fig. 1). These were written mostly by Daniela Daniela, Corina Moisei - Dabija and Ecaterina Cornea.

Fig.1. Number of materials published during the analyzed period

Source: Author.

We notice that most of the articles are clasified as entertainment with an emphasize on international reality, therefore we will list some titles: “*A photo with the face of a little girl from Maramureş county is the most awarded*; *Education through the Book*. “*Amazing Animals*” *Encyclopedia by Sabrina Weiss and Paul Davis*; *Movie recommendation: The Protégé*

starring charismatic actress Maggie Q; Santa Claus Has Arrived on Netflix!; The travels in the Middle East that inspired Agatha Christie's novels; Cast of Merlina: Meet the cast of the Netflix series; Shakira shows how to wear a blouse with a cut-out neckline; How does Eva Longoria choose her pants?; Movie recommendation: "Love Actually", a good movie to watch during winter holidays; 4 brilliantly weird series; Prince Harry and Meghan: Where do they get their money?; Cinematography! "Argentina, 1985" won the Golden Globe for Best Foreign Language Film; "Brave New World" - Aldous Huxley. The dystopia we live in; Michelle Yeoh won the Golden Globe for "Everything Everywhere". Could it be the next Oscar?". Topics covered include celebrities, TV and film, music, personal development, hobbies.

To a small extent, the national reality was reflected in the articles, making reference to the domestic film production "Carbon", with relevant title: "Come and meet the team behind the scenes of the film CARBON - the most watched Moldovan film so far".

Articles are accompanied by images, which range from one representative to 8-10 images included in the content. It should be noted that some materials are supplemented by video sections from the YouTube platform, which makes the material attractive due to visual elements.

It can be observed that the readers does not comment in the special boxes. Every material shows the information about author, date, month and year of publication, how much time is needed to read it, the common interval is 1 to 5 minutes. At the end of each article there is a keywords box and the possibility to share it on social networks, such as: Odnoklasniki, Twitter, etc.

Conclusions

Today, everything is oriented towards the online environment, and entertainment is a mechanism by

which the consumer's attention and interest are captured, offering them pleasant, "easy" content that do not require effort for assimilation.

In conclusion, the process of globalization and the development of information technologies have made possible the circulation of the media products, especially the entertainment one, through mass communication, causing a miscegenation between domestic and world cultural elements. Online media platforms capitalize on both national and international reality in this field. Therefore, we are currently witnessing a process in which the journalist, through the produced content, approaches the demands and interests of the consumer, and the consumer demands show and entertainment, "the introduction of a strong dose of "performance" in the information action and analysis of the actuality became a daily reflex" [8].

Following the analysis, we can conclude that through the convergence of classic and multimedia elements in the content, via dynamic platforms for information distribution, the journalist makes media representations, often starting from what international trends dictate (musical, cinematographic news, etc.), editing the text to the demands of the postmodern consumer.

Changes have occurred not only at the language and style level, architecture of the media material, but also at the level of methods of collecting and disseminating information, as much as the media product is also influenced by "entertainment".

Bibliographic references

1. VIRJAN, D. *Internet changes the world face*. Available at: http://store.ectap.ro/articole/895_ro.pdf (accessed on 20.01.2023).
2. REVENCO, M., DELIV, I., COȘCIUG, I. *Adiction to Internet*. In: Scientific Annuals of SUMF „N. Testemitanu” Nr. 3(10), 2009, 417-423 pp. Available at: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/

Dependentat%20de%20internet_0.pdf (accessed on 20.01.2023).

3. TACU, M. *New media: accesibility and interaction*. In: Integration through Research and Innovation. Social Sciences. Vol. 2, 2019. Conference "Integration through Research and Innovation", Chisinau, Republic of Moldova, 7-8 November, 2019.

4. TACU, M. *New Media: knowledge, creativity and multitasking*. Available at: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/47-54_3.pdf (accessed on 20.01.2023).

5. VLAD, E. *Critical Perspectives on Cultural Globalization*. Constanta: Ovidius University Press, 2010.

6. RUSNAC, L. *Trends and peculiarities of the entertainment show in the domestic television space*. Available at: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/92-103.pdf (accessed on 21.01.2023).

7. Social life and entertainment of Moldovans. Available at: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Utilizarea_timpului_RM/Note_analitice_rom/08_brosur_ROM.pdf (accessed on 22.01.2023).

8. VIȘNIEC, M. *In the West a form of mental dictatorship is spread*. Available at: <https://www.revistasinteza.ro/matei-visniec-in-occident-se-intinde-o-forma-de-dictatura-mentala> (accessed on 02.01.2023).

REFLECTAREA TEMATICII MINORITĂȚILOR SEXUALE ÎN PRESA DIN REPUBLICA MOLDOVA. ÎNTRE ACCEPTARE ȘI DISCRIMINARE

Victoria BULICANU

Doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: victoria.bulicanu@usm.md

<https://orcid.org/0000-0003-3358-5554>

Problema abordării echitabile a subiectelor privind discriminarea categoriilor sociale din țara noastră rămâne a fi una dintre cele mai discutate în cadrul diverselor dezbateri publice, seminare, training-uri etc. În acest context, presa rămâne a fi unul dintre instrumentele-cheie de ghidare asupra corectitudinii reflectării tematicii discriminării pe baza diverselor criterii. Prezentul articol urmărește să elucideze modul în care unul dintre cele mai discriminate grupuri sociale din această țară, precum cel al minorităților sexuale, este abordat în materialele jurnalistice. Recent, în presa din țara noastră, au apărut tot mai multe articole care reflectă situația și problemele acestui grup social, dar modul în care jurnaliștii reușesc să prezinte subiectul, nu poate fi întotdeauna considerat în concordanță cu aspectele deontologice ale profesiei. Astfel, ne propunem să elucidăm în materialul de mai jos, modalitățile în care este reflectat subiectul minorităților sexuale și problemele cu care se confruntă jurnaliștii în procesul de abordare a subiectului, greșelile pe care le fac aceștia, precum și să oferim câteva recomandări de evitare a acestor greșeli, prin care presa riscă să fie considerată ea însăși un instrument de manipulare și discriminare în raport cu această categorie socială.

Cuvinte-cheie: minorități sexuale, deontologie, discriminare, hărțuire, legislație media, tradiție, toleranță.

THE REFLECTION OF THE SEXUAL MINORITIES THEME IN THE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA PRESS. BETWEEN ACCEPTANCE AND DISCRIMINATION

The issue of equitable approach to issues related to discrimination against certain social categories in our country remains one of the most discussed in various public events, such as public debates, seminars, trainings, etc. In this context, the press remains one of the key - tools for guiding society, on the correctness in which the issues of discrimination are reflected on the basis of various criteria. The article below seeks to elucidate the way in which one of the most discriminated social groups in this country, such as that of sexual minorities, is approached in journalistic materials. Recently, more and more articles have appeared in the local media, reflecting the situation and problems of this social group, but the way in which journalists manage to present the subject, cannot always be considered in accordance with the deontological aspects of the profession. Thus, we aim to elucidate in the material below, the ways in which the subject of sexual minorities is reflected and the problems they face, the mistakes that journalists make in the process of covering the topic, as well as to offer some recommendations to avoid mistakes, through which the press could also be considered an instrument of manipulation and discrimination in relation to this social category.

Keywords: sexual minorities, deontology, discrimination, harassment, media legislation, tradition, tolerance.

LE REFLET DU THÈME DES MINORITÉS SEXUELLES DANS LA PRESSE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA. ENTRE ACCEPTATION ET DISCRIMINATION

La question de l'approche équitable des questions liées à la discrimination contre certaines catégories sociales dans notre pays reste l'une des plus discutées lors de divers événements publics, tels que des débats publics, des séminaires, des formations, etc. Dans ce contexte, la presse reste l'un des acteurs clés - des outils d'orientation de la société, sur la justesse dans lesquels les problématiques de discrimination se reflètent sur la base de divers critères. L'article ci-dessous cherche à élucider la manière dont l'un des groupes sociaux les plus discriminés de ce pays, comme celui des minorités sexuelles, est abordé dans le matériel journalistique. Récemment, de plus en plus d'articles sont parus dans les médias locaux, reflétant la situation et les problèmes de ce groupe social, mais la manière dont les journalistes parviennent à présenter le sujet ne peut pas toujours être considérée en accord avec les aspects déontologiques de la profession. Ainsi, nous visons à élucider dans le matériel ci-dessous, la manière dont le sujet des minorités sexuelles est reflété et les problèmes auxquels elles sont confrontées, les erreurs que commettent les journalistes dans le processus de couverture du sujet, ainsi qu'à proposer quelques recommandations pour éviter des erreurs, par lesquelles la presse pourrait également être considérée comme un instrument de manipulation et de discrimination par rapport à cette catégorie sociale.

Mots-clés: minorités sexuelles, déontologie, discrimination, harcèlement, législation des médias, tradition, tolérance.

ОТРАЖЕНИЕ ТЕМЫ СЕКСУАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ В ПРЕССЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА. МЕЖДУ ПРИНЯТИЕМ И ДИСКРИМИНАЦИЕЙ

Вопрос справедливого подхода к темам, касающимся дискриминации социальных категорий в нашей стране, остается одним из самых обсуждаемых в различных общественных дискуссиях, семинарах, тренингах и т.д. В этом контексте, пресса остается одним из ключевых ориентирующих инструментов по правдивости отражения темы дискриминации по различным критериям. В представленной ниже статье осуществлена попытка выяснить, как в журналистских материалах обращается к одной из наиболее дискриминируемых социальных групп в нашей стране, каковыми являются сексуальные меньшинства. В последнее время в прессе появляется все больше статей, отражающих положение и проблемы этой социальной группы, однако то, как журналистам удается подавать тему, не всегда можно считать соответствующим деонтологическим аспектам профессии. Таким образом, в представленном ниже материале мы стремимся осветить способы отражения темы сексуальных меньшинств и проблемы, с которыми сталкиваются журналисты в процессе подхода к теме, ошибки, которые они допускают, а также предложить некоторые рекомендации, как избежать этих ошибок, из-за которых пресса рискует оказаться инструментом манипуляции и дискриминации по отношению к данной социальной категории.

Ключевые слова: сексуальные меньшинства, деонтология, дискриминация, преследование, медиа-законодательство, традиция, толерантность.

Introduction

In May 2012, in the Republic of Moldova, the law on ensuring equal opportunities came into force, which was initially called the anti-discrimination law, according to which a legislative framework was to be ensured that would not allow discrimination on the basis of religion, age, gender, ethnicity, etc.

In a deeply conservative society like the Moldovan one, the law, being still at the draft stage, has aroused several dissatisfactions among political actors, the church institution and religious associations, because of the phrase “sexual orientation”. Later, the text of the law was revised. The phrase “sexual orientation” was not excluded from the text, but it

is found only in an article that establishes that no person can be discriminated against in the workplace on the basis of his sexual orientation. We must admit that in a community where the terms of equality and democracy work together effectively and where this law, like many others, would have “value”, the phenomenon of discrimination would not be so obvious based on the most diverse criteria (not only in the basis of sexual orientation), as it is in Moldovan society, or those brave attempts, and in the opinion of many fellow citizens defiant, to organize rallies for several years in a row in support of LGBT people, have demonstrated that Moldovan society is far from being informationally and morally unprepared to accept this category of people at work, in educational institutions, as friends, family members, etc.

The acronym LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender) first appeared in the English language to identify the sexual minority group. This term is intended to highlight the diversity of sexuality based on culture and gender identity. The LGBT community, in addition to the rights and obligations they possess along with other citizens, is also distinguished by the fact that they have managed to identify their own flag with a special color that embodies all the colors of the rainbow, symbolizing diversity and acceptance. This fact has aroused controversy among many citizens, including public figures, which often fuels the negative perception of these people even more. Thus, one of the leaders of the Chechen republic in the Russian Federation, Ramzan Cadârov, mentioned in a reply offered to the American president urging the Russian authorities to tolerance that “there are no cuckoos in Chechnya” [1] (a verbal insult usually attributed to gay people) Unfortunately, the discriminatory attitude towards LGBT people influences their lives in all social areas. In their opinion, they cannot benefit from quality healthcare for themselves or their partner, hesitate to present themselves in environments where heterosexuality is considered

implicit, rarely meet LGBT representatives in the media field, who would openly declare their sexual orientation, not - they can formalize their partnership relations under an accepted legal form, etc. [2, p. 28] This attitude towards LGBT people has caused them to put into practice, for self-protection purposes, the strategy of invisibility in order to survive in a society where their rights are openly or openly violated, and by those more often - unrecognized. People with a different sexual orientation are attacked in various ways, but most often they are attacked verbally, in front of the public. The data show that young people (the most sensitive category) are subjected to verbal and physical attack more than other age groups, and this is because society believes that it can still influence the change of young people’s mentalities, while influencing those of an advanced age it is ineffective.

Content

It is known that the press in a democratic community is the essential pillar that should continuously and transparently mediate the most current and important types of information from the immediate reality. Thus, in recent years it has been demonstrated that the reflection of the topic of social discrimination of sexual minorities would represent a topic more than current in the domestic and even the international press/ The media system is a priori a platform that supports the democratization of a community and reflects the problems of society in an equidistant manner. The media should correctly express the identity of LGBT people, so that they are not afraid to express their sexual orientation and feel free in the environment where they live with people who have a normal sexual orientation. Through the issues addressed, the mass media contributes as much as possible to the creation of an environment not only for people with mental-moral and physical disabilities, but also for people with a different sexual orien-

tation. Moreover, these people also contribute to the consolidation of a society, in which their opinion and involvement is equally valuable, and sexual orientation should not represent an impediment to professional growth in the chosen field.

It would not be news if we stated that the problem of the emergence and development of the phenomenon of discrimination constituted an object of research for many scientists, starting from their concerns for the origins of the phenomenon, its causes, as well as the forms and consequences of discrimination for all humanity. Discriminated people are the same independent social entities with equal rights and obligations before the law as well as before the community in which they integrate. Irina Moroianu Zlătescu reminds us about the fact that discrimination involves a different treatment of some people depending on their physical appearance, religion, nationality, sexual orientation in the volume *Protection against racism and Discrimination*. The author records in her work that “Discrimination means a different treatment applied to a person by virtue of belonging, real or supposed, to a certain social group” (trans. from English) [3, p.35]. With this definition, the author aims to highlight the fact that discrimination is an individualistic action, which denotes the total sum of attitudes and behaviors through which certain people are denied the rights and opportunities enjoyed by other individuals and groups within the same political society. In the same work, the author divides the phenomenon of discrimination into two types: direct discrimination, which occurs when one person is treated less favorably than another, has been or could be treated in a similar way, for reasons of race or ethnic origin, on when indirect discrimination is a circumstance where an apparently neutral provision, criterion or practice has placed certain persons at a disadvantage compared to others. LGBT personnel, in the Republic of Moldova, represent one of the most discriminated categories of persons [4, p.35].

They face serious problems on a daily basis, which, in fact, represent a serious impediment to their development as individual personalities and a multi-dimensional progress. Although they carry out various campaigns to combat discrimination and legally demonstrate their rights and actions in community life, society tolerates less the existence of such an occurrence in daily life. If internationally, most states have adopted certain legal norms regarding the acceptance of same-sex marriages and the tolerance of the LGBT phenomenon, then in the Republic of Moldova, that situation cannot be accepted as reality. The authorities in our country support the fact that our citizens are part of families that highlight the traditional style, which is based on marriages between opposite sexes and hetero sexual orientation.

In recent years, in line with the evolution of the LGBT phenomenon, several European countries offer open support for people with non-traditional sexual orientation to feel more comfortable in their own community. The European Commission and European Union agencies have encouraged EU member states to share promising practices that promote respect for LGBT people.

In the Republic of Moldova, however, the situation is different. Up to now, issues about homosexuality are mostly addressed as a pathology, including, in the opinion of many. According to existing European statistics, 10% of a country's population consists of LGBT people. In the Republic of Moldova, following a study carried out by the organization GENDERDOC-M, the institution that propagates and defends LGBT rights in our country, the degree of moral acceptance of homosexuality in the Republic of Moldova was measured on a scale from 1 to 10, where 1 means that it is not justified at all, and 10 means that it is fully justified.

“The conservative position is overwhelming: 85% of respondents in 2008 and 87% in 2016 reject homosexuality” [5].

The subject of sexual minorities is a current theme, addressed relatively often in the media in the country and very often in the media abroad. We recognize, however, that for the public in our country the subject can still be considered a sensitive one, but nevertheless this phenomenon exists and is practically impossible to hide, that is why the periodic press comes with topics that develop the phenomenon for the consumers of information in our country. One of the latest topics that has sparked more discussion in society, including through the media, is the topic of the gay soldier who deserted from the national army due to harassment based on his sexual orientation. On November 10, 2021, on the website of the television station TV8, the title of the material on the above topic appears: A soldier refused to return to the unit, after being harassed because of his sexual orientation [6]. In the same context, another news website publishes on the same topic the material with the title The young man who allegedly deserted cannot be hired because he is gay [7]. The publication Ziarul de Gardă also uses a reprehensible title addressing the army institution *Army from which recruits flee* [8]. PRO TV was also quick to publish a material with a detailed title that refers to the intolerant attitude in such an important state institution as the National Army: A young man who performs his military service in a unit in the capital, complains that he was harassed in the last 6 months by his colleagues, after it was found out that he is homosexual [9]. We notice that the majority of media institutions have addressed a situation condemning the phenomenon of discrimination based on sexual orientation, found in such an institution. However, we recognize that the press still finds it difficult to take precautions to protect the identity of the person. Thus, PRO TV preferred to blur the soldier's face, to protect him from possible persecution in other circumstances

based on his sexual orientation. TV 8 preferred to publish the image of the soldier, based on the fact that the person is an adult and probably gave his consent for his identity to be made public. Ziarul de Gardă published the name and surname of the soldier who deserted due to harassment based on his sexual orientation, also publishing images of him, but protecting the identity of other soldiers, who deserted from the National Army, for various reasons. The latter publication focused more on the phenomenon of general defection from this institution, rather than defection due to harassment based on sexual orientation, although the latter topic was also addressed in the investigative material. Most of the media institutions that have addressed the subject indicate that social discrimination based on a person's sexual orientation is worrisome. In recent years, a series of events that took place in EU member states and outside the community, such as the banning of parades of sexual minorities, hate speech by politicians and statements of intolerance by religious leaders have sent alarm signals and have triggered a new debate regarding the dimensions of homophobia and discrimination against lesbians, homosexuals, bisexuals, transsexuals worldwide.

Conclusions

As we mentioned before, discrimination based on sexual orientation is the most common in the Republic of Moldova, and this is confirmed by the public statements of politicians, public officials, church representatives, etc. Thus, the ex-president of the country, Igor Dodon, during the speech he gave at the inauguration of the World Congress of the Family in 2018, and exercising the function of President of the Republic of Moldova at that time, declared that sexual minorities represent a danger to traditional families, which are formed "exclusively between a man and a woman", and LGBT community festivals should be outlawed [10].

For his part, Metropolitan Vladimir mentioned in an interview on the subject that “sexual minorities cannot claim equality with the people who live on this earth, for whom the church is holy, for whom faith in God is part of their life” [11]. Such opinions appear frequently in the public space, in particular, during some electoral campaigns, with the aim of denigrating electoral competitors with a more tolerant attitude towards this segment of the population.

We recognize that media overseas are more tolerant and open to broadcasting LGBT material. By comparison, we affirm that the local press is not well documented on this subject, it does not have specialists and experts in the field, on the basis of which it could disseminate qualitative materials, while the international press openly talks about the phenomenon of sexual minorities in the world within broadcasts, newscasts and talk shows, with expert guests, specialists and representatives of sexual minorities, which gives credibility. Journalists from the international press demonstrate that they are well-documented about the LGBT community (call for tolerance, references to legislation, statistics regarding the application of legislation, LGBT issues, etc.).

Unfortunately, journalists in our country are less well-documented regarding the LGBT phenomenon in the country. The proof would be, for example, the lack of a unique position in demonstrating the image of the character of the report or the covering of his face. We see fewer materials that would also include neutral sources, such as experts, psychologists, specialists in the issues regarding the phenomenon of discrimination. These sources would give the materials originality, uniqueness, and in turn, the public would have been qualitatively informed, if they had been used. Often only sources such as personal involved in the conflict, the authorities of the institutions where the harassment or discrimination took place are used, and that’s it.

Almost all materials in the domestic press have a minimum time, i.e. 2-3 minutes and are informative. One reason for this is the lack of information and video images intended to complement the material to be broadcast. At the same time, we note that the involvement of local journalists in the creation of materials about sexual minorities is minimal. Often the reporter does not perform a stand-up in the report, which could lead the public to the idea that the reporter would not want to be identified with the supporters of the phenomenon, and this fact feeds the position of intolerance and non-acceptance of LGBT people, the media indirectly marginalizing them through ignoring.

Bibliographic references

1. Кадыров ответил Байдену насчет секс-меньшинств фразой «в Чечне нет петухов». Disponibil: https://lenta.ru/news/2021/09/21/kadyrov_biden/ (vizitat: 10.02.2022)
2. RUSSU, D. *Analiza Legală a deciziilor consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității și deciziilor instanțelor de judecată cu privire la cazurile de discriminare din Republica Moldova*. Chișinău, 2016. 72 p.
3. MOROIANU ZLĂTESCU, I. *Protection against racism and Discrimination*. București: IRDO, 2011. 116 p.
4. SCHIDU, I. *Prevenirea și combaterea discriminării în RM: cadrul legislativ și percepție socială*. Disponibil: http://www.ape.md/wp-content/uploads/2019/03/Policy-Memo_Legea_antidiscriminare_Ion-Schidu_2012.pdf (vizitat: 12.02.2022)
5. *Raport privind situația drepturilor persoanelor LGBT în Republica Moldova. Anul 2017*. Disponibil: <https://gdm.md/files/untitled%20folder/Raport%20GENDERDOC-M%202017%20rom.pdf> (vizitat: 12.02.2022)
6. *Un militar a refuzat să revină în unitate, după ce a fost hărțuit din cauza orientării sale sexuale*. Disponibil: <https://tv8.md/2021/11/10/video-un-militar-a-refuzat-sa-revina-in-unitate-dupa-ce-a-fost-hartuit-din-cauza-orientarii-sale-sexuale> (vizitat: 10.02.2022)

7. *Tânărul care ar fi dezertat nu poate fi angajat pentru că e gay.* Disponibil: <https://stiri.md/article/social/tanarul-care-ar-fi-dezertat-nu-poate-fi-angajat-pentru-ca-e-gay> (vizitat: 9.02.2022)

8. *Armata de care fug recruții.* Disponibil: <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/video-armata-de-care-fug-recruii/> (vizitat: 0.02.2022)

9. *Un tânăr care își îndeplinește serviciul militar într-o unitate din capitală, se plânge că a fost hărțuit în ultimele 6 luni de către colegi, după ce s-a aflat că el este homosexual.* Disponibil: <https://protv.md/actualitate/un-tanar-care-isi-indeplineste-serviciul-militar-intr-o-unita->

[te-din-capitala-se-plange-ca-a-fost-hartuit-in-ultimele-6-luni-de-catre-colegi-dupa-ce-s-a-aflat-ca-el-este-homosexual-video---2584932.html](https://protv.md/actualitate/un-tanar-care-isi-indeplineste-serviciul-militar-intr-o-unita-te-din-capitala-se-plange-ca-a-fost-hartuit-in-ultimele-6-luni-de-catre-colegi-dupa-ce-s-a-aflat-ca-el-este-homosexual-video---2584932.html) (vizitat: 12.02.2022)

10. *Igor Dodon: Organizarea festivalurilor minorităților sexuale trebuie condamnate cu fermitate.* Disponibil: <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/igor-dodon-organizarea-festivalurilor-minoritatilor-sexuale-trebuie-condamnate-cu-fermitate/> (vizitat: 12.02.2022)

11. *Mitropolitul Vladimir împotriva minorităților sexuale?!* Disponibil: <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/mitropolitul-vladimir-impotriva-minoritailor-sexuale/> (vizitat: 12.02.2022)

PRESA ȘCOLARĂ EVREIASCĂ DIN DIASPORĂ ȘI PRESA COMERCIALĂ EVREIASCĂ PENTRU COPII ÎN PERIOADA SECOLULUI XIX ȘI PÂNĂ LA ÎNFIINȚAREA STATULUI ISRAEL

Ilana DAHAN

Haifa University, Israel
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ilanadahani11@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3872-3111>

La sfârșitul secolului al XIX-lea și pe parcursul primei jumătăți a secolului al XX-lea, presa ebraică din școlile evreiești din Europa și Statele Unite a făcut, în principal, parte din imaginea socială și culturală a comunităților evreiești din diasporă și a inspirat apariția presei comerciale pentru copii în limba ebraică în statele de referință. Ziarele s-au dezvoltat ca platforme pentru diverse scopuri, în principal, pentru însușita mai bună a elevilor; precum și pentru exprimarea personală a acestora. Ziarele școlare în acea perioadă erau gestionate și editate de personalul didactic al școlii și doar în rare cazuri se permitea participarea elevilor în procesul de editare și, mai rar, procesul decizional. Acest tip de presă a fost folosit ca fundament pentru dezvoltarea presei școlare din Israel în anii dinainte și după înființarea statului Israel în 1948.

Cuvinte-cheie: *presa ebraică pentru copii, ziar școlar, școală evreiască, diaspora, Israel, război mondial, Holocaust, Korczak.*

DIASPORAL JEWISH SCHOOL NEWSPAPERS AND CHILDRENS' HEBREW COMMERCIAL PRESS JOURNEY BETWEEN 19TH CENTURY TO THE ISRAELI ESTABLISHMENT

At the end of the 19th century and throughout the first half of the 20th century, the Hebrew press in Jewish schools in Europe and the United States mainly formed part of the social and cultural image of the Jewish communities in the diaspora, and inspired the emergence of a commercial press for children in the Hebrew language. Newspapers developed as platforms for various purposes, mainly as learning Hebrew and personal expression. The newspapers were managed and edited by the school educational staff, and sometimes the students also participated in it. This press was used as an infrastructure for the school press in the Land of Israel in the years before and after the establishment of the State of Israel in 1948.

Keywords: *children Hebrew press, school newspaper, Jewish schools, diaspora, Land of Israel, world war, Holocaust, Korczak.*

JOURNAUX D'ÉCOLE JUIVE DE LA DIASPORA ET PRESSE COMMERCIALE HÉBRAÏQUE POUR ENFANTS ENTRE LE 19-e SIÈCLE JUSQU'À L'ÉTABLISSEMENT DE L'ÉTAT ISRAËLIEN

À la fin du XIX-e siècle et tout au long de la première moitié du XX-e siècle, la presse hébraïque des écoles juives d'Europe et des États-Unis constituait principalement une partie de l'image sociale et culturelle des communautés juives

de la diaspora et inspirait l'émergence d'une presse commerciale pour enfants en langue hébraïque. Les journaux se sont développés comme plates-formes à des fins diverses, principalement pour l'apprentissage de l'hébreu et l'expression personnelle. Les journaux étaient gérés et édités par le personnel éducatif de l'école, et parfois les élèves y participaient également. Cette presse a été utilisée comme infrastructure pour la presse scolaire en Terre d'Israël dans les années avant et après la création de l'État d'Israël en 1948.

Mots-clés: Presse hébraïque pour enfants, journal scolaire, écoles juives, diaspora, Terre d'Israël, Guerre mondiale, Holocauste, Korczak.

ЕВРЕЙСКАЯ ШКОЛЬНАЯ ПРЕССА В ДИАСПОРЕ И ЕВРЕЙСКАЯ КОММЕРЧЕСКАЯ ПРЕССА ДЛЯ ДЕТЕЙ В XIX ВЕКЕ И ДО СОЗДАНИЯ ГОСУДАРСТВА ИЗРАИЛЬ

В конце 19-го века и на протяжении всей первой половины 20-го века еврейская пресса в еврейских школах Европы и США была в первую очередь частью социального и культурного имиджа еврейских общин в диаспоре и вдохновила появление коммерческих СМИ для детей на иврите в государствах. Газеты превратились в платформы для различных целей, в основном для улучшения жизни студентов, а также для их личного самовыражения. Школьными газетами в то время руководил и редактировал преподавательский состав школы, и лишь в редких случаях учащимся разрешалось участвовать в процессе редактирования и, реже, в процессе принятия решений. Данная разновидность прессы использовалась в качестве основы для развития школьной прессы в Израиле в годы до и после создания государства Израиль в 1948 году.

Ключевые слова: ивритская детская пресса, школьная газета, еврейская школа, диаспора, Израиль, мировая война, Холокост, Корчак.

Introduction

In this review, will be revealed the roots of the school newspaper in Jewish educational centers and of the commercial Hebrew journalism for children in the diaspora, between the 19th century-1948. The article is about the complex and important role of this diasporal children's journalism, which developed as a platform for several reasons. Amongst them learning Hebrew, critical thinking, collective belonging, cultural and educational preservation, assimilation of values, formation of the diasporal Jewish identity, fostering the connection with the Jewish community in Israel and for personal expression. The newspapers included various works penned by the school student teachers, the students, and sometimes by guests and students' parents. The editorial policy was conducted according to three categories: by the educational staff, with the participation of the school students or managed by the school students only [10, p. 67]. According to

Y. Dror, the type of editing was a function of the school and the management policy type. Most of the journalistic activity was conducted within the informal framework, in the after school hours and sometimes within the formal framework of Judaism and Hebrew classes [6, p. 29]. According to A. Kahane et al. (2012) and A. Cohen et al. (2015), the type of educational framework was very important, since it has a decisive influence on the education system's perception of the educational journalistic activity, in terms of the allocation of economic or pedagogical resources [7], [4]. This press operated at the same time as the schools and gymnasiums newspapers in the Jewish settlement in the Land of Israel (Palestine) at the end of the Ottoman period [8] and the British Mandate in the Land of Israel [6, p. 29]. These both actually served as an infrastructure for the school newspapers, which continued later their activities in the schools after the Israeli state establishment in 1948. The article will review chro-

nologically the phenomenon of childrens' Hebrew commercial press and of the school newspapers in the diasporal Jewish educational centers across 4 main activity arenas: the development of school newspapers (also, press or journalism) in Jewish schools during the "Haskalah" period (the enlightenment movement at the end of the 19th century); the development of the commercial Hebrew press for children at the end of the 19th century; the phenomenon of children's journalism with a mixture of Hebrew and Yiddish (Jewish dialect) in the diasporal Jewish communities between the two world wars and the phenomenon of diasporal children's journalism in Jewish centers during the Holocaust (1939-1945). In the first 4 decades of the 20th century, the phenomena of Hebrew children's school newspapers crossed the borders of the Jewish schools and influenced cultural and political discourse in the Jewish diaspora. It inspired the commercial press and the diasporal Hebrew childrens' literature and served as a foundation for the establishment and development of the school newspapers in the new educational system after the Israeli establishment in 1948. The evolution of the Hebrew school newspapers shows their massive importance in the wider Jewish community and later the Israeli one with a place of honor for the children's press during the Holocaust.

Content

The beginning of the diasporal Jewish School journalism (newspapers) during the "Haskalah" period is traced as early as the 18th century, but its main activity began in the 19th century. This unique childrens' journalism mainly developed in Europe and the United States, with the growth of the Hebrew press for adults in Jerusalem (Palestine) at the end of the 19th century. Hebrew newspapers for adults, such as "Ha-Zvi" (in Hebrew: "The Deer") and "Ha-Chavatslet" (in Hebrew: "The Lily")

[11], were designed to be used for the children's journalism as an educational platform for teaching Hebrew and assimilating Jewish values in diasporal Jewish schools. This school journalism acted alongside the journalistic activity, which continued to develop in the education system of the Hebrew settlement at the end of the Ottoman period and of the British Mandate in the Land of Israel, from the end of the 19th century into the first decades of the 20th century and beyond [1, p. 239], [6, p. 29], [8], [10, p. 67]. The editorial policy of the school newspapers was the school staff responsibility, usually teachers or administrators, who also wrote for the school newspaper, including opinion articles and personal columns, stories and poems, although occasionally some articles and stories were written by the students.

The nature of the school's journalistic activity resembled the Jewish schools curriculum, in which the sacred language was taught in Hebrew. One of the schools that operated in this format was the "Fraye Shule" [free school], which was founded by the writer Yosef Pearl in Tarnopol (in Galicia, now Ukraine). The name was inspired by the first Jewish school in Berlin, which was founded in 1778 according to the principles of the "Haskalah" movement (Enlightenment) and in a similar manner: biblical and Mishnah studies, Hebrew grammar and history, arithmetic, foreign languages, and he even established a printing house near his school. The school establishment by Pearl was one of the action patterns to which he tried to correct the generation' and suppress the influence of Hasidism: running and operating it in the spirit of the values of education, and the dissemination of knowledge and education in general. In the three years after the founding of the school, Pearl published three yearbooks for children called "Zir Neeman" (in Hebrew: "Faithful Axis", (see: Appendix No. 1) [10], which were a kind of multifaceted calendar and included a diver-

se collection of articles related to general education, as well as stories, legends, parables and riddles. They can be considered as the first Hebrew periodical for Jewish youth, with most of the contents of the newspaper being written by its founder, Pearl. Another documentation of a Hebrew school journalism is associated with an interesting activity of Hebrew monthlies for children in the United States at the end of the 19th century and the beginning of the 20th. The children's monthly "Shaharut" (see: Appendix No. 2), which was published at the Downtown "Talmud Torah School", founded in 1892, and considered as the first modern Jewish school in New York and the USA in general, where traditional Jewish education was combined with values of Americanization education. The newspaper was published in New York between 1916-1921, and edited by the educator and writer, Zvi Sharpstein, who emphasized the values of Zionism and love for the Land of Israel. This school newspaper included poems, stories, and articles written by students of the Byalik & Ben Yehuda school.

The Commercial Hebrew press for children in the diaspora at the end of the 19th century gained its main inspiration from the the adults Hebrew press, and from Jewish schools newspapers in the diaspora. This press operated, simultaneously, with the school journalistic activity of the "Ha-Yishuv Ha-Yehudi" (in Hebrew: "Jewish settlement", during the Ottoman period and during the British Mandate in the Land of Israel-Palestine) [2], [6, p. 29], [8], [10]. This diaspora's commercial press developed at the end of the 19th century and in the first decades of the 20th century, mainly in Europe and the United States. The newspapers' written language was Hebrew and Yiddish (a Jewish language that belongs to the Germanic languages and is written with the letters of the Hebrew alphabet) [11].

According to Y. Dror and A. Bar-El, this children's press began to intensify a few decades

after the establishment of Jewish schools in the diaspora. At this turning point, education in the Hebrew language, the development of children's literature in Hebrew and the publishing of newspapers in Hebrew were all influential for this press. The Hebrew press for children - as well as the Hebrew reading books, began to be published when there was a need to create new Hebrew reading materials for children, in the spirit of the Jewish "Haskalah" movement (In Hebrew: "wisdom", "erudition" or "education"). This intellectual movement arose as a defined ideological worldview between the 1770s - 1881, with the rise of Jewish nationalism and mainly acted among Central and Eastern Europe Jews. One of the main goals of the Haskalah movement dealt with the preservation of the Jews as a separate and unique collective, and in the process worked for cultural and moral renewal, including the revival of Hebrew mainly for the secular's use, which resulted in an increase in Hebrew found in print. This goal corresponds with the establishment of Jewish schools and the revival of the spoken and read Hebrew language among children, as by reading newspapers [9]. Along with the kindergartens and the Hebrew schools, which were a central focus of the Hebrew network as a daily spoken language, the children were the ambassadors of the old-new Hebrew language among their families. The children's newspapers were also used as means of conveying trends, values and social messages to the younger generation.

As all the children's newspapers in the world, the Hebrew newspapers also provided children with important content: knowledge and education, literature works, amusements for leisure time, and more. Through these, they contributed to the Hebrew literature development for children and for a new generation of Hebrew readers. The editorial policy was guided by the newspaper's editors, most of whom were also teachers and some were adult

writers, and the essence of Jewish culture, in general, and Hebrew, in particular. Eliezer Ben-Yehuda, “The Revival of the Hebrew Language”, published in 1893 in the Ottoman period of Israel (before 1948) [8], the first Hebrew children’s newspaper “Olam Katon” (in Hebrew: “Little World” (see: Appendix No. 3), which focused on assimilating values of the land’s love, and as an agent of education and culture, alongside “Ha-Yishuv Ha-Yehudi” (“Jewish settlement”) schools activities. The children’s newspapers that were published before the Israeli establishment, faithfully expressed the values of Jewish culture and the renewed Hebrew and Zionism, the spiritual and social life of the Jews in the diaspora and in the Land of Israel, as well as the events in their day-to-day life [6, p. 29], [10].

The phenomenon of children’s journalism in Hebrew and Yiddish in the diaspora’s Jewish communities between the two world wars developed at the beginning of the 20th century. This diaspora’s distinctive children’s journalism crossed the boundaries of the school, and influenced cultural and political discourse in the wider Jewish diasporas in Eastern Europe and North America. It was a children’s journalism written in Hebrew letters, but the language was Yiddish (a mixture of several languages and dialects unique to European Jews). This unique journalism was rich, varied, interesting and influential and included various works, poems, stories, and well reflected the essence of the social life, as well as the school and home life of the children. A major factor that led to the creation of this journalism was the establishment of several educational systems that taught in Yiddish, and needed reading and learning materials, as well as a substitute for Russian literature.

This children’s journalism appeared in the Jewish communities in the diaspora during World War I and until the outbreak of World War II. The first children’s newspaper in the Yiddish was “Gri-

ninke Beyma’alach” (“Between the Greenish Trees”) (see: Appendix No. 4), whose name was taken from the famous poem of the national poet, Haim Nachman Bialik, “Between the green trees”. The newspaper was founded by Bastomski from Vilna (Poland) in 1914, who was a teacher, writer, newspaper editor and publisher, along with other creators. The cover painting depicted the continuation of the line from the poem ‘Between the green trees / Moish’lim shloimelim mesahakim’, written in the Hebrew alphabet. The newspaper appeared regularly for many years, once every two weeks, until 1939, on the eve of the outbreak of World War II. The newspaper resembled other children’s newspapers in the world and included the editor’s message (lead editorial) to the readers, literature and poetry, news and articles, letters to the editor, readers’ essays and a leisure section. However, the newspaper was not written by school students and was not distributed in schools [2].

The phenomenon of diaspora’s children’s journalism in Jewish centers during the Holocaust between the years 1939-1945, is a fascinating journalism that continued even during the atrocious epoch for Jews. This journalism was characterized by its uniqueness, as it was mostly written and managed by Jewish children in the new and forced frameworks imposed and which replaced their Jewish schools, such as orphanages, ghettos and concentration camps. The journalistic activity was under extremely difficult conditions and most of the children managed the activity and also edited the newspaper’s content. Two examples of extraordinary journalistic activity at that time are attributed to the children’s newspaper “Kamard” (in Czech “A Friend”) and “Mali Peschglund” (in Polish “Little Review”). The children’s newspaper “Kamard” (see: Appendix No. 5), was published in the Theresienstadt ghetto in the Czech Republic between 1943-1944. Czech and German speaking

boys and girls in this ghetto residence, where they lived, wrote in the newspaper in their handwriting. The newspaper, which was edited by the talented 14-year-old, Ivan Polak, included stories, poems and illustrations, the content of the ghetto and the war life, but also contained entertainment and fun. The newspaper also contained a comic column, by the young editor Polak, about a racing driver with an old car who manages to beat his strong German and Italian rivals. Polak, like his friends, did not survive the Holocaust [3].

Another notable and unique newspaper published during the Holocaust epoch is the children's newspaper *MALY PRZEGLAD* (abbreviated as MP) (see: Appendix No. 6). The newspaper, published in the orphanage at 7 Nowolipki Street, in the Warsaw Ghetto in Poland. The newspaper, which was published between 1939-1942, run and written by the children of the ghetto, under the guidance of the educators and under the direction of the founder, Janusz Korczak (which was his pen name. His real name was Henrik Goldschmidt) [5, p. 117]. Korczak was a doctor, educator, educational thinker, writer, a Polish Jewish journalist and social activist, and the forerunners of the activity for children's rights. The orphanages he founded and managed with his partner, Stefania Wilczynska were among the early attempts of the democratic education, which also included a children's court, in which they tried and were judged, and also conducted a democratic debate and Hogan [Ibid. p. 131]. The children's newspaper was managed with a progressive educational approach that Korczak was one of its developers, according to which the child was at the center of the educational process and not taught content, an active partner in decisions concerning his education and his wishes and needs should be taken into account. This children's newspaper "*MALY PRZEGLAD*" was a weekly supplement of the Jewish daily (in the Polish lan-

guage) "*NASZ PRZEGLAD*" (abbreviated: Nf). This daily newspaper had a wide readership among the educated Jews, mainly, supported Zionism and fought against assimilation. The influence of "Nash Peschglund" was evident on the children's newspaper "*Mali Peschglund*", which was named after it, and was managed autonomously by Korczak, in which honesty and courageous writing was part of its foundations. Although the newspaper was not political or partial, unlike other newspapers intended for Jewish children and youth, nor was he associated with a particular educational stream. Rather, its purpose was to encourage the youth to write or tell orally about their daily needs and difficulties. In his articles in the MP, Korczak criticized the school institutions in a harsh manner, but was careful not to criticize the teachers. Korczak chose to live with his students in the orphanage, and there the daily activities were conducted, which included eating and sleeping, learning and working, managing social activities and classes, such as writing in the newspaper and preparing lessons. A self-governing children's society operated there, in which the children managed themselves with the help of the adults, while assimilating values such as honesty, democracy, and humanity.

In the orphanage, the children used to run a weekly newspaper in which they wrote together, with Korczak writing the main article, aside mentors and trainees articles. It sometimes even included poems and stories by famous writers, essays, judgments of the court that was conducted at the orphanage by the members, various wishes and requests, and letters sent to the editorial by thousands of children and every Saturday the newspaper was read in front of all. The daily for adults N.F. and the supplement for children M.P., were printed on the same type of paper, although the supplement appeared, for the most part, in a smaller format and of better paper quality, accompanied by illustrations and photogra-

phs. Korczak edited the newspaper for about three years and then transferred the editing to Naberly, possibly due to criticism of his editing work and decisions, since the newspaper appealed mainly to children and not to the youth. From the moment Naberly started editing the newspaper, the youth began to get a wider place in it. Not only because of the change of editor, but out of the consideration that the young journalists have matured and could express themselves in an orderly and better way. Korczak even brought up this criticism of the reporter in the newspaper, and discussed it in one of his letters, where he pointed out that the young children need the newspaper more than the youth, who have a wider world of content and activities. As far as he was concerned, a newspaper for young children, especially in this difficult period, was in the opinion of a necessity, in which they could express themselves and could prepare it on their own. In 1942, Korczak chose to go with the orphanage children and with his partner, Wilczynska, to the Treblinka extermination camp, even though he was given by the Nazis the right to choose to be saved, thus becoming one of the greatest Jewish historical symbols that arose at that time and in general until today [Ibid.], [1, p. 239].

The evolution of Hebrew newspapers in Jewish schools and the commercial journalism for children in the Diaspora, reflects a complex and unique journey that spanned from the end of the 19th century until 1948. The evolving role of Hebrew journalism in Jewish schools in the diaspora acted as a transformative force in the shaping of cultural identity there, when the anticipation for the Israeli state establishment gave the journalistic publications for Jewish children historical significance. These newspapers became a platform for critical thinking, collective belonging and personal expression. The editorial policy, whether managed by adults or

children, influenced the thematic diversity in these publications and included content for children, stories, poems and fun, but also included personal columns, opinions and reflections on the dream of building a Jewish home. The subtext of resistance and resilience in the children's writings, especially during the Holocaust, emphasizes the strong desire for Jewish cultural preservation in the diaspora. This journalism marched alongside the school newspapers during the Ottoman period and the British mandate in the years before the Israeli establishment, and laid the foundation for the vibrant tradition of the school journalism after the Israeli establishment in 1948.

Conclusions

The legacy of Hebrew journalism for children in the diasporal Jewish schools stands as a testament to the enduring power of education and storytelling. The development of school newspapers before the establishment of Israel in 1948 contributed significantly to cultural consciousness and offered a platform for expression and investigation. The global context, which includes Jewish communities in Europe and America is an integral part of understanding this history. The inclusion of newspapers in Hebrew, Yiddish or in the local language during the Holocaust, illustrates the resilience of children who served as young journalists and the inseparable spirit of cultural preservation even in the darkest periods of Jewish history. Editorial policies and content, whether managed by adults or children, provided a diverse understanding of the diversity and resilience contained in these historical publications. Excerpts from newspapers in the orphanage of Janusz Korczak and the Terezin ghetto, led by "Kamarad", echo the poignant voices raised against the plight and illustrate the lasting impact of these publications.

Bibliographic references

1. BAR-EL, A. *The Laboring In the Zionist Education in the Diaspora*. In: *Maof and Maase*, Vol. 6, 2000. pp. 239-298. [in Hebrew].
2. BAR-EL, A. *Between the Greenish Trees: Children newspapers in Yiddish and Hebrew in Poland 1918-1939*. Jerusalem: The Zionist Library, and Dov Sadan Institute, 2006. 519 p. [in Hebrew]
3. BONDI, R. *They called him Friend: the children's newspaper KAMARAD from the Theresienstadt ghetto (Terezin) 1943-1944*. Jerusalem: Yad Vashem-The Holocaust and Bravery Memorial Authority, 1997. 176 p. [in Hebrew].
4. COHEN, A. H., ROMI, S. *Leisure among teenagers in Israel: informal education, school climate, violence, risk of dropping out and mental well-being*. Ramat Gan: Bar-Ilan University (Israel), 2015. 156 p. [in Hebrew]
5. DISKIN, T. *Janusz Korczak as a legal educator: practical and literary aspects*. In: *Manifesto*, Issue 17, Fall 2020, pp. 117-142. Available at: https://www.smkb.ac.il/media/25ghlou5/יְקָסִיד_117-142.pdf [in Hebrew].
6. DROR, Y. The informal education of the youth in the "Yishuv" (settlement) and in the State of Israel. In: SH. Romi & M. Schmida (Eds.), *informal education in a changing reality*. Jerusalem: Ministry of education, 2007. pp. 29-71. ISBN (Print) 9789654932875 [in Hebrew].
7. KAHANE, A., RAPOPORT, T. *Social order and informal codes*. Tel-Aviv: Riesling, 2012. 609 p. [in Hebrew].
8. KRÄMER, G. *A History of Palestine: From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel*. Translated by G. Krämer & G. Harman, Princeton University Press, 2008. 16 p.
9. LITVAK, O. *Haskalah. The Romantic Movement in Judaism*. New Brunswick, New Jersey, London: Rutgers University Press, 2012.
10. SHANKOLVSKI, Z. *Children and childhood in the Jewish settlement in the Land of Israel during the First World War*. In: *Cathedra*, vol. 165, 2018, pp. 67-98. Available: [https://files.ybz.org.il/periodicals/Cathedra/165/3%20Zehavit%20Shenkolevski%20\(Cat%20165\)%20LR%20\(N\).pdf](https://files.ybz.org.il/periodicals/Cathedra/165/3%20Zehavit%20Shenkolevski%20(Cat%20165)%20LR%20(N).pdf). [in Hebrew].
11. WINFELD, D., ROSNER, S. *For ages*. In: *Oneg Shabbat*, 2019. Available: https://onegshabbat.blogspot.com/2019/11/blog-post_10.html. [Accessed on 22.11.2019] [in Hebrew].
12. YUDILOVICH, D. *A chronological list of Jerusalem newspapers in all languages that were published, until the outbreak of the First World War*. In "A collection of articles on the history of the press in the Land of Israel". Chap. 2. Tel Aviv: the National Israel Press Exhibition Board, 1926 [in Hebrew].

APPENDIXES

Appendix No. 1. Front page of the first Hebrew Youth yearbook/magazine, “Zir Neeman” (“Faithful Shepherd”), 1815, Ternopol, Galicia (now Ukraine). Editor: Pearl Y.

Source: https://onegshabbat.blogspot.com/2019/11/blog-post_10.html

*Appendix No. 2. Front page of the children's monthly newspaper "Shacharut", ("The Youth"), Vol. 3 No. 6, September 1918, the modern Jewish school "Downtown Talmud Torah", The fifth avenue 114, N.Y.
Editor: Scharfstein Z.*

Source: https://supereminently10.rssing.com/chan-6545262/all_p52.html

Appendix No. 3. Front page of the first Hebrew Children's newspaper, "Olam Katon" ("Little World"), Vol. 1, No. 5, July 21, 1893, Jerusalem, Israel. Editors: Ben-Yehuda E., Grafovski Y., and Yudilovich D.

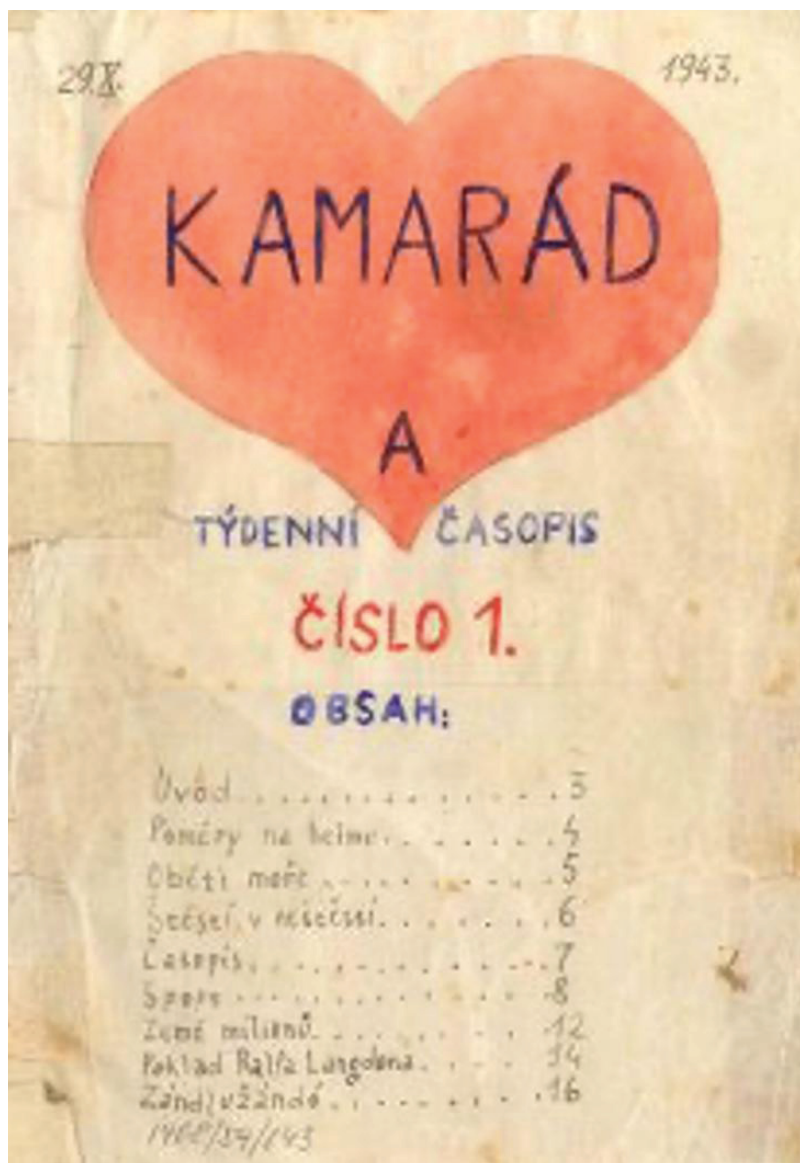
Source: [FSI](#) טק [PDI](#) | תימואלה היירפסה | תונותיעה פסוא | 1 דומע | 21 ילוי 1893 | [nli.org.il](#)

Appendix No. 4. The cover of the children's newspaper "Grininke Beyma'alach" ("Between the greenish trees"), Mars 1914, Vilna, Poland

_Source : onegshabbat.blogspot.com

Appendix No. 5. Front page of the Childrens' newspaper "KAMARÁD" ("Friend"), 1943, Theresienstadt Ghetto Editor The boy Ivan Polak

Source: <https://bterezin.org.il>

MAŁY PRZEGLĄD
pismo dzieci i młodzieży

Wychodzi co piątek rano
korespondencje i materiały
kierować należy
do redakcji
„MAŁEGO-PRZEGLĄDU”
Nowolipki 7.

TYGODNIOWY DOPATEK BEZPŁATNY DO NR 285 (3985) „NASZEGO PRZEGLĄDU”

[illegible]

"Ardeleanu", który już nie mógł myśleć, krzaski Szelkowskiego dobiegły do niego z dala. "Co u was się stało?", a jeszcze w tym momencie stał zaledwie kilkaset metrów od niego. Jak młodzi, porwali głowy i nie mogli nic powiedzieć na siebie.

— Młodzi chłopcy nie zachowywali się, bo "M. P." przewrócił, ale i to nie wystarczyło. I potem nadawaliśmy... — z tymi słowami natychmiast wyszedł Angel.

— Z przyjemnością obieram
wielką nogawkę rami. Nie
nie, — epistymologicznie i lektor
przebiega oświeceniem frazka z
Przygotowania.

Epistymologicznie, bo chętnie
miej cały numer wyłączenie dla
niekt. kolumny — to
względnie na podstawie i wry-
tektu planu — to z zleceń
wyrażały się zleceń, kwi-
tych lub i podawia.

Mówią to w twoim ciele,
abyś nie przysięgał ani-
kiedy, słyszysz? „Zanim
nie”, nie mów, to słyszysz?
Ja wiem, że powiedział, i nie
czułem, jak Elana. Ma on słow-
niak i tak mówi, gdy ma
krytykować: mówisz i nie
wiesz.

Współczesni stani wytwor-
liary z wielu blagami i trud-
nościami. Wskazywać należy, że i
tych rzeczy dany sobie radę.

Najlepsze będzie podjąć
działalność. Teraz samy ka-
my dopiera składowe i rozprze-
dane przez rok kłopotu. Nie
zapomnij.

MOLDOSCOPIE

Publicație periodică științifico-practică

Tipul B

Anul 27 (2023), nr. 2 (99)

Bun de tipar 19.01.2024. Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009